



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

## Universitätsbibliothek Paderborn

**Floremundi Raemundi V. Cl. Olim Consiliarii Regis  
Galliarvm Ex Calviniano Catholici Synopsis Omnium hujus  
temporis Controversiarum tam inter Lutheranos,  
Calvinistas quam alios plurimos. Sive Historia ...**

**Raemond, Florimond de  
Coloniae Agrippinae, 1655**

Liber VI.

**urn:nbn:de:hbz:466:1-10880**

FLORIMVNDI RAEMVNDI  
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA  
HÆRESEON NOSTRI SÆCVLI,

HISTORIÆ


LIBER VI.

ARGUMENTVM LIBRI SEXTI.

Sexto hoc libro schisma Ecclesiæ Anglicanæ explicatur, è diuortio Henrici VIII. & Catharinæ Hispaniarum regis filia, Caroli V. sororis natum; tum quæ ab eodem & Eduardo eius filio & successore crudeliter ac nefariè perpetrata. Additur deinde, quomodo Catholica religio à Maria regina Henrici VIII. & Catharinæ filia, Philippo Hispaniarum regi nupta, velut postlimino restituta; post eius vero obitum ab Elisabetha eiusdem Henrici VIII. & Annæ Boleniæ filia rursus exterminata, & varijs atque inauditis modis contra Catholicos sænitum fuerit. Tandem exponuntur res in Scotia turbata, & miserabilis mors reginæ Mariæ in Anglia crudeliter occisæ, &c.

INDEX CAPITVM  
LIBRI SEXTI.

CAPVT I.

- I.  *E* mixtura boni & mali, vitij & virtutis.  
II. *M*atrimonium regis Arturi cum Catharina Ferdinandi Aragonia & Catharina Castilia regina filia, eiusque dissolutio.  
III. *H*enricus viduam Arturi fratris defuncti, Pontificis interueniente auctoritate, uxorem ducit.

- IV. *H*enricus regnum praclare ac feliciter auspicatur sed infami postea amori succumbens se ac regnum perdit.  
V. *V*olsaus Cardinalis diuortij inter Henricum & Catharinam auctor.

- VI. *I*temque Franciscus Episcopus Darbiensis.

CAPVT II.

- I. *A*нна Bolenia natales & mores.  
II. *A*E Francia reuertens singularem castitatem simulat.  
II. *Q*uibus artibus Volsaus Cardinalis diuortium inter Henricum

Henricum & Catharinam apud Pontificem procurare conatus sit.

- IV. Noui à Pontifice iudices qui de diuortio Henrici regis cognoscant, constituuntur, Laurentius Campegius & Thomas Volsaus Cardinales.
- V. Campegij Cardinalis in Angliam profecti, cum Rege congressus & colloquium.
- VI. Volsaus sententiam pronunciat, non accepta prius à S. Sede Apostolica potestate.

## CAPUT III.

- I. **H**enricus rex Academias aliquot suarum facit partium. Volsaum munere submouet, non multo post defunctum.
- II. Crammerus Cantuariensis Episcopus Henrici flagitijs subscribit.
- III. Henricus Annam Boleniam, diuortij lite adhuc pendente, uxorem ducit.
- IV. Cur tam Pontifex quam Imperator iustam de Henrico ultionem non sumserint, à Pontifice tamen non multo post excommunicatus est.
- V. Prophetissa quadam matrimonium Henrici & Annae scelestum pronunciat.
- VI. Fischerus Cardinalis & Thomas Morus per summam iniustitiam supplicio afficiuntur. Catharina regina diem suum obit.

## CAPUT IV.

- I. **R**ex Henricus, Anna Bolenia repudiata, Ioannam Seimeram ducit, illam vero adulterij damnatam supplicio affici iubet.
- II. Ritus sacrorum ab Henrico rege instituti. Contra eundem ob religionis mutationem arma sumta. Mors Ioanne Seimera, Reginaldus Polus ad Cardinalatum euectus.
- III. Henrici regis impietas in Sanctorum Reliquias.
- IV. Eiusdem nouum cum Anna Cluensi matrimonium.
- V. Quae itidem repudiata, Catharinam Hauardam sibi copulat, Cromuelo prius sublata.
- VI. Henricus flagitia flagitijs cumulat. Interim nihilominus de reconciliatione sua cum Ecclesia cogitationem suscipit. Catharina itidem Hauarda supplicio affecta, Catharinam Parram ducit.

## CAPUT V.

- I. **H**enricus ades sacras, hospitalia, Seminaria, Collegia, diripit ac destruit, & Thomam Hauardum supplicio addicit.
- II. Morbo affectus, magna animi consternatione ab Episcopis ad se accersitis Consilium ac modum re-

conciliationis cum Ecclesia exquirat.

- III. Fræscianorum templum restaurat, ac solenne Missæ sacrificium restituit: testamentum condit: sub una tantum specie Eucharistiam sumit, summam cum reuerentia & honore, ac tandem obit.
- IV. Leonis X. Bulla seu decretum, quo Henrico Defensoris Fidei titulus tribuitur.
- V. Mores & ingenium Henrici VIII. regis.
- VI. Monumentum eius memoria à Cardinali Polo constructum.

## CAPUT VI.

- I. **H**enrico post mortem falsum testamentum supponitur.
- II. Eduardus Seimerus regis auunculus, nepotis ac heredis tutelam ultro suscipit, ac proregem se constituit.
- III. Lutheranismus in Anglia publice concionibus habitis, primum divulgatur. Cramerus Archiepiscopus Cantuariensis ex sacerdotum numero primus in Anglia uxorem ducit. Hugonis Latimeri, primi Anglorum (scilicet) Apostoli historia.
- IV. Martinus Bucerus, Petrus Martyr & Bernardus Ochinus in Angliam proficiscuntur.
- V. Noua religionis forma ab Anglicana Curia praescripta.
- VI. Sola Maria Eduardi regis soror, Catholicam religionem in aula Anglicana proficitur.

## CAPUT VII.

- I. **E**duardus Seimerus prorex Thomam fratrem seminariarum ambitione impulsus supplicio affici curat.
- II. Dudaus Comes Varuicensis Catholicus contra proregem se coniungit, sed post eius obitum ipsos deserit. Mirabiles & absurdissima temporum illorum hereses.
- III. Eduardus Seimerus prorex, Dudaus accusante, ad supplicium raptus.
- IV. Mors regis Eduardi, & testamentum.
- V. Ioanna filia Ducis Suffolcia regina proclamatur.
- VI. Ex altera parte Maria Catharina filia regina eligitur, & Londinensem urbem ingreditur.

## CAPUT VIII.

- I. **M**aria regina, arcem Londinensem ingressa, superbum illum à prædecessoribus usur-

patum titulum, Supremi Anglicana Ecclesia capitis, abdicat.

- II. Dudlaus una cum quatuor liberis ad mortem damnatus, ad Catholicam religionem se conuertit.
- III. Catholica religio in Anglia restituetur. De Curia seu Parlamento Anglicano.
- IV. Conditiones matrimonij inter Mariam Anglia reginam & Philippum Hispaniarum Principem.
- V. Maria regina contra Viatum & alios rebelles exercitum mittit, & captos supplicio afficit. Ioanna Suffolcia eiusque mariti funesta mors.
- VI. Cramerus precipuus schismatis & diuortij inter Henricum & Catharinam auctor, una cum Ridlao & Latimero Episcopis viuus comburitur: alijque supra centum haeretici supplicio afficiuntur.

## CAPUT IX.

- I. DE Prophetissa quadam Zuingliana Haeretici ex Anglia proscripti.
- II. Sacerdotes debito modo non consecrati sub Henrico VIII. Misse sacrificium celebrant, Cardinalis Polus in Angliam ad restaurandam Catholicam religionem mittitur.
- III. Eodem Philippus Hispaniarum Princeps appellit, nuptiasque cum Maria regina celebrat.
- IV. Ab iisdem Ordinibus regni conuentus habetur, in quo de Ecclesia restauratione actum fuit: & quomodo Legatus Pontificius populum ab Excommunicatione absoluerit.
- V. Quanta prudentia in negotio restauranda Anglicana Ecclesia Cardinalis Polus usus sit.
- VI. In Anglia passim obedientia S. Sedi publice praestatur, tum Coniuratio quadam detegitur.

## CAPUT X.

- I. Infans in cunis loquitur, quod sequentium malorum fuit praesagium.
- II. Philippus ex Anglia in Hispaniam nauigat, numquam eo postea reuersurus.
- III. Maria regina moritur: cui Elisabetha, se regno potiretur, multa praelare promittit.
- IV. Sed Londini recepta ac regina proclamata, religionem mutat, & cur? Qualia eius regni fuerint initia.
- V. Episcopi publico in conuentu Regina primatus contradicunt: sed illa varijs pretextibus vititur.
- VI. Schisma Anglicana Ecclesia ab ipsis regibus profecturo.

## CAPUT XI.

- I. DE religione Anglorum: & quomodo ea, tam ab alijs haeresibus quam Catholica fide differat.
- II. Disputatio inter Catholicos & Caluinistas habita: postquam Missa abrogata, & Episcopi atque alij Catholici varijs modis fuerunt afflicti.
- III. Pius V. Papa Angliam anathematis fulmine percutit.
- IV. Elisabetha regina in rebus spiritualibus & ab Ecclesia dependentibus magnam sibi auctoritatem impie sumit.
- V. De Anglicanis in Belgio, Gallia, & Roma Seminarijs. Item de Martyrologio haeticorum.
- VI. Elisabetha S. Crucis signum in honore habet: & Caluinistas reformationem a se praescriptam amplecti cogit.

## CAPUT XII.

- I. SACERDOTUM in Anglia uxores & spurij in summo sunt contemptu.
- II. De Puritanis haeticis.
- III. Rigidum contra Catholicos Edictum.
- IV. Catholici quidam Angli martyrium passi.
- V. P. Patissonij martyrium; & incredibilis quarundam seminarum constantia.
- VI. Sex Religiosorum conuentus ex Anglia emigrant: moniales vero quod Anglos aliquot ad Catholicam fidem conuertissent, puniuntur.

## CAPUT XIII.

- I. ETIAM infantes & pueri ab haeticis Angli martyrio affecti.
- II. Catholici in Anglia nullam ob aliam quam religionis causam puniti.
- III. Iesuite in Angliam ingrediuntur.
- IV. Edictum contra eos qui publicis haeticorum concionibus interesse recusant. P. Campianus capitur & martyrio afficitur.
- V. Itemque septem alij.
- VI. Ioannis Nelsonij martyrium constantia, & miracula in ipso & alijs diuinitus facta.

## CAPUT XIV.

- I. NOBILES aliquot martyrio affecti.
- II. P. Casparis Hainodi & aliorum Catholicorum martyrium.

Nica-

- III. Nicolaus quidam apostata, mulcorum in Angliam a  
lorum causa. Rothomagi ad causam dicendam  
pertractus quid confessus fuerit.
- IV. Catholicum in Angliam denno proscripti.
- V. Curia seu Parliamenti ea de re sententia.
- VI. Insignis haereticorum pertinacia.

## CAPUT XV.

- I. **M**iracula quorundam martyrum. De Eusebio  
Rossensi Episcopo, & Thoma Moro.
- II. Alia quaedam miracula.
- III. Iudices quidam Angli ob iniuste latam sententiam  
subitanea morte à Deo Catholicorum causam  
agente puniti.
- IV. Elisabetha cum exteris Principibus confederationes.  
Mors VValsingami, Catholicorum, dum vixit  
flagelli.
- V. Lamotta Fenelonius astate venerabilis Eques; Gallia-  
rum Regis in Angliam Legatus Cardinalis Ca-  
stillonius Hugonotarum defensor eiusq; mors.
- VI. Soli Gallorum regis Legato in Angliam permissum do-  
mi sua sacrum Catholico ritu celebrare.

## CAPUT XVI.

- I. **O**dium inter Angliam & Scotia reginas.
- II. Scotia regina in Scotiam revertitur, & cū  
Anglia regina in gratiam redit.
- III. Darlaus de regina tollenda, ac regno in se transferen-  
do deliberat. Riccium Pedemontanum interfici  
curat.
- IV. Darlaus à Moravio Regina fratre spurio, alijsque  
quorum Princeps fuit Comes Bothuelius, tolli-  
tur. Regina Bothuelio nubere coacta.
- V. Eadem captiva in lacum Lævinum ablegatur.
- VI. Religionis in Scotia status: forma & summa.

## CAPUT XVII.

- I. **I**acobus VI. Scotia Rex coronatur.
- II. Regina de custodia evadit.
- III. Elisabetha promissis confisa, in Angliam se recipit.
- IV. Inter eam & Ducem Norfolkiam de matrimonio tra-  
ctatur, cum huius exitio.
- V. Mors Comitiss Moravia, nothi, Regina fratris.
- VI. Regina sibi in mutuo reconciliantur.

## CAPUT XVIII.

- I. **L**ex ab Elisabetha lata, unde postea supplicij de  
Scotia regina sumendi occasio sumta est. Babing-  
thoni epistola.
- II. Scotiaregina arctiori custodia mandatur.
- III. A quadraginta octo viris causa eius ventilatur.
- IV. Quibus de rebus interrogata fuerit, & quid ad singu-  
la responderit.
- V. Eiusdem de Bulardi facto responso seu confessio.
- VI. Capitū damnatur. Aliquot eius ad Gallie regem &  
Elisabetham Angliam reginam epistola.

## CAPUT XIX.

- I. **C**apitalis sententia contra Scotia reginam publi-  
catur. & exsequutioni mandatur.
- II. Belleuram Gallorum regis in Angliam Legatus ut  
exsequutionem lata sententia impediret, qua  
trezmeneses ipsius respectu dilata fuit.
- III. Quid Scotia regina mortis sententiam indicantibus  
responderit.
- IV. Tentatur ut à Catholica deficiat religione. Ante  
mortem Pij V. Papa permissu, Eucharistiam ex  
suis ipsa manibus sumit.
- V. Quanta constantia supplicium adierit: eiusque extre-  
ma verba.
- VI. Magna gloria martyrium pro Catholica religionis  
consummat, animam que Deo reddit.

## CAPUT XX.

- I. **E**lisabetha regina quomodo Hibernia imperio poti-  
ta sit.
- II. Vulgus apud Hibernos ad conciones haereticorum vs  
cogitur: nobilitatem interim Catholica religionis  
exercitium domi conceditur, ad confusionem ha-  
reticorum.
- III. De Ultonia provincia, & praecipuis eius magnatibus.
- IV. De Momonia, & seditionibus in ea excitatis.
- V. De Conacia, & miraculis quorundam martyrum in  
Hibernia.
- VI. Patricij Ocheij Episcopi sanctitate conspicuus mar-  
tyrium. &c.

  
**FLORIMVNDI RAEMVNDI**  
**DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA**  
**HÆRESEON NOSTRI SÆCULI,**  
**HISTORIÆ**


LIBER SEXTVS.

**ORTVS SCHISMATIS ANGLICANI, EX DIS-**  
**SOLUTIONE MATRIMONII INTER HENRICUM REGEM**  
**VIII. ET CATHARINAM HISPANAM.**

CAPUT I.

ARGUMENTUM.

- I. De mixtura boni & mali, vitij & virtutis.
- II. Matrimonium regis Arturi cum Catharina Ferdinandi Aragonia & Catharina Castilia regina filia, eiusque dissolutio.
- III. Henricus viduam Arturi fratris defuncti, Pontifici interueniente auctoritate, uxorem ducit.
- IV. Henricus regnum praeclare ac feliciter suscipitur; sed infami postea amori succumbens se ac regnum perdit.
- V. Volsaus Cardinalis diuortij inter Henricum & Catharinam auctor.
- VI. Itemque Franciscus Episcopus Durbionensis.

- I.  Ieri haud potest, contagionem quin mali, Ipsum bonum etiam sentiat: Ait Euripides, loquens de mixtura boni & mali, quæ in rebus mundanis iau-

nitur, vbi omnia continuo atque instabili motu ita agitantur, nihil vt certius sit, quam, nihil esse certum.

*Rebus in humanis nulla est constantia certa.*

*Vna dies versas sursum infima, summa deorsum.*

Diem Poeta ponit: at Demetrius Phaleræus, vt melius exprimeret conuersionis istius celeritatem, punctum maluit ponere, aut momentum, siue minutum. Potro ex hac confusione boni & mali (quæ quum maximè inter se aduersa fronte dissideant, mirum est tamen quam arcto federe in his sublunaribus coniungantur) mali quoque cum virtute, similiterque boni cum vicio coniunctionem, progredientes deducemus; nec dubitabimus, ea in re Stoicis contradicere, qui illud pertinaciter contendebant, nec mali quidquam virtuti, nec vicio aliquid boni admixtum esse posse, eò quod virtus incurstantium malorum speciem immutat, vitium vero, si qua ipsum sequantur bona, continuo corrumpat. Et quanquam malum ex

se producere non possit, Deo tamen non est infrequens, de malis facere bona; ut genij mali asiduum est studium ex bonis elicere mala. Docebit autem progressus tristis huius historiz (cuius infelicis eventus hodieque extant vestigia) extremam vitij turpitudinem adiunctam habuisse speciem boni, quæ acerbitatem suam atque aceros furo obliens, decepit iudicia eorum, qui non aliud oculos suos conijciunt, quam in id quod amant, nec quicquam facile amant, quam quod admirabilitatis humanæ quandam speciem habet. Notabo præterea, quomodo castissimæ atque ornatissimæ principis matronæ singularem virtutem comitata sit immanissima calamitas, & tanta fortunæ adversitas, quantam vix assequi cogitatione licet, magno cum orbis Christiani incommodo. Cuius narrationis pelagus ingressus, vela faciam Londinum versus, spectaturus initum tot Tragediarum, quarum illic exhibita sunt spectacula: ordiaturque à Rege Henrico VIII. eiusque uxore Catharina, hoc solum infortunio infami, quod tot calamitatum ipsa fuerit veluti fermentum.

Hic, de quo loquor, Princeps Henricus VIII. Anno 1509 coronatus in Regem Angliæ VIII. Cal Julij, inde ab exitu Lutheranismi male se obiecit consilij excucullari illius Germani, scabiam suam Ecclesiæ Anglicanæ affricare conans: eiusque scriptis maxime de Capt. Babylonicæ librum oppoluit, quo ejus hæreses doctè refutavit An. 1521. In eo enim tanta elucebat eruditio, ut proditum sit, ad primam ejus consultationem & congressum Franciscum I. Galliarum regem, mirifico literarum amore fuisse incensum. Itaque Ecclesiæ bono hunc librum composuit, planè dignum illa purpura Religiosi Regis, tantoque illustriorem, quanto auctor in sublimiore fastigio constitutus erat, quamvis, quem in ea descriptione Aduersarium sibi delegerat. Hoc suo illo labore à Pontifice Anno 1521 obtinuit titulum plenum dignitatis, ut appellaretur DEFENSOR FIDEI: honorificum sane titulum, & dignum illo, qui cum sibi posteritati que suæ acquisivit, si quidem tueri eum voluisset, ac non scdissima infamia eum maculasset, optimamque nominis sui existimationem obduxisset turpissimis, quæ ab impotentissimo tyranno proficisci possunt, actionibus. At ipse, velut alter Nero, post primum quinquennium tanti Tituli assumpti funestissima temporaindexit, coarctumque summa cum lenitate

imperium insigni crudelitate clausit. Ut enim monstrum illud Naturæ Neronem imitaretur, Henricus VIII. primis regni suis annis tam bonam de se spem ac rem præbuit, ut ex ætatis suæ principibus parem haberet nullum, ac postea, Deus bone! quantum insequentum est vitiorum incendium, quanta peccatorum criminumque colluvies, quæ dissolutio, quot cædes, quanta crudelitas, quam detestabilis luxus! quanta denique vitæ religionisque mutatio, quam pestilens flamma, quanta incendia læterunt sub prioris istius tranquillitatis felicitate & que favilla! Mallem equidem cohibere, calamum, nec pascere sequentis ætatis curiositatem tot spurcarum actionum memoria, quarum tragica spectacula in hoc quoque exiguum theatrum producerentur. Sed quid faciam? Equidem eorum, qui priores hunc callem triverunt, vestigijs insistendum, & ut integram hæreses historiam conscribam, in Angliam trajiciendum mihi esse video, ut illic velut catastrophæ extremos spiritus ducentis Ecclesiæ videam, & ex caussa pudenda abominandum schisma natum, explicem.

Itaque ut infelicis huius regni tristis ruinæ causa intelligatur, res ab origine arcessenda est: quam quum *Sanderus Ribadeneira*, & alij nonnulli prolixè descripsissent reliquerint; optimum fuerit ut & ipsorum ego vestigia sequar, ne videlicet alicubi impingam in itinere adeo salebroso, utque, si forte aliquando rerum, quas narrabo, enormitas impediatur lectorem amantem veritatis, quod minus fidem narrationi adhibeat, hæbeam ejus auctores fide dignos. Fit enim non raro, ut difficulter admodum fidem inventiant nimis enormia flagitia. Quamobrem eos auctores sequar, qui quum sint ipsi probati & fide digni, auctoritatem ipsorum scripturorum, facile conciliabunt.

Dum S. Romanum Imperium felicibus auspicijs Maximiliani (qui Anno 1518. in Januario obiit) administraretur, Franciæ regnum, nulli secundum, magna eum gloria suæ pateret Ludovico XII. (qui Anno 1515. Kalend. Januarij decessit) utenti consilio optimi Legati sui Georgij Cardinalis Ambofiani (de quo vulgo iactatum est proverbij loco illud, *Laisse faire à Georges*, hoc est, *Georgio manda si quid recit*

suva-

*curatum velu*) Ferdinandus vero in Hispania qui An. 1516. x. Kal. Jan. obiit, & Henricus VII. in Anglia An. 1509. deceſſabat, (a) feliciter rebus præſeſcent: mira proſperitate gaudebat res Chriſtiana, planeque optata & fere vniuerſali tranquillitate ſtuebatur. Adeo enim illuſtriſſimis hiſce Principibus in Europa dominantibus, res ex voto ſtuebant, nihil vt videre eſſet maius Maximiliano; Ludouico Chriſtianiſſimo nihil fortunacius, Iſralicis triumphis glorioſo; nihil Rege Catholico, ſeu bello ſeu pace, felicius; nihil denique Henrico VII. Anglorum Principe, cuius etiam nomen erat formidabile, vel animi magnitudine, vel dignitate regali illuſtrius. Et vt certius agnoſcas numinis fauorem, quemadmodum Chriſtianus orbis communi pace erat inter ſe colligatus; ita ex aduerſo communes Religionis noſtræ hoſtes in factiones ſcindebantur. Iam enim Mahometanæ legis variæ ſectæ Alcorani ſui doctrinam quaſi in partes & fruſtra diſcerperant, cui re occaſionem dedit noua ſuperſtitio (adeo nouitate Religionis etiam firmiſſime conſtitutæ concutiuntur! & auſim dicere, ex hiſ ipſis cauernis prodiiſſe ventos, qui noſtram in Europa labeſtarunt) noua, inquam, *ſuperſtitio Iſmaelis Sophi, ex magni Aſſum caſſani filia nati*, cuius errores ac nouas interpretationes occupati ab ipſo Perfici Regni maietas (vt fere honores magnis conatibus lucem præferunt) commendatiores populo reddidit. Iam Saraceni, poſt Baticam octingentis fere annis poſſeſſam, magno cum eorum gaudio, quibus cordi eſt fidei Catholicæ gloria, tota Hispania exterminati erant. Quumque ſuper eſſet adhuc nouus quidam orbis, ſub ſpiſis tenebris paganismi, inferos pro dijs colentis ſepultus: vt nihil iſti ſæculo deſſet ad ſummam rei Chriſtianæ promotionem, vitus eſt luſtræ ſol radijs ſuis, Europæ ſubtractis, colluſtrare hanc gentem in abyſſo abominationis perditam, gratiæque ſuæ, ſub occaſum noſtræ felicitatis, participes facere nouos hoſce populos, qui recepto Euangelio, militum Ieſu CHRIS TI ordinibus adſcripti ſunt. Quarum rerum initio facta à Luſitanis verſus Meridiem, & Hispanis verſus Occidentem, adeo felix ſequutus eſt progreſſus, vt infinita ampliffima regna (nobile profectò tropæum) Eccleſiæ poſtea adiuncta fuerint, deuotiſſima illa Societate Ieſu, plurimorum Martyrum gloria inſigni, neque ſanguine, neque vitæ lux patente, in apertam per Lu-

ſitanos & Caſtellanos apertam ianuam in arcem meſſis ingreſſa.

II. Hic erat rerum, tum Politicarum, tum Eccleſiaſticarum ſtatus, hæc cœli terræque facies; quum Anno M. D. Ferdinandus & Eliſabetha Reges Catholici nulla maſcula prole, ſed Ioanna, quæ Philippo I. Auſtriæ & Maria, quæ Emmanueli Luſitani Regi & ea, de qua dicam Catharina felices, cum Rege Angliæ affinitatem iungunt, data in vxorem filia ſua Catharina, virgine ſummis dotibus inſtructa, optimeque educata, Principi Arturo, Henrici VII. Anglorum Regis filio natu maiori, Conſtituta dote digna in matrimonio, nuptiæ anno ſequenti An. 1500. Londini, in Eccleſia S. Pauli celebratæ ſunt, decimo octauo Calendas Decembris, qui dies apud Anglos D. Erchenualdo ſacer eſſe conſuevit. Principes, pro more, ad thalamum nuptialem regia pompa deducti ſunt. Ceterum Henricus VII. quietubatur pro ſalute filij ſui, de Medicorum conſilio cauerat, vt grauis quædam matrona, in eodem cum illis thalamo cubans, videret, ne Princeps, iuuenili ardore abreptus, cum præſenti valetudinis periculo, carne cum ſponſa ſua coniungeretur: eò quod Arturo decimum quintum ætatis annum vix dum attingens, tener adhuc atque inualidus, ex lento præterea morbo laboraret, cuius tæbe poſt quintum menſem conſectus, ex hac vita migravit: quæ tamen valetudinis labe probe nota coniugium iſtud non impediuerat, propterea quod ſpes eſſet, fore vt tempus omnia in integrum reſtitueret: præterquam quod fere Reges non ſui cauſa matrimonia contrahunt, ſed ob bonum quietemque ſubditorum ſuorum, & ad proferendos Regnorum ſuorum terminos. Atque ita in ipſo ætatis flore extinctus eſt regius adoleſcens, ſine fructu eius boni, quod ipſi acquiſitum fuerat: id quod ob progreſſum hiſtoriz notari meretur. Iam mihi vide, quid ſimul *manipulus dierum præterſuentium, & vno momento euaneſcentium* Et liberi maximum plerumque ſpei noſtræ fulcrum quid ſunt aliud, quam *granula arenarum, quæ turbo aliquis nullo negotio humi ſublata, in gyrum torquet & diſſipat?*

III. Nondum abſterſis luctus huius lachrymis, Catholici Principes filiam ſuam repetunt. Nihil accidere poterat criſtius Henrico VII. pari Arturo, diſſolutione tam præclaræ affinitatis,

a Henninges in Genealogiis parte 4. Reuſnerus.



eis, eujus non minus fuerat miser eventus, quam  
 infaustum initium. Gloriæ sibi ducebat, tam benignam,  
 amabilem, liberalissimeque à natura dota-  
 tam Principem feminam circum se habere: vehementerque  
 animum ipsius permovebant regiæ, quæ in Catharina  
 elucebant, virtutes. Itaque quum nihil antiquius haberet,  
 quam eam in Angliam retinere, perit à Ferdinando, ut Henrico filio  
 suo, Arturi principis fratri, duodecimum ætatis  
 annum tum agenti, Catharina responderetur. Nec  
 abnuvit Ferdinandus, hac lege tamen si à summo  
 Pontifice legitima dispensatio impetrari posset.  
 Causa primum in Angliam examinata fuit, sed non  
 decisa. magis enim magisque evincitata, summam  
 tandem calamitatem in florentissimum hoc  
 regnum invexit. Adhibita sunt ad decisionem  
 negotii doctissima quæque ingenia: sed rem, quæ  
 explicanda ipsis erat, magis implicuerunt. In-  
 quirentes enim, an contrahi salvâ honestate tale  
 matrimonium posset, quum omnem lapidem moverent,  
 inventus est tandem, ad quem offenderent. Nihilominus  
 ad extremum (non tamen extremum hoc fuit, extre-  
 mæ calliditatis hominum nequissimorum commentum,  
 qui postmodum eadem vulnera, sane oruenta, refri-  
 caverunt) responsum est uno ore à doctis, idque ex auctoritate Legum  
 Imperialium, & Canonum Ecclesiasticorum, novam  
 istam affinitatem honori defuncti fraudi esse non  
 posse. Reges tamen Ferdinandus & Henricus, ut  
 major esset tutiorque rei auctoritas antequam  
 quidquam statuerent ulterius, rem retulerunt ad  
 Pontificem, tamquam supremum judicem, tum jure,  
 tum ipsorum consensu, Alexandrum VI. tum Romanæ  
 Sedi præsentem: qui non ita multo post moriens,  
 Pio III. successoris suo hoc oneris reliquit. Sed &  
 ipse Pius prius vitam hoc negotio defunctus est.  
 Ita magna istis Pontificibus, inito primum Pontificatu,  
 negotiorum mōles incumbere. Re diu protracta,  
 tandem Julius II. majore cura post illos in causâ  
 hujus cognitionem incumbens, quum hominum  
 totius orbis doctissimorum, qui fere, tamquam  
 ad universale orbis theatrum, Romam confluerent,  
 sententias collegisset, pronuntiavit, ob Regum  
 publicum bonum, ob pacis inter duo orbis  
 Catholici tam præclara Regna confirmationem,  
 denique ob federis inter hosce populos  
 constitutionem, juris humani, quod solum  
 obstabat, vinculum, in hac quidem causâ locum  
 non habere, eoque dictos Principes eo solutos fore, At-

que ita nuptias illas contrahendi veniam potestatemque fecit.

Initis sponsalibus, non aliud quam nuptiarum  
 tempus atque festivitas expectabatur. Sed ut per-  
 tuo versatur instabilis rerum humanarum rota,  
 deprimens quæ fuerant sublimia, eandemque hora  
 uni natalem, alteri fatalem faciens; dum præpara-  
 tur pompa nuptialis, evenit, ut cogitandum esset  
 de pompis funebribus. Elisabethe enim, Infantis  
 Catharinæ mater, in Hispania, Anno vi. Kal. Dec.  
 itemque post Henricus VII. in Angliam Anno 1509.  
 diem suum obierunt: cumque his etiam Angliæ  
 felicitas finem habuit, extrema impietate postea  
 contaminatæ, quæ ex istis cineribus subito emi-  
 cuit.

Actamen in Henrico Octavo, ad quem, post obitum  
 patris, devoluta est corona, renasci videbatur  
 Anglici Regni magnitudo. Erat enim eximia  
 corporis forma, benigna indole, & Majestate  
 regia præditus: elucebatque in tot dotibus, quibus  
 erat à natura affarim ornatus, nescio quid magnum,  
 quod eum & gratiosum & formidabilem omnibus  
 reddebat: judicio vero atque ingenio ætatem  
 adhuc teneram longè superabat. Is igitur sui  
 juris factus, & in ea auctoritate constitutus cui  
 nihil non videtur licere, quum etiam nequissimis  
 consiliis nomen regium obtendatur, non nupturam  
 sibi Infantem Catharinam, seque huic affinitati  
 renunciaturam professus est. Ad quod eum incitabant  
 adulatores nonnulli, quorum vox multorum  
 malorum plerumque est causa. Ut enim non  
 statim noceat, semina tamen quædam relinquit  
 in animo, quæ suo tempore germinantia, pestilentes  
 fructus producant. Non tamen effecit horum  
 impulsio ad malum, quin Rex ad bonum prior,  
 consideratis omnibus argumentis matrimonium  
 illud oppugnantium, & ex altera parte trutinatis  
 rationibus idem suadentium, interveniente  
 dispensatione Pontificis, quæ publice recitabatur;  
 præsentibus, negotiumque urgentibus omnibus  
 Regni Optimatibus, nulloque eorum, pene quos  
 esset aliqua auctoritas, vel tantillum scrupulum  
 opponente, toto etiam Senatu regni atque  
 universo populo, publico consensu rem approbante,  
 contrahere sibi & matrimonio copulare statuerit  
 Infantem Catharinam: cujus quo die debebat  
 initium sumere felicitas, is ei aditus fuit ad  
 vitam longe miserrimam, & finis prosperitatis,  
 quæ extincta fuit intra quamvis legitimos  
 illos complexus, ubi accrescere atque augeri  
 potius judicio om-  
 nium

nium debuisset. Atque in eo lecto, in quo omne Angliæ bonum concipi oportuerat, ruina atque exitium totius regni natum fuit.

Rex igitur, decimo octavo ætatis anno, tertio Nonas Iunii Anno 1510. Catharinam uxorem palam duxit: ac die Ioannis Baptistæ proxime subsequuto, non minus uxori, quam sibi, regium diadema, cum ingenti omnium læritia, quam excitati per totam Angliam ignes passim testabantur, imponendum curavit. At ignibus istis alterius generis flammæ postea supervenerunt, quæ initium hoc felix atque fortunatum, in tristem ac crudelem eventum commutarunt. Ad hanc felicitatis speciem accessit cælitus demissum bonum, quod & ipsum tamen non nisi effigiem atque umbram quandam prosperitatis habuit. Nam quum Catharina filios tres, & duas filias enixa esset: maximus natu filius (cui etiam Henrico nomen fuit) nono post natiuitatem mense, è vita sublatus est. Nec reliqui meliorem constellationem five fortunam sortiti sunt, qui non diu, postquam nati sunt, vixerunt. *Magnis casibus obnoxia sunt Principum palatia, & quanto maior eorum est magnificentia, tanto horribilior est casus ac ruina.* Sola restabat, tantæ iacturæ solatium, Princeps Maria, anno septimo Henrici VIII. apud Grenuicum Anno 1515. duodecimo Calendas Martias in lucem edita.

Tantum curæ atque studii adhibitum fuerat ad formandam Henrici Principis iuventutem (ut naturalem indolis eius bonitatē taceam) nihil ut de ipso quam præclara ac laudabilia quæq; sperandū videretur, nec nisi quod benignissimis regibus virtus vel iuberet, vel permitteret, ipse de se promittebat. At nomen illud regis auctoritatis, & potestas illa absoluta, quæ pro arbitrio omnia imperabat, ita insuetum animum vicerunt, ut fervore quodam ætatis abreptus, mitissimam illam indolem cum naturâ omnium vitiosissimâ & peruersissimâ commutarit. Solet is esse eventus nimis felicitatis, rei admodum turbulentæ, ut volutans sese, in finitisque modis agitans, evertat ipsa quidquid contulit commodi, & in medio bonorum quæ possidet, excitet mille mala. Itaque ocio nimio mores ejus corrumpente, virtutesque in vitia transformante, per omne genus fedissimæ & maxime pudendæ nequitie volutabatur: eoque flagitia ejus progrediebantur ut vix etiam maxime creduli rebus quamvis verissimis fidem sint habituri. Prima hujus metamorphoseos

præludia castissimæ quæque matronæ experiebantur: quumque animam suam turpitudine quotidie repletet, concupiscentiam tamen tot adulteriis, immo tot nefandis incestibus explere non poterat. Itaque si qua erat forma spectabilis, quamvis cum summa castitate atque constantiâ conjuncta, huic vim inferebat: prorsus quasi ad omnem honestatem hujus mundi oculos occlusisset, & gloriæ cælestis memoriam simul & curam omnem deposuisset. Er, ut hujusmodi animi pestis perpetuo longius proserpit, paullatim ille eo usque progressus est, ut omnis spes, fore ut umquam ad bonam ille frugem redeat, brevi decollaret.

Contra Regina, omni virtute, prudentiâ, & Religionis studio, ornatisima, ab ejusmodi vita, quam mortem rectius dixeris, quam alienissima erat, solis dedita cælestibus curis, mundi, cujus amor omnes rapit, contemtrix. Terrestrium palatiorum magnificentiam atque pompas ita averfabatur, ut contemptui esset iis qui vitam cælestem neglectui habent. Sæpenumero sacrarum virginum collegio ultro inclusa, tanto cum zelo & consolatione inter ipsas versata est, ut extremum vale videretur dixisse vanitatibus mundi: cui quidem mortua esse voluisset, aut certe mundum sibi mortuum fuisse optasset, ut ne in ipso moreretur. Media nocte surgebat, ut nocturnis Religiosorum precibus interesset. Mane horâ quintâ orabat se, ornata non regio, sed quam poterat simplicissimo, distitans, animam, quum melior nostris portio sit, majore quoque studio exornandam esse, quam corpus, magisque annitendum, ut hæc Deo grata atque accepta efficiatur. Sub regio vestitu, D. Francisci habitu, ad cujus tertium ordinem (nam in hunc etiam nuptæ cooprantur) se adscripserat, utebatur. Omnibus sextis feriis & sabbathis jejunabat: omnibus B. Mariæ vigiliis solo pane & aqua vivebat: quarta & sexta feriis peccata sacerdoti confitebatur: Dominicis etiam sumebat Eucharistiam. Officium B. Virginis quotidie recitabat, sex horis continuis mane in templo sacris officiis vacabat hinc Sanctorum vitas, ancillis etiam adstantibus, ad duas fere horas legebat: inde templum repetens, ibi fere manebat, donec tenebræ discedere eam cogèrent. Tantis igitur gratis collustrata, adeo agebat puram vitam atque angelicam, ut, tanquam cælestem vitam in terra meditans, immo exercens, omnibus exemplo esset. Hoc unum quod commendaret eam superis

peris, restabat, ut vehementi aliquo tribulationis igne probaretur. is enim instar Lydii lapidis est illis, qui divino amore tacti, servitio Dei totos sese devoverunt.

Rex tam ardens Religionis studium, & tam indefessam sanctissimorum exercitiorum continuationem probabat quidem admirabaturque; sed ipse interim voluptatibus suis atque luxui indulgebatur. Nec sine fructu: nam ex Elifabeta Blunta al. Blontia genuit filium Henricum Fitzrei Comitum Noringhamiæ, quem Somersfetti al. Richmondæ Ducem creavit. [a] Mariam verò filiam, regio splendore educatam, & in disciplinam nobilissimæ sanctissimæque feminæ Margariæ Sarisberiensis Eduardi regis quarti ex fratre neptis, Reginaldi Poli matri, traditam, jam grandiusculam, declaravit Britannorum, quos olim VVallos vocabant, Principem (qui populus & insulam primum occupavit, & ei nomen Britannia quo hodieq; utitur, imposuit. Nā Anglosaxonnes, in auxilium Britannorum adversus VVallos, hoc est, exteros, evocari, quum his devictis, animadvertent, nullo negotio se posse, pulsatis in quorum auxilium venerant, rerum dominos se ipsos constituere, arma in socios suos converterunt, subjugatosque, ut à veris Anglis distinguerentur, VVallos vocarunt.) In hanc ergo Provinciam, quæ ad occidentalem Insulæ oram, sub quatuor Episcoporum diocæsis, longè lateque distenditur, Maria ablegatur. Nam quod apud Germanos est Rex Romanorum & Delphinus apud Gallos, hoc idem est apud Anglos VVallia Princeps. Mariæ nuptias multi Principes magnis studiis ambiebant: inter quos erant, & Scotiæ Rex, Carolus V. Imperator, & Franciscus I. Galliarum Rex, qui eam alteri ex filiis suis in uxorem petebat: habebat enim duos, Delphinum, & Aurelianensem Ducem. Quorum quum nimis tenera judicaretur ætas, Rex Franciscus seipsam obtulit Mariæ maritum. Neo Henricus abnuisit, si tamen Carolus Clementem Papam, quem eo tempore militum ipsius insolentia captivum tenebat, non dimitteret: nam bellum illi indicere cogitabat. Tandem Gallia abstulit præclarum hoc cimelium, in quod tot principes oculos animumque coniecerant, non forma ejus illecti tantum, sed capti desiderio amplissimi hujus Regni, cujus ad illam hæreditas pertinebat. Desponsa est ergo filio primogenito Regis Galliarum, peractisq; apud Grenuicū ceremoniis, justus est Eliensis Episcopus in Gallias trajicere, & de tam optata affinitate Regi congratulari.

Hinc facile apparet, quam constans apud omnes Principes Christianos fides ac sententia fuerit, de Catharinæ legitimis cum Henrico nuptiis; quum earum nuptiarum prolem, quæ non alia conditione, quam si legitima sit, regnandi jus in Angliâ cõsequi potest, tãto studio in conjugē experierint.

V. Henricus interea, suis moribus utens, nõ minus perditæ, quã Catharina sancte vivebat. Eo tempore Thomas Volsæus cepit se in Regis gratiã insinuare. cõformas actiones suas Regis actionibus, & à flagitiis ipsius minime alienus. Est hic modus Principibus placendi expeditissimus, favere illorū consiliis, & ad exsequutionē cupiditatū ipsorum maxime lubricarum, strenuam audacemq; operã navare. Sic olim Mithridatis aulici, ad imitationē domini sui, caput in alterum humerum deflexum gestabant: quod idem hujus quoq; Regis aulici factitabant. Volsæus igitur, vaser & carus homo, animum induxit, omnia assentari, nihilq; vel hiscere, nisi ad nutum sui Principis. *Humili loco natus, ad magna non pervenit nisi per animi abjectionem;* quippe quem captivū & maxime infamibus Principis sui libidinibus obnoxium fecerat. Quum primū in aulam irreplisset; Regis Sacellanus fuit: nec multo post, Richardus Vintoniensis Episcopi opera, regis elemosynis præfectus. Sed quod ad magnitudinē ejus magis adhuc aditum patefecit, hoc fuit, quod Tornaco apud Morinos in potestatem Henrici redacto, Tornacensis Episcopatus vëstigialia ex Regis donatione cepit. Et hoc quidē initium illi fuit firmandæ nascens suæ fortunæ, quæ deinde solidū robur acquisivit, hac ratione. Post fructū Episcopatum reditum, etiam ipsi Episcopatus ad manus ipsius devoluti sunt, nimirum Lincolnensis, Dunelmensis, & Vintoniensis; tum autem Archiepiscopatus Eboracensis: atq; ita duobus maxime optimis Angliæ beneficiis fruebatur, Vintoniensi & Eboracensi: ut omnium locupletissimas Abbatis, in quas ubiq; terrarum involabat. Qui enim cupiditatū suarum servitio sese semel obtrinxit, numquam postea se extricare potest: *nec ulla est tam magna liberalitas, quæ hominū concupiscentias exsatiare queat: cresunt enim dum implentur.* Tantus erat blandientis fortunæ erga Volsæum favor, ut intra paucorū annorum spacium fieret & Cancellarius totius regni, & Cardinalis, & ad universum Angliæ regnum de latere Legatus. Eratq; exterorum Regum is erga hominē amor, ut Volsæum pensionibus suis ditare, donisq; & muneribus amicitia ipsius exãbire, pro accepto beneficio interpretaretur.

[a] Henninges Geneal. parte 4.

Ipsè

Ipse Rex Henricus totus erat in ejus potestate, omnia pro illius arbitratu distribuens atque administrans. Tanta magnitudo homini contigit ab illo, qui facit omnia, ut eadem postmodum redigat in nihilum. Is hunc exaltavit, ut deprimeret alios, utque ille instrumentum esset alienae gloriae, & suo exemplo nos instrueret, quo pede incedendum sit in hoc mundo; quumque is, qui ad tantum fastigium ascenderat, ad extremum lapsus sit, intelligamus quam parum sperandum sit illis, qui vix à limine bonam fortunam salutarunt, & tenuia dumtaxat quaedam initia optatorum successuum assequuti sunt. Volsæus igitur, arrogantia atque ambitione turgens, non aliud jam aspirabat, nisi ut tiara caput suum redimiret, & sanctam sedem conscenderet. Quum animadverteret Carolus V. singularis prudentiae Princeps, posse hominem suis rebus magno esse usui, coepit eum suum facere, & comitate, tamquam ad inescandam ejus ambitionem commodissima, in suas partes pertrahere. Scribebat ipse manu sua ad Volsæum literas: subscribebatque in hæc verba: *Filius vester & cognatus Carolus*. Miseros, qui fumos, ventosque in aere pendentes venantur, quum sint ipsi magis etiam suspensi minusque stabiles, quam bona, quibus inhiant! quin & miseros Principes, qui, ut augeant triumphos suos, tot utuntur simulationibus dissimulationibusque, ad attrahendos nequissimos sceleratissimosque homines, qui suas factiones omni ratione juvent. Imperator spem fecit Volsæo (quæ tamen eum spes fecellit) si efficeret, ut Henricus Angliæ Rex perpetuum fœdus cum Cæsare coleret, Regemque Franciæ bello simul peteret, se ex altera parte effecturum, ut Volsæus, mortuo Leone decimo, fieret summus Pontifex. Implet Volsæus conditionem: sed exspectatione sua excidit, idque magna cum Cæsaris laude. Is enim, Leone vita functo, de Volsæo ne per somnium cogitans quidem, Adrianum sextum, sanctissimæ vitæ hominem, Papatum creandum curavit. Quod quum Volsæus ægerime ferret, tempori tamen cedendum ratus, etiam Adriani mortem exspectare decrevit. Sed & hic frustra fuit. Nam quum Carolus Franciscum I. in prælio Papiensi cepisset, atque ita eum in potestate haberet, quem regno exuere, ut suas ditiones auget, constitutum habuerat, Volsæi non magnam deinde rationem habuit: quumque ad ipsum scriberet, non aliud, quam nudum Caroli nomen subscriptionis loco apponebat. Quæ res ita

animum Volsæi exacerbavit, ut ex eo tempore ruinam Imperatori meditaretur, ruptoque, quod cum ipso coluerat, federe, ad hostes ejus transiret, & Christianissimi Regis partibus totus accederet.

Initium vindictæ suæ inde sumit, quod maxime erat ad manum. Nam quum intelligeret, Henricum Regem alieniore animo esse à Catharina (Nusquam est enim, ut proverbio dicitur, qui ubiq; est: quique amorem in multas dispersecit, tandem nullam amat) ad inurendam familiæ Imperatoris maculam, mare terræ ejus à regio thalamo cum ignominia penitus disjungendæ, consilium cepit. Quod animo agitans, Joannem Longlandum Lincolnensem Episcopum, qui Henrico erat à confessionibus compellat, prætexensque veneno suo bonum publicum, & salutem Regis, rationes exponit, ob quas illegitimum esset Regis matrimonium: tandem addit, ipsius esse, de remedio cogitare. Longlandus Volsæo contradicere non ausus, par esse responderet, ut prior Volsæus Regem hujus rei admoneat, ipsique ostendat, quam sit grave peccatum, Regem tam pernicioso matrimonio implicitum teneri, & germani fratris sui thalamum polluere. Volsæus cum Rege sermonem ea de re confert, cui Henricus aurem accommodasset, nisi eum rerinisset alicujus infamiæ metus. Longlandus qui Regi & cōscientiæ ejus familiaris esset, id saltem perit, ut doctorum sententiâ exquirat. Annuix Rex haud difficulter, jã dudum perturbatus Catharinæ, non ut duceret Margaritam Christianissimi Regis sororē, Ducissam Alenzoniã, id quod Volsæus merite agitabat: aliud enim consilia ejus spectabant. In examinanda hac causâ quum annum integrum consilio suo insumisset, nihil tamen reperire potuit, super quod fundaret desiderium uxoris suæ dimittendæ, tam misere interim deperiens Annam Bolenam, ut non nisi per ipsam vivere videretur, nec quidquam desiderare præter ejus amplexus. *Ea est rerum perniciosarum natura, ut nec normam patiantur nec mensuram*: morbi que leves initio tempore ingravescunt. Sic accidit huic Principi, qui quum sentiret morbum suum paulatim augeri, nova hac accessione penitus oppressus est. Vehementer instabat Volsæus, ut missis in Franciam Legatis Margaritam sibi in uxorem peteret, & repudiaret Catharinam. Posterius Rex habebat in votis, sed de priori agere differebat, dū cognosceretur, possent fieri divortium. Videbatur enim res non parum difficultatis habere, quippe quæ tantis Theologis, quos Rex consuluerat, minime plana.

plura visa fuisset, quin & Iulius Pontifex à prædecessore suo impetratam dispensationem novâ Bullâ confirmaverat.

VI. Accidit eo tempore, ut ex Francia legati adessent, qui Mariam Walliæ Principem, Delphino antea promissam, Aurelianensi nunc Duci nuptû dari peccerent. Henricus, postquam Legatos magnifice accepisset, auctor fuit Volsæo, ut ipse Episcopo Tarbiensi, qui fuit Legatorum unus, negocium aperiret, non quidem Regis sed sui ipsius nomine, ut qui Francicam Anglicamque familias arctiore adhuc vinculo, per matrimonium Henrici cum sorore Regis Francisci, conglutinari summopere exoptaret. Volsæus cû Tarbiensi congressus, rem ita illi exponit privatim, tanquam si nullam, nisi ipsi soli, aperuisset. Episcopus à Volsæo circumventus, facileque persuasus, rem esse non ita magni negocii, in senatu Regis ( ut fere Legati in iis, quæ ad Principum suorum utilitatem spectant, minime muti sunt ) bellam orationem habet, & non quidem jam Valliæ Principissam petit, sed matrimonii inter Henricum & Margaritam Francicam mentionem proponit: utque matrimonium illud, quo jam rex tenebatur, illegitimum esse probaret, mille mendacia verbis suis admiscet. Rex, tanquam si ea res sibi nova, atque antehac inaudita ad aures accideret, attonito similis, ægre ferre se simulat, quod controversia super ea removeretur: tamen, ut conscientiam suam, majoribus, quam hoc erat, onerata criminibus, exoneraret, deliberandum amplius censer, certus nihilominus apud seipsum, progredi ulterius, si quos in consilium prius adhibuerat, idem adhuc sentirent.

Dum hæc in Anglia geruntur, non longè absuit Romæ excidium. Decreverat Carolus Bourbonius crudelius eam tractare, quam olim fecerunt veteres Galli: & nisi Deus ejus conatibus obstitisset tum, quum sacra moenia tormentis quateret, flamma & sanguine totam replevisset. Nunciatur in Angliam, Papam Clementem VII. captivum teneri. Quâ arrepta occasione Cardinalis Volsæus Regem monet, ut triumphos suos augeat, quumque scripto adversus Lutherum libro de septem Sacramentis, titulum Defensoris fidei sibi jam acquisiverit, gloriam istam nova gloria accumularet, Pontifice, quem Imperator captivum teneret, ex tam præsentis discrimine erepto. Rex, consilium istud sibi emolumento futurum ratus, sperabat, ita se posse suo sumptu Ro-

manum Pontificem sibi demereri, ut novum matrimonium contrahendi, uxoremque suam Cœnobio alicui includendi, facile veniam potestatemque sit obtenturus. Itaque sine mora Volsæum in Gallias cum trecentis aureorum millibus, & collegis duobus mittit. Volsæo mandata quædam occulta seorsim dat ad Regem Franciscum I. perferenda, de divortio Catharinæ, de matrimonio cum Regis sorore, & de filiis ejusdem duobus ex Cæsaris manu eripiendis. Lætus legatione Volsæus, mare trajicit. Sed dum Calæti agit, novas ab Henrico litteras accipit, ut ne ullum de novo matrimonio cum Regis Galliarum sorore ineundo verbum faceret, sed tantum de reliquis articulis. Vehementer indignabatur Volsæus, videns prohibitum sibi esse, quod omnium maxime in votis habebat. Erat enim illa propositum, per novas illas nuptias Regem Christianissimum totum sibi obstringere atque obligare, ut eo deinde contra Imperatorem uteretur. Legationem nihilominus confecit: cujus is fuit successus, quem Rex volebat, quemadmodam infra à nobis dicetur.

## HENRICVS VIII. PETIT A PONTIFICE:

judices qui de divortio cognoscant, qui dati mox revocantur. Volsæus gratia regis excidit.

## CAPUT SECUNDUM.

## ARGVMENTVM.

- I. *Annæ Bolenæ natales & mores.*
- II. *E. Francia revertens, singularem castitatem simulat.*
- III. *Quibus artibus Volsæus Cardinalis divortium inter Henricum & Catharinam apud Pontificem procurare conatus sit.*
- IV. *Novi à Pontifice judices qui de divortio Henrici regis cognoscant, constituuntur. Laurentius Campagus & Thomas Volsæus Cardinales.*
- V. *Campegii Cardinalis in Angliam profecti, cum Rege congressus & colloquium.*
- VI. *Volsæus sententiam pronunciat, non accepta prius à S. Sede Apostolica potestate.*

I. **D**um Volsæus consiliis suis in Franciam abripitur, Henricus in Anglia defixus, aliquid nihil animo versat, nisi cœdium Reginæ, & Annæ Bolenæ amorē. In igne non tantum spectatur, quam

quam se magnus, sed & quid urat atque depascat. Eodē modo & in hac animi passione, & in his flammis, quæ postea totam Angliam incendio compleverunt, non modo considerandū est, quam violentæ sint, sed etiam quod sit earum pabulū, & cujus gratiā ardeant. Henricus nil nisi Bolenam deperit, & ex confusione inde in animo regis natā, ortæ sunt omnes in hoc Regno turbæ. Matrem habuit hæc femina Thomæ Boleni uxorem, sed patrē incertū. Hic Thomas Bolenus, eques, biēni legatione fūgebatur in Gallis. intra id tempus uxor ejus istam filiam enixa est. Ajunt, Regem Henricum VIII. quū feminam hanc adamaret, ut eā liberius frueretur virum sub specie honoris, in Franciam ablegasse, ipsumque ex ea hanc filiam genuisse, quam postmodum uxorem duxit. Thomas Bolenus in Angliam reversus, quum familiam auctam deprehenderet, uxorem in jus vocatam, apud Archiepiscopi Cantuariensis delegatos judices adulterii convincere, & deinde repudiare constitutum habebat. Illa Regi, quanto in periculo, nisi ille opem ferat, constituta sit, significat. Is Marchionem Dorcestriæ ad Thomam Bolenum prope mittit, cū iis mandatis, ut abstinere à lite, condonare uxori, eamque iterum in gratiam reciperet. Bolenus tamen mandatis regis non prius paruit, quam ab uxore audisset, se à Rege ipso corruptam, viroque absente pæne vi expugnatam, filiam istam non nisi ex Regis congressu habere. Ita tum uxoris deprecatione, tum Regis mandato, tum etiam Marchionis intercessione motus, cum uxore in gratiā rediit, Annamque deinceps filia loco educavit. Iam prius Thomas Bolenus aliam filiā ex conjuge sua genuerat, cui nomen Mariæ impositum fuit. In hac Rex, dum ad matrem comeat, oculos conjicit, eandemque deinde in aulam suam, immo & in adulterinum thalamum traducit. *Citius augentur vitia, quam minuuntur. & amor, ubi semel animum hominis occupavit, in coque imperio potitur, rationem foribus exclusam & audire & agnoscere recusat.* Fertur, Regem aliquando ab equite quodam ex gente Bolenorum, cui Briano nomen esset, quæsiuisse, quale peccatum videretur, matrem primum, deinde filiam cognoscere? Cui Brianus, Omnino, inquit, tale, ô Rex, quale gallinam primum, deinde pullū ejus gallinacū comedere. Constabat Henrici aula ex genere hominum perditissimo, qui quasi palmā propositā, ita inter se decertare videbantur, quifnā esset flagitiosissimus. Inter hos, sinequitiam spectes, facile princeps exstitit hic, quem dixi, Bria-

nus, obque id vocabatur. *Inferni vicarius.* Henricus igitur, postquam filiam cum matre adulterando commiscuisset, ut nihil deesset ad cumulū omnis impietatis, & flagitii, quod excogitari potest, incestuosissimi, ad alteram quoque; filiā Annā Bolenz, animum adjecit: quæ credebatur ipsius Henrici filia esse, quemadmodum Thomæ Boleni uxor viro suo affirmaverat, Marchione Dorcestriæ, & aliis summæ dignitatis viris præsentibus.

Nescitur, quæ dementia Regē Angliæ cepit, ut ab ipsa deformitate fascinari se pateretur. Anna enim parum formosa fuit, corporis statura prociore, oblonga facie, capillo nigro, colore subflavo: nullas erat in vultu decoros deturpabat dens unus in superiore gingiva prominens: in dextrā manu sextus adnascebatur digitus, sub mento etiā succrescebat turgidū nescio quid cujus deformitatis regendæ causa colli & pectoris superiora, quæ ex more nuda gestabatur, ipsa operiebat. Nec deerat tamen, quod eam cōmendaret, quiddā majestatem præferens, & simul amabile: faceris sermo, saltandi, omnisque generis musicis instrumentis ludendi peritia. Ceterū imperiosa, morosa, gloriosa. Vix decimum quintum ætatis annum attingerat, quum ab eo, qui Thomæ Boleno à poculis fuit, deflorari se passa, deinceps cum eo, qui eidem à facellis fuit, libidinem exercere perrexit. Inde in Franciam mittitur, ubi regio sumptu, non longe à Briero, apud nobilem quendam virum educata, paulo post ad palatium regis Galliarum se contulit. Ibi tam impudice vixit, ut vulgo à Gallis appellaretur *Hæcnea*, seu *Equa Anglicana*, nihil Gallicarum matronarum gravitati simile habens. Quumque etiam ad regem salutandum progressa, ab eo aliquoties domi suæ familiariter inviseretur, cœpta est vocari ab Aulicis *Mula Regia*. Lutheranae sectæ addicta quum esset, non tamen à solennibus Missarum Catholico ritu peccatis abstinerebat.

II. In Angliam reversa, Regis, qui unius amore non diu detinebatur, sed concubinas subinde mutabat, vagum inconstantemque animum facile cognovit. Fere enim turpes amores tædium rei amatae post se trahunt. Igitur quum sui amore Regem captum animadverteret, ipsa sese duram atque inexorabilem adversus ejus blanditias ac pollicitationes exhibuit, castitate simulans, à qua erat alienissima. Non enim ignorabat, ea, quæ parvi constant, etiam parvipendi, magisque juvare victorias difficili-

difficiliores: nec magni aestimari formas, quibus facile est potiri: adeoque difficilem se se præbens tum, vt omnium, quæ in aula erant, seminarum castissima & religiosissima haberetur, tum Regem prorsus suum effecit, qui se felicem iudicabat, si repudiata Catharina, hanc virginem matrimonio sibi copularer. Iam in Gallijs volabat rumor, Annam Henrico nupturam. Agebat tunc in Gallijs Thomas Bolenus, Annæ, vt credebatur, pater, Legatione fungens vnâ cum nobilissimo equite Antonio Bruno. Is ergo, re intellecta, statuit reuerti in Angliam, detecturus Regi de Anna, quod magna eius interesset, quodque ab alio forte postmodum detectum, ipsi Boleno periculum creare posset. Reuersus, impetrata à Rege secreta audientia, rem totam, ob quam venerat, exponit, dum ipse in Francia olim degeret, natam vxori suæ Annam Bolenam: ac se quidem voluisse vxorem ea de causa repudiare, nisi & Rex intercessisset, & vxor aperte facta esset, Annam Bolenam esse filiam Regis: non debere ne per somnium quidem in mentem Regi venire tale matrimonium quod non posset illi esse non probrosum, immo exitiale, quippe si propriam filiam duceret. *Tace, ô folide* (inquit Rex) *centum alij ex æquo tuam vxorem com- prefferunt: cuiuscunque illorum sit filia, certe quidem erit vxor mea.* Tu ad legationem tuam reuertere, & si vis esse consultum vitæ tuæ, rem silentio preme.

Nemo erat in toto Angliæ Regno ex viris cordatis, qui non ab his nuptijs maiorem in modum abhorreret. Præter ceteros, ij, qui ex Regio Senatu erant, memores, sui officij esse Regem tanti erroris admonere, turpem Annæ vitam ipsi ob oculos ponere constituerunt Prius autem in rem totam inquirere ipsis est visum. Eminebat inter Palatinos insignis quidam aulicus Thomas Viatus, qui quum intelligeret, Senatum Regis hoc ipsum agere, ad eum ultro venit, ac se confessus est cum Anna Bolena rem habuisse, nihil minus cogitantem, quam Regem velle ipsam thori confortem facere. Senatus ita instructus, quantis infamiae maculis, atque adeo apertis criminibus Anna Bolena implicata teneatur, quibusque id documentis compertum sit, Regi exponit, addito etiam eo, quod Viatus ultro confessus fuerat Rex amore (cuius ea est cæcitas, vt ne ea quidem ceruat, quæ maxime omnium sunt oculis exposita) flagrans, responderet, nihil se dubitare, quin magna sui obseruantia, & amore, publiciq; commodi studio ad-

ducti essent, vt & ista nunciarent, & tanta cura in rem ipsam inquisissent, se tamen certo credere, omnia illa esse, à nebulonibus suorum consiliorum & pacis publicæ turbatoribus, conficta, atque adeo persuasissimum sibi esse, Annam Bolenam esse honestissimam castissimamq; virginem: nec vllam se ex omnibus, quarum tentasset pudorem, constantiorem Anna expertum esse.

Thomas Viat' ægre ferens, suo verbo fidem non esse habitam, quibusdam ex Senatu dixit; si hoc Regi videretur, se curaturum, vt Rex ipse, vera esse quæ dixisset, oculis suis videret, quantumque Annæ fidelitati fidendum sit, aperte cognosceret: valde enim amabat Anna Thomam Viatum. Quæ rem quum Suffolciæ Dux Regi exposuisset, Rex indignatus, Viatum ex aula sua eiecit & Annæ totam rem narrat, quæ tanta astutia & calliditate crimen suum palliauit & quasi incrustauit, vt eius ream esse, minus etiam quam antea, Rex sibi persuaderet.

Cardinalis Volsæus, confectis ex sententiâ negocijs, præterquã eo, quod maxime omnium concupierat, matrimonio scilicet Catharinæ cum Henrico, in Angliam reuertitur: reuersum Rex monet, vt causam repudij, quantum potest, apud Pontificem promoueat. Iam antea Volsæus Protonotarium suum Gamberum Romam miserat, qui Pontificem doceret, quantum ipsius in libertatem restituendi causa fecisset, eique persuaderet, vt in grati animi testificationem Volsæum, constitueret generalem Vicarium suum per Galliam & Angliam, quoad ipse Pontifex libertatem reciperet, quod factum est septimo captiuitatis suæ mense. At Pontifex, cui ea res parum grata esset, rem distulit, quousque libertas sibi restitueretur. Vehementer abhorrebat Volsæus ab Annæ nuptijs: sed quum tanto studio diuortium Catharinæ sollicitasset, quamuis consilia sua cancrino more incedere animaduerneret, obloqui non est ausus. *Solent peccata secum trahere sua præmia*, ita hujus quoque, quod Volsæus procuraue- rat, mali compensatio fuit, quod spe boni sibi proposita prorsus excidit. Iam causa diuortij in tota Anglia per omnium ora ferebatur, alijs aliter de ea sentientibus. Hi, qui nouis rebus studebant, quique camelorum instar non nisi ex aqua turbida bibendum sibi iudicabant, quum ex tanta rerum commutatione crescere se posse animaduernerent, nouum istud matrimonium approbant, alterum omni ratione im-  
pro-

probantes, tanquam illegitimum. Contrarium tuebantur prudentiores, & qui pacem amabant. Quodam die, Rege apud Cardinalem Volsæum agente, lectus est liber diffamatorius, quo Catharinæ matrimonium impugnabatur: certatim enim libri ab utraque parte conscribebantur. Episcopi qui aderant, non aliud dicere auli sunt, quam ex iis quæ illic in medium proferebantur, iuste posse Regem scrupulum aliquem animo concipere. Est hic mos eorum, qui aulas Principum sectantur, ut malint omnia sursum deorsum ferri, quam ut ipsi veritatem libere proficendo, detrimentum aliquid accipiant. Linguis assentatorum nulla est pestis regibus perniciosior: nec magis metuendi sunt proditores, quam adulatores. *Socrates dicebat, rem eandem esse perstatem cum virtute: & certe qui alteram odit, utramque odit.* Non erat tam hebes Rex, quin placendi causa hæc ab illis proferri intelligeret, detestabaturque in animo suo id quod tum quidem approbare videbatur. Ut verò machinationibus suis colorem aliquem faceret, suæ auctoritate etiam prudentiores in sententiam suam pertraheret, vocat ad se Thomam Morum, qui tunc quidem erat ex regio Senatu, sed postea totius regni Cancellarius factus est, satagens eum, quod in magna æstimatione esset, suarum partium facere. Huic præcipit, ut cum Doctore Foxio Regii Collegii apud Cantabrigiam moderatore, de divortio Catharinæ conferat. Negante Moro, fieri posse divortium, & Foxio contra affirmante, Rex, Morum, quem in sententia perstantem animadverteret, largitione corrumpere aggreditur: sed & hic inexpugnabilis gravissimi viti integritas deprehensa est. Quapropter quum in Anglia parum rem succedere intelligeret, alia eam via tentare statuit. Stephanum Gardinerum jurisconsultissimum virum, qui nuper coeperat à secretis Regi esse, ad Papam unâ cum Francisco Briano mittit, jubetque de libertate reddita Pontifici gratulari, eundemque hortari, ut ad fedus cum Rege Galliarum adversus Imperatorem sese adjungat, sicutamen, ut matrimonium Henrici cum Catharina, præter legem naturæ contractum, & temerè à Iulio II. Pontifice confirmatum, irritum declaret: fore eam rem gratissimam ipsi Catharinæ, cujus ea sit sanctitas, & tale Religionis studiū, nihil ut magis in votis habeat, quam se in monasterium aliquod abdere, utpote quæ omnem mundi pompam,

omnem regium factum contemnat & pro nihilo æstimet. Placeat igitur suæ Sanctitati iudices hujus negotii dare Cardinales Campegium & Volsæum: quod beneficium rã grato animo Rex Henricus sic accepturus, ut stipendia sit persolurus quatuor millibus peditum ad perpetuam custodiã suæ Sanctitatis, quam tot Principes destructum eant. Non moverunt Pontificem tam ampla promissa, nec tam strictæ obligationes, ut annuere Legatorum petitioni. Sed quum apud Urbem Veterem (hodie Orvietum) quo primum ex Adriani mole liberatus se contulerat, Legatorum propositiones audivisset, gratias eis egit, & cur in Gallicum fedus intrandum sibi hoc tempore non putaret, rationem reddidit: addiditque, quod ad causam divortii attineret, se, an legitime fieri posset, discepturum: & si posse constaret, omnia Henrici causâ facturum, eosque, qui eo nomine molestiã ipsi exhiberent, adversarios habiturum: interim ipsi ea de re cum certis Cardinalibus & Theologis agerent, qui de negotio pronuntiaturi essent. Non poterat aliud responsum Legatis dari: magnusque error foret, imprudentiæ Pontificem accusare, quum singulari sapientia in hoc negotio fit usus. Cardinales & Theologi, rationibus atque argumentis Legatorum perspectis, examinatisque omnibus, quæ in utramque partem disputari poterant, uno consensu responderunt, *rationes à Legatis adductas non sufficere ad divortium concludendum, minimeque esse matrimonium inter Regem Henricum VIII. & Serenissimam Catharinam illegitimum: ideoque opus non esse, ut aliis hujus rei iudices dentur, multoque minus, ut permittatur negotium Angli, qui in gratiam Principis sui justitiam pedibus suis conculcaturi.*

Legati vehementer hac sententia offensi, benignius responsum se à sua Sanctitate expectasse, apud Pontificem questi sunt, affirmantes, aliis Theologis Romanæ curiæ aliud videri: & si matrimonium Henrici jure divino interdictum non fuisset, tamen Regem ostensurum, ipsius Iulii dispensationem minime fuisse canonicam aut legitimam. Pontifex, cupiens & Regi gratificari, & conscientiam suam illæsam custodire, *Faciam, inquit, Regis causam, quidquid jure facere mihi licebit. Ceterum agitur jam de Sacramento Ecclesiæ, quod quum sit juris divini, nihil in eo nobis innovare licet: & agitur de matrimonio fidelium, auctoritate decessoris mei contracti, viginti annorum cohabitatione firmato, & denique prolis fructu corroborato. Addit, prævidere se magnum bellum*

inter



inter Regem ipsorum & Imperatorem, qui tantam injuriam non sit in ultam passurus: sui autem officii esse ut qui sit communis Christianorum pater, providere, ne quid turbari in Christiano orbe exoriatur. Nihilominus tamen, ut illius benevolentia, qua Regem ipsorum complecteretur, fidem ipsi faceret, efficeretque ne temere decisum fuisse hoc negotium merito alicui videatur, iterum se Regis causam alius Cardinalibus & Theologis cognoscendam commissurum.

IV. Novi hi judices, quamvis judicarent, Romæ hanc litem decidendam esse, tamen ob Regis, qui & libro edito fidem Catholicam defendisset, & armis summum Pontificem in libertatem alleruisset, in Ecclesiam merita, cupientes ipsi gratificari, statuerunt judices in Angliam dandos, qui litem dirimerent. Existimabant enim, ut ut caderet, non futuram rem adeo difficilem, quin remedium è vestigio adhiberi posset, Pontifice judicum acta rescindente, & causam ad se revocante.

Hæc autem posterior sententia valuit apud Clementem, partim gratiæ Henrici nimirum ut quidam suspicantur, dantem, partim nihil suspicatum, quod falsa essent illa omnia, quæ de Catharinæ vel assensu, vel monastica vita passim spargerentur. Dati sunt ergo judices. Laurentius Campegius, & Thomas Volsæus. Regina, cui undequaque insidiæ struebantur (Nam velut umbra, sole nubibus obducto, evanescit: ita qui nihil aliud, quam felicitatis eorum, quibus suam operam addixerunt, splendorem sequuntur, adversitatum nebulis prioris prosperitatis lumen offuscantibus, nusquam comparent) de his, qui ad urbem mittebantur, Legatis certior facta non fuerat. Attamen simul ac tale quid suspectum habere coepit, petiit à Pontifice per literas, nisi & se destructam, & causam suam justitiam oppressam vellet, ne quam legationem in Angliam de hoc divortio cognituram mitteret. Simulque à Carolo V. Imperatore summis precibus contendit, ne se afflictam desereret, cui vita mille mortibus sit molestior, cuique omnes iste inimicitia ob ipsius Cæsaris odium sustinendæ sint. Carolus, qui Pontificem dimittendo universum Cardinalium Collegium sibi demeruisset, Legatum summa diligentia Romam mittit, perque eum apud Pontificem quaritur, tam de nunciis à Rege Angliæ in Urbem inscisa Regina (de cujus tamen honore præcipue agebatur) clanculum missis, quam de iudicibus in ipsa Angliæ, ubi omnia ad nutum Regis agenda sint, datis non defuturum se materia sua, sed, nisi justitia causa sua obtineat, Angliam armis invadere paratum esse:

solam fornicationem harum turbarum originem esse, nec aliam ob causam Regem uxorem suam repudiare velle, quam ut perdisissima femina, quam perditæ depereat, fœdis amplexibus fruatur.

Pontifex quum intellexisset, suggestionem Regis Angliæ Legatorum falsam fuisse, quatuor nuncios celerissimo cursu, diversis itineribus ad Campegium misit, per literas ei mandans, primum ut in itinere quam tardissime progrediatur: deinde quum in Angliam venerit, omnem operam ad Regem cum Regina conciliandum interponat, in quo si non profecerit, Serenissima Regina Religionis ingressum persuadere conetur; denique ne ullam in causa divortii sententiam absque novo & expresso ipsius Pontificis mandato ferat. Hoc (inquit) summum maximum sit tibi mandatum. Aliis vero literis Viterbii datis, plane significat, si de sua tantum persona ageretur, se omnia pericula in Regis Henrici gratiam subiturum: sed nunc illius voluntati absque injustitia & publico totius Ecclesiæ scandalo satisfieri non posse.

V. Campegius nonis Octobris Anno 1528. Londinum ingressus, statim à Volsæo ad Regis palatium deductus est: ubi Rex & duo Cardinales de suis rebus multum diuque colloquuti sunt. Diebus aliquot interpositis, Campegius Reginam hortatur, ut pacis causa tempori cedat, sequæ tot ærumnis, quibus quotidie angatur, eximat: longe & honestiorem & jucundiorē illi futuram vitam monasticam ea quam nunc agat, moriens, quamvis sit viva, quotidie. Respondet illa, se quidem ultro dudum huc propendere, sed quum videat id agi, ut vi ad Religionis ingressum compellatur, constitutum sibi esse, eo magis resistere, matrimoniumque suum, ad quod divinitus vocata sit, constantissime, quoad vivat, tueri; nec se iudices istos recipere, utpote sibi suspectos, & per mendacia à Pontifice extortos: Volsæum totius huius mali primum auctorem fuisse, propterea quod spe Pontificia dignitatis obtinenda excidisset, nec Carolum Imperatorem conatibus suis faventem esset expertus. vehementer offendit Volsæum (ut veritas plerumque odium parit) hoc responsum Regiæ, causæque ejus adhuc iniquiorem fecit. Verum est, quod dicitur, linguam in corde esse, non autem debere cor vicissim esse in lingua: & sæpenumero evenit, ut iis, qui ad optatos consiliorum suorum successos pervenire cupiunt, aliud sit expromendum lingua, aliud pectore clausum gerendum. Ariston dicebat, plurimum nocere eos ventos, quorum flatu denudamur. Regina, cui plurimum ea res incommodabat, tot incurren-

tium malorum impetu concussa quidem, sed nondum fracta, sola in Deum fiducia suffulciebatur, adversusque tor arietes honorem, ejus quatientes perstabat: & quamvis inimici ejus multas de ipsa victorias reportarent, virtus tamen ipsius & regia animi magnitudo adversus omnes fortunæ injurias invicta permanebat. Campegius intellecta & Regiæ sententia, & Regis pertinacia, & Volsæi ad obsecundandum Principis sui voluntati pronitate, Pontificem de omnibus edocet, rogatque, *ut primo quoque tempore, quid ei faciendum censeat, præscribat.* Pontifex quum humanis consiliis parum promoveri animadverteret, sperans Deum aliquando manum admoturum, rem procrastinabat, si forte tempus (quod non raro ad mundanorum negociorum eventus multum momenti affert) remedium aliquot ostenderet. Itaque ad sex integros menses, hoc est, à nonis Octobris, usque ad quintum Calendas Junii An. 1529. à causæ cognitione cessatum est.

Interea Rex, cujus moribus jam nihil erat corruptius, quum videret indignari populum tum ob adventum Campegii, tum quod unius meretriculæ causâ ingens malorum & bellorum pelagus sese per totum Regnum effusum iret, convocatis aulæ suæ primoribus, tanquam si nec conscientiam nec animam haberet, in publico conventu protestatur, *se non alicuius femina amore captum, sed solo conscientia scrupulo adductum tantopere urgere, ut an legitimum sit suum cum Catharina, fratris olim sui uxore conjugium, dijudicaret.* Sed falsa esse quæ diceret, nemo ignorabat. Paulo ante Theologi responderant, dummodo Julii Pontificis, qui leges Ecclesiasticas relaxarat, infirmaretur dispensatio, nullo negotio matrimonium dissolvi posse. Stephano igitur Gardinero, & Francisco Briano, qui Romæ agebant, mandatum est à Rege, peterent à Pontifice, primum, ut Julii Papæ, dispensationem pronunciaret legibus divinis & humanis contrariam, ipsoque jure nullam; deinde ut potestatem faceret, Mariæ Valliæ Principissæ Henrici & Catharinæ filia cum Henrico Richmondia Duce, ejusdem Henrici Regis filio notho, successionis Regiæ stabilendæ causâ, matrimonio conjungendi. Tanti faciebat Pontificis dispensationem, ut ea accedente, fratris cum sorore conjugium procurare non vereretur. Hoc autem Regem petiisse, ex ipsius Pontificis ad Campegium literis cernitur. Addidit Henricus, suarum rerum satagens, literas ad Pontificem, sua

manu scriptas consignatasque, quibus petebat, ut Pontifex ejus femina in uxorem accipiendæ, cujus sororem carnaliter cognovisset, gratiam sibi auctoritate Apostolica faceret. Erat Annæ Bole-næ soror Mariæ: hanc Henricus corruperat, quem admodum ipsa Maria, sorori suæ tantum honoris fastigium invidens, palam dictitabat. Hoc igitur Henricus volebat, ut post Mariæ, quin & matris Mariæ & ipsius Annæ, stupra, Annam Bole-nam in uxorem ducere sibi per Pontificem liceret. Quod ita esse, Polus Cardinalis affirmat eo opere, quod de unione Ecclesiastica scriptum reliquit: additque, Henricum ita demum hoc ultimum impetrasse, si ante constitisset, Julium Pontificem non habuisse jus, priore illa in causâ (hoc est in nuptiis cum fratris uxore) dispensandi. Legatis vero Regis Angliæ Pontifex respondit, se acturum cum Imperatore, ut authenticum illud Julii decretum, quod apud Cæsarem exstabat, aut in Urbem Romam, aut certe in Angliam transmitteretur. Instabant Legati, ut nisi intra duos menses proxime sequuturos decretum Julii exhiberetur, sua Sanctitas illud irritum ac nullum pronunciaret. De qua petitione quum Cardinales de Monte, & Quatuor Coronatorum, Episcopus Simoneta, & Theologi quidam ex mandato Pontificis cognovissent, visa est omnibus iniquissima, tam ob temporis præscripti brevitate, quam ob inusitatam edicti modum.

Pontifex, cui molesta res esset, per literas cum Legato suo Campegio expoſtulat, quod eiusmodi mandata Romam perferri passus sit, quæ in Angliâ præcidi oportuisset. In earum literarum extremo questus est, qui Papæ fuerat à Secretis, Joannes Baptista Sanga, Legatos Regis magnum malum Sedi Apostolicæ imatos, nisi Rex voti sui compos fieret. Ex quo constat, Regem eo animo fuisse ut potius Ecclesiæ, quæ Dei sponsa est, libellum repudii mittere veller, quam libidinibus suis valedicere. In tempestate marmor quoddam prius est fulgure, in tonitru flamma emicat ante fulminis ictum & ædificiorum ruinas crepitus quidam præ-nunciat. Ita hæc quoque calamitates ingentesque ruinæ non sine antecedente minarum fragore evenerunt. Legati Brianus & Gardinerus per literas Henrico significant, quibus adjunctis conditionibus Pontifex ea, quæ petierant, concesserit: nunciant præterea, inter Papam & Cæsarem recentem pacem factam esse, quæ omnia, quæ Borbonii milites eriperant, Ecclesiæ restituerentur. Metuens ergo

ergo Rex Angliæ, ne per hanc concordiam & Papa illi minus deberet, & Galliarum Rex filiis à Cæsare receptis, sua ope minus indigeret, atque ita undique desertus, effectum dare, quod animo agitatabat, non nisi difficulter posset: liti in Anglia decisionem omni ratione accelerare constituit, quamvis Campegio in iudicio assistere recusante, eo quod nec Julii decretum coram exhibitum esset, & ipse à Pontifice absque novis mandatis de causa illa ulterius cognoscere prohibitus fuisset. Hunc tamen minis, blanditiis, muneribus, importunitate eo adegit, ut tandem una cum Volsæo, Londini, quinto Calendas Junias, anno 1529. in cœnaculo fratrum ordinis D. Dominici, tribunal conscenderit. Mandatis igitur Clementis Papæ (sed non ejusdem revocatione) ante omnia recitatis, nominatim evocant, primum Regem Henricum, cujus vice procuratores aderant; deinde Reginam, quæ ipsa in medium prodiit. (O miseram! quæ propterea repudiata est, quod vir ejus turpissimos amores suos non nisi morte uxoris suæ stabilire, nec nisi ejus honore profanato, libidinibus suis pro voto obsequi posset.) Ingressa igitur in locum tam inauspicatum, iudices illos protestata suspectos esse, recipere aperte recusavit. Responsum est à Legatis, non profuturam Reginæ appellationem, nisi doceret, mandata ipsorum esse revocata. Et hoc quidem die nihil decisum est. Proximo, quo in iudicio confessum est, Regina iterum affuit, actum quidem, proposita solenni exceptione, ad Papam, omnia ulteriore litigatione, se provocare testata est, rationesque, cur id faceret, has expressit. *Primum, quod locus iudicii parum æquus videretur. Nam se in Hispaniis natam, ibi esse peregrinam: ideoque litem suam in Anglia, ubi Rex omnia possit, decidi non debere. Deinde, personas iudicum non solum Regi devotas, verum et subjectas esse, Volsæum ob Vinsoniensem & Eboracensem Episcopatus, Campegium, ob Sarisburiensem. Rex animadvertens, causæ suæ remoram injectam, nec sententiam repudiî à iudicibus ferri, quamvis hi appellationem Reginæ non reciperent, ipse in iudicio seipsum sistens, summa cum confidentia juratus affirmavit, non odio Regina, sed scrupulo conscientia se impulsus, ut, an matrimonium suum ratum esset, iudicio decidendum permitteret. Nam si vel odio aliquo, vel alicuius femina amore huc adductus fuisset, ut quidem vulgo crederetur, non se à Pontifice iudices petiturum, sed in ipsa Anglia soli Eboracensi Cardinali de latere litem hanc*

*decidendam permissurum fuisse. Nunc quum Cardinalibus hiæce ea potestas à Pontifice delegata sit, se illorum sententia penitus acquiesciturum. Regina quæ actioni intererat, quum animum Regis nec commiseratione emolliiri, nec ratione flecti videret, de loco suo surgens, Regem ad dextram sub conopæo confidentem adivit, genibusque ejus advoluta ab illo supplex precata est, ut quoniam ipsa peregrina esset, litem istam, de qua ejus honor dependederet, non pateretur in Anglia disceptari. ibi enim quod non justum æquumque esset, sed quod Rex vellet, actum iri. Se quidem coronam, quam tam diu gestasset, ad pedes Regis deponere, omnibusque que sunt in his terris sublimia, renunciare paratam: ipsam tamen renunciare, aut vinculum, quo tam sancte colligati essent, rumpere non posse. Aliud supplicium quaereret, quo summum tum erga ipsum amorem, tum obsequendi ipsi studium nunquam à se depositum, compensaret. Quæ quum dixisset, oculos suos erga Regem sustulit plenos lachrymis, quæ etiam durissima corda mitigare debuissent, sed Henrici animum dectere non potuerunt, in quem omnes Tiberiorum, Nerorum, Domitianorum perditos mores confluisse diceres. Assurgens tamen, & sublatam benignissimis oculis intuitus, potestatem se illi facere dixit apud communem Christianorum patrem litem persequendi: populo interim, qui vultum ipsius, animi indicem, spectans, facile quid mente clausum gereret divinabat, minime sibi à lachrymis temperante, quod Reginam eo angustia redactam videret.*

VI. Regina accepto hoc responso, statim actis gratiis, ex loco iudicii discedit. Sed vix egressa nunciatur, ipsam à Rege & iudicibus revocari. Minime obscurum videbatur, quin Regem promissi pœniteret: id quod acerbissimi mœoris & summæ indignationis Reginæ causa fuit. Quæ, Parebo (inquit) marito meo, non item iis, quos iudices non agnosco. Jamque in iudicii locum reversura erat, quum id causæ suæ magnum præjudicium allaturum esse, à procuratoribus suis admonetur. Itaque hac proposita Regis nuncio excusatione, *Hodie, inquit, primum domino meo Regi non parui, sed quum proximè eum videro, hanc culpam deprecabor.* Henricus vero, promissi immemor, Legatos ad sententiâ ferendâ omnibus modis urgebat. Disputatur ergo, respondetur, replicatur, hinc Regis, illinc Reginæ procuratoribus causâ suâ propugnâtib. Nulla est tam injusta causâ, cui nō inveniatur patronus, & cujus deformitati non aliquis color detur.

Et sepe evenit caussidicorum industria, ut bona causa iniqua prevaleat. Erant Serenissima Reginae advocati, primum Gulielmus Varamus Cantuariensis Archiepiscopus. Deinde quinque Reverendissimi Episcopi, Guthbertus Tonstallus tunc Londinensis, postea vero Dunelmensis, Nicolaus Vestus Eliensis, Joannes Clercus Bathoniensis, Joannes Fisherus Roffensis, Henricus Standicius Asaphensis, optimi viri & doctissimi. Quibus adjungebantur alii Theologi quatuor, Abellus, Fetherstonus, Pövellus & Ridlaus. Adversus hos quum Regis advocati, literas Adriani Cardinalis, qui Pontificis quaestor in Anglia quondam fuerat, recitassent, in quibus dixerat, se ex Papa Julio audisse, quum diceret, sibi non videri quod in matrimonio Henrici & Catharinae dispensationem posset interponere, ex altera parte procuratores Reginae in medium protulerunt ipsius Julii literas ad Henricum septimum conscriptas, in quibus haec verba erant: *De dispensatione matrimoniali nunquam negavimus, nec suspicionem prae buimus, quo minus eam facere vellemus, ut aliqui minus vere dixerunt; sed respondimus, nos expectare in illa concedenda tempus magis accommodatum, ut consilius & maturius fieret, cum hujus sanctae Sedis & utriusque partis honore.* Haec Julius. Quibus lectis, Joannes Fisherus Roffensis Episcopus, vir dignitate, doctrina & sanctitate excellens, librum pro defensione matrimonii Regis & Catharinae doctissime scriptum Legatis exhibuit, simulque gravissimam de eodem argumento orationem habuit, ad quam audiendam omnium aures attente erant. Quum dixisset, quatuor Legum Doctores librum etiam a se super eadem re compositum obtulerunt. Mox idem tres alii libri in medio istarum tenebrarum lucem adspexerunt, Joanne Clerco Bathoniensi Episcopo, Guthberto Tonstallo Londinensi, & Vesto Eliensi auctoribus. Ridlaus autem vir ab omni assentatione alienissimus, palam questus est de Legatorum iniquitate, quod jusjurandum calumniae solis Reginae procuratoribus detulissent, nihil eos aut dicturos aut scripturos Ecclesiasticis Constitutionibus contrarium: quum interea iis, qui erant ex parte Regis, libera facultas esset, quaecunque vellet pro se dicendi. Haec quidem Ridlaus: quamvis non usquequaque tutum videatur vel ipsis juramentis confidere, quibus plerumque homines decipiuntur perinde ut pueri astragalus.

Rex omnia sibi contraria animadvertens, eo ma-

gis urgebat, ut ad sententiam ferendam Legati festinarent. Cui Campegius, excusatione usus, Non esse in re tanti ponderis, in quam omnium Christianorum Principum conversi essent oculi, prae proprio & praecipiti gradu progrediendum. Campegius enim, quemadmodum jussus erat a Pontifice, dilationes quascunque poterat, interponebat; quumque ad finem usque mensis Julii judicium extraxisset, licere sibi negabat proximis duobus Augusto & Septembri totis mensibus huic negotio vacare, eo quod moris esset Romanae Curiae, ut a fine mensis Julii usque ad quartum nonas Octobris nullum exerceretur judicium. Rex vero comperendinatus istos moleste ferens, ut timorem Legatis injiceret, tertio Calendas Augusti Brandonum Suffolciae, & Thomam Havardum Norfolciae Duces, ad eos misit, qui sententiae ferendae accelerationem urgerent. Volsæo Regis voluntati suum accommodante, Campegius constantior, si quid post biduum, quod adhuc superesset, decideretur, id nullius roboris omnino futurum, respondit. Suffolciae Dux quum nec impetrasset, ut intra id tempus, quod adhuc restabat, res tota definiretur, per sacram deicerans Missam, neminem unquam Cardinalium quidemquam boni in Angliam apportasse contestatus est. Quam severe autem Deus horum Ducum impudentem superbiam ac adulationem, per eundem Regem, cujus causam tam studiose egerant, ultus sit, infra videbimus. *Sacris cito punitur qui graviter punitur: moraque ipsa supplicium auget.* Nec manum Deus retrahit nisi ut ictum fortiosem infligat: atque plus dolet si Deus per eos puniat de quibus praecclare meriti nobis vide-  
mur.

Duces ad Regem reversi, nil nisi oleum camino addiderunt. Ut enim scintilla, levi aura agitante mox ingentem flammam excitat, ita isti itacundia inflammati ita Regis animum furoris & infaniae faeibus incenderunt, parum ut abesset, quin magnum aliquod scandalum publice daret, & sursum deorsum omnia misceret. Pontifex interim Reginae petitioni acquiescens, Campegio & Volsæo Legatis ad se revocatis interdixit, ne amplius huic negotio se immiscerent: causam vero totam Paulo Capizuchio sacri Palatii Apostolici causarum Auditori & Decano, cognoscendam, ipsique Pontifici demum referendam & explicandam commisit: quem jussit tam Regi quam Reginae diem certum praescribere quo causam

causam apud ipsum per procuratores suos dice-  
rent. Quæ Pontificis constitutio Brugis & Tor-  
naci promulgata, & deinde in Angliam ad Sere-  
nissimam Reginam transmissa est, ut per ejus ope-  
ram Legatis innotesceret. Regina, quæ aliquan-  
tum ex istis ærumnis emergere tum videbatur,  
illustrem Senatorem, decus illud Angliæ, Tho-  
mam Morum, ad Regem legavit, sciscitatum ex  
ipso, utrum hanc revocationem sibi per Viatorem  
aut ejusmodi publicum præconem nunciari vel-  
let, nec ne. Rex dolorem, quem ex ea re capiebat,  
dissimulans, Moro respondit, Nolle se ut sua  
personæ fiat denunciatio, non recusare tamen, quo-  
minus Legatis de more obnunciatur: ut autem  
Romæ causa decidatur, vehementer sibi placere.  
Hæc quidem Rex dicebat, sperabat tamen se apud  
Papam, ut aliter eveniret, brevi effecturum. In-  
terea Campegius per literas Pontificis ad urbem  
omni cum festinatione revocatur. Cujus discessu  
Rex offensus, jamque omni spe rei ex animi sen-  
tentia conficiendæ excidens, odio Pontificis fla-  
grare, atque ex eo tempore id, quod postea indi-  
gnissime effectum dedit, animo concipere ac me-  
ditari cœpit. Jam regii furoris universum onus  
unus Volsæus sustinebat, Rege omnem horum  
malorum culpam in ipsum conferente. Quod  
quum multi ex Principibus viris (qui Volsæo Car-  
dinali omnia ex suo arbitratu administranti jam-  
diu invadebant) intellexissent, ita fortuna ejus  
rotam impulerunt, ut tandem eam plane everte-  
rint. Collatis enim consiliis, multa criminum ca-  
pita in illum collegerunt, eaque suis chirographis  
obsignata Regi tradiderunt: atque ita jam tunc  
plagas contexuerunt, quibus deinde miser ille  
implicatus fuit, cujus maximam ambitionem ma-  
xima dedecora, & fortunam nimis blandientem  
summæ miseræ exceperunt. Rex, cui ea res non  
ingrata erat, tantisper tamen dissimulavit, do-  
nec Campegius è Regno discessit: cujus etiam dis-  
cedentis sarcinas excuti jussit, explorandi gratia,  
si quid forte litterarum Volsæi deprehendere po-  
tuisset, nullas autem deprehendit. Post Campegi  
discessum, Volsæus ad Regium comitatum rever-  
sus, quum nec in consilium amplius adhiberetur,  
& negligi se ab omnibus videret, tunc demum sen-  
sit intentum sibi esse Regem. Nec ita multo post,  
jussu Regis à Duce Norfolkæ apprehensus, cogi-  
tur se abdicare primum Cancellariæ magistratu,  
quem Rex Tomæ Moro contulit, sperans fore ut  
hoc honore & beneficio ad suas partes pertrahi

posset, deinde Vindoniensi Episcopatu, quem po-  
stea Stephanus Gardinerus, qui Regi erat à secre-  
tis, & Romæ divortii causam paulo ante egerat, ex  
dono Regis accepit, tum autem magnificentissimo  
à se Londini exædificato palatio, quod Rex ipse in-  
vasit: denique pæne omnibus bonis exutus, pri-  
mum relegatur in villam Atheriensem, mox in  
Eboracensem Archiepiscopatum dimittitur. *En  
quomodo fortuna in rebus humanis tumultuetur.* Et  
quid aliud est humana felicitas, nisi bestia, quæ  
quum ipsa sit fame enectâ, rictui tamen alterius ex-  
posita est, ejusque tandem fit præda & cibus. Vol-  
sæus male habitus ab eo ipso, à quo ad tantum fa-  
stidium ejectus antea fuerat, Aulam deserit, pa-  
rum satagens rerum suarum, ut nos spectatores fa-  
ciat suæ calamitatis.

HENRICUS REX CUM ANNA BOLENA  
matrimonium contrahit: ab Romanæ Eccle-  
siæ communionem secedit: crudeliter mul-  
ta perpetrat: excommunicatur. Regi-  
na Catharina diem suum obit.

## CAPUT TERTIUM.

## ARGUMENTUM.

- I. *Henricus rex Academias aliquot suarum facit  
partium Volsæum munere submovet, non mul-  
to post defunctum.*
- II. *Cranmerus impius Cantuariensis Episcopus fit,  
ut Henrici flagitium subscribat.*
- III. *Henricus Annam Bolenam, divortii lite adhuc  
pendente, uxorem ducit.*
- IV. *Cur tam Pontifex quam Imperator justam de  
Henrico ultionem non sumserint, à Pontifice  
tamen non multa post excommunicata.*
- V. *Prophetissa quadam matrimonium Henrici &  
Anna scelestum pronunciat, sed occisa cum  
aliis.*
- VI. *Fischerus Cardinalis & Thomas Morus per sum-  
mam injuriam supplicio afficiuntur. Catha-  
rina regina diem suum obit.*

I. **H**ENRICUS, toties re infelicitè tentata, eo  
magis tamen animum obstinabat cœptam  
non omittere, donec effectam dedisset. Itaque (ut  
ipsa desperatio spem aliquam adhuc foveret) cum  
Cranmerum Cantuariensem Archiepiscopum Ro-  
mam, qui causam suam ibi ageret, mitteret, in An-

glicos Theologos eodem secum crimine involuturus, ut matrimonium ipsius cum Catharina illegitimum esse editis in publicum scriptis affirmant, sollicitat: ut si forte summus Pontifex sententiam contra Regem ferret, fucata quædam species ad malitiam eius velandam non deesset. Quin & Reginaldo Polo Anglo qui tunc Parisiis degebat, viro & genere & virtute illustri, & cujus doctrina omnibus admirationi fuit, commissa est cura eos, qui in ista Academia doctissimi essent, in partes regias pertrahendi Sed quum ille tam turpe mandatum excusatione usus à se removisset, delatum est negotium Legato Billupio Comiti Anglico, Romam misso unà cum Doctore Leo, & Stocislao Londinensi Episcopo, quibus additi sunt tres Iurisconsulti, & Vrigonelus, Carmus & Benedictus. Hi cum Langæo Gallo egerunt, qui insecutus auro Anglico Theologastros quosdam parvi nomis, quibus charior erat pecunia regia, quam animarum suarum salus, in suas partes adduxit. Testis est hujus rei Ferdinandus Brasiliensis Episcopus, cujus hæc sunt in epistola quædam verba: *Nonnulli ex Theologis (inquit) adulerantes verbum Dei, & ambientes favorem hominum, corrupti muneribus & largitione Anglorum (qua moneta est Anglis familiaris) incidere in laqueum Diaboli, & sauerunt partibus Regis contra sui animi sententiam; neque vereor tam aperte hæc proferre, quando testis hujus rei sum oculatus.* Idem in Academia Coloniensi tentatum fuisse Petrus Leidenfis commemorat: sed frustra, recusante illa famam precio vanalem facere. De aliis item Germaniæ Universitatibus idem affirmat Ioannes Coehleus, in iis verbis, quæ ad Richardum Morisonum Anglum partes Regis defendentem scripsit. *Offerabatur, inquit, mihi his annis superioribus ampla remunerationis & auri spes, si contra matrimonium Regis cum Catharina, vel ipse scribere, vel Universitatibus aliquot Germaniæ sententias, quales aliquot Gallia & Italia Academia dedissent, procurare voluissim. Sed quum esset ea spes contra conscientiam meam, dixi sicut dixerat in prima sui tentatione Balaam.* Idem etiam auctor memoriæ prodidit, Huttonum quendam Regis Consiliarium Hamburgenses & Lubecenses sollicitasse ad diuortii probationem, eundemque paulo post ferro mortis genere Bruxellis periisse. Quidam etiã Crocus simili apud alias gentes largitione Regis nomine usus dicitur. Denique nullus non lapis motus est ad satisfaciendum stultissimæ Regis spei, qui tanta pecuniæ vi non modo aliorum infamiam

& proprium dedecus, sed & eam, quæ sequuta est postea, pœnitentiã emit. Omnium in veritatis defensione constantissimi fuerunt Anglici Theologi, qui nunquam eo usque Regi suo gratificari voluerunt, ut matrimonium ipsius cum Catharina improbarent. Testis est Polus, ad ipsum Henricum in hæc verba scribens: *Non erat dubium, quin hæc tua causa in disputantium scholas illata fautores habitura esset, quum Regem omni sua auctoritate ac opibus propugnantem haberet.* Invenit illa quidem aliquos, sed ex iis, quos fames magis, quam fama moveret, nec tamen vel istos tam promptos, quam vos speraveratis, ut quæ initio cum iis, quæ ipsius patrocinium susceperant, in ipso tuo Regno, ex omnibus scholis explorata sit, ipsis etiam defensoribus vario genere contumelia affectis. Nec certe ullo publico ullius Gymnasia Anglicani consensu, ubi consisteret, invenisset, nisi ea, quæ plusquam præces valere solent apud multorum animos, minarum referta Regia litera, aciem jam inclinatam sustinuisset. Quod si his copiis tibi domi pugnare necesse erat: nihil attinet me nunc dicere quibusnam foris uterere. En quid Polus ad Regem suum scribat, & quæ admodum ipsi ob oculos ponat propriã malitiam, qua corruptus unã secum omnes, corrumpere conabatur. Cantabrigienfis Academia Regi favebat: Oxoniã vero publicum sigillum, doctissimorum hominum, penes quos ibi erat auctoritas communi suffragio sæpius negatum homines pessimi octo clam convenientes, effractis sacri loci foribus, literis in quibus Regis diuortium propugnabatur, affixerunt.

Dum hæc aguntur, redit Lutetia in Angliam Reginaldus Polus, summæ eruditionis opinione florens. Hunc Rex aggreditur, eique, si suam sententiam probeat, optionem dat ut utram malit ex duabus Ecclesiis deligat, Eboracensi & Vintoniensi, ex quarum fructibus plus quam sexaginta millia aureorum, eo tempore colligebantur. Quibus promissis quum nihil moveretur clarissimus juvenis, nondum trigessimæ ætatis annum agens: fratribus eius tamen vehementer contententibus atque urgentibus, tandem coactus est de ratione aliqua apud se dispicere, qua Regi satisfaciens, eius iram averteret. Eam à necessitate suggestam exsequitur, Regem adit: à quo perhumaniter acceptus, quum ea pararet dicere, quæ cogitaret, Deo, qui & corda & linguas hominum dirigit, voluntate, repente sic hæsit lingua, ut verbis exprimere quod animo conceperat, nulla ratione posset. Quumque lo-

quendi

quendi facultas rediisset, nihil eorum effari potuit, quæ meditatus venerat, sed è contrario ea omnia proloquutus est quæ tacere constituerat, Regi impietatem suam & causam iniquitatem ante oculos ponens. Quare tam inopinata Rex mirabiliter commotus, quum sapius Polum inter loquendum occidere cogitaret (ut uterque postea narrare solebat) orationis eius simplicitate ac submissione prohibitus fuit. Porro quidquid in hac matrimoniali causa afferri potuit argumentorum ac rationum; id omne comprehensum conspicitur in iis libris, quos Ioannes Rossensis, Ioannes Holimanns Bristolienfis, Episcopi, Abelus presbyter, & ij septem Iurisperiti, quorum antea mentio facta est, partim Latino, partim Anglicò sermone conscriptos super ea re reliquerunt. Apud Hispanos vero idem argumentum tractarunt Franciscus Royas, Alphonfus Vervefus, Alphonfus de Castro, & Sepulveda: Apud Lusitanos, Alvarus Gomefius: apud Germanos, Ioannes Cochleus. Erasmus, ne Regis gratiam amitteret, in nullam partem quidquam affirmare ausus est, donec Regem ab Ecclesia descivisse cerneret. Apud Belgas scripserunt Ludovicus de Schora; apud Italos Cardinales Cajetanus, & Ludovicus Nugarola Comes Veronenfis: apud Celtas pauci quidem, sed tamen iudicium suum interposuerunt de ea causa, Eguinarius Baro, Franciscus Duareus, & Conanus Regius libellorum magister. Deniq; ut gerebatur hoc negocium in totius orbis teatro, ita omnium iudicia subibat, aliis huic, aliis illi parti faventibus. Major tamen fortiorque pars ad Regine causam probandam perpetuo inclinabat: quin ausum dicere & veritatem ab eadem stetisse, si modo communi & universali hominum opinioni recte plurimum à Philosophis tribuitur, & vulgo receptum est sine errore, ut quod omnium consensu comprobatum esse ostenditur, id tanquam Dei ipsius testimonio confirmatum admittatur. Henricus omnia infeliciter sibi succedere videns, ut rei suæ melius consuleret, terrorem aliquem Pontifici Romano injiciendum putavit. Itaque Anno millesimo quingentesimo trigesimo palam edixit, ne quis suorum subditorum in Romana Curia circa Regis voluntatem quidquam deinceps peteret aut procuraret. Dum tanto malorum pondere premitur Rex infelicissimus, Volsæus interrim, qui eorum auctor fuerat, in Eboracensi arce inter gaudia & epulas splendide agit quin & mirram suam, quam Rex illi abstulerat, repetere au-

det. Id Rex Volsæi superbia imputans, nec ferendum iudicans, jubet hominem, in ipso die inaugurationi destinato, præsentem nobilium ingenti multitudinem, ab Henrico Northumbriæ apprehendi, & Londinum captivum duci. At is in itinere ad Lancastriæ oppidum IV. Calendas Decembris è vita migravit. En scelerum eventum! en fortem hominum! quorum in vita si qua fuit ad tempus malacia & tranquillitas, mox ecce tibi rursus tempestates ac procellas, & post mundanæ felicitatis diem, atram noctem adversitatum. Et est vicissitudo quædam adversæ fortunæ, quæ non simul & semel omnem suum impetum in Volsæum effudit, sed primum eum concussit, tum quum ex aula eiceretur, deinde prorsus prostravit, quum è vivis sublatus est. *Parum fida res est, fortuna blandiens: nam in ipso illo festigio, ad quod nos evexit, calamitatum nostrarum semina exsurgunt, ipsa felicitate, si sit nimia, ex se gignente & sibi accersente ruinæ suæ causas.*

II. Illis ipsis diebus Gulielmus Varamus Archiepiscopus Cantuariensis qui summo studio Regine partes defenderat, ex hac vita ad alteram illam evocatus fuit. Rex quum decrevisset tanti honoris locum & tam opimum beneficium nemini præterquam tali viro dare, qui suæ libidini in omnibus obsequeretur, à Thoma Boleno rogatur, ut id conferat Presbytero cuidam, qui ipsi fuerat à sacello, quem dicebat divortium vehementer approbare atque exoptare, & in omnibus Regis voluntati suam accommodaturum. In quam sententiam quum & Anna Bolena Regi supplicasset, hujus maxime precibus motus dictum presbyterum, Cranmerum nomine, designat Archiepiscopum, sub hac sædissima conditione (verum nihil est tam turpe, quod non ambitioni, nihil nisi proprium commodum spectanti, pulcrum gloriosumque videatur) ut etiam si Romanus Pontifex secundum Regis & Catharinæ matrimonium sententiam forret, ipse tamen ex adverso necessario Catharinam esse repudiandam in Angliâ pronunciaret. Quum autem Rex communitati Sedis Apostolicæ nondum plane renunciasset, necesse erat, ut Cranmerus à Romana Curia suæ dignitatis confirmationem peteret, Dolenda res & pudenda, ad Episcopalem dignitatem per favorem vel importunitatem evehi extremæ ignorantia homines. Itaque quum ille Regis quæ Ecclesiæ majore teneretur studio, & Regis eam esse mentem perspiceret, potius ut Ecclesiæ

valedicturus, quam Anna Bolena cariturus esset; ubi ventum est ad jusjurandum sanctæ Sedi Apostolicæ præstandum, Tabellionem accersit, & coram eo contestatur, se *invitum obedientiam Pontifici Romano promittere, nec quidquam minus in animo sibi esse, quam ut in Regis detrimentum illi fidem servet.* Hoc facto, omnibus ceremoniis ab iis qui Archiepiscopalem honorem primum capefunt, observari solitis defungitur. Erat homo secularibus oppletus, ingenio lubrico & vasto, magna moliens & audax, denique inquinatus hæresi: quam etiam ob causam Maria deinde regnante, flammis traditum vidimus. à Germania adductam feminam, quum Episcopus esset, secum habuit, eandemque deinde mortuo Henrico palam in uxorem sub Eduardo Rege duxit. Henricus rex iis quæ hæcenus in causa sua gesta fuerunt, offensus atque irritatus, quotidie multo pejora moliri cœpit. Et quemadmodum in flumine, re etiam minima fundo affixa, quidquid defluentis aquæ lapsus in eam impingit, sistitur, atque rei illi sese applicat, ita ut ea initio parva & infirma, paulatim magna & robusta euadat; ita in torrente isto malorum qui Angliam inundabat, res nihili, Amor videlicet mulierulæ, universo Regno ruinam adduxit: & ut dicam apertius, Regi adversus Pontificem aliquid molienti res nihili fundamentum fuit schismatis, quod deinde omnes infelicissimi Regni Ecclesiasticas leges pessum dedit. Est Lex in Anglia, quam DE PRÆMUNIRE appellant. Rex, ut aliqua juris specie in Clerum grassari posset, re cum quibusdam Consiliariis, quos voluntati suæ assensuros sciebat, prævaricata hujus Legis litem Clero intendit quod Pontificis & Legatorum ejus externam potestatem agnosceret, eoque omnia ejus bona in commissum cecidissent, si quoque Regis inferenda essent. Clerus ab Archiepiscopis suis & Metropolitanis, Cramero, & Leio Eboracensi præfule, qui actores hujus erant Tragediæ, desertus, facile hujus deputationis onere oppressus fuit. Et hoc initium fuit eorum, quæ mox subsequuta sunt, malorum. Itaque Clerici, ut pro necessitate præsentis temporis, Regis voluntati concedendo sese ex istis calamitatibus eriperent, una voce Regi supplicarunt, ut aureorum quadringenta millia, quæ ad criminis commissi expiatione suæ Majestati offerebāt, benigne accipere, reliquamque eis poenā remittere, & condonare dignaretur: idque pro summa illa potestate, quæ in Regno suo eum, tam in Clerum quam in reliquum popu-

lum habere fatebantur. Ex qua dicendi formula prima occasio deinde sumpta est (frivola sanè & levis) ut Rex superbum illum & gloriosum titulum assumeret; *supremumque Ecclesiæ Anglicanæ Caput* diceretur.

Quæ quum viri nonnulli graves viderent, & tanquam periti naucleri impendentem tempestatem jam animo prospicerent; subtrahere se injuriis temporis, & in tutum recipere nitebantur. In primis Thomas Morus, vir doctrina, dignitate & virtute præcellens, rogavit, ut cum bonæ Regis venia abdicare se magistratu liceret, reddito Regi Cancellariatus sigillo. Huic Rex suffecit hominem valde tenuis fortunæ, Thomam Audlaum, simulque facultates ejus, piæguis in Londinensi civitate Abbatia accessione locupletavit. Quum autem hæc & alia ad aures Pontificis Clementis perlata essent, simulque didicisset, quam impotenter in Annam Bolenam affectus esset Henricus, quodque ejus causa matrimonii sui dissolutionem tantopere ex peteret: Pontifex, qui jam antea non semel literis precibusque suis Henricum frustra tentaverat, nunc aliis literis, in forma Brevis concepit, Regi præcipere pro sua auctoritate sub anathematis poena statuit, ne ad novas nuptias progredi indecisa lite, tentaret. At Henricus, cui molestum erat quidquid consiliis & libidini ipsius obstabat (Amor enim, quo magis cohibetur, eò magis exardescit, Euripide teste) omnem istam Pontificis actionem susque deque habuit, & Annam recusatam, nisi nuptiis intervenientibus, corporis sui copiam Regi facere, vehementius etiam deperire cœpit. Hanc Pembruchii Marchionissam primum abs se constitutam, ad decimum Calendas Decembris, Anno 1531. in uxorem clam ducere constituit, eo quod de divortio Catharinæ nondum esset neque Romæ neque in ipso Angliæ Regno pronunciata sententia.

III. Rolandus ergo quidam tunc Presbyter (quæ postea Rex propter hoc obsequium in Episcopum Liechfeldiensem cooptavit) accersitur. Ei Rex narrat, *sententiam Romæ jam tandem secundam se pronunciatam esse, factumque sibi esse potestatem novam uxorem ducendi: ad eam rem persiciendam ipsius potissimum, quem honoratum cuperet, opera uti velle.* Rolandus Reges, qui potestatem jubendi & cogendi habent, non mentiri arbitratus, actis gratis, ad rem divinam faciendam sese præparat. *Mox, credo (inquit) Majestatem tuam habere diploma* Pontif-



*Pontificis: id ut exhibeatur & palam legatur promulgeturque, sacri canones postulant, ut ne ignorantia causam quisquam obtendat.* Tum Rex habere quidem se literas affirmat, sed reclusas esse in secretiore loco; parum autem decere, ut eo tempore allatum illas prodiret. Acquiescit Rolandus imprudens, completisque ceremoniis, Henrico secundam uxorem tradit, prima nondum per ullam omnino auctoritatem in ullo iudicio interpositam repudiata: immo illam tradit, sine ulla dispensatione cujus forori jam antea Henricus stuprum attulerat: qui quidem eam dispensationem per literas à Pontifice, ut supra vidimus, petierat. Atque ita idem Henricus & matre, & sorore, & ea ipsa abusus est, quam poterat suspicio esse ab ipso genitam fuisse. Quis unquam fuit tot incastibus pollutus? & quos incastus tantum malorum consequutum fuit, quantum hos ipsos? Accepto de novis istis nuptiis nuncio, serenissima Catharina, relicto Regis palatio, in villam quandam, cui nomen erat Cimbalton, in provincia Bedfordiensi, parva familia comitata secessit, ibique orationibus, jejuniis aliisque sanctis exercitiis vacavit. Nemo erat ex ijs, quibus Religio & fides Catholica cordi fuit, qui non abeuntem lachrymis prosequeretur: ita omnes miseriarum ipsius sensu, & absentis desiderio tangebantur, & pro negociorum ipsius, tum nimis deploratorum, felici successu vota nuncupabant: Aula interim in hilaritatem atque lætitiā soluta erat, videbaturque omnis dolor & tristitia unā cum Regina abscessisse. Omnes solem istum recens exortum adorant omnes novæ Regiæ obsequia sua deferunt, & placere ei omni opere student. Inter hos non postremi hæretici, *Pontifici Romano detrahentes, & tot annorum moram, quam in negotio divortii interposuisset, incusantes, eius damnant & detestantur dominationem.* Hi apud Anam & Henricum valebant gratia, qui novæ uxoris studio, accessum illis ad aulam liberiores indulgebat. Inter ceteros, quos Anna his initiis Regi commendavit, fuit Thomas Cromuelus, qui Cardinalis Volsæi fortunam immitatus, ad tantam auctoritatem pervenit, ut omnia Regni negocia ipsius consilio & opera gererentur: Henricus eum Cranmero Archiepiscopo, & Audlæo Cancellario sociare statuit: *quorum quasi trimviratu nihil peius aut seditiosius fuit, aut Ecclesiæ infestius.* Primo igitur illum scriiniis regis præfecit; deinde sibi à secretis constituit; postea Equitem aularum & Baronem; deinceps Essexiæ Comitem

creavit, magnum etiam Regni Camerarium, & sigilli secreti custodem. Hanc opportunitatem hæretici, sub Annæ favore omnes plagas tendunt Catholicis, Clero imprimis adversus quem libellum famosum in vulgus edunt, cujus erat inscriptio, *Libellus supplex mendicorum.* In quo exaggerant ex una parte pauperum extremam indigentiam, ex altera vero opulentiam & ditissimos proventus hominum Ecclesiasticorum: *Clerum Anglicanum suo numero bis millesimam partem aliarum personarum non aquare, mediam autem partem divitiarum omnium possidere: Rogant itaque ut Rex centesimam tantum partem qua habeant, Clericis permittat, reliquas in fiscum suum redigat, in pauperes distribuendas.* Huic libello, quum esset in manibus omnium aulicorum, Thomas Morus alium audacter opponit, eumque inscribit, *Libellum supplicem animarum in Purgatorio.* In hoc demonstrat, *Cleri opes vere esse thesaurum pauperum, qui maxime omnium ex iis sustententur.* Annæ tamen & Cromuéli & Cancellarii infestos Clero animos eares non mutavit, qui Regi Ordinibusque auctores fuerunt, exigendi ab Ecclesiasticis, ut idem juramentum obedientiæ, quod Pontifici solent, præstarent Regi. Placuit Henrico vehementer consilium, sed quia res nova atque inaudita erat, vir aliquis magne apud Clerum auctoritatis, qui eam primo proponeret, deligendus videbatur. Propositus est Ioannes Fisherus Rosensis Episcopus, quem Anna Bolena capitali odio prosequeretur, & veneno tollere conata fuerat. Is accersitus à Rege primum excusatione & dilatione usus est post, quum veniendum tamen esset, cognita Regis voluntate, omni ratione eximere se ista provincia tentat. Rex contra iratus affirmat, se experiundi tantum causa hoc postulare, ut quis esset Cleri in ipsum affectus & fides, cerneret, nec velle illud juramentum ab Ecclesiasticis præstari, nisi hac expressa cautione, *Quantum ipsi per Dei verbum permissum esset ac licitum.* Hic lapsus est Fisherus, & Clerum unā secum in errorem induxit. Nam quum plerique jam Cantuariensi & Eboracensi Archiepiscopis adhæsisent, ipse reliquos, qui adhuc renitebantur, in suam sententiam pertraxit. Hac igitur arte circumventus Clerus, cum exceptione prædicta obedientiam Regi in causis Ecclesiasticis ac moralibus jurat. Quum hac ratione Ecclesiastici volentes Ecclesiæ communioni valedixissent, jam nihil restabat, nisi ut ferretur sententia divortii. Cranmerus igitur Cantuariensis Antistes ex Henrici arbitrio cer-

tos Episcopos, Procuratores, Advocatos, Tabeliones unâ secum ducens, ad pagnum Dunstallensem se contulit, qui proximè abest à Regia villa Amptilensi, in qua eo tempore degebat Serenissima Catharina; quam sæpius in jus vocatam, ubi per quindecim dies frustra expectasset, sententiam contra ipsam nondum auditam (Rege eam rem sibi ingrattam esse simulante) pronunciat, dicitque necessitatem iura divino impostam Regi esse, ut Catharinam repudiet, & libertatem concessam, ut alteram ducat. Sic iudicato divortio per eos, penes quos eius rei potestas non erat, nuptiarum jam diu ante contractarum solennis pompa pridie idus Aprilis celebrata est Anno 1532. & Anna postridie Calendas Junii Regio diademate coronata.

IV. Quum matrimonii huius fama, sine Angliæ egressa, ad Christianorum Principum aures pervenisset, dici non potest quantum admirationis, doloris, & indignationis in omnium animis ea impietas excitaverit. Inprimis vero Carolus V. Cæsar, Catharinæ ex sorore nepos, adeo indigne rem tulit, ut injuriam generi suo factam graviter ulcisci statuerit. Erat eo tempore in Italia Carolus: itaque Pontificem obnixè rogavit, ut in hoc negotio se adjuvaret, armatumque Ecclesiasticis censuris bello Angliam petere pateretur, præsertim quum sit etiam ipse Pontifex gravissime ab Henrico læsus. Clemens, quanquam & Caroli precibus, & torquerelis Anglicani Cleri vehementer ad auctoritatem suam interponendam moveretur, tamen quum Regis animum ab Annæ complexu nunc saltim post expletam libidinem speraret posse revocari, distulit rigidiora remedia, idque pro ea qua erat semper in Henricum indulgentia, quem non ut rebellem, neque ut læsæ Majestatis divinæ reum, neque ut fidei deterrorem, sed ut dilectum filium tractabat, & salutem & existimationem eius omnibus modis promovens. Itaque inter suum, quod meditatus fuerat in Galliam perficere, conventus Massilia Franciscum primum Regem Christianissimum. Fuit hoc Anno 1533. Eo conventu transactum est de nuptiis inter Laurentii Medicis junioris filiam, neptem Clementis ex fratre, & Aurilianensem Ducem secundum Francisci filium. Massilia igitur Pontifice commorante, advenientes ex Angliâ Legati, omnem decemnatione Hærici sœm penitus sustulerunt: quorum eo usque progressa est quodam die impudentia, ut Apostolicæ Sedis potestatem per summam arrogantiam imminuentes, inque præsentem Pontificem contumeliosè dicentes, ab ipsius auctoritate ad concili-

lium futurum provocare non erubescerent. Quæ res & Pontificem & Regem ita exacerbavit, ut prioris suæ erga Henricum lenitatis atque indulgentiæ pœnitentia ducti, deinceps pro hostibus eius sese gerere statuerint. Et Franciscus quidem apud Legatos Henrici professus est, se federi, quod ipsum Henrico intercederet, renunciare: simulque auxilia, quæ ab ipso petebant, Legatis negavit, respondens: *Aliis in rebus omnibus se fratris animum Henrico præstiturum, sed in iis qua contra Religionem fierent, nec velle cuiquam associari.* Pontifex vero in Italiam reversus, causam in sacro Cardinalium collegio cognita & examinata, sententiam tulit non longe ante mortem Anno Domini 1533. Pontificatus sui XI. in hæc ipsa verba quæ sequuntur.

*Quum, pendente lite coram nobis, dilecto filio Capizuccho cappellano nostro, ac sacri Palatii Apostolici causarum auditori & Decano, à nobis in Consistorio Reverendissimorum commissa, inter charissimos in Christo filios nostros Catharinam & Henricum octavum Angliæ Reges, de & super validitate matrimonii inter eos contracti, præfatus Henricus dictam Catharinam rejecerit, & de facto eam quadam Anna matrimonium contraxerit, contra mandata & decreta tam admonitionis quam inhibitionis in literis in forma Brevis, etiam de consilio fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium emanatis, contemta, temere & de facto attentando: Idcirco nos de illius potestatis quam Christus Rex regum nobis, licet immeritis in persona B. Petri concessit, plenitudine, in throno justitiæ pro tribunali sedentes, & soli Deo præ oculis habentes, per hanc nostram sententiam, quam ex nostro mero officio, ac de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consistorialiter coram nobis congregatorum consilio, ferimus, ejectionem & spoliationem dictæ Catharinæ Regina à quasi possessione juris conjugalis, & Reginalis dignitatis, in qua tempore huiusmodi motu litis erat matrimonium inter prædictum Henricum Regem & Annam prædictam contractum, quum prædicta omnia notoria & manifesta sint, prout ita esse declaramus, Nulla, Injusta, & Attempitata fuisse & esse, ac nullitatis, injustitiæ attempuratorumque vitio subjacuisse, & subjacere, prolemque susceptam seu suscipiendam illegitimam fuisse & esse præfatumque Catharinam Reginam, ad suum pristinum statum & quasi possessionem juris conjugalis & Reginalis dignitatis restitui & reponi debere, dictumque Regem dictam Annam à cohabitatione sua & quasi possessione juris conjugalis & Reginalis ejicere & amovere debere, in his scriptis pronunciamus, decernimus & declaramus restituumus & reponimus, ejicimus & amovemus. Eademque*

demqua nostra sententia, & ex consilio & mero officio nostro predicto, praefatum Henricum Regem majoris Excommunicationis & alias censuras & poenas in dictis literis contentas, ob earum non partitionem & contemptum damnabiliter incurrisse & incidisse, ac ab omnibus Christi fidelibus evitandum fuisse & esse, declaramus, mandamus. Et nihilominus volentes cum eodem Henrico Rege nomine pii patris benigne & clementer agere, censurarum predictarum declarationem, usque, & per totum mensem Septembris proxime futurum, ad hoc, ut sententia & mandatis nostris predictis commodius parere possit, suspendimus. Et si infra dictum tempus parere distulerit, ac dictam Catharinam in pristinum statum, quo tempore litis mota erat, non restituerit, praefatamque Annam a sua cohabitatione & quasi possessione juris Conjugalis & Reginalis non abiecerit, & dicta attemptata cum effectu non purgaverit, extunc praesenti declarationi locum esse volumus & decernimus. Ita pronunciamus.

Henricus hac accepta sententia, tantum abfuit ut eidem pareret, aut poenitentiam cogitaret, ut perditorem potius hominum more, qui correctionem nullam admittunt, pervicacius multo progrediretur, & nihil aliud, quam vindictam, animo versaret: cujus primi impetus in Catharinam incurrerunt, feminam cujus inaeftimabilis virtus, & regia animi magnitudo inter ea, quae sunt in hoc mundo grandia, miraculo esse poterat. Itaque caeci affectus impetum per horribilia praecipitia sequens, & tanquam furore actus, palam edixit, ne quis in posterum Catharinam Reginae nomine dignaretur; sed ut tantum Arturi principis defuncti vidua ab omnibus vocaretur. Deinde admonitus ab Anna, quod uterum ferret (unde postea factus prodiit Angliae infaultissimus) Mariam ex Catharina filiam Walliae principem, tanquam spuriam & ex incestuosis nuptiis procreatam, dignitate & regia successione dejecit. Simul etiam custodes & exploratores in ipsa Catharinae domo constituit, nihil ut ibi gereretur, quod non rescisceret, Quia diffidentia factum est, ut crudeliter multa statueret in eos, qui bene cupiebant matronae omni calamitatum genere afflictissimae. Tunc & Ioannem Forestum, divi Francisci de observantia religiosum, qui Catharinae a confessionibus fuerat, in carcerem conjecit, & paucis post diebus Thomam Abelum, Edoverdum Povellum & Richardum Fetherstonum qui Reginae causam coram Legatis defenderant, recludi in custodias iussit. Vix effluxerunt menses quinque ex quo Henricus Annam

publice duxerat, quum illa septimo idus Septembris in ipso profesto natalis beatissimae Mariae virginis, Anno MDIII. filiam enixa est: quam certe non in legitimo matrimonio, sed ante nuptias ab Henrico, aut certe alio aliquo procreata fuisse necesse est. Henricus quidem hujus feminae quasi incantationibus fascinatus, suam esse persuaderi sibi passus est: & baptizandam curavit summo splendore ac celebritate, apud Grenuicum in Ecclesia fratrum Francisci de Observantia. Nomen ei impositum est Elizabethae. Vix edita erat in lucem, quum jam velut in ipsis cunis nil nisi caedem & sanguinem spirans, mortis causa plurimis extitit.

V. Erat illis temporibus virgo quaedam insignis sanctitatis, Deo consecrata, in monialium collegio austeram vitam agens, quae vulgo *Virgo sancta Cantiana* appellabatur. Haec varicinas praedicensque ea quae postea evenerunt, clare & palam assererat, Henricum non amplius jam esse Regem, eo quod ex Deo non regnaret: Elizabetham vero Annae filiam non prius regnaturam, quam Catharinae filia Maria ad regni, quod jure haereditario ipsi deberetur, sedisset gubernacula. Ob quae verba in jus vocata, & in publicis Regni comitiis una cum duobus D. Benedicti Monachis, Eduardo Bochingo & Ioanne Deringo, duobus etiam sacerdotibus secularibus, Richardo Massero & Henrico Goldo (qui omnes eam spiritu Dei afflatam credebant) capitis condemnata fuit. Quam feminam quum Rossensis Episcopus & Thomas Morus iussu Regis diligenter examinassent, rerulerunt Regi, se nullo indicio deprehendere potuisse, eam fanatico spiritu (quod tunc spargebatur) agitatam fuisse. Quo nomine Rossensis accusatus fuit, quasi cum illa sentiret, & Ioannes Adefonus, qui ei fuit a sacello, una cum tabellione Cantuariensi; duo etiam nobiles laici, Thomas Goldus & Edovardus Ehuatus, in vincula eam ipsam ob causam conjecti fuerunt. Quum autem varia essent hominum de Henrici actionibus judicia, Rex id aegre ferens, occurrendumque ratus, Londini optimates omnes iussit coram Consiliariis suis jurato profiteri: secundas eius nuptias legitimas esse, prolemque inde natam, Elizabetham nomine, verum esse Regni heredem. Quam jurisjurandi formulam qui suscipere nolebant, conscientia prohibiti, in custodiam dati sunt: & in his Episcopus Rossensis & Thomas Morus. Fratres autem minores,

qui de observantia vulgo dicuntur quum hac iniquitate permoti, liberius loquerentur tam in publicis disputationibus, quam concionibus sacris, & in Annæ matrimonium gravissime inveherentur, ex Monasteriis suis pulsati, & plerique in carceres conjecti sunt. Rex quasi sitiens subditorum suorum sanguinem, quum recens illud à se invasum in Anglicanam Ecclesiam spirituale imperium fulcire, & ne post obitum suum in controversiam veniret successio, nuptiis suis auctoritatem aliquam atque robur conciliare studeret, Comitium publicum Regni indixit, ad tertium nonas Novembris futura. In his primas obtinebant Cranmerus & ij Episcopi, qui toti erant ipsius voluntati addicti: Rossensis in carcere tenebatur: Tonsallus vero Dunelmensis Episcopus Regis literis admonitus erat, ut Comitium non interesset. Inter Principes auctoritate anteceliebant, Carolus Brandonus Suffolciæ Dux, qui sororem Henrici matrimonio habebat, cujus tota postea familia miserrime perit: & Thomas Havardus Norfolciæ Dux, qui Regis voluntati aperte contradicere non fuit ausus, cuius iniqui obsequii mercedem postea retulit, perpetuis carceribus ab ipso Henrico damnatus, filio eius eriam securi percussio. Tanti nimirum est Regibus illorum vita, qui animas suas pro ipsis exponunt: & sæpe Deus peccatorum punit per illum ipsum, in cujus gratiam peccatum commissum est. Sed quid actum fuit istis Comitium? Non aliud certè, quam ut Ecclesiastica disciplina evertetur, hæresis in locum eius succederet, & ab obedientia sanctæ sedis D. Petri homines eximerentur. Decretum est enim, ut Maria, quam antea Valliæ principem populus professus fuerat, omni dignitate privaretur: honores autem omnes & successio nis jura in Elisabetham, tunc adhuc in cunis vaginentem, transferrentur. Deinde ut omnis potestas ac jurisdictio in Anglos Pontifici Romano adimeretur: Anglicana vero Ecclesia summum in terris caput, ut solus Rex haberetur, cujus solius esset errores, hæreses, abusus omnes auctoritate sua emendare. Atque illi propterea omnium sacerdotum integri proventus primi cuiusque anni, quo quis beneficium aliquod sortitus esset, solverentur: illi omnium Ecclesiasticarum dignitatum decima redderentur.

O vos miseros defunctos, qui proprios amicos & cognatos expectata hereditate defraudantes, tam amplios redditus Ecclesiarum præsulibus, Religionis causa constituistis! ut à pia vestra intentione excidistis! Nonne satius fuisset pecunias

vestras in mare abijcere quam in hunc usum, qui nullam vobis utilitatem affert, frustra eas impendere? Quinimò ipsum Papæ vocabulum persecutus, edict curavit, ut de cetero nullus Pontificum Romanorum vocaretur Papa: quam legem tanta sævitia: executioni mandavit, ut capiti damneretur, si cujus in libro vel solum nomen Papæ non deletum extaret. In antiquorum Patrum operibus, ubi de S. Petri & successorum eius primatu præclare multa disseruntur, singuli in fronte scribere cogebantur ( & fiebat diligentissima inquisitio, si quis id facere neglexisset ) si quid in eis operibus inesset, quod Pontificis Romani primatum tueretur aut confirmaret, se illud jam nunc rejicere, nec ullis patribus aut doctoribus in ea re assentiri velle. In precibus seu Litanis quæ pro Principibus Christianis, & pro Papa à Christi fidelibus publice fiunt, Henricus hæc verba apponi præcepit: *Ab Episcopi Romani tyrannide & detestandis enormitatibus, liberanos Domine.* Nec contentus his quæ domi prohibidine constituerat ac fecerat, tentare etiam foris voluit, an exterum aliquem principem ad furoris sui participationem, hoc est, ad fœdus secum adversus Carolum Imperatorem ineundum, & ad obedientiam Romani Pontificis abijciendam pertrahere posset Legatos igitur mittit ad Franciscum Galliarum Regem: à quo præter expectationem suam malè accepti, ad certos Germaniæ Principes, qui jam dudum hæresi Lutherana se addixerant, profecti sunt. Illi quamvis lætarentur Henrici ab Ecclesia Catholica defectione, causam tamen eiusdem detestantes, ne ipsi quidem Legatis satisfecerunt: quibus re infecta in Angliam redeundum fuit. Ea res ita Henrici animum offendit, ut propterea Lutheri schisma amplecti, & nascentem eius religionem approbare nollet. Calvinum etiam Henrici primatum Ecclesiasticum improbasse, Commentarii ipsius in Amos Prophetam testantur.

Sed quum totus orbis abhorreret ab his, quæ faciebat Henricus, mitram tiaramque coronæ suæ adjungere moliens: soli Angli errorem hunc tum voce tum scriptis propugnabant, inter quos erant Sampsonius, Foxus, Morisonus Gardinerus Vintoniensis, & Tonsallus Dunelmensis Episcopi. Sed & impugnabant eundem nonnulli, in primis Polus: ad quem Rex Comitiorum acta per Cursorem suum Patavium usque transmisserat, literis humanissime scriptis petens, ut quum Regi tam esset conjunctus sanguine, in eius gratiam Ordinum decretis subscribere

scriberet, & ipse ad comprobendam novam Primatus auctoritatem opus aliquod edendo, suum erga Regem affectum testatum faceret. Hæsit aliquamdiu Polus dubius quid ageret: tandem statuit non modo non tueri primatum illum, sed & pro virili eversum destructumque ire. Laudabile profecto consilium, & dignum principe tam generosæ indolis & tam excellentis doctrinæ: quæ doctores ut raræ sunt in principibus viris, ita magnitudinem eorum insigniter illustrent. Nam quorum destituta scientia est magnitudo, magni sunt tantum inter parvos, ut qui stemmatis nobilitate à multis æquentur: at qui cum magnitudine sua doctrinam conjunxerunt, etiam inter magnos magni cluent. Ubi igitur excitavit se Polus, quatuor mensium studio, quatuor illos elegantissimos de Unione Ecclesiastica libros absolvit, quos Regi inscripsit. Quibus quum impium Regis primatum, quem is in Ecclesiam & in ipsum jus divinum sibi arrogabat, plurimis validissimisque argumentis doctissime confutaret: tantum sibi odium apud Regem concitavit, ut Rex oblitterata omni consanguinitatis, qua Polus contingebat, memora, vitam ejus multis deinceps insidiis peteret, eundemque læsæ Majestatis reum declararet: quin & interjecto deinde aliquo tempore, matrem fratremque & avunculum ejus, eandem (ut fertur) ob causam neci traderet. Et quamvis tot cædes crudelitatem Henrici exfariare debuissent, tamen ferarum ritu, quæ etiam sedata fame nihilominus mordent, nihil de ea remittens, religiosissimos quosque ad primatum illum suum agnoscendum cogere sibi proposuit. Tres igitur ordinis Carthusiani Priores, Joannem Hogthonum Londinensem, Robertum Laurentium Bevalensem, & Augustinum Vebsterum Exhamensem, comparere iussit coram confessu Ordinum, cui præsidebat Cromwellus. His proponebantur nova Comitorum decreta, & jubebantur jurejurando affirmare, Regem tam in Ecclesiasticis, quam civilibus rebus supremum in Anglia esse caput. Quum illi nonnulla exciperent, & legis divinæ mentionem facerent, Cromwellus nullam se exceptionem admittere respondit; categorice illis, quæ proponerentur, affirmanda esse, sive lex divina permitteret, sive non, & quamvis aliter Romana sentiret Ecclesia. Quibus jurare reculantibus, res duodecim viris commissa est, secundum Regni consuetudinem, ut judicium ferrent.

Illi vero quum nihil quidquam morte dignum invenirent, sententiam differēbant, donec Cromwellus; se rem ad Regem delaturum, minitaretur. Quo nutu, qui etiam constantissimos nunquam labefactat, percussit, sententiam tandem pronunciarunt, quæ damnati Priores, eodem habitu, quo in monasteriis utebantur, in patibulum majoris ignominia causa acti sunt: nec enim Henricus tantum Religioni tribuendum existimavit, ut ex legum Ecclesiasticarum præscripto, vel gradu, vel habitu ante supplicium privandos curaret. Ad eandem judicii formam damnatus est Reginaldus Doctor, Brigittensis Monachus, Theologus insignis, & linguarum peritissimus; itemque alius quidam presbyter Joannes Hæilus. Passi sunt omnes eodem die, *quarto nonas Maii*.

V. His editis suppliciis, Henricus ut terrorem ceteris Monachis injiceret, & Priores Londinensis occisi membra in ipsa Monasterii janua affigijussit; & viros duos sæculares cænobio præfecit, qui juniores monachos depravarent. Sed quum isti nihil proficerent, velut alter Nero incredibili furore actus, tres alios Carthusianos comprehendijussit: qui quum prius per dies quindecim continuos, injectis ad collum, ad brachia, ad crura, circulis ferreis, erecti stare coacti essent, postea vimineis cratibus injecti, & per plateas urbis tracti, postquam laqueo ad breve tempus suspensi fuissent, mox vivi sectis funibus demissi sunt: tum autem carnifex pudendis præcis, pectus ferro aperuit, & cor evulsum in ignem conjecit; demum capite abscisso, reliquum corpus in quatuor partes dissecuit, illasque partes elixas in locis publicis suspendit. Præter hos Joannes Rocestrius & Jacobus Valverus, & ipsi Carthusiani, *quinto idus Maii* in civitate Eboracensi, laqueo strangulati vitam finierunt. Decem alii ejusdem ordinis, quorum nomina Anglici scriptores commemorant, in carcere extincti sunt. Adhuc Thomas Morus & Joannes Fisherus Roffensis Episcopus in custodia tenebantur. Roffensis post diuturnum carcerem, in quo agens à Paulo Papa tertio in Cardinalium Collegium adscriptus fuerat, ad judicium productus, & Regi, tanquam Anglicanæ Ecclesiæ capiti, jusiurandum præstare iussus, renuit. Interrogatus an ipse, ut Cardinalis denuncieretur, procurasset, negavit se umquam illum honorem appetivisse, multoque minus in ipsis viretalis eam dignitatem ambivisse. Quumque

de sua salute, quam Ecclesie defensione sollicitus esset vir doctrina & sanctitate insignis, verumque pietatis Christianae exemplar, coepit de impietate nascentis schismatis gravissime differere, detestans Regis primatum, & legibus divinis contrarium, adeoque *viam mortis esse affirmans*: sed quum hæc dixisset, mortis sententia de ipso pronuntiata est. Damnatus igitur & ad mortem productus vir dignitate & scientia longè excellentissimus, tam forti animo supplicium sustinuit, ut de occisorum suorum superbia triumphasse dicendus sit. Caput hastili affixum, & in ponte Londinensi omnium oculis expositum, quo diutius ibi suspensum manebat, eo magis floruisse, ac venerabilius factum esse dicitur, ob quam causam loco amorem traditur. Eadem quæ Rossensis, Mori fortuna fuit: qui Londini honestissimo loco natus, ob excellentem doctrinam & rerum experientiam in Republica per annos pœnè quadraginta versatus fuerat. Hic Rossensem ad mortem duci certior factus, quum eandem Martyrii coronam vehementissime desideraret; animo ad cælum converso, *Constiteo* (inquit) *tibi Domine, quod tantam gloriam non sum meritus, non sum ego iustus & sanctus, sicut Rossensis tuus, quem elegisti. Quæ verba quum pusillanimitatem quandam & mortis metum indicare nonnullis viderentur, Regi significata res est: qui ea de causa ad Morum, primum principes aulae suæ, deinde uxorem & liberos ejus misit, qui viro suaderent, ut vitæ suæ servandæ rationem amplecteretur. Sed quum à sententia dimoveri non posset, ablati sunt ei omnes libri, socii dulcissimi, & in his duo, quos ipse in carcere composuerat, unum *De solatio in tribulatione*, alterum *De passione Christi*, quem non licuit ipsi ad finem pertexere. Quum jam quatuordecim fere menses in carcere fuisset, è turri Londinensi extractus, adductusque ante Cranmerum, Audlæum Cancellarium, Norfolkici Ducem & reliquos iudices, interrogatus fuit, quid ei de publica lege videretur, super Ecclesie primatu comitiorum suffragiis sancta. Morus ignorantiam simulans, experiri statuit, an ambigue respondendo simul & animam suam & vitam posset conservare; malens tamen vitam amittere, quam cum animæ suæ jactura, precio nimis caro, redimere, de cetero sese illi commendarat, qui omnes vitæ nostræ dies numeratos in manu sua habet. Itaque quid illa lege contineretur se nescire, nec omnino quidquam de ea inaudivisse, respondit. Audlæo vero Cancellario subinferente; At nos*

tibi denunciamus, quid illa lege cautum sit, nimirum, *Nullam cuiusquam deinceps in hoc Regno, tam in Ecclesiasticis quam in civilibus rebus, præter solius Regis Maiestatis Henrici VIII. supremam potestatem auctoritatemque agnoscendam esse, tu igitur visne cū concivibus tuis dicta legi subscribere? Si me, inquit Morus, pro civem habuissetis, ego de vestro interrogato sententiam apud vos meam professus fuisset. Nunc autem me pro inimico vestro habuissetis, eicctumque ex aula tam indigno modo tractavissetis, minime ut decere existimem, me, quem à vestris constitutionibus removissetis, nunc de iis iudicium meum interponere. Iratus Cancellarius, iam, inquit, dissentire à lege te video, quum taceas. Qui tacet, inquit Morus, consentire videtur. Ergone, inquit ille, assentiris legi? Quomodo, inquit Morus, id facerem, quum nemo assentiatur ei quod ignorat? Quum aliud responsum exprimi non posset, iudices accusandum curarunt, quod legi contradixisset, quodque Rossensem ad constantiam contra hoc Comitiorum decretum per literas animasset. Quibus objectis, delata res est ad duodecim viros. Coram his aperte Morus sibi decretum esse profectus est, nunquam ab Ecclesie Romanæ communionem discedere, totum septennium in hanc curam se impendisse, ut investigaret, num Romani Pontificis Primatus legitimus esset? Eum divino iure niti, ex infinitis auctoritatibus deprehendisse: hanc suam esse sententiam, hanc fidem, in hac ut mori liceat, vehementer optare. Vix hæc dixerat, quum omnes magna voce conclamarunt, ob læsæ Majestatis crimen mortis reum esse Morum. Præter ceteros Norfolkici Dux subintulit: Num sic propositum est tibi, *Morus, tuam erga Principem tuum ingratitudinem atque impietatem ostendere? Cui Morus: Tale de affectu meo testimonium nunquam perhibebit ea fides & obsequendi voluntas, qua erga Maiestatem suam sum maxima & constantissima. Ergone* (inquit Cancellarius) *tu vir melior aut sapientior haberi vis, quam tot doctissimi viri, Episcopi, Abbates, Senatores, Nobiles, qui omnes subscriptione sua hoc decretum comprobaverunt? Ad quæ Morus: Absit, ut unquam timidissimorum hominum particularem sententiam, quibus qua vos cupiebatis metus expressit, præferam tot antiquis Patribus, tot Martyribus, tot Conciliis, qui contrarium docuerunt, nobisque, quid in hac questione sequi oporteat, præscripserunt. Plura dicturum veterunt progredi ulterius, simulque mortis sententiam dederunt:**

quam

quam subite pridie nonas Iulias. Corpus filia  
ejus Margarita inhumavit, adhibita etiam ali-  
qua ceremonia. Sic occisis sanctis hominibus, non  
tamen sedatus fuit tyranni furor, sanguinem subdi-  
torum suorum siccantis: sed indies labeatur in pe-  
jora consilia. Itaque ratione excogitata, qua Mona-  
steriorum bona sub aliquo pretextu ad se raperet,  
dixit se velle, tanquam summum caput Ecclesie, sacra  
monasteria visitare. Leum igitur quendam juris ci-  
vilis professorem, ad inquirendum in monachorum  
& sacrarum virginum vitam ac mores misit.  
Quæ visitatio ita instituebatur, ut è monachis qui  
minor viginti quatuor annis fuisset, è monasterio  
exire cogeretur: qui vero major esset, non cogere-  
tur quidem, sed tamen exire si vellet, impune pos-  
set: exeuntibus togam & aureos octo Abbas daret:  
de sacris etiam virginibus idem fieret: ut hoc mo-  
do brevi evacuatis monasteriis, Rex eorum bona  
invaderet, facta constitutione, ut optimiores quique  
ipsorum thesauri, regis quaestoribus traderentur. Leus  
ergo iste commissum sibi officium tam dextre obi-  
vit, ut in publicis Regni comitiis minora quæque  
monasteria, quorum annui census non nisi ad sep-  
tingentos ferè aureos aestimabantur, Regis libidi-  
ni dederentur. Ita quum se caput Ecclesie Henricus  
jactaret, opus fuit tamen, ut beneficia Ecclesi-  
astica Ordinum decreto ipsi assignarentur. Initio  
facto à minoribus, deinde & ad majora transiit, è  
quorum rapina divitiarum ingentem vim corrasit.  
Sed quamvis hic tamquam Tantalus tot tantisque  
velut immeritus esset divitiis, momento tamen  
temporis justo Dei judicio pauper evasit.

Tanta rapacitas toti mundo errori fuit: omnes-  
que, quibus tyranni immanitas innotuerat, Angli-  
æ calamitatem deplorabant. Inprimis vero  
Paulus Papa tertius, ex nobilissima Farnesiorum,  
Pamæ Principum familia, ad Pontificatum,  
mortuo Clemente Septimo assumpsit, tanquam  
communis Christianorum pater, vehementer  
indoluit. Is accepto tot malorum nuncio, quum  
quid futurum esset, animo prospiceret, tenta-  
tis omnibus remediis, ad extremum statuit pote-  
state sua absoluta in Henricum uti, sperans eum  
censuris suis territum posse ab errore revocari.  
Unde ad tertium Calendas Septembris M. D.  
XXXV. Pontificatus sui Anno primo, Henrici ve-  
ro Regni vigesimo septimo, Bullam edidit contra  
Henricum, cuius hæc erat inscriptio. *Bulla Pauli  
divina providentia Papa Tertii, citatoria Regis An-  
glie Henrici & sequacium, sub pœna excommunicacionis,*

*Et privationis Regni, ac omnium aliorum bono-  
rum, & sub nonnullis aliis gravioribus censuris.* In hæc  
commemorata prius, qua ad ipsum excommuni-  
candum impellatur, gravissima causa, ob tot scele-  
ra ab Henrico patrata, tot cædes, adulteria, ince-  
stus, sacrilegia, prodiciones, hæreses, quodque se  
pro capite gerat Ecclesie Anglicanæ, rogat, & per  
omnia sacra obtestatur, ut revertatur ad gremium  
illius matris, quæ respicientes ultro recipit. No-  
lentem, citat cum complicitibus. Parere recusan-  
tem, Regno exiit; vetat ullum Religionis Catho-  
licæ publicum exercitium in locis quæ ejus ditioni  
subsunt, fieri. Omnem Annæ Bolenæ sobolem ille-  
gitimam facit & infamem. Henrico ne pareant,  
subditis prohibet. Ecclesiasticos homi-  
nes Angliæ finibus excedere jubet. Nobilibus  
præcipit, ut contra Regem insurgant. Mandat, ut  
Henrici sequaces & complices, ubicunque apprehendi  
possint, in servos capientibus cedant. Præ-  
latis omnibus jubet, ut hanc Bullam in suis Eccle-  
siis evulgent, & Henricum excommunicatum  
denuncient. Eandem bullam Tornaci, Brugis, Dun-  
kirkii, & per totam Angliam publice affigi de-  
cernit. Difficillimum factum est, ut corpori, quod  
totum corruptum est, sanitas restituatur: attamen  
extremum hoc remedium morbo quam-  
vis iudem extremo remedium forte aliquod at-  
tulisset, si quidem fuisset adhibitum. Sed Ponti-  
fex exsequutionem in aliud tempus rejecit, quod  
speraret summum illum mundanorum recto-  
rem aliquam medicinam facturum, cogitans ab  
ipso manu omnia, quæ sunt in mundo, deri-  
vari, & ad increata illius potentie perstringen-  
tem fulgorem non minus cæcutire etiam lyn-  
ceos oculos, quam noctuas ad radios meridia-  
ni solis. Eo tempore serenissima Regina Catha-  
rina, cujus contra tot adversitates immoram con-  
stantiam nullius fortunæ impetus labefactare  
poterat, sanctissimis pietatis exercitiis assidue vacans,  
quum inaudivisset Joanni Foresto Franciscano,  
qui ei fuerat à confessionibus, gravissimos  
cruciatus præparari, ingentem animo concipiens  
dolorem, literas ad eum consolationis plenissimas  
exaravit. Sanctissima hæc matrona, tantis calami-  
tibus undiq; pressa, vitam ægre trahebat: si tamè  
vita dicenda est ejusmodi cū tot miseris conflicta-  
tio, in quibus eodè tempore & moriens & vivens, nõ  
tamen vel moriendi finem, vel initium poterat fa-  
cere vivendi. Affligebat eam omnibus horis lupa illa,  
quæ

quæ lectum ejus polluerat. Persequatur eam maritus suus, & qui eum sequebantur. Tot ergo modis divexata, in morbum incidit, quo decumbens quum mortem adventantem præsentiret, Henrico Regi scripsit in hanc sententiam.

*Domine mi Rex ac conjux dilectissime. Adventante jam mortis meæ hora, amor quo te persequor facit, ut admonerem te paucis æterna salutis anima tua, quam universis hujus mundi bonis ac rebus mortalibus anteferre debes, neglecta etiam tui corporis cura; propter quam & me in calamitates multas, & te ipsum in plures sollicitudines conjecisti. Sed ego tibi ex animo omnia condono, precorque ut eadem condonet tibi Deus. Quod reliquum est, commendo tibi Mariam, communem nostram siliam, ut patris officium in illam præstes. Tres item ancillas, & ministros meos omnes, ut ille nuptui commode tradantur, his autem præter id, quod jam eis debetur, etiam unius anni stipendium integrum, velut cumulus accedat, ne plane inopes deserantur. Postremo hoc unum testor, quod oculi mei te solum præ rebus omnibus mortalibus desiderant. Vale.*

En testimonium sinceri animi, & generosæ indolis, quæ tot modis offensa jamque in mortis faucibus constituta, adhuc studebat sese illi probare, qui ipsa reprobata atque neglecta, terrenis voluptatibus sese manciperat. Harum literarum exemplum misit Cæsaris apud Regem oratori, ut si Henricus, quod petebatur profamulis non faceret, Legatus curaret, ut Imperator curam protectionemque eorum susciperet. Obiit Catharina, omni laudis genere dignissima, in villa quæ Cimbaltone dicitur, in Comitatu Bedfordensi VIII. Id. Jan. Anno Christi 1536. ætatis vero suæ quinquagesimo, non sine veneni suspitione, [a] Henricus autem acceptis Catharinæ literis, temperare sibi à lachrimis non potuit, Eustathiumque Capucium (is literas attulerat) rogavit, ut statim ad eam proficisceretur, multamque salutem suo nomine diceret. Hoc ultimum officium Catharinæ præstitit Henricus. Sed prius mortua est Regina, quam Eustathius Cimbaltone perveniret. Corpus ejus mediocri honore, in vicina civitate, quæ Petri-Burgum dicitur, sepultum fuit. Nunciata ejus morte, Henricus præcepit, ut omnes sui domestici lugubri vestitu vterentur: cui tamen præcepto Anna Bolena parere noluit, sed in signum potius lætitiæ, flavi coloris ornamentis se suasque ancillas vestiri curavit: quamvis dolere se diceret, quod tam placido mortis genere Catharina obiisset,

quodque non plus molestiarum ei fuisset à se exhibitum. Hoc videlicet male habebat Annam, quod Catharina in mediis afflictionibus suis solatium aliquod in virtute sua habuisset, mortemque ipsam ita prævertisset mortis meditatione, ut quod restabat dierum, summa cum animi tranquillitate exigeret, horam, quæ ex his miseriis liberanda esset, placidissime expectans.

[a] Hennings in Geneos. parte 4. p. 104. & alii.

**HENRICUS REX ANNA BOLENA**  
ob adulterium punita, Joannam Seimeram, deinde Annam Clivensem, hac rursus repudiata, Catharinam Havardam ducit; hancque etiam post Cromuelum supplicio affici jubet.

CAPUT QUARTUM.  
ARGUMENTUM.

- I. Rex Henricus, Anna Bolena repudiata, Joannam Seimeram ducit, illam vero adulterii damnatam supplicio affici jubet, cum adulteris.
- II. Ritus sacrorum ab Henrico rege instituti. Contra eundem ob religionis mutationem arma sumpta. Mors Ioanna Seimera. Reginaldus Polus ad Cardinalatum evectus.
- III. Henrici regis impietas in Sanctorum Reliquias.
- IV. Eiusdem novum cum Anna Clivenfi matrimonium.
- V. Qua itidem repudiata, Catharinam Havardam sibi copulat. Cromuelo prius sublato.
- VI. Henricus flagitia flagitii cumulat. Interim nihilominus de reconciliatione sua cum Ecclesia cogitationem suscipit. Catharina itidem Havarda supplicio affecta Catharinam Parram ducit.

**Q**uod vulgo dici solet, *Dimidiū facti, qui bene cepit, habet: id in iis, quæ mète atque ingenio perficiuntur, non ita se habere deprehenditur. In his enim ut initio etiam progressus respondeat, requiritur. Anna cœperat secundum sensum & Mundum bene: sed finit male. Quam enim fortunæ suæ præclarum fundamentum jecisset, quod restabat & diffici non ea, quæ opus fuerat, soliditate superstruxit. Ascenderat illa ad Regium culmen sed inde descendendum ipsi fuit in idem ignominia & infamiæ gradibus, quos ad lasciviam atque impudicitiam suam opprobrium velandum adhibuerat: Henricus, cui jam, quæ erat vaga libidine atque in-*  
stabilis



stabili, tædium amplexuum Annæ obreperat, aversari & fastidire eam cœpit (hic fructus consequi solet, quæ re aliqua, cujus vehementi desiderio diu flagravimus, tandem potitur) & in aliam puellam, quæ Annæ inserviebat, Joannam Seimeram, simplici ingenio virginem oculos conjicere. Cujus pulchritudine captus, nec aliud præter eam cogitabat, & ne Annæ quidem blanditiis amplius delectabatur. Quod quum Anna intellexisset, continuo ita zelotypiæ stimulis agitata fuit, ut quietem nunquam capiens, & diversis cogitationibus distracta, quid consilii caperet nesciret. Unum hoc Regi quasi frænum in debat, quod utrum Anna ferret. Sed quum proles expectaretur, illa nihil nisi informem quandam carnis molem peperit, qui abortus fortunam quoque ejus, quæ post eam diem prorsus pedem retro tulit, abortire fecit. Quum autem sciret Anna, Regem nihil magis in votis habere, quàm ut & Regni & cupiditatum suarum hæredem filium haberet, nec quam Joanna Seimera à Rege adamareretur ignoraret: spem concepit fore, si filium ipsa gigneret, ut eares Regis animum ab aliis omnibus ad se revocaret. Itaque constituit experiri, an alia quapiam via, quæ Regis vxorjam esset, etiam Regis mater effici posset. Putabat autem adulterii sui crimen eo magis occultandum, si potius cum fratre suo Georgio Boleno, quam cum alio quopiam rem haberet. Quin etiam volebat (ut nihil est tam sublime, ad quod non etiam vitium aspirare audeat) de genere & sanguine Bolenorum ex utraque parte esse, qui Regnum in Anglia occuparet. Sed quum neque ex illo scelerato incestu, quod maxime cupiebat, assequuta esset, cœpit animum suum ad vagam libidinem eousque applicare, ut præter Noregium, Vestonum & Bruertonum, homines non ignobiles, etiam Marcum quendam Musicum suum, in regium thronum pelliceret. Nullum diu latet scelus: in primis vero ea, quæ à libidine proficiscuntur, flagitia, quo majore studio occultantur, eo citius innotescunt. Rex malitiam mulieris ubi rescivisset, attonitus admirabatur: indignatusque, quod ab ea, cujus gratia tam multa crudeliter designaverat, se deceptum videret (ut inopinatus magis feriret, quam tela prævisa) furore dirumpebatur: quamvis se nihil scire ad tempus simularet. Quum vero Grenuici ludicris quibusdam spectaculis interesset, atque Annam Bolenam vidisset sudarium cuidam ex Nobilibus projicere, quo faciem abstergeret: ita ira & furore excanduit, ut statim è theatro prorumpens conscenso equo

digrederetur, nemine salutato. Obstupuit tota Aula hoc discessu: Anna metu torpens, statim Regem consequuta est, hanc tempestatem blanditiis suis sedatura. Sed quum per Tamesim fluvium Londinum veheretur, & medio fere itinere esset, à ministris Regiis, qui eam operiebantur, comprehensa, & Arci, quæ ripæ fluminis imminet, inclusa est. Ibi Bolena primo mirari, atque adeo indignari, deinde queri, ac cælum clamoribus complere; postremo supplicare ac instantissime petere, *ut si culpa affinem existimarent, Regem alloqui, & culpam à se amoliri permitteretur.* Sed quum surdas aures pulsasset, ad extremum ad tribunal publicumeducta, & ab ipso Thoma Boleno inter alios iudices confidente, adulterii & incestus condemnata, capite plectitur. Atque ita coronam eadem qua eam aliis eripuerat, crudelitate amittit: & Regiam dignitatem, quam per cædes inchoaverat, morte sua finit: supplicio affecta ab illo, quem ipsa impulerat ad profundendum tot innoxiorum hominum sanguinem, quo se illa tanquam balneo quodam lavabat. Georgius vero Bolenus Annæ frater, Henricus etiam Noregus, Gulielmus Bruertonus, Franciscus Vestonus, & Marcus Smetonus Musicus, adulterii convicti, triduo post Annæ supplicium, eodem mortis genere affecti sunt. Vix per Annæ mortem Regia sedes vacabat, quum Joanna Seimera eandem occupavit, super Annæ ruinam, suam fortunam superstruens: quemadmodum illa suam, magnitudinis Serenissimæ Catharinæ parietinis super ædificaverat. Postridie igitur, quam Annæ cervicem amputatæ sunt, Henricus Seimeram duxit. Qua de re Cochæus sic loquitur ad Morisonum scribens: *Miseram (inquit) Anna, Regina pellex funesto exitu satis declaravit; & iniquum fuisse Regis cum Regina divorcium, & inauspicatum suum pellicatum potius quam matrimonium existisse.*

II. Henricus vero, qui nunquam fatigaretur turbis excitandis, quum vix ab Anna se expeditivisse, & Seimeram in uxorem accepisset, ad tollendam omnium rerum licentiam, quæ Anna pro arbitrio omnia administrante in Ecclesiam subingressa, universa miscuerat, Comitibus publicis indixit: *Præsertim tamen suum, ut illa sum cõservaret, ne quisquam de eo in hoc conventu verba faceret, præcepit: quem ut magis etiam nunc exerceat, tum Thomam Cromuelum generalem Ecclesie Anglicane Vicarium constituit, qui exinde ad Episcopatus, Abbatias & parochias, quos volebat, promovit: tum præter Comitibus etiam Synodum Episcopalem cœgit.* In hac post disceptationem de

fidei capitibus habitam, sequentes constitutiones factæ, & in articulos sex tribuæ sunt. *Horū primus in Eucharistia Sacramento, transubstantiationem credendam esse jubebat. Secundus, unam speciem Sacramenti Eucharistia ad salutem sufficere. Tertius, calibatam sacerdotum omnino retinendum. Quartus, votorum castitatis & viduitatis non temere factorū, necessariam esse per solutionem: Quintus, non modo Missarum celebrationem juri Divino consentaneam esse, verum & Missas privatas fieri bonum & necessariū esse: Sextus denique auricularem confessionem in Ecclesia necessario observandam asserbat. Qui secus doceret, aut crederet, in eum tanquam hæreticum animadvertetur.* Has constitutiones quamvis à se contra Lutheranos factas, primus tamen ipse Henricus violavit. Nam quum septem Sacramenta stabilivisset, tria tantum à Christo instituta fuisse credidit. In Missæ Canone, ubique Pontificis nomen legere, suum supposuit: Precationes, quæ pro Papa fiebant, abrogavit. In Sacramento Pœnitentiæ satisfactionis nomen abolevit. Purgatorium denique esse negavit. Et quum sanctus haberi vellet, res tamen sanctas ac Deo consecratas expilavit, & in profanos usus convertit. Quis diceret eum, quum in hunc modum secum ipse dissideret, sub Ecclesiæ, quæ tota uniformis & sui similis est, vexillo militasse? Ab his confusionibus quum populus abhorreret, Henricumque cum suo primatu destitueretur, tandem cogere illum statuit, ut ad Ecclesiam reversus, honorem ei debitum, quem injuste sibi vindicasset, redderet. Itaque Lincolnienfis primum provincia, deinde Northumbria, Cumbria, Dunelmensis & Eboracensis agri arma sumere, adeo ut quinquaginta virorum millia & amplius in aciem prodirent, quibus vitam suam pro Religione devovere decretum erat. Insignia horum erant, quinque vulnera Servatoris. Calix cum hostia, & nomen Jesu in medio expressum. Rex tâta multitudine territus. Norfolkicæ & Suffollicæ Ducibus negotium dedit, ut quibus possent conditionibus tumultuantes compescerent: nam si semel ab armis discessissent, non facile postea coituri denuo videbantur. Itaque impetrato colloquio, *Henricus sanctissime promise, se omnia illa, quæ fidei Catholica essent contraria, emendaturum.* Data fide quum omnibus satisfacturum esset, reversi sunt ad sua. At Rex violat fide, per speciem novi tumultus eisdem de causis postea excitati, plurimos ex nobilitate ultimum capitis supplicium subire coegit. In his fuerunt Barones duo, Darvius & Husfius: Equites vero aurati, alii-

que nobiles multi, Robertus Contestablius, Thomas Percius, Franciscus Bigotus, Stephanus Hamelthones, Thomas Gilbius, Nicolaus Musgravius, Gulielmus Lumleus, Nicolaus Tempestus, & Joannes Bulmarius: Abbates sex, Fontanenſis, Gernienſis, Riverius, Barlinghenſis, Saulienſis, Whalienſis, & Prior Berlingtonus, quique omnium caput exstiterat, Robertus Aſchius. Quinque etiam sacerdotes Lincolnienſes, & septem laici: Monachorum denique ingens numerus. Quorum omnium mors non sine aliqua præſenti Dei ultione ab Henrico perpetrata est, filio ejus notho, quem ex Elizabetha Blunta suscepit, Richmundiæ Duce, quo nihil erat Henrico charius, eo ipso tempore è vivis sublato. Quum nihil Henricus de sævitia sua remittens, Anglorum sanguinem ubique locorum effunderet: in Somersetana provincia plurimos ob novorum vectigalium impositionem nonnihil tumultuantes occidit. Londini etiam uno eodemque die, illusterrimum virum Thomam Fitzgaretum Comitem Childeriæ Hibernum, simul cum quinque ejus avunculis, lugubri plane spectaculo, interfecit. Per id tempus Jana Seimera gravis, & jam partur erat vicina: quum exactis mensibus tantus ejus exstitit dolor, & pariendi difficultas, ut Rege affirmante, facile se aliam uxorem reperitum, aperiendus fuerit matris uterus, ut ex eo Cæsar prodiret. Qua ratione servatus opera Medicorum partus, quum masculus esset, Eduardus appellatus est. Joanna Ann. 1537. Idib. Octob. mortua, & Vindesoriæ sepulta, statim Henricus de quarta uxore ducenda cogitavit. Jam magna spes erat de rerum Anglicarum meliorem successu, Religionis præsertim, in cujus gratiam tam multa fuerant in eo, de quo supra egimus, Episcoporum conventu præclare constituta. Quumque jam Henricus Annam Bolenam è medio sustulisset, & Serenissimam Catharinam, ac Janam quoque Seimeram amisisset, intelligeret præterea, universum populum suum ab hoc schismate vehementer abhorere: quis non existimaret fore, ut novo nuptiarum federe omnia in integrum restituerentur? Eodem Anno 1537. Paulus III. Pont. Reginaldo Polo, qui Henricum sanguine proxime contingebat (quem ante Patavio evocatum, Cardinalem renunciaverat) legationem in Gallias decrevit, ut à Rege Galliarum adjutus cum Henrico ageret ut saniora tandem sequeretur consilia. Lutetiam ergo quum venisset Polus, quam honorificentissime ab-

ab om-

ab omnibus exceptus est. Quod quum Henricus audivisset, misit in Calliam citato cursu Nobilem quendam, qui omnibus modis à Rege contenderet, ut in suam potestatem Polum traderet; ni faceret, actum esse de amicitia. Rex nihil minus facere cogitans, quam quod Henricus petebat, Anglum autem infensum habere nolens, cuius opera eo tempore erat ei utilis, recrudescente inter ipsum & Cæsarem bello (ut semper privato commodo omnia posthabentur) Polo clam denunciandum curavit, ut quam posset velocissime, fuga salutem quaereret, fide data, incolumem in suo Regno futurum. Itaque Polus postero die Cameracum quam potuit brevissimo itinere contendit; quo tamen non sine summo vitæ discrimine pervenit, eo quod universum illud iter non solum Germanorum Gallorumque militum, verum etiam Anglorum perpetuis excursionibus infestaretur: quo periculo territis Poli comitibus ac famulis, quum erucē, quæ Legatis Apostolicis anteferri solet, gestare amplius nemo auderet, Polus ipse invicto animo, insigne illud Salvatoris in manus assumpsit, magna que constantia, tanquam in hoc signo victurus hostes Dei, erectum gestavit.

Henricus spe frustratus, novas insidias Polo struit: præmium aureorum quinquaginta millium constituit ei, qui necem illi inferret. Sed ecce summis in periculis constituto Deus affuit. Everardus enim à Marchia, Cardinalis Episcopusque Leodiensis, qui Senatui Belgico eo tempore præfuit, Polo significat, tutissimum fore, ut Leodium, interposita fide publica, ad se veniat. Venit Polus. Quo audito, Henricus statim cum Senatu Belgico egit, ut Polum traderet, reum læsæ Majestatis. Se Galli partes relicturum, & quatuor pedum millia ad auxilium Cæsaris, suis sumptibus missurum, & sex mensium stipendia evestigio in Senatorum manibus depositurum, si id fiat. Ingens sane precium pro vita hominis tam arcto cognitionis vinculo juncti. Sed novo huic Neroni exiguum videbatur. Cardinalis Leodiensis eam rem Polo exponit, qui miratur Regis amentiam, sibi que cavendum ratus, Romam accepto Pontificis mandato se recepit. Cui reverso publica militum custodia, adversus Henrici furorem, à Pontifice assignata est.

Henricus quum Polum ex insidiis elapsum videret, in matrem ejus furorem convertit, Comitissam Sarisburiae, Georgio Duce Clarentiæ natam, qui frater germanus Eduardo Regi quarto

fuerat. Ea damnata capite, quod literas à filio accepisse diceretur, & quinque Christi vulnerum in pectore imaginem gestasse, ad V. cal. Junias, anni 1541. securi percussa fuit. Cum ea eodem in judicio sententia mortis lata fuit in Gertrudim Marchionissam Exoniensem, Reginaldum Polum Cardinalem, Adrianum Fortescutum equitem auratum, & Thomam Dingleum equitem ordinis S. Joannis Hierosolymitani; quorum posteriores duo, vi. deinde id Julii capite sunt plexi. Quin & Margaritæ filius minor natus, Henricus Polus (a deo erat Henrico exosum nomen Poli) in custodiam traditus est Marchio etiam Exoniæ, Eduardi Regis Quarti ex filio nepos, & Eduardus Nevellus eques auratus, ex illusterrimorum Comitum Varvicensium ac Sarisburienfium familia progenitus, eo quod Henrici decretis adversari crederentur, extremo supplicio affecti fuerunt. Eodem injustitiæ gladio multi quoque alii perierunt, quorum ut expeditius possimus contexere catalogum, omitimus hoc loco mentionem matrimonii cum Anna (Filia Joannis III. Cliviæ Ducis & Gulielmi Cliviæ Ducis, qui mortuo Geldriæ Duci successerat, sorore) An. 1540. contracti, quod Cromvelo summe expetendum fuerat visum, eo quod Dux ille hæreticis faveret. Catholicis autem adversaretur. Tenebantur in custodiis Religiosi multi ordinis S. Francisci de observantia pro quibus intercedente Urisleo, Rex in ejus gratiam plurimis servatis quosdam solum ad varia supplicia delegit. Ex quibus Antonium Brorbeum linguarum peritia clarum, ad xvi. Cal. Augusti Anni 1538. strangulandum curavit. Thomam vero Belehiamum, fame enecavit in carcere, 11. Nonas Augusti, & præter eum alios xxxii. Joannes autem Forestus ejusdem instituti monachus, ad x. Cal. Junias, Londini in campo Fabro, duabus furcis alligatus, & lento igne rostratus fuit. Cum eo imago quædam ex Wallia allata, quod nimio populi concursu celebrari diceretur, combusta est. Quin & Nicolaum Careum, quem non solum sibi à consiliis, sed equorum etiam præfectum, & ordinis S. Georgii & Auræ Periscelidis Equitem (quæ magna est apud Anglos dignitas) Henricus creaverat, securi percipiendum curavit; quod & Leonardo Graio Hiberniæ proregi fieri præcepit. Joannes vero Lambertus Zvinglianus, à Cranmero condemnatus, ad Henricum Regem, tanquam Ecclesiæ supremum caput, appellavit, isque recognita causa, iterum condemnatum, remisit ad Cromuelem, qui mortis

O 2 senten-

sententiam in Lambertum tulit, juxta quam ad x. Cal. Decembris publice crematus est.

III. Nec vero in viventes tantum & superstites Henricus desævit, sed cum defunctis etiam & horum cineribus bellum gessit. Nam & S. Albani Anglorum protomartyris, & Edmundi Regis, ob martyrium Anno D. CCCLXXI. subitum, in Canonem relati, & Divi Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis tumulos expilavit. De quibus sacrilegis Richardus Hilliardus in hæc verba scribit: *Si unâ mecum lector, adfuisses, & vidisses templorum profanationes, altarium everfiones, Donariorum seu oblationum direptiones, venerabilium reliquiarum & imaginum indignissimos cum blasphemis contemptus ac violationes; non tibi (credo) temperasses à lachrymis à luctu, à singultibus; qui ea vidisses à Christianis viris fieri quæ à barbaris tyrannis, ac Christi juratis hostibus nulla in historia perpetrata leguntur.* Ceterum quam innumerabiles thesauros ex his expilationibus Henricus corraferit, ex eo conjicere licet, quod ex uno divi Thomæ monumento tantam divitiarum vim ablatam esse, is qui Regius quæstor tunc erat, confessus est, ut ex iis sex plaustraboum ingentia onerata fuerint. Verum ut incredibile & à multis retro sæculis inaudita impietatis cumulum expleret Henricus, hunc gloriosissimum Thomam, ab annis plusquam quadringentis, Anno videlicet M.LXXI. pro fidei Catholicæ defensione occisum, sanctorum catalogo adscriptum, atque infinitis miraculis toto Angliæ Regno illustratum, causam iterum dicere per appositos Advocatos, post tot sæcula coegit ipsumque perduellionis cōdēnatum, inter Divos amplius censeri venit: imo capitale esse jussit, si quis eum vel invocaret, vel diem commemorationis ejus sacrum celebraret. Plurimaque alia hujusmodi statuit ac perpetravit fævissimus tyrannis, mille Neronibus crudelior, Sardanapalis libidiniosior, magis impetus Mahometanis, & Atheistis ipsis magis atheus: quæ ex frequentibus Pontificis maximi literis intelligi possunt. Pontifex enim Paulus Tertius, quiauditis Catholicorum in Angliā, tam horribilibus quasi lanienis expositorum, afflictionibus, justissima cōmiseratione commotus, ut publicis hæc calamitatibus finem imponeret, sententiam à se latam executioni mandare constituit. Itaque priores suas literas continuans, hæc subjungit. *Dum autem postea ad dictarum literarum executionem deveniendum esse statuissemus quum nobis per nonnullos Principes & alias insignes personas persuaderetur, ut ab executione hujusmodi per aliquantum temporis superse-*

*deremus, spe nobis data, quod interim ipse Henricus, ad cor rediret & respiceret. Nos, qui (ut hominū natura fert) facile credebamus quod tantopere desiderabamus, dictam executionem hucusque suspendimus sperantes (ut spes nobis data erat) ex ipsa suspensione correctionem aliquam & respicientiam, nō autem pertinaciam & obstinationem ac maiorem delirationem (ut rei effectus iam docuit) proventuram. Nūc autem respicientia & correctio hujusmodi quam tribus fere annis expectavimus, nō solū postea sequuta nō est, sed ipse Henricus quotidie magis se in sua feritate ac temeritate cōfirmans, in nova etiam scelera prorupit. Quippe qui nō contentus virvorū Pralatorum & Sacerdotū crudelissima trucidatione, etiam mortuos, & eos quidem quos in Sanctorum numerum relatos, univærsalis Ecclesia pluribus sæculis venerata est, feritatem exercere nō expavit. Divi enim Thomæ Cantuariensis Archiepiscopi & martyris ossa qua in dicto Regno Angliæ, ob innumera ab omnipotente Deo illic perpetrata miracula, summa cū veneratione in arca aurea in civitate Cantuariensi servabantur, postquam ipsū D. Thomam, ad maiorem Religionis cōtemptum, in iudiciū vocari, & tanquam contumacem damnari, ac proditorem declarari fecerat, exhumari & comburi, & cineres in ventū spargi iussit: omnē plane cunctarū gentiū crudelitatem superans, quum ne in bello quidem hostes victores servare in mortuorū cadavera soleant. Idem etiam Henricus omnia ex diversorum Regum Anglorum & aliorū Principum liberalitate donaria ipsi arca appensa quæ multa & maximi precii erant, sibi usurpavit; nec putans ex hoc satis se iniuria. Religioni intulisse Monasterium ipsum Divo illi Augustino à quo Christianam fidem Angli accepit, in dicta civitate Cantuariensi dicenti, omnibus thesauris (qui etiam multi & magni erant) spoliavit: & sicut seipsū in belluam transmūtavit, ita etiam belluas quasi socias suas honorare voluit, servas videlicet in dictū Monasteriū expulsis Monachis intromittendo: genus quidem sceleris, non modo Christi fœdibus sed etiam Turcis inauditum. Quum itaque morbus iste à nullo quantumvis peritissimo Medico, alia cura sanari possit, quam putridi membri abscissione, nec valeat cura huiusmodi, absque eo quod nos apud Deū causam hanc nostram efficiamus ulterius retardari nolentes, ad dictarum literarum executionem, quas ad hoc ut Henricus Rex eiusque complices fautores, adherentes consulcores, & sequaces etiam super excessibus per eū novissime, ut præfertur, perpetratis, intra terminū eis per alias nostras literas prædictis, respectivè præfixum ut se excusent, vel alias pœnas in ipsis literis contentas incurrant, extendimus & ampliamus publica-*

publicationem, &c. Datum Romæ apud Sanctum Petrum calendis Ianuarii, anno incarnationis dominicæ, millesimo quingentesimo trigesimo octavo, Pontificatus nostri quinto.

*Visa I. Sauli Blofius. Bap. Motta.*

Et Pontifex quidem nihil aliud cogitabat, quam ut medicinam afferret morbo incurabili. Henricus vero hoc unum agebat, ut miseras suas, quibus addi nihil posse videbatur, auferret. Cui Cormuelus consilium fugessit, quo omnium Angliæ monasteriorum bona (qua erat inexplebili cupiditate) ad se transferret. Ita Henricus expulsis quatuor Fratrum Mendicantium, quos vocant, ordinibus, Augustinianorum ædes Cromvelo assignavit, donoque dedit quo ille loco, ceptum splendidissimum ædificium, fortuna eius mox pedem retro ferente, finire non potuit. IV. deinde Cal. Majas coactis Regni ordinibus, decretum est, ut omnia Religiosorum utriusque sexus monasteria voluntati Regiæ permitterentur, bonaque universa fisco cederent. Quo Senatus consulto promulgato, vidisses illico vastata templa, sacras domus dirutas, & eos, qui relicto mundo se Deo consecraverant, ejectos, direpta denique & expilata cuncta. Cui injustissimæ usurpationi, ut colorem aliquem faceret, non minus non quam detestando strategemate usus est. Instrumentum quoddam in formam libelli supplicis, Monachorum nomine conscribi iussit: in quo de amissa libertate, deque vitæ monasticæ servitute conquesti, monasterii omnibus bonis sese effusuros, omniaque eorum jura in manus suæ Majestatis resignaturos testarentur, si hanc gratiam obtinerent, ut ex hac captivitate libere exire permitterentur. Hoc scriptum transmisit Henricus ad omnia monasteria per nequissimos quosdam homines, qui variis artibus, ut ei subscriberent. Religiosis persuaderent, mentirenturque apud singulos conventus, id ab aliis jam esse factum, immo primam hujus rei cogitationem ac mentionem non nisi à Monachis optimis ac religiosissimis ortam esse. Quæ fraude circumventis nonnullis, quum major pars talem agendi modum rideret, tandem ventum est ad apertam vim, ad rapinas, ad cædes: Richardo Vitingo Glæconia, & Hugone Feringdono Redingi Abbatibus ordinis S. Benedicti, unâ cum duobus Presbyteris, VIII. Cal. Decembris martyrio coronatis. Is quem nominavimus, Glæconensis Abbas, vir propter ætatem fere decrepitam venerandus, & magne in tota Angliâ auctoritatis, accessit à Rege Londinum, rogatusque ut

publicæ isti donationi subscriberet, quum recusasset, facta abeundi potestate dimissus est à Rege, ut qui videri vellet vi minime hoc exigere. Sub abitum, perscrutatis illius seriniis, libellus quidam contra divortium Regis scriptus repertus est, quem satis esse ad mortis prætextum Henricus existimavit. Itaque nonnulla parte comitatus sui exutus Londino dimittitur, voluntatem Regis domi expectaturus. Quum autem non longe abesset à Glæconia, intellexit in civitate Wellensi Nobilium conventum haberi, seq; vocari ut adesset. Accessit statim, & curiam ingressus, locum suum qui illi debebatur inter primos, accepturus ascendebat: quum ecce eorum, quos Rex eo destinaverat, jussu veratur locū ibi capere, quod per duellionis crimine teneretur, statimq; disceptata causa damnatur. Ad Monasterii autem mœnia quum appropinquaret, oblato sacerdote, qui in ipsa lectica confessionem audiret, ne unum aut alterum diem quidem ad mortis præparationem impetravit, Lectica enim deturbatus, ac crati viminea impostus, ad montis editi cacumen, qui Monasterio imminet, terra pertrahebatur: ubi Monachali in habitu suspensus est. Idem pluribus aliis Abbatibus factum fuit: quibus mortuis, facile reliquum Monachorum vulgus dispersum est, quorum omnium possessiones Henricus invasit. Quum hac ratione Satanas destruentis hominum Religiosorum florentissimis ordinibus per Angliæ infelix Regnum fureret debachareturque: ecce ex altera parte benignissimi Dei erga Ecclesiam suam, bonitatem & misericordiam, qui ut tam insigne damnum resarciret, alium longe illustrissimum Ordinem his ipsis temporibus excitavit. Is fuit maxima illa & celeberrima, inferorum potestatem sub Iesu vexillo & nomine impugnantium Societas, quæ in omnes Orbis terrarum partes tanta celeritate & industria sese penetravit, nullus ut hodie angulus ex stare dici possit, in quo illorum fructuum, quos venerabilis illa Societas mundo peperit, illustre aliquod testimonium conspiciatur. Eadem plures populos Ecclesiæ lucrificavit, quam vel Lutheranismus, vel Calvinianismus, vel denique ille, de quo jam dudum agimus, Henrici primatus, ab eiusdem communione animas abscidit. Hujus ego & ortum & magnitudinem, & factorum gloriam, ex libro 4. cap. 2. & aliis qui de hoc argumento exstat, intelligendam Lectori permitto ipse in tot atrocissimarum crudelitatum, quarum mihi vel memoria luctuosa & horribilis est, functa historia per texneda progressurus.

IV. Iam advenerat tempus, quo Anna, Gulielmi Clivia Ducis soror ex pacto cum certis Germaniæ Principibus inito, Henrico nubere debebat: quam etiam ob causam magno splendore ac pompa in Angliam adducta, & triduo post ab Henrico Grenvicum deducta est. Hæ nuptiæ magnum videbantur allaturæ rebus Protestantium incrementum; Cromvelo earum actori, non mediocre felicitatem, longe maximam vero utilitatem Duci Clivenfi, cuius hac ratione contra Imperatorem majores futuræ vires videbantur. Sed omnia in contrarium cesserunt, Deo ostendere nobis volente, ea qua humanis vixæ consiliis etiam stabilissima videntur, arenoso tamen fundamento superædificata esse. Nam & Protestantes à Cæsare debellati sunt, & Henrico ad partes Cæsaris transeunte Gulielmus Clivia Dux Geldrensi ac Iuliacensi amissis Principatibus, supplicem se Carolo sistere coactus est, & Comvelus denique iustas scelerum suorum pœnas tandem incurrit. Nunc tamen voluit Deus ad tempus Comvelum evehere, cuius ego honores, quos hoc procurato matrimonio consequutus est, breviter recensabo. ut tanto major ac tristior agnoscat eum calamitas & ruina. Idibus igitur Aprilis ipse ab Henrico Essexiæ Comes, simulque magnus Regni Camerarius creatur: filius autem eius Gregorius Baronis dignitate ornatur.

In quorum beneficiorum compensationem Comvelus rationem inivit, qua ex populi damno Regium fisco locupletaret. Nam coactis comitiis publicis Londini, Comvelus censuit (nec, quamvis plurimis læderentur, quisquam refragari ausus est) *uti æstimatis omnium Angulorum bonis & possessionibus, Decima una, & quatuor Quinta decima Regi decernerentur; adeo, ut qui viginti aureis æstimaretur, octo; qui vero centum, quadraginta; id est, plus quam tertiam bonorum omnium partem, Regio fisco penderet.* Atque hoc ipsum eodem illo anno nondum plane elapso factum est, quo Rex omnium Monasteriorum bona ac census in suam potestatem redegerat, fisco eius tanquam inexplebili quodam gurgite omnia absorbente. Eisdem Comitiis decretum est, *ut ordo sacrorum militum S. Ioannis, quos Rhonienses vulgo appelebant, qui quasi propugnaculum quoddam sunt Christiani orbis, in universa Anglia omnino tolleretur, eorum proventus omnibus in fisco Regium redactis.* Cromvelus, qui nihil jam posse existimaret fortunam & summam auctoritatem suam evertere, excæcatus magnitu-

dine sua, intolerabilem exercebat in omnes crudelitatem. Nam & Doctorem Vilsonum, & Episcopum Ciestriensem, & Richardum Farmerum ditissimum civem Londinensem, in carcerem conjiciendos curavit: & Ioannem Novellum equitem auratum, delatum Regi ut suspectum, gladio ferit iussit: & plurima alia hujusmodi scelera perpetravit. Quin Legem quoque insuper tulit, *ut si quis in posterum etiam absens atque indicta causa, læsæ Majestatis damnaretur, non minus rite damnatus haberetur, quam si omnibus adhibitæ legitimis formulis per duodecim virale iudicium, ad quod causæ criminales pertinent, condemnatus fuisset.* Quam Legem quum adversus alios à se laram arbitrareretur, contra se ipsum tulit, nam per eam est ipse postea & condemnatus & capite plexus.

V. Henricus, quem libidines suæ defatigabant verius, quam exsatiabant tædio Annæ affici, & conjugium eius fastidire cepit. Cujus rei causam fuisse ajunt, vel quod, quum oratores suos ad conventum Smalcaldicum legasset, ut Anglicanam Religionem, suumque Schisma & Evangelicum Primatum, Protestantibus Principibus probaret, illud neutiquam obtinere potuerit, illis hæc omnia tanquam hæretica detestantibus: Vel, quod quum Carolus V. Cæsar cum Galliarum Rege federe percussio, in Belgium jam salvus pervenisset, & Ducem Clivensem in magnas angustias conjecisset, Henricus de incunda iterum cum Carolo amicitia cœperit cogitare. Ad quas causas hæc quoque accessit, quod Anna Clivenfis quum Germana esset, nec Anglicanam linguam aut consuetudinem nosceret, non potuit Henrici animum, deditum luxui & voluptatibus, oblectare, aut in officio continere. Itaque in puellam quandam, cui nomen Catharinæ Havardæ fuit, quomodo Annam à se disjungeret, deliberavit.

Interea Saxonix Dux, & Hassiæ Landgravius, aliisque nonnulli Germaniæ Principes, arma in Cæsarem sumpturi, Henricum sollicitarunt, ut eidem federi, quemadmodum se facturum primo conventu Smalcaldico promiserat, subscriberet. Henricus, qui postea mutatis nonnihil rebus, Cæsari fidem dederat, se federi illi renunciaturum, ne fidem violaret, aut de novo in se Cæsaris iram concitaret, negavit Germanis quod postulabant. At Cromvelus, cuius ministerio cuncta gerebantur, quod propter societatem hæresis Germanis gratificari cuperet, nec ignoraret Henricum sibi à Cæsare timere, & moleste

non laturum, si Cæsar bello Germanico detineretur, illo inficio, statuit ipsius nomine subscribere. Non desunt auctores, qui affirmant, Cromvelum hæc Regis iussu fecisse, idque ut satisfaceret Principibus Germanis, nec Henricus iusjurandum Imperatori datum nimis aperte violaret. Certe Cromvelus, quem Henricus propter Annam Clivensem, odio habebat, hoc facto imprudens incidit in laqueos, quos aliis tendebat. Imperator enim re intellecta, de non servata fide, & federe cum hostibus suis percusso, cum Henrico expostulavit. Henrico, sive quod conscius non esset, sive quod hoc per Cromvelum fecisset, nihil sibi ea de re constare, interposito iurejurando, protestante: Cæsar federis exemplum ad Regem misit. Quod ubi Cromveli manu subsignatarum didicit, culpam à se amolitus, in illius malitiam coniecit, affirmans id à Cromvelo & inconsulto se, & invito esse factum. Quam ob causam quum Cæsar aliis literis Cromveli perfidiam apud Regem gravissimè accusasset, & ut pœnas scelere dignas daret postulasset: Rex occasione à Cromvelo primum, deinde minore negotio ab Anna Clivenfi eadem opera sese expediendi lætus, Cromvelum, quem blandissimo vultu exceperat, interea interitum ei machinas, iussit postera luce in Eboracensi palatio adesse, habere enim se non parvi momenti negocia consultanda. Venit Cromvelus magna pompa lætus, & insigni clientum stipatus multitudine. Ingressus Senatam ubi confedisset, & sermonem nonnullis de rebus exorsus fuisset: Thomas Haurdus Dux Norfolciæ magnus Regni Mariscalcus, & Catharinæ Haurdæ, quam Rex erat ducturus, avunculus (ut appareret, hæc omnia Annæ odio, & ut Rex Haurda sua potiretur, gesta fuisse) Cromveli sermonem interrumpens, *De his (inquit) Cromvele, videbitur aliis: nunc autem de aliis rebus agendum est, respondendum quoque tibi coram Rege de criminibus quorum incusaris, ut qui iniquitate tua & prodicione hanc fere Republicam perdidisti. Ea que ego de causa te Regis nomine comprehendendo, iubeoque ut me sequaris. Simulque pro more, virgula quam manu tenebat, Cromvelum Dux tetigit.* Ille adeo hoc casu obstupuit, ut vix auribus oculisque suis, se ita se habere, crederet. Quo stupore ligata lingua, tanquam inopinato ictu percussus, nec quid diceret, nec quid faceret, in promptu habebat, sed necessitate compellente, Ducem egredientem subsequutus est. Dux autem inspectante universa multitu-

dine, quam talis eventus non minor admiratio quam gaudium capiebat, cum militum præfecto captivum tradidit, ut in arcem duceret. Atque hunc summus ille rerum omnium rector ac moderator Deus felicitatis Cromveli voluit esse finem: qui, ut pœnarum suppliciorumque tempus cuique assignat, hac quidem vice in miserum Cromvelum justam iram suam effudit, post mensem tertium nondum elapsam, ex quo ad summam dignitatem Henricus eum exererat, hoc est, eo tempore, quo humanum iudicium, cui ad providentiæ divinæ arcana non datur penetrare, nihil minus, quam hunc fore eius exitum cogitasset.

Actor, qui fuit Rex ipse Henricus, volebat ut secundum legem, qua paulo ante ipse rogaverat, absens atque indicta causa condemnaretur, atque ita eodem, quem in alios acuere, ipse gladio periret. Convictus igitur criminum, hæreseos, perduellionis, felonix, quam vocant (cujus generis sunt furta, homicidia & similia) ac demum peculatus seu reperundarum, pronunciata sententiâ, publice supplicio afficitur, & unâ cum ipso crematur Gualterus Baro Hungerfordius, de scelere quodam infando condemnatus. Bona vero omnia, quæ ad Cromvelum pertinebant, statim publice sub hasta venierunt. Occiso Cromvelo Rex misit evestigio qui nunciarent uxori Annæ, non expedire multis de causis, ut diutius matrimonio conjungerentur. Et quanquam Majestati suæ non d. essent legitima rationes, ob quas severius suo iure eum illi agere posset, maxime quod hæresi depravatam sciret; tamen in eorum gratiam, & quorum familia oriunda esset, quam posset, benignissime se eam dimissurum, & cupere ut à matrimonio ipsa discedat. Anna cognito Regis morbo, quum amisso, quod haberat præsidio, non jam disceptandi causam suam adesse tempus probè sciret, morem gerere constituit, Sed ut prætextum ignominix suæ haberet, & sinisterius suspicandi causas præcideret, in Senatu ultro facta est, se ante nuptias Henrici cum alio quodam clanculum contraxisse: quod falsissimum tamen fuisse proditur. Audita Annæ confessione, Comitiorum auctoritate divortium interpositum est inter Henricum & Annam post sex menses quæ ducta fuerat duxitque octavo deinde die Henricus quintam uxorem Catharinam Haurdam: ex quibus quinque vxoribus duæ Catharinæ fuerunt, & totidem Annæ, omnes ferè pares calamitate, & una præterea Java Seimera.

VI. Hoc-

VI. Hoc modo quum Henricus tum ab eo, qui Protestantium causa favebat, tum ab Anna Clivenfi sese expedivisset, non tamen destitit quidvis in visum ipsi esset, caedi destinare, ita crudelitatis assuetus, ut vix vivere sibi videretur, nisi sanguinem quotidie effunderet. Unde ad III. Augusti, tres viri Catholici Theologiaeque Doctores, Thomas Abelus, Edovardus Povelus, & Richardus Fetersthorus, extremo supplicio affecti fuerunt: quo etiam ipso die tres haeretici Zvingliani, Barnus Gerardus & Hieronymus mortem subire coacti sunt: ita quidem, ut singuli Catholici cum singulis haeticis (detestabili prorsus copula) in eadem crate conjungerentur, hoc est, mors vitae, tenebris lumen, & infernus Paradiso sociarentur. Cujus rei novitate quum omnes obstupescerent, Palatinus quidam ex Henrici aula petiit, quanam cuique causa mortis esset: quumque accepisset, alios ob Religionem Catholicam defensam, alios ob eandem impugnatam morti esse adjudicatos: *nae (inquit) in posterum ergo Regia Religionis ero, hoc est, nullius.* De aliis pluribus praeterca, quod nollent Ecclesiasticum suum Primatum agnoscere, supplicium Henricus sumit.

Desperata jam in Anglia Regno causa Religionis, quum aliud remedium superesse non videretur, nisi ut Religio omnis abjiceretur, spes tamen exorta est nova, omnia in integrum restituendi: sed eam eventus fefellit. Anno 1541. habita sunt Ratisbonae Imperii Comitia, praesente Carolo Imperatore, de aliqua concordia in negotio Religionis, si fieri possent, ineunda, cujus etiam rei causa Paulus III. Pont. Cardinalem Contarenum cum Legati auctoritate eo destinaverat. Rex etiam Henricus eo misit Henricum Cnevetum, equitem auratum, & Stephanum Gardinerum Vintoniensem Episcopum, partim ut eam, quam in fidei negotio ipse rationem sequebatur, qui Lutheranismum amplexus non fuisset, sed aliud a Catholicis & Protestantibus diversum schisma introduxisset, Germaniae Principibus probarent: partim ut rationem quandam cum Caesare inirent, qua ad Universalis Ecclesiae communionem Henricus rediret. Iam enim tumultuationum distractionumque quibus innocens Ecclesiae tunica discindebatur, pigere ipsum incipiebat.

Sed non fuit ita firmus & constans hic Regis animus, quin decretum eius mundanae rationes impedirent. Nam ut salvo suae Majestatis honore de

hac reconciliatione ageretur, negotium suis dederat, honor autem iste Deo & Ecclesiae ipsius in ignominiam cedebat. Redire enim, unde abierat, volebat: at reddere Ecclesiae quod rapuerat, non volebat nec ullam admittebat mentionem poenitentiae, aut publicae enormium suorum criminum confessionis, quam tamen in recipiendo peccatore poenitenti intervenire debere, Ecclesiasticis Canonibus sancitum est. Itaque negatus illi est ad Christi ovile aditus, propterea quod intrare, non in totis ab errore revocata, sed ut lupus cogitabat. Quamquam nescio an satius futurum fuisset, si ex praescripto harum legum, quamvis nefas sit eas violare, in hoc quidem casu, qui poterat emendationem in aliud tempus promittere, actum non fuisset. Eodem tempore Henricus, quo de salute animae suae disceptabat in conventu Ratisbonensi, uxori suae interitum in Anglia meditabatur: quae adulterii apud Regni Ordines, ipso accusante, convicta, cum matris suis Thoma Colpepero ab Culpepero, & Francisco Dirhamo ab Durantio neci data fuit. Henricus, quamvis post repudiatam Caesaris matertera Catharina infelicissime ipsi matrimonium cederent, non tamen a sextis nuptiis contrahendis absteritus, Catharinam Parram viduam, Baroni Latimero prius nuptam, quae Comitissae Essexiae soror fuit, uxorem duxit Anno 1543. hoc solo beatam, quod Rex prius e vita sublatus est, quam ex vita ipsam (id quod in animo habuisse dicitur) ob haereticum crimen, cui se infensissimum profitebatur, sustulisset.

#### DE MORTE REGIS HENRICI, ET quamvis fera eius respicientia, ac testamento eiusdem.

##### CAPUT QUINTUM.

##### ARGUMENTUM.

- I. Henricus ades sacras, hospitalia, Seminaria, Collegia, diripit ac destruit, & Thomam Harvardum supplicio addicit.
- II. Morbo affectus, magna animi consternatione ab Episcopis ad se accersitis consilium ac modum reconciliationis cum Ecclesia exquirat.
- III. Franciscanorum templum restaurat, ac solenne Missa sacrificium restituit: testamentum condit: sub una tantum specie Eucharistiam sumit, summa cum reverentia & honore ac tandem obit.

IV. Leo



IV. Leonis X. Bulla seu decretum quo Henrico Desfontis Fides titulus tribuitur.

V. Mores & ingenium Henrici VIII. regis.

VI. Monumentum eius memoriae à Cardinali Polo constructum.

**Q**UUM huius quoque novae Catharinae tardium Henrico obrepisset, redijt ad mores suos, nec contentus sacrilegijs, caedibus, devastacionibus, incastibus, nec satis habens, Ecclesiae bona expilasse, omnia quaecumque potuerat, iniustissime depradasse, Monasteriorum etiam plumbum, & lapides, & ligna vendidisse, thesauros Reliquiarumque arcas diripuisse, & Martyrum cineres vento commisisse quinimmo parum existimans, ex insatiabili opum cupiditate populum suum novorum vestigalium impositione exhaustum, aestimatis subditorum suorum bonis, eorum bonam partem ad se rapuisse, ad subueniendum luxui & stultissimis erogationibus suis moneatam, per summam iniquitatem adulterasse: his, inquam, rebus omnibus nondum exfatiatus non modo Anno 1545. VIII. Cal. Decembris, ex omnibus censibus annuis totius Angliae tam Decimam quam Quintamdecimam sibi solvendam instituit, verum etiam potestatem summam accepit in Prochotrophia & Xenodochia, in omnia etiam Nosocomia, Seminaria & studiosorum Collegia, & in omnes denique Missarum fundationes, adeo ut nihil iam superesset ab eius tutum libidine. Et hic quidem Henrici adversus Ecclesiam furoris ultimus impetus fuit. Cruditatis vero suae postremum exemplum edidit in Thomam Hauardum Norfolkiae Ducem, equitem auratum iam senio confectum, perpetuis carceribus adjudicatum: tum Henricum Surriae Comitem, securi percussit, quorum utriusque opera in omnibus bellis, patris vero etiam in peruersis suis consiliis promovendis, usus fuerat. In quo parem eventum sortitus est cum reliquis, quos vidimus, ut Henrico se probarent, patris maxime omnium detestabilibus sceleribus in maximas calamitates & ignominiosam mortem incidisse, ut Volfaum Cardinalem, Annam Bolenam, Grajum, Careum, Huttonum, Thomam Georgiumque Bolenos, Cromvelum: & infra videbimus Cranmerum Cantuariensem Archiepiscopum, qui contra Serenissimam Catharinam sententiam pronunciauerat, à Maria Catharinae filia, iustissimo iudicio flammis tradi:

ut intelligatur, poenam coelitus decretam, a nullo cuitari posse, sed ferius ocyus quibusque digna factis praemia reponi, Quin etiam postea, rerum potiente Elifaberha, illius quem diximus, Surriae Comitis maior natu filius Thomas Hauardus postquam in evertendo bono publico Regni Anglici, & extirpanda Religionis Catholicae memoria quantum potuerat allaborasset, tandem ipse quoque existimationem vna cum vita, publico affectus supplicio, amisit, Sed quum omnes fere, qui Henrici libidinibus manus administras praebuerant, per ipsius Henrici manus Deus puniisset, ad extremum etiam ab ipso poenas repetere eidem est visum, ut intelligeret, quam sit forte brachium Domini: & ut pateret nunquam quemquam per aliena mala ad sincerum bonum peruenire, & quamvis per diuersa intervalla eundem tamen omnibus finem instare.

II. Henricus igitur in morbum incidit, quo etiam extinctus est. Haec illi turpissimarum voluptatum, quibus animam suam inquinauerat, pendenda vsura fuit. Iam qui toti modo ruinam minitabatur, qui ipsi etiam caelo machinabatur interitum, qui indomitus, inuitus atque adeo omnibus formidabilis fuerat, eum ecce momento temporis superatum, prostratum, & duobus aut tribus paroxysmis paene oppressum! Morti vicinus, in magno conijcitur trepidationem & metum, sola eius cogitatione finem ipsi accelerante. Iam omnium, quaecumque vnquam nequiter designauerat, animum subiens memoria territabat: Iam quantum cruciatum ipse subditis suis à se morte affectis, inflixerat tantum sibi in vnica morte paratum cernebat. *Haec illum hora docuit, vitam nostram nihil nisi Comediam quandam esse* (quamvis quae ipse gesserat, potius cruenta cuiusdam Tragediae nomen mererentur) *nec quam diu, sed quam bene acta sit, referre: hoc didicit, quamvis magnum annorum numerum, postquam effluxit, instar vnicuius momenti, aut vnius diei nobis esse, ideoque bene vivendo huc esse contendendum, ut vnicuius dies sit nobis instar aevi integri.* In his angustijs constitutus, singulis horis in memoriam sibi reuocabat, exiguu illo, quod exegerat, vitae spacio, quantis malis populum suum affecisset. Ita tacta diuinitus conscientia, quum penitus intimos eius recessus excussisset, iam incipiens meditari salutem suam Princeps miserimus, statuit reuerti ad Ecclesiam, per

quam datur accessus ad cœlum, & in hanc sacram Arcam se recipere, ut à tam vasto hæresium dilu-  
uio, quod orbem terrarum inundabat, immunis  
esset. Conuocatis igitur Episcopis nonnullis, de  
hac re consultationem instituit. *Est enim, ut malis  
calamitatibusque pressi, plus consilij, sapientia & san-  
ctitatis habeamus, quam fortunam prosperam expe-  
rientes, cuius fauore velut inebriati, amissa iudicandi  
facultate omnia nobis amica, nihil infestum opinamur:  
prorsus quasi irreconciliabile bellum esset prosperitati  
cum recto iudicio, & blandienti fortune cum  
bona mente.* Deficientibus iam viribus, Henri-  
cus in ipso agone receptui canens, consuluit E-  
piscopos, qua ratione ad Ecclesiæ vnionem, quam  
adeo crudeliter ruperat, redire posset. Illi quam-  
uis quid factu opus esset, probe intelligerent,  
tamen quid Henrico responderent hæsitabant.  
nam cum, qui nihil non scelerum libere audebat,  
libere alloqui nemo audebat. Versabantur ante  
oculos complura exempla eorum, qui quum sen-  
tentiam iussi à Rege dixissent, tamen neci eius-  
dem mandato dati fuerant. Hic eos metus reprime-  
bat, ne pectoris sui sensa patefacerent aut verita-  
tatem Adeoque vnus ex Episcopis respondit, *Regem  
omnibus viris sapienterem esse, & diuino consilio Ec-  
clesiæ Romanæ Primatum abdicasse.*

Ecce tibi in horum tergiversatione & adulatione  
tormenta & gehennam eorum qui Principi-  
bus placere vnice student: qui sane es nomine in-  
felices censendi sunt, quod veritatem raro audi-  
ant, ut quæ odium plerumque parere solet Nihil  
est aulicis hominibus fucatus simulariusve  
Principis sui fauorem vel Cœli ipsius iactura e-  
merent. Quamquam Vintoniensis Episcopus fe-  
orsim Regi suasisse dicitur, *ut convocatis Regni Or-  
dinibus, rem tanti ponderis, vnde Anglicani Regni  
vel felicitas vel exitium dependeret, cum illis commu-  
nicaret; id ipsi, tum ad nominis gloriam, tum ad tran-  
quillitatem conscientie plurimum profuturum. Quod  
si ad eam rem, vi morbis inualecente, spacium tem-  
poris non daretur, saltem voluntatem ipsam & co-  
natum minime inutilem futurum. Deo enim vel so-  
lum cordis votum non minus gratum futurum, quam  
si voto suscepto per omnia respondisset.* Sed non ita  
firmas radices egit in Henrici animo hæc mo-  
nitio, quin parasitorum superuenientium voces,  
quamcumque illa ingenerauerat bonam volunta-  
tem, iterum evelerent. Verebantur enim, ne  
de bonis Ecclesiasticis, quæ ipsi inuaserant, con-  
troversia illis moueretur, & ne ad reddendum,

quæ iniusto titulo possidebant, adigerentur.  
Ad nihil igitur aliud valuit hæc Henrici cum  
Episcopis de restituenda vnitate Ecclesiæ ora-  
tio, quam ut vermem quendam in peruerso & cau-  
teriato eius animo relinqueret, qui tum quidem  
grauiter eum læsit, postmodum vero vsque adeo  
excarnificauit, ut post tam multa patrata sce-  
lera, voluntatem conciperet vnus opus bonum  
faciendi: quod quidem opus pauperibus. in ma-  
gnas angustias iam redactis, insignem commodi-  
tatem attulit.

III. Vigesimo enim & primo die ante mortem,  
iussit aperiri & purgari Ecclesiam Fratrum San-  
cti Francisci, quæ ad eum vsque diem, pulsus Mo-  
nachis, clausa remanserat: voluitque Missam in ea  
celebrari, eamque parochialem fieri tertio Nonas  
Ianuarij Ad quam solennitatem congregato vni-  
uerso populo, freudentibus ac pudore suffusis  
Lutheranis & Zuinglianis Hæreticis, Episco-  
pus de Rochester, Regis Eleemosynarius, ad  
continuanda Religionis Catholicæ pia exercitia  
populum exhortatus, Regis pietatem ac munifi-  
centiam collaudauit, qui in medio tantarum  
confusionum in Regno suo, in quæ Ecclesiæ  
honus nimium iam emarcuerat, eiusdem renas-  
centis noua germina videre cuperet. Quæ res  
tantum excitauit in multitudine gaudium, ut  
vix à lachrymis sibi plerique temperare possent.  
Pergens Episcopus literas protulit, quibus sua  
Maestas in vsus pauperum perpetuos, præ-  
dictam Ecclesiam Franciscanorum, iam Regis  
auctoritate parochialem factam, vnâ cum Sancti  
Bartholomæi hospitali eidem annexo, annuisque  
censibus aureorum fere mille, duabusque alijs  
parochialibus Ecclesijs, Sancti Nicolai & San-  
cti Eduini, ciuitati Londinensi dono dabat;  
ea conditione, ut omnes istæ tres Ecclesiæ, in  
vnâ illam, quæ Monachorum erat, coalesce-  
rent, eaque perpetuis deinde temporibus hac in-  
scriptione notaretur: *Ecclesiæ Christi ab Henrico  
octavo Angliæ Rege fundata.* Et hæc quidē quam-  
uis nimis vilis & exigua admodum factio ef-  
fet pro tot prius factis direptionibus, spem tamen  
atque ea spectationem hominum superabat. Sem-  
per enim ita crudeliter & barbare Regnum ad  
ministrauerat, ut ne optari quidem ad extre-  
mum exigua illa restitutio, nec tam placidus vitæ  
exitus posse videretur. quamuis ne tunc quidem  
à perpetrandis ijs, quæ minime ipsi licebant,  
abstineret. Quibus ita constitutis, augete auge-  
ritudine,

gritudine, de successore cepit cogitare Prævidebat enim tumultus & bella, quæ existere possent propter implicatissimas tot vxorum rationes. Nam quum sex habuisset, tres Catharinas, duas Annas, & vnā Ianam: ex Catharinis primam repudiavit, secundam adulterio conuictam supplicio affecit, tertiam superstitem reliquit: ex Annis, Bolena quidem, plurimorum malorum radix, ob coniugij fidem violatam capite plexa est, altera vero dimissa: Iana denique aperto ad fœtum seruandum vtero periijt, Augebant hanc sollicitudinem varia fororum eius, in Scotia, Gallia, & Anglia matrimonia. Itaque rogatus ab Ordinibus Regni, vt ipse statueret, quis cuique in Regni successione iuris ac rationis esse vellet, Testamentum condidit, & in eo statuit, vt *Eduardus filius ex Iana Seimera*, nouem annos natus primas omnium regnandi vices acciperet: cui sine legitimis hæredibus defuncto, *Maria ex Catharina filia* succederet: *Maria similiter sine liberis mortua*, ad *Elisabethā Annā Bolena filiam* coronæ deuelueretur: postea his deficientibus, ad illos transiret successio, ad quos iure communi pertineret. Deinde impuberi filio sedecim constituit Tutores & Curatores, qui in fide Catholica eum educarent, quos adiuravit, vt in hæresibus tanquam peste hominum, ex Angliæ Regno exterminandis omnem operam collocarent. Ad hunc modum in media illa perturbatione, compositis rebus, quum ægritudo maiores indies vires acquireret. Missam celebrari iussit: quumque sub vnica specie (quod semper obseruauit) communicaturus, de cathedra, in qua sedebat, assurgeret, vt genibus in terram defixis, Saluatoris nostri Corpus adoraret; Zuinglianus autem quidam, qui adstabat, diceret, posse Maiestatem suam in hac imbecilli valetudine sedentem in cathedra Eucharistiæ percipere: diuino affatus zelo respondit, *Si me non modo vsque ad terram dei iocrem, sed & sub ipsam terram demittere, nescio quidem satis honoris huic Deo, à quo quicquid possideo profectum est, mihi videretur delaturus.* Instante mortis articulo, pateram vini albi poposcisse dicitur, & hæc verba dixisse: *omnia perdidimus;* deinde inter mortuis vocibus, *Monachorum nomine aliquoties ingeminato expirasse;* non alia relicta sui memoria, quam quod diu, quidem, sed male vixisset. An. 1509. VIII. Kal. Iul. orsus regnare Regnavit annis triginta septem mensibus decem, diebus sex, quorum fere viginti vnum in pace Catholica transegit, sed reliquo tempore supra fidem crucentis exhibuit tragœdias,

desijt autem An. 1547. ætatis 66. Indole fuit generosa quidem, sed nimis mulierosus & voluptarius. Nam libidinis causa ab Ecclesia secessionem fecit, propterea quod Summus Pontifex non permitteret ipsi optimam Regnam Catharinam repudiare, vt in matrimonium assumeret lasciuam illam Bolenam, quæ postmodum effrenata libidinis condignas subiit pœnas. Literas amavit: & edito aduersus Lutherum libro, magnificum sibi titulum acquisiuit: quam rem quia supra quoque attigi, visum est operæ precium hoc loco apponere Leonis Decimi Pontificis Constitutionem, qua insignem titulum *Defensoris fidei* Henrico non diu in hæsurum assignauit.

*Cum super dilectus filius Ioannes Clericus Maiestatis tue apud nos Orator in Consistorio nostro coram venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, librum quem Maiestas tua fidei Catholice zelo accensa, ac deuotionis erga nos, & hanc sanctam sedem seruire inflammata, contra errores diuersorum hæreticorum sepius ab hac sancta sede damnatos, nuperque per Martinum Lutherum suscitatos composuisti nobis examinandum, & auctoritate nostra approbandum obtulisset; ac luculenta oratione exposuisset, Maiestatem tuam paratam esse, vt quemadmodum veris rationibus, & irrefragabilibus Sanctæ Scripturæ ac Sanctorum Patrum auctoritatibus notorios errores eiusdem Martini confutauerat; ita etiam omnes eos sequi ac defendere præsumentes, totius Regni sui viribus & armis persequi, &c. Nos qui Petri, cui Dominus gregis sui curam supremam commisit, successores sumus, & in hac sancta sede à qua omnes dignitates ac tituli emanant, sedemur habita super his cum iisdem fratribus nostris matura deliberatione, de eorum vnanimi consilio & assensu, Maiestati tue titulum hunc, videlicet, *Fidei Defensorem*, donare decreuimus; prout te tali titulo per presentes insignimus; mandantes omnibus Christi fidelibus, vt Maiestatem tuam hoc titulo nominent; & cum ad eam scribent, post dictionem, *Regi*, adiungant, *FIDEI DEFENSORI.**

Et profecto, huius tituli excellentia & dignitate, nullum neque dignius, neque Maiestati tue conuenientius, nomen, consideratis meritis, excogitare potuissimus: quod quoties audies aut leges, toties propria virtutis optimiq; meriti tui recordaberis; nec huiusmodi titulo inuemesces vel in superbiam eleuaberis, sed humilior & in fide Christi & deuotione huius sanctæ sedis à qua exaltatus fueris, fortior & constantior euades: ac in Domino honorum om-

nium largitore, letaberis perpetuum hoc & immortale gloriae tuae monumentum posteris tuis relinquere, illisque viam ostendere, ut si tali titulo ipsi quoque insigniri optent, talia etiam opera effecere studeant. &c. Datum Romae apud Sanctum Petrum anno incarnationis Dominicae millesimo quingentesimo vigesimo primo quinto Idus Octobris Pontificatus nostri anno nono.

Ecce ad caelum usque euectum laudibus nomine Henrici hac Pontificis Constitutione. Libro autem eius non parum territus Lutherus indignabatur eum illum ex Anglico in Germanicum sermonem ab Hieronymo Emsero conuersum passim esse in Germanorum manibus) statim conatus est respondere. In cuius responsionis Praefatione in hanc sententiam scribit: *Ad me quod attinet, ego illis sive Patrum, sive hominum, sive Angelorum, sive demonum testimonijs, non inueteratam consuetudinem opponam, non hominum multitudinem, sed aeterna Maiestatis sermonem, sed Evangelium, quod ipsi cogentur approbare. Hic sum, hic consisto, hic maneo, hic me iacto, hic triumpho, hic Papistas, hic Thomistas, hic Henricistas, & omnes inferorū portas subsannabo. Diuinae Maiestatis si fragio nitens, non mille Augustinos non mille Cyprianos non mille Henrici Ecclesias aduersum me insurgentes reformido.* Hoc libro innumeris iniurijs onerat Henricum Lutherus, & cuius fuerat ab Henrico accusatus conuictusque, negat se vnquam in scriptis suis falsa testimonia allegasse. Pro Rege deinde complures viri docti replicarunt, Eccius & Murnerus in Germania, ex Anglis vero Rochestriae Episcopus & Thomas Morus, Lutherus in Responsione sua protestatus fuerat, maledictis & mendacijs se nunquam, Regem vero in libro suo saepius usum fuisse: quae quidem indignissima contumelia fuit, iniuste in hunc Principem iacta. Cuius contrarium Murnerus ostendit. Quinquaginta enim mendacia, cum pudore impudentissimi haeretici, in libro eius notauit, collaudato praeter illo *Defensoris Fidei* titulo, dato huic Regi, & Successoribus eius ijs, qui rebus laudabiliter & pro Ecclesiae bono gestis sese eo dignos praebent. Quam duplicem gloriae suae coronam merito & virtute sua, Regiae dignitati coniunxerunt: nec ea priuari possunt, nisi per contraria merita, haeresi faciendo amittant. Nam si male sentiant de Fide, non iam sunt eius legitimi Defensores, sed sua culpa huiusmodi se tituli honore spoliarunt. Non enim insigniri eo merentur, nisi quamdiu sub vexillo Ecclesiae, à qua eum acceperunt, pergunt militare. Itaque Elifabetha Regina nullo sane iure inter ce-

teros dignitatis suae insigniores titulos, etiam hunc à patre suo relictum retinuit: quum potius odij illius, quo erga sanctam Romanam sedem Henricus flagrauerat, & barbarae eiusdem immanitatis sit haeres, quàm eius boni, cuius commendatione omnes seculi sui Principes anteuenerat, ut qui tam gloriose armis Fidei, à Spiritu subministratis Ecclesiam propugnasset. Vsurpat illa quidem *Proteclricis Fidei* magnificum titulum, sed simili profus vanitate qua alterum illum, Reginae Franciae, sibi vendicat. O inanes titulos, exstructos in aere, & vanissimae vanitati superstructos! Quidam Minister Gallicus Serresius, Reginae Franciae appellatione eam ornat: & obseruatum est, ipsam in Edictis suis, quum nostrorum Regum meminit, Reges illos indigitare, non Franciae, sed Francorum. Cupit illa audire *Proteclricam*, sed *In fidelitatis & Irreligionis* (si ita licet loqui) verius quam eius fidei, quae à Salvatore Mundi originem suam habet. Et tamen inanissima haec vanitas in Anglia omnium assentantium applausu comprobatur. Nulla re magis fascinantur, magisve delectantur Principes, quam huiusmodi assentatione: neque vllus est harum vanitatum terminus aut modus. Facillime enim quorum pectora sapientiae & verae gloriae inania sunt, falsae laudis vento inflantur, & turgescunt, blandientisque linguae veneno corrumpuntur. Simillima est gloriae umbræ: utraque enim nihil est vanius. Sed eorum titulorum, qui nullo iure nobis conueniunt, honorem affectare, quid aliud est, quam ipsius umbræ, & nihili nihilum? Quod tamen facit Elifabetha, cuius omnia facta titulis eiusdem contraria sunt.

V. Sed redeamus ad Henrici capulum, in quo aliter eum considerare non possumus, quam considerando eius putredinem, corruptionem, spurciciam, nequitiam, flagitia, & immanitatem. Tribus maxime vitijs inquinatus fuit, fornicatione, auaritia, & crudelitate. *Fornicatio* manifesta est in tot illegitimis nuptijs, execrandisq; libidinibus, quibus indulgens cum luxuria coniunxerat haeresin, quae est animae cum diabolo adulterij *Auaritia*, in tot incendijs, expilationibus, sacrilegijs, per summam impietatem ab ipso commissis, in omnibus Regni sui Monasterijs, Ecclesijs & Hospitalibus, *Crudelitas* in eo, quod post dimissam Catharinam, è sex, quas habuit, vxoribus quatuor morte affectis, & praeterea duas Heroinas, & tres Cardinales, quorum postremus ob solam absentiam

condem-

condemnatus fuit: Magnates, hoc est, Duces, Marchiones, Comites & filios Comitum, duodecim: Barones Equitesque Auctos novem supra viginti tres. Archiepiscopus: Episcopus octodecim. Monasteriorum Abbates sive Priores, tredecim numerantur: Monachi, aut presbyteri, quingenti: Diaconi, triginta: Archidiaconi, quatuordecim: Canonici, ad sexaginta: Doctores Theologiæ undequinquaginta. Ex laicis necavit Nobiles trecentos quinquaginta sex: plebeios, centum viginti quatuor: & feminas centum & decem. Ex omni numero Martyres Solius Fidei Catholicæ causa occisi censentur centum quadraginta septem: quum ante interpositum divortium, animumque ad libidinem applicatum, non nisi Suffolciæ Comitum, & Eduardum Buchinghamiæ ducem, è medio sustulisset.

Viros literatos semper in precio habuit, curavitque ut ad publicas professiones homines docti promoverentur, quibus etiam auxit stipendia. Episcopus (præter unum Cranmerum Cantuariensem, qui ad hoc factus est, ut divortii negotio illius libidini subserviret) & doctos nominavit & minime malos; adeo ut plerique eorum postea, tam Eduardo quam Elisabetha regnante, ob Catholicæ fidei confessionem carceres & vincula subierint, nec pauci martyrii coronam acceperint. Sacramentum Eucharistiæ, quamvis id impedire conatibus hæreticis, summo semper in honore habuit. Iudicio exacto & gravi fuit, sed quod vini potu facile corrumpere: quæ res non raro subditis ipsius perniciem attulit, lenonibus, adulatoribus atque hæreticis (quibus Aulam ejus Anna Bolena repleverat) quidquid vellent ab ipso impetrantibus.

Levitas in quibusdam ejus actionibus fuit. Nam levissimis atque adeo ineptissimis de causis quosdam ab ipso magnis dignitatibus ornat. s. fuisse, historiis proditum est; ut intelligatur, posse etiam magnum Regem in stultitiam incidere, & se deridendum aliis propinare. Alius enim ob porcellum egregie assatum (quo genere cibi libentissime vescitur) alius ob Exedram regiam commodiori ab igne distantia dextere locatam, alius denique quod in lusu alexæ elegantius se ac facetius gereret, non beneficio solum, sed etiam honore auctus dicitur. Quod genus compensationis tam male atque inepte collocatum, Regiæ liberalitatis nomen non meretur.

Sed omnia, quæ perverse ab Henrico patrata fuerunt, in compendium conferre, eorumque summam quandam ad posteritatis memoriam monumenti loco transmittere, impossibile foret: & præ-

staret, æternis oblivionis tenebris eadē sepulcra jacere. Et sane hæc via est, qua (ut Plutarchus ait) improbi ad mortem contendunt, quæ in abyssum quandam tenebrarum eos præcipitat.

*Quæ Mortis tenebra sapalus Acheronte refuso*

*Exomit obscuras atro de gurgite noctes:*

defodiens eisdem atque absorbens in oblivionem Pluroni & Manibus sacram.

VI. Polus Cardinalis quandam sepulchri inscriptionem commentus est, quæ Henrici res gestas, tanquam in brevissima tabella tribus verbis descriptas conspiciendas exhibet. Verba ipsius hæc sunt: *Si quis vellet (inquit) unica inscriptione probrosissima, omnium ejus scelerum ac iniquitatum quasi summam quandam simul complecti; nihil esset tam efficax no idoneum (considerata Henrici vita) quam si sepulchro ejus insculperetur titulus ille, quo ipse in vna tantopere delatus est, SUPREMUM ECCLESIAE IN TERRIS CAPUT.* Hæc Polus Vbi considera mihi, Lector, quid mors possit. Iacent jam tituli illi superbi, jacent coronæ, jacet fastus jacent inimicitia adversus Ecclesiam suscepta: nec jam Henricus majorem vel in hoc seculo gloriam habet, vel in altero cruciatum, quam, *Fuisse.* Nam quæ communes omnibus sunt miseria, ab iis ne quidem Regalis dignitas est immunis. Monumentum Henrico magnificum positum est, quod etiam nunc Londini conspicitur, totum ex ære, vermiculato ad effigiem florum aliarumque figurarum opere circumdatum. Quod diutius fortasse durabit, quam duravit ipse. De nostris Regibus canit Ronfardus quæ cuilibet apres.

*Sacra Dionysio cælo fornice templa*

*Lustrans spectabam Regum monumenta potentum,*

*Imperio quorum quondam concussa tremebat*

*Francia, qui magnos animos spes pictore magnas*

*Gestabant, fastu elati, quorumque voluntas*

*Lex erat, & fortis fera milite bella ciebant:*

*Hos ego quum in cineres & humum jam morte redactos*

*Nec plus quam truncum aut saxum jam posse viderē,*

*Dicebam tacitus: Tantum sunt nomina Reges:*

*Nam quæ ex tanto numero post funera viris?*

At Henricus non viveret, nisi cum hac nominis sui perpetua infamia, quod infelicissimis auspiciis regnaverit, & hæresi viam patefecerit, quæ per ipsius libidines ingressa pedem in Angliæ Regno fixit. Manebuntque in hominum memoria depravati ipsius mores, tanta varietate, & vitiorum virtutumque tam admirabili pugna inter se collisi.

DE EDVARDI VI. REGNO: CVIVS AVV-  
culus hæreseos & Regni protector, Lutheranismum promulgat. De Cranmero primo Anglorum Apostolo: & quomodo Maria sola inter Principes Catholicam religionem professã sit.

## CAPUT SEXTUM.

## ARGVMENTVM.

- I. *Henrico post mortem falsum testamentum supponitur.*
- II. *Eduardus Seimerus regis avunculus, nepotis ac hæresis tutelam ultro suscipit, ac protegem se constituit.*
- III. *Lutheranismus in Anglia publice concionibus habitis primum divulgatur. Cranmerus Archiepiscopus Cantuariensis ex sacerdotum numero primus in Anglia uxorem ducit Hugonis Latimers, primi Anglorum (scilicet) Apostoli historia.*
- IV. *Martinus Bucerus, Petrus Martyr & Bernardus Ochinus in Angliam proficiscuntur.*
- V. *Nova religionis forma ab Anglicana Curia præscripta.*
- VI. *Sola Maria Eduardi regis soror, Catholicam religionem in aula Anglicana proficitur.*

**I**N sono, qui aures nostras ferit, ita se res habet. Ut interruptus reperitusque, quam continuus, sit molestior. At malorum, quæ animum lædunt, alia est ratio. Ea enim leviora & tolerabiliora videntur, quum eorum per intervalla sunt quædam remissiones, quam si nunquam patiantur nos respirare. Illa quidem, sub cuius pondere etiam nunc Anglia gemit, calamitas, tantum abest ut cessaverit per mortem Henrici, cum quo unã & schisma, & unde illud prognatum fuerat, odium eodem tumulo condendum putabatur; ut majus etiam incrementum acceperit, deincepsque indies in pejus progressa fuerit. Hæresis enim Henrici primum auspiciis concepta, edita in lucem fuit sub Regno pueri, cuius jam vitam describemus: ac Elisabertha deinde regnante ad justam magnitudinem excrevit. Neque enim ullius magis idonea auspicia esse potuissent ad spuriam illius Religionis augmentationem, quam illius, quæ publico Ordinũ Angliæ decreto spuria declarata fuerat. Vix exspiraverat Henricus VIII. quum qui lecto proximi erant, aliud testamentum, diver-

sum ab eo quod ipse condiderat, supposuerunt, & Henrici nomine obfignarunt. Quo scelere omnem Regiæ successionis legitimum ordinem interverterunt *Margaritam enim Henrici Septimi filiam majorem natu, quæ Jacobo Scotorum Regi Anno 1500, nupta fuerat, & ad quam post Henrici Octavi liberis legibus Angliæ jus Regni pertinebat, prætermiserunt, reliquis, quæ Henrici testamento continebantur, nihil immutatis, intenti in hoc ut imbecilli stirpe sublata ipsi in Regnum sese insinuarent, uti docuit eventus, quamvis is fortuna adversa conciderit. Et tamen ne sic quidem Testamento obtemperatum est proorsus quasi Deus ipse (punire volens in hoc mundo eum, qui ex hoc mundo sublatus jam fuerat) curasset, ut cujus tam formidabilis auctoritas fuerat, cum omnes jam contemnerent, & extremam ejus voluntatem infringere. Mors ejus per aliquot dies occultata nam, 3. Non. Ianuar. obiit, 7. Calen. Februar. divulgata est. & interea, quo factio opus esset, consultatum fuit. Tandem Eduardus Henrici ex Jana Seimera filius nonum ætatis annum agens, non tantum Rex, sed & summum Ecclesiæ Anglicanæ caput pronuntiatur. Quo factio ii, qui detestabili harum legum prima fundamenta jecerunt, quam parum cerebri haberent, testatum fecerunt, dum animas captivarunt sub illius spirituales auctoritatem, cujus ob ætatem teneram & servili similem conditionem nulla erat auctoritas. Nam quum omnium confessione nec infantium, nec puerorum, nec adolescentium ætas ad negociorum mundanorum procuracionem sit idonea: multo minus ad cœlestia expedienda inesse illis aliquam aptitudinem existimandum est. Sed ea est hæresis cœcitas, ut maximos quoque defectus minime omnium agnoscat. Equidem præviderat Henricus, quid ex filii sui imbecilli ætate eventurum esset mali: sed non satis providerat. Constituerat ille impuberi filio suo sexdecim gubernatores a quali potestare: ex quibus non pauci erant Catholici, nec quidquam antiquius habebant, quam exsequi, quod Henrico divinitus inspiratum fuerat, hoc est, ad Ecclesiæ Catholicæ unitatem & Sacræ Romanæ Sedis obedientiam totius Regni statum revocare. Sed qui potentia prævalebant, quum longe aliud animo agerent, haberentque sibi propositum hæresin promovere, & nolle res Ecclesiæ ablatas restituere; statuerunt impedire; ne Princeps in horum sexdecim Tutorum potestatem veniret; qui si ad rerum gubernacula ad-*

moti

moti essent, haud dubie negotiorum illas turbas confusionesque ad felicem aliquam tranquillitatem perduxissent.

II. Erat Iana Seimeræ frater, *Eduardus Seimerus*: hic quum esset Eduardi Regis avunculus, tunc Hertfordiæ Comes, sed paulo post Somerseti Dux, Zuinglianæ hæresios contagione infectus, statuit propria auctoritate seipsum creare Regis tutorem Regnique Protectorem. Quod & fecit, nullo contradicente, præter Thomam Vrisleum, virum Catholicum; quem Henricus summum Regis Cancellarium moriens reliquerat. Statim vero atque summam dignitatem adeptus fuerat, ut eam conservaret, non neglexit quâ plurimos beneficiis sibi obstringere, eorumque benevolentiam comparare, quibus Reipublicæ salute privata utilitas est antiquior. Itaque (quod facile erat) Regi puero autor fuit, ut novorum honorum accessio Regis nomine iis fieret, qui eos mererentur. Factus est ergo *Protector ipse Somerseti Dux*; *Parvus vero Essexæ Comes*, qui Catharinæ ab Henrico relictæ frater erat, Marchio Northamptoniæ declaratur; *Joannes Dudleyus Lilensis Baro*, Varuicæ Comes constituitur; *Thomas Seimerus Protectoris frater*, Sudliæ fir Baro & supremus Classis præfectus; *Richardus Riccius ac Edmundus Sheffeldus* equites aurati renunciantur Barones; omnes hæresici. Et his fundamentis Seimerus auctoritatem suam firmavit. *Thomam vero Vrisleum Cancellarium virum Catholicæ fidei deditissimum*. Suthamptoniæ Comitem declararunt quidem, sed eundem postea & Magistratu se abdicare coegerunt, & ex Senatu Regio tam illum quam *Arundeliæ Comitem*, quod essent Catholici, ejecerunt. Hoc modo quum omnium sibi animos conciliasset, simulque Regiam potestatem consequutus esset, prohibitu eam administrabat: adeoque absolutum imperium exercebat, ut omnia tam Ecclesiastica quam civilia non nisi ex ipsius mandato expedirentur: ipse & Governator, & Protector, & Prorex, & Propapa, & quid non? ira sui ex sorore nepotis puerilem aetatem gubernabat, ut quasi per ipsius os cuncta Rex loqueretur. Quare quum adhuc, licet in schismate, ritu & ceremoniis antiquis Clerici ordinaretur Zuinglianus ille voluit Ecclesiasticos omnes, ad nulla potestatis aut jurisdictionis exercitia aliter accedere, quam ex specialibus novi Regis mandatis, adimens illis Sacramentum Ordinis conferendi potestatem. *Cranmerus* ergo ipse, Archiepiscopus Cantuariensis, & ex antiquissimis

unus, non aliter quam novis Eduardi mandatis, iisque non semper & absolute, sed pro beneplacito pueri, datis ac duraturis, potestatem suam exercere cogitur. Sed ut appareat hæresicos, serpentis Ecclesiæ hostis pestifero veneno inflatæ vanitas, ecce ipsas literas Regis, quibus ad istum Angliæ Primatem ita scribit

*Eduardus Dei gratia, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ Rex, supremum in terris Ecclesiæ Anglicanæ & Hiberniæ, tam in causis spiritualibus, quam temporalibus, Caput; Reverendo Thomæ Cantuariensi Archiepiscopo salutem: &c. Quandoquidem omnis juris dicendi auctoritas atque etiam jurisdictio omnimoda, tam illa quæ Ecclesiastica dicitur, quam secularis, à Regiâ potestate velut à supremo capite manat, &c. Ad ordinandum igitur quoscunque intra diocesi tuam Cantuariensem, & ad omnes etiam sacros & presbyteratus ordines promovendum, per præsentem ad nostrum beneplacitum duraturus, tibi damus potestatem.*

Has atque hujusmodi alias deteriores etiâ Constitutiones Protector Eduardus Seimerus fecit, & Tèpla, quæ Henrici rabies reliqua fecerat, perrexit destruere. Henrico enim propositum fuerat, tantum auctoritatem Pontificiam impugnare, & immortuam illam rupem, cujus fundamenta is jecit, qui oravit, ne deficeret fides illius visibilis capitis, quod ipse ex hoc mundo migrans nobis reliquit. Sed ut melius res succederet, Novus hic Eduardi Protector publico edicto prohibuit, ne quisquam Catholicorum de cathedra ad populum verba faceret, aut Ecclesiæ Catholicæ doctrinam annunciarer, solis Lutheranis & Zuinglianis docendi permessa potestate, quibus facile erat, quum nemo publice contradicere auderet, dolis populum ductare. Hi, ut Foxius scribit, nihil urgebant majore vehementia quam Regem, quum esset & Ecclesiæ & Regni caput, in utroque non minorem habere tum Ecclesiasticam tum civilem potestatem in hac tenera sua aetate, quam habiturus esset jam grandior effectus. Cranmerus quoque ubique inculcabat, Regem adolescentulum plus habere in capite scientiæ Theologicæ, quam cunctos Angliæ Episcopos.

III. Factum est hoc edicto, ut quasi clausis cæli portis, obseratoque divini numinis favore, inferni abyssus apertis faucibus eructaverit ingentem numerum hæreticarum pestium sive locustarum, quæ certatim tum eloquentiam suam ostentabant, tum hæresim profeminabant. *Cranmerus Cantuariensis Archiepiscopus* inter primos prodiit in medium,

dium, jam palam scorto suo pro uxore utens is Carechismum erroribus, impietatibus & Atheismis plenum, Eduardo Regi inscriptum in lucem edidit, primum hæreseos fetum puero consecrans. Henricus non ita diu ante obitum, quandam Hugonem Latimerum propter suspicionem hæreseos, & comestam carnem in feria sexta septimanæ Sanctæ, de Vigorniensis Episcopatu deturbarat, (id quod argumento est, Henricum non nisi Ecclesiæ Romanæ primatum impugnasse.) Hic Hugo Latimerus ubi eam concessam potestatem accepit, cepit passim ex publicis pulpitis detonare & conciones habere: quare comparato aliquo per Angliam nomine, vocatus est deinde *primus Anglorum Apostolus*, nimirum ex infernali illo Apostatarum cætu delectus, nõ autem is quæ olim beatus Gregorius Papa in hanc insulam ad fidem Christi annunciandam misit, Augustinus doctissimus Monachus, aut, talis qui Augustino illi præripere eam Apostolatus post tot sæcula laudem possit. Aduolarunt quoque ex Germania & Heluetia nõ pauci, relictis latebris suis, in quas eodem tempore ob victorias Caroli V. contra protestantes Smalcaldici fœderis cõsortes, abdidierant, apostata. In his erant præcipui *Ioannes Hopperus, & Milo Coverdallus*. Quibus omnibus, Lutherano & Zuingliano more cõcionandi, ab iis, qui nihil nisi profanas hæc Religionis spirabant, continuo data copia fuit. His de quibus loquor, quorum caput Protector erat, alia etiam ratione ad opprimendam Catholicam Religionem usi sunt. Regis enim Eduardi adolescentiam non nisi corrupto hæreseos lacte enutriendam curarunt, ut jam inde à teneris quasi unguiculis, pravis istis opinionibus imbutus, non facile postea ab eis recederet.

Dantur ergo Regi pædagogi duo hæresi inprimis insignes, qui Zuingliana doctrina illū imbuerent. *Richardus Coxus* uxoratus Sacerdos, & *Ioannes Checus* Laicus; uterque Latinæ & Græcæ linguæ cognitione clarus: qui facile unã cum prima Græmarices institutione hæreseos venenum puerili Regis animo instillarunt. Quin & seminarum ad hanc rem accessit opera. Neque enim una ad hanc ipsi fuit vitæ morumque formatrix, velut *Cornelia Græchis*, aut *Aurelia Cæsari*, aut *Augusto Accia*: verum plures huic Principi adjunxerunt principes feminas, easque hæresi deditissimas, imprimis duas Henrici adhuc superstites uxores, *Annã Cluvensem* & *Catharinam Parram*, quarum opera efficeretur, ut doctrinam propositam eo facilius Eduar-

duis imbiberet. *Aulici quoque* ejus atque affectuæ cõmilironesque ex Principum familiaribus adsciti, omnes erant hæresi infecti. Jam, ut dictum est, præconibus fidei Catholicæ cathedras Protector ademerat: post vero etiam Academiarum pulpita Doctoribus interdixit; quã quidẽ ad rem magno molimine & artificio ipsi opus fuit. Nam quia Collegiorum fere Rectores, homines sunt in illa natione magni loci & auctoritatis, referre solet in negotio Religionis plurimum, quomodo Universitates sine affectu. Itaque quum fidem Catholicam maxima pars hætenus retinisset, Protector submotis Catholicis omnibus, in eorum locum iuvenes, quos Lutheri aut Zuinglii manus formaverat, substituit. Nec contentus Doctores profligasse, adversus libros etiam bellum suscepit, qui quidem (ut magni cujusdam Regis voce proditum est) Doctorum consiliariorumque nostrorum sunt præstantissimi. Nam eos auctores, qui Ecclesiasticam doctrinam tradiderunt, *D. Thomam, Lombardum, Scotum, legi prohibuit*. Quinetiam quasi horum clarissimorum Ecclesiæ luminum prorsus sepulchri memoriam, quorum tamen etiam in futuris sæculis laus reflorescet, quorumque nobis in tanta veneratione adhuc sunt nomina, petulantes iuvenes horum Scriptorum ingentem conquisitam struem, per urbem in feretro circumtulerunt; & demum in ignem coniectos cremarunt. Qui quidem ignis aliquando ad æternum ignem illos condemnaturus est. Sed non fuit tum extinctus ille ignis, verum vehementius etiam quam unquam deinceps exarsit; illiusque ardentis rogi fumo horum hominum animarum lumen suffocatum, mentisque oculi caligine obducti sunt. Sane per ludibrium, hoc appellabant *funus seu exsequias Scoti*: sed gloriæ potius ipsorum & fidei appellanda fuit funeratio, qua tunc extincta, nihil illis præter infidelitatem remansit. Nihil in his Academiis vel componebatur vel exhibebatur, nisi versus, cantiones, orationes, comœdiæ, picturæ, ad exagrandam Religionem Catholicam concinnatæ: hæc sola erant tum styli tum penicilli exercitia.

IV. Ad firmius hanc rerum novationem stabilendam, evocant ex Germania tres insignes hæreticos, *Martinum Bucerum, Petrum Martyrem, & Bernardinum Ochinum Italos*, tum Argentorati exsulantes, quibus ampliora præ aliis stipenda constituta sunt. Bucerum Cantabrigiensi Academia, Martyrem Oxoniensi præfecerunt: additis antiquis



antiquis Professorum honorariis, præbendis Canonialibus, aliisque commoditatibus permagnis. Docebant autem ex suo quisque sensu. Protector Zuinglianisimum tuebatur, Lutheranisimum Cranmerus. Bucerus autem in Iudaismum putabatur proclivis, idque ob responsum quoddam illius datum Dudlæo Duci Northumbriæ, præsentem Barone Bagetto, Hispaniarum Regis piæ memoriæ Consiliario. Quippe rogatus à Dudlæo Bucerus, quid ipsi de reali Corporis Christi in Sacramento Altaris præsentia videretur, respondisse fertur, *de vera corporis præsentia nullum merito dubitare posse, qui non dubitet de fide Evangelistarum: non tamen ego sum* (subjecit) *qui certo ea omnia credenda existimem, quæ in Novo Testamento de Christo & eius actis scribuntur, quanquam nec hæcenus aperte negare libuerit.* Hæc est illa Religio, seu Religionis contemptus verius, cui superstructa est hæresis: huc tendunt tot dubia, quæ ab iis moventur, quorum pedes etiam in evidentissimis Scripturarum testimoniis, ad quemvis passum titubant. Hoc sapienter illa Lutheri verba, ubi Monachis austeritates suas exprobrat: *Turca* (inquit) *in pudore suffundunt nostros Monachos, qui vix umbra sunt, si cum illis componantur; vulgus autem, cum illis collatum, profanum prorsus: adeo ut nec Christiani, nec Apostoli, nec Propheta, nec ipse Christus unquam tantum zelum demonstrarint.*

Quæ etiam causa est, cur ad Mahometanismum non pauci hodie transeant. Calvinus etiam peius quiddam dixit. Sed horret animus, eiusmodi blasphemias hic recitare. Petrus Martyr, monachus excucullatus, qui Monialè apostatricem sibi copulaverat, quum primum veniret in Angliam, Lutheri imbutus opinionibus, sub illius signo militabat: post vero factus est transfuga. Ea erat hominis inconstantia, ut primum avita Religione, quam unà cum lacte imbiberat, relicta, ut Monachæ thalamo frui posset, Lutheranam amplecteretur; deinde vero quum in Angliam verteretur, ad Protectoris & Cranmeri arbitrium professionem fidei suæ conformaret. Sanderus optimæ fidei historicus, quique facile inter eos qui res Anglicanas memoriæ prodiderunt, palmam obtinet, se ipsum audivisse scribit, Martyrem docentem, & ita articulum de Sacramento Cœnæ Dominicæ tractantem, ut anxius ac pendulus prorsus hæreret, Lutheranorumne an Calvinistarum partibus accederet. Exspectabat enim indies, ut quid sequendum esset,

Parlamentum constitueret. Itaque ut majore cum applausu exciperetur à populo, qui cum videret magna eloquentia (nam hac laude pollebat) publicis Ordinum suffragiis, & Magnatum, qui conciones ipsius præsentia sua frequenter cohonestabant, astipulatione receptam comprobataque sententiam proponere: ratus est, suam tantisper suspendendam esse. Tandem significat illi Cantuariensis, *decretum esse à Parlamento, Calvinisimum sequendum esse, non Lutheranisimū.* nec tamen omnia immutanda esse, sed mansurum nonnihil inter ipsos & Gallie Calvinistas discriminis. Quo accepto nuncio, Martyr Sacramentariorum Calvinianorum hæresis libere amplectitur. Iisdem comitiis, quæ habita sunt Londini Anno 1547. pridie Non. Novemb. & quibus Martyri perditionis Leges præscriptæ sunt, formata fuit Religionis formula adeo multiformis, ut vere eam centonem quendam dixeris ex variis diversarum sectarum partibus consarcinatum: quemadmodum etiam de Calvini hæresi negari nequit, eam à singulis antiquorum hæreticorum, quos vetus Ecclesia damnavit, articulum aliquem hæreseos mutuatum esse. Id quod propositum mihi fuit aliquando exercitii causa accurate perpendere: jamque ad triginta hæreses collegeram, Latinaque lingua descripsæ. Sed facile animadverti, majoris eam rem ingenii esse, quam ut à me feliciter absolvi possit: quamvis illi minime difficilem existimem, qui in antiquorum Patrum lectione vel mediocriter sit versatus. (a)

V. Hoc Parlamento factæ sunt Nova constitutiones, novæque & prioribus seculis ignota Ecclesia jacta fundamenta. Hoc Concilio statuta sunt norma & lata leges, sub quarum jugo Angli & viverent & morentur. In natura admirabilis apparet Creatoris sapientia in hoc, quod quum tam multæ sint res creatæ nō tamē sunt aliæ aliis similes, & quæ est inter illas similitudo, non est sine aliqua etiā dissimilitudine. Eadem est ratio spuriarum istarum Religionum, quas ex cerebro suo homines produxerunt: quas si separatim omnes consideres, dispari vultu sunt; multumque aliæ ab aliis discrepant, & si quo in dogmate congruant, nihilominus notabili aliqua

(a) Prestitit id jam Anno 1653. dum hac editio postrema adornatur, copiose & judiciose Author Anaromia Eccl. Catholica; Tractatu tertio, in unâ facio ostendens doctrinas Veterum Hæreticorum, à Simone Mago exordiens, in altera Syneretismum nostrorum sectariorum apponens, quem suadeo, ut videat, qui hoc argumentum desiderat.

aliqua differentia discriminantur. Apparet hoc evidentiſſime in Anglica Religione, quæ quum videatur eſſe eadem cum Calvinistica, peculiaria tamen non pauca habet. Quod ut intelligatur, animadvertendum eſt, quid in ſeculari illo, de quo diximus, Concilio conſtitutum fuerit, ubi homines militares de Theologia diſputabant, quaſique Regnum cœlorum partiebantur. I. *Lex fuit, ut ſine ulla exceptione, quidquid vel temporalium rerum vel Eccleſiaſticarum adhuc ſupererat, Sacella, fundationes, redditus, oblationes annua, Regis Eduardi eſſe deinceps cenſerentur.* II. *ut Episcopi, Archiepiſcopi, preſbyteri, aliique, quorum eſt dignitates & tituli manerent, alio omnino ritu, quam Catholico ordinarentur.* Hinc aliam etiam formam Sacramenta adminiſtrandi adiunxerunt. III. *ut Imagines & Cruces, quæ adhuc quibusdam in locis miraculorum gratia, colebantur, tollerentur.* In locum verò inſignium præpotentis Dei, Imperatoris cœli & terræ hoc eſt, ſacra Crucis, quæ Miſericordiam ipſius repræſentat, ſurrogarunt inſignia Regis ſui, vel Reguli potius, qui præter exiguum Orbis angulum, ambientis Oceani quaſi ſepulchro incluſum, nihil poſſidebat. Cruces deiecerunt, & in earum locum ſubſtituerunt gentilitias Anglicorum Regum imagines, nempe tres leopardos, & tria lilia, hinc ſerpentis (ut Sanderus ait) nempe Draconis inde canis ſeu Moloffi Anglici pedibus expanſis ſuſtentata. Quin tantum potuerunt in his Comitibus Zvingliani, ut Miſſæ ſacrificium abrogarent, ſancirentque, ut Eucharistiæ utraq; ſpecies cuilibet de myſterio participantis neceſſario traderetur. Conſuetudinem ſacra officia Latina lingua recitandi antiquarunt, eademque in vulgarem tranſtulerunt: quo factum eſt, ut Hiberni & Cornubienses, qui forte aſſiſtebant, quoniam his peculiare idioma eſt, cum hi ſacris quaſi ritibus his Anglicæ religionis aſſiſterent, æque ac ante nihil eorum, quæ dicebantur intelligerent. Adminiſtranda autem Eucharistiæ ritum nihil aut parum immutarunt: Canonem enim Miſſæ integrum reliquerunt, converſum in linguam Anglicam. Quamquam Calvinista poſtea, quibus hoc videbatur nimis Catholicum, Canonem totum removerunt. Nemo erat ex Catholicis, qui Eccleſiæ cauſam defendendam ex animo ſuſciperet, nemo qui mortem in tanta cauſæ æquitate contemneret. Nonnulli quidem depugnarunt pro fide Catholica in illis Comitibus, Stephanus Vintonienſis, Edmundus Londinenſis, Cuthbertus Dunelmienſis, Nicolaus Vigornienſis, & Dajus Ciceſtrenſis Epif-

copi potuiſſentque pro doctrinæ ſuæ excellentiâ non parum Dei cauſam adjuvare: niſi & ipſi victas manus terendiſſent, iugoque hæreſeos ſponte collum ſubmiſiſſent. Ne enim proventibus ſuis & Episcopatibus, quos ab Eduardo Rege, non autem per Pontificis nominationem aut conſenſum obtinuerant, privarentur, huc prolapſi ſunt, ut perverſis illis conſtitutionibus ſubſcriberent. Recte olim quidam felix pronunciarit illud ſaculum, quod Episcopi aurei, Calices autem lignei eſſent. Nihil enim miſerius eſt, quam calices videre ex auro confectos, Episcopos verò ex ligno putri ac vermuloſo. Rediſibus hi tales inhiant, non dignitati Episcopali. Et illi quidem tandē pœnias huius ſui criminis dederunt, partim ſub Elifabetha, partim ſub ipſo Eduardo mulctati: nonnulli etiam in ipſo ſupplicio pœnitentiam facti ſui egerunt. Hiſ ergo approbatoribus multum adjuſta eſt cauſa hæreticorum, qui Edicta ab illis ſubſignata ſtatim per univerſum Regnum promulgaverunt, & immutata eſt Eccleſiæ forma, ſplendorque Solis in Angliâ eſt obſcuratus à fumo putei Abyſſi, per Lutherum aperti, vel certe eclipſin quandam paſſa eſt Eccleſia, quæ cum non ſecus ac Sol quidam nos illuminat, & extra quam æterna tenebrarum caligine involuti degeremus, quamprimum illa ab humano cerebro procuſa, & Lunæ lumine mutabiliora opinionum monſtra, inter ipſam & eorum, qui ſub eius regimine vivunt, mentis oculos ſeſe interpoſuerunt, Eclipſin paſſa eſt, & ſplendorem ſuum offuſcari uti ſacrum experta eſt quando ibi omnes illi, à qua profectum eſt, quidquid habemus, valedixerunt: omnes diſtinctiſſimæ huius matris gremium reliquerunt: omnes relictis eius amplexibus in mortem & infernum ſeſe præcipitaverunt. Et ut olim in primis illis perfequutionibus, quum ſub Ethnicorum Imperatorum crudeli tyrannide miſeri Catholici gemerent, ita nunc quoque nonnulli clam divinum cultum exercebant, & Miſſæ officium in locis ſecretioribus, & ab accessu vulgi remotioribus celebrabant. Speluncæ tum, & rupes in plures cellulas excavatæ, erant illis loco ſacratum ædium, ubi omnium religioſiſſime Deus colebatur. O Nero, tu vidisti tunc barbaricam crudelitatem tuam inter eos, qui Chriſti gaudent nomine, revivifcere? Tu quidem in eos læviſti, à quibus alius, quam abs te (cui mille erant numina) Deus colebatur: nos vero vidimus eos, qui eundem Deum profitebantur, eandem ſalutem ſperabant, immani proſus errore ruere in ruinam atque exitium & immaniore more alioſe-

cum

cum trahere in abyssum. Et quorsum hoc, o Deus permisisti? *Iudicia tua abyssus multa.* Hæreo, & inter innumera video, quod huiusmodi permissionibus soles etiam mi Deus tuorum constantiam in calamitatibus & persecutionibus probare, ut electi manifesti fiant.

VI. Unica fuit inter illustriores in toto Angliæ Regno femina, quæ constanter fidem retinuit. Maria O præclarum sui sexus decus & encomium! siquidem hanc virtutem familiarem sibi atque ordinariam haberet. Maria illa, Henrici VIII. filia natu maior Eduardi autem Regis soror, & cuius etiam postea caput Regio Angliæ diademate redimitum fuit, non exiguam hoc nomine laudem meretur, propterea quod invicta adversus omnem inimicorum Dei rabiem, magno animo antiquam fidem servavit, nec ab Ecclesia se divelli est passa, neque unquam defatigata est in Dei causa propugnanda. Principes eam adjuvant, urgent, premunt: at illa inexpugnabilis persistat. Rogata, ut saltem publice missa celebrari, contra Regis edicta, non permitteret, respondet, *nunquam se antiquiorem melioremque colendi Dei ritum, à patribus acceptum, cum nova & nuper ad illorum arbitrium proculsa secta commutatum. Non esse paucorum quorundam, eorumque imperitorum homuncionum, & Episcoporum ad avaritiam libidinem metu compulsorum intricatas questionum spinas evadere; nec hominum præiudicium præoccupatorum, ambigua distinguere, obscura atque abstrusa scrutari & in lucem proferre, nedum Leges salutis sua conscientia præscribere.* Adjungens præterea, futurum aliquando, ut huius sui administrationis tam insolentis eos poeniteat; caveant igitur, ne fratris sui pueritia ad istum modum abuterentur; fore tandem eius rei rationem reddendam. Indignabatur Protector cum ceteris Aulicis, nihil nisi hæreseos promotionem procurantibus, auctoritatem suam contemni à femina: quam propter amorem, quo illam fratrem jam grandisculum complectebatur, reformidabat. Et tamen, licet sub hac umbra Regali tuta videretur adversarii eius, ex cæco animi impetu eo temeritatis progressi sunt, ut Sacellanos eius, quum coram ipsa sacra officia pro more facerent, semel atque iterum conijcerent in carcerem. Sed re significata Carolo Cæsari, confobrino suo, is per oratores suos apud Regem Eduardum obtinuit, ne super ea re amplius molestia Mariæ exhiberetur; ipso etiam Eduardo ægre admodum ferente, quod tam inhumaniter eum ipsa ageretur. Itaque hæretici, quum hac non succedere animadverteret, alia via experi-

undum rati, ea, quæ Parlamenti auctoritate, ut diximus, sancita fuerant, exsequutioni mandare tentaverunt. Quam ob causam à Protectore Regis nomine jubentur duo Primates, Cantuariensis & Eboracensis (quos solos Angliæ Archiepiscopos habet) per utriusque suffraganeos Episcopos, diligenter curare, ut Parlamenti decreta recipiantur, & eisdem promulgatis obtemperetur. Visitatores præterea instituuntur, qui operam dent, ut factæ constitutiones observentur. Iam Biblia in Angliæ sermonem traducta fuerant, & cum his Erasmi in Novum Testamentum Paraphrases. Quæ vertenda, & cum approbatione sua edenda curaverat Henricus VIII. damnatis omnibus aliorum versionibus (quomodo etiam Lutherus non nisi suam admittebat: & Zuinglius eas omnes rejiciebat, quæ discreparent ab ea, quam ipse adornarat: ut & ceteris fere omnibus qui operam hac in re aliquam navarunt, nihil nisi quod ab seipsis profectum est, placet) & tamen, mira sane res! his reformatoribus ne illa quidem Henrici VIII. versio amplius placebat. Siquidem Protector eam quæ ab Henrico VIII. Rege approbata fuerat, versionem pro authentica publicare noluit, sed eas substituit quæ ab eodem damnata fuerant & igni adjudicata. Hæ à Visitatoribus passim circumlata, adeoque in publico templorum valuis affixa, & multò emere hos atque eiusmodi libros coacti fuerunt. Tum etiam salutare illud Christianorum signum, & omnia alia Catholica fidei insignia ex omnium manibus excussa sunt. Conciones nihil nisi Libertatem sonabant: Monasteriorum claustra, quæ Henricus VIII. refringere coeperat, quam lata erant ad exitum monachis & religiosis patebant; carnis voluptates quibus etiam optima ingenia corrumpi solent, non mittebantur modo, sed & laudabantur ac quasi imperabantur: Quod si temporum eorum statum consideremus, videbimus sane omnium animos mira tum novandarum rerum cupiditate incensos fuisse, sic ut pudicitia illa olim claustra, facile à luxuria fuerint expugnata, atque etiam homines ceteroqui non mali, ad mundana inde negocia extracti. Sed tanta animarum clade non contentus diabolus, simul ac semel omnem jacere aleam voluit. Supererant in Angliæ pauci aliquot Episcopi, qui in tanta morum ac doctrina corruptione, quamvis ab Henrico Rege ad eum gradum fuissent proveci, aliquid de Catholica integritate Ecclesie in suis animis retinuerant, & secreto Catholicorum more vivebant & sacris operabantur.

Q 2

Hos

Hos quum frigidiuscule quam ceteros in traducendis ad errores alii, agere animadvertisset regni Protector, omnibus, etiam qui per aetatem minus erant idonei, vxoris ducendae imposuit necessitatem. In his fuerunt Episcopus Eboracensis, Cestriensis, Monae insulae, & Sodorensis Idem sequuti sunt Ecclesiarum Decani, & Canonici non pauci. Alii quidam Episcopi masculae sese huic impietati opponentes, ut Vintoniensis, & Guthbertus Duvelmensis de gradu dejecti, & in custodias dati sunt. Quos sequuti sunt postea Londinensis, Cicerstrensis, & Vigorniensis Episcopi, Deo illorum ignaviam praecedentem puniente. Res tamen vel sic erat miseratione digna, videre magnos illos viros Episcopatus suis dejectos, & cathedras illorum haereticos occupantes. Qua de re Ronfardus in hunc modum, Reginam Matrem alloquens, conqueritur:

*Vah quam saepe bilis mihi fervet cruda, videnti  
Mangones, mimos, balatrones, arto carentes  
Et virtute omni, sacris è censibus udum  
Ventre mplevere mero assiduo: Et meliore palato  
Dignis deliciis! Tantos tu cernis abusus.  
O Deus, Et meritos disperdere fulmine cessas?*

Meo iudicio, non quidem prorsus toto caelo errant, qui haereseos ortum & progressum Ecclesiarum hominum ignorantiae imputandum censent: qui dum, veterino quodam detenti, non nisi ventris curam gerunt, circumventi sunt ab illis, qui vividiore quodam ingenio, & maiora sapere volente instructi, in Religionis negotio tantas turbas movendo, ad respondendum sibi imparatos aggressi. Ad quam rem haud ineptè accommodari potest illud Stoici cujusdam Philosophema, tum defecisse Progeniem bonorum, quum Doctorum orta est familia; propterea quod virtus sua natura simplex & omnibus exposita, mutata sit in spinosam quandam & subtilem scientiam, in qua didicerunt mortales magis disputare, quam ad primitivae fidei praescriptum vitam instituire. Veruntamen non soli ignorantiae tantum nefas est attribuendum quantum in Anglia est commissum. In Anglia enim omnia erant plena hominum doctorum & vigilantium: Rex ad extirpandum monstrum illud, quod omnia vastabat, omnem operam interponebat: Academiae erant bene constitutae: Cardinalis Polus vivebat: Morus Cancellarius diligenter pro Religione excubabat: Episcopi quorum haecenus

mentionem feci, omnis doctrina laude excellentibus quid igitur causa dicemus? Culpam etiam tribuenda est cujusdam mollitiae animorum, cedentium libidinosi Principis voluntati, primo deinde & Protectoris Zuingliani tyrannidi. Sed verbo absolvamus, iustissime punit eos Deus pariter, ob causas sibi non ignotas etiam nos lateant.

EDVARDVS SEIMERVS PROTECTOR, a Dudlao circumventus, supplicio afficitur. Eduardus Rex è vita decedit, condito testamento, quo Ioanna Regina declaratur: cui ex hoc fastigio dejecta, Maria succedit.

## CAPUT SEPTIMUM.

## ARGUMENTUM.

- I. Eduardus Seimerus prorex Thomam fratrem, seminarum ambitione impulsus, supplicio affici curat.
- II. Dudleus Comes Varvicensis Catholicis contra proregem suam rem agens, conjungit, sed post eius obitum ipsos deserit. Mirabiles & absurdissima temporum illorum haereses.
- III. Eduardus Seimerus prorex, Dudlao accusante, ad supplicium raptus.
- IV. Mors Regis Eduardi, & testamentum.
- V. Ioanna filia Ducis Suffolciae, regina proclamatur.
- VI. Ex altera parte Maria Catharina filia reginae legitur, & Londinensem urbem ingreditur.

**E**cce ad quem gradum perducta sit haeresis, Edoardo rerum potiente! Vide nunc etiam quo evaserint coaevales eorum, qui Regno Anglico primum, deinde sibi ipsis ruinam attulerunt! Polypus piscis, qui hamum non fugit, sed quatit, propriis dentibus carnem suam absamit, & brachia rodit. Hunc imitati ii, de quibus loquimur, Angliae proceres, qui mortis aeternae hamum deglutarant nec tam facile, ac polypus, ab eo sese expedire poterant, quum caetera omnia sibi subiecissent, nec haberent quod amplius morderent, converso in seipsos furore, ceperunt inter se bello committi. Vidi-

Vidimus hactenus partem Tragediarum, Catholicorum expensis exhibitarum: videamus nunc quoque, quomodo mutatis personis suas hæretici egerint. Horret animus, tantum cædium describere: attamen inchoata semel Anglicani Schismatis historia, sanguine imbuendus fuit calamus, innoxius ad describendum crudelitates istas extremas, & pœne fidem omnem excedentes, nisi Anglicano stylo descriptæ exstarent. Et leviora quidem leviter duntaxat perstringam, nec quidquam dicam nisi quod ad rem facit. Erat Edoardo Seimero Somersetensi Duci, & Regis Protectori, germanus frater Thomas Seimerus, mari & Classi regiæ præfectus. Is Catharinam Parram Henrici Regis ultimam uxorem, post Henrici mortem duxerat. Hæc Catharina, quæ se meminisset primam fuisse in tota Anglia, indignata est dignitatem suam minui, præcedendi honore in Protectoris uxorem translato. Ex adverso Protectoris uxor, mariti locum tenere, nec ulli volebat concedere. Hæc contentio non quievit in feminis, verum & ad viros transiit, qui una cum uxoribus etiam earum passionibus domum duxerant. *Ambitio enim, quæ, eorum quæ sunt à tergo negligens, tantum ea quæ à fronte sunt spectat*, inter hosce fratres, velut furore percitos, indignissimas prodiciones Deo ulciscente excitavit Protector, licet Regem regeret, tamen ab uxore sua ita regebatur, ejusque libidini obsecundabat, ut fratrem suum è medio tollendum una cum eo statueret. Partes illas hinc inde pro virili animabat Comes Varvicensis, sperans utroque Seimero everso se posse eminere. Edoardus Seimerus, ut vindictam aliquo colore tegeret, decrevit perduellionis crimen fratri intentare. Itaque Hugonem Latimerum Ministrum Anglicanum subornavit, qui Thomam Seimerum pro concione traduceret, accusaretque, ut qui in Majestatem Regiam nescio quid molitus esset. Quo factò, Protector simulans se causam Regis agere, revera autem vindictam suam sub prætextu fidelitatis persequens, conceptam animo prodicionem exsequitur, ac Thomam fratrem supplicio affici jubet. Fuit hoc an. 1549. 30. Martii Dû hæ turbæ moventur, Catholici arma pro fide sumunt, Cornubienses primum ac Devonienfes: & paulò post alii in Norfolkienfis, Suffolienfis, Eboracensis & Somersetana provinciis: quibus in locis plebs adversus magnates, bonorum suorum injustos possessores insurgens in ipsorum domos & palatia impetum fecit, & obvia diripuit.

II. Et hactenus quidem Protectori satis ad votum res successerant. Sed ut mutabiles sunt res humanæ, nec usquam stabilis felicitas, facile eversa est ejus magnitudo. Nam quum Galli, tumultibus hisce ad suum commodum utentes, circa Bononiense oppidum, quod adhuc Angli tenebant, eos vicerent: Varvicensis Comes, Protectoris inimicus, perfidiæ eum accusat. Edoardus unâ cum Rege ad arcam Vindeforiam præsidii causa confugit. Sed quum videret, se ab omnibus destitui, & illos etiam, quorum ipse promotor fuerat, pedem retroferre, se dedit, & deposita Protectoris dignitate, traditus est in custodiam per Joannem Dudlæum Varvicensem Comitem XV. Octob. M.D.XLIX. ex qua post quatuor menses eductus fuit. Hic Dudlæus, ut viros principes in suas partes contra Protectorem protraheret, spem fecit Catholicis quibusdam in auctoritate constitutis, si fidelem ei operam in deturbando Seimero navarent se curaturum, ut fidei Catholicæ splendor in integrum restitueretur. Sed consequutus quod volebat, fidem datam postea fefellit. Interea hæresis, quotidie nova parientem monstra, non Catholicorum modo, sed ipsorum quoque hæreticorum, arma impugnabant quippe Zvinglianam novi suppullulantes errores infestabant. Inter ceteras sectas, Ariana cœpit vires resumere, Georgio quodam Paresio eam tuente: quem Zvingliani contra suum dogma, quo alias asserere solent, non esse cujusquam conscientiæ vim adhibendam publice combusserunt. Valentinianæ etiam hæreseos novus frutex exstitit in Cantiana provincia: quædam Lutherana muliere, Joanna Buchera, negante, Christum ex Maria virgine carnem sumpsisse, quem dicebat per illam non nisi velut per canalem transisse. Hæc combusta est Londini, quarto Idus Maias. His dissensionibus, aliisque inter hæreticos oborientibus, circa conjugia presbyterorum, quorum etiam liberi tandem habiti sunt legitimi, excitati Catholici, animos sumpserunt, & Zvinglianis disputationes de fide palam cœperunt deferre. In primis Richardus Smithæus, vir doctissimus & Theologiæ Doctor, qui in Oxoniensi Academia cathedram tenuerat illum Pseudo Martyrem Petrum, de quo sæpe alias dictum est, jam ibidem prælegendem, qui maxima florebat per omnem Angliam doctrinæ opinione, provocavit. Martyr viribus diffusus, noluit cum eo in arenam descendere. Postea quum disputationis moderato-

rem commodum, hoc est, Zvinglianum postulasset, nactusque esset Richardum Coxum, hominem Zvinglianæ factionis, qui postea factus est Eliensis Episcopus: disputatum est de Eucharistia per triiduum continuum. Sed quum videret Coxus, ex parte Martyris non bene rem succedere, disputationem abruptit, prætendens, se à Rege revocari. Nimirum hæretici non nisi in fuga victoriam collocant, nec fuga quidquam est illis in malitia sua inhonorificentius: quam deinde palliant coloribus quibusdam, quam vis nihilo, quam res ipsa est, honestioribus. Nunquam defuerunt hominibus malæ fidei prætextus. Jam passim disputabatur in Anglia. Fecnamus Westmonasterii Abbas, Hoperum Superintendentem Glocestrensem hæreticum, adversarium habebat. Henricus Joliffas Catholicus cum Harlæo Episcopo Herefordensi commissus erat. Contra hos & Petri Martyris quendam libellum, quo is Eucharistiam impugnaverat, Vintoniensis Episcopus in carcere librum composuit: & ejusdem argumenti alterum Langaldus contra Ridleum emisit. Nec deerant illis temporibus eximii quidam concionatores, inter quos Crispinus, Normannus & Henricus Cotlus erant formidabiles. Supererant etiam non pauci Episcopi Episcopatus suis ob Catholicæ Religionis defensionem dejecti Edmundus Londinensis, Cardinerus Vintoniensis, Guthbertus Tonstallus, Dunelmensis, Nicolaus Hethus Vigorniensis. Multi quoque ex Catholicis Lovanii exulabant, apud Antonium Bonvisum Lucensem. Alii Romæ, inter quos fuit Reginaldus Polus Cardinalis, qui Paulo III. mortuo Pontifex renunciatus fuisset, nisi sacrum Cardinalium Collegium censuisset, fore, ut ad illam dignitatem evectus, non posset ipse patriæ suæ salutem ore ac manibus procurare. Electus est ergo Joannes Maria Cardinalis Montanus, & Julius Tertius appellatus, anno M.D.XLIX. Præter Polum exulabant Romæ Thomas Goldwellus Allaphensis Episcopus, Mauritius Clenocus Bangorensis, & Patelus Vigorniensis, digni viri sub quorum præsidio Anglia, colligeretur uti sub gallinæ alis; sed fuit illud seculum vehementer infelix. Vix angulus erat in orbe terrarum, in quo nō monstrum aliquod infernale existeret. Tholosæ (quæ Galliæ est Universitas) exstitit, qui Joannis Baptistæ habere se spiritum jactaret; alter Lutetiæ, qui Sancti Petri Genio se foveri affirmaret; tertius Basileæ, qui se Mosis Angelum possidere contenderet. Lutheri coquus cutinæ fumo ebrius Justum se Jo-

nam prædicabat. Pataviæ Rodolphus Moshan Lutheranismi & Papatus mediatorem se à Deo missum assererat. In Hollandia denique David Georgius Sartor (ut historia testantur) palam profitebatur se verum esse Messiam, Regem Regum, ac Dei nepotem ita puteus abyssi fumabat. Pro! Unquamne proditum est, tam stultis persuasionebus fascinosos fuisse hominum animos? Quid enim in infimis inferni penetralibus potuit esse reconditum, quod non illo tempore in lucem protulsum fuerit? De novo in Anglia Arriano, & Joanna Buchera supra diximus, horum socius fuit Milo Covardalus, diu in Germania versatus. Is quum in Oxoniensi Academia, quæ arx erat Catholicorum, concionaretur, primum rejecit veram fidem Catholicam deinde in Lutheri, Zvingii, & Calvinii Religiones, tanquam erroneas, in vectus, dixit, se inter has omnes veram viam per totos jam quatuordecim annos indagasse, & cognitam tandem in lucem prolaturum esse. Nescio quid aptius in hæc res dicam, quam iterum fumum abyssi apertæ per Lutherum cui adjunctus fuit tunc quoque Novus cruciatus, nominatus *Sudor Anglicus*, de quo Sanderus Anglicus scriptor, inquit, *illis temporibus, præter frequentissimos tam animalium quam mulierum partus prodigiosos, contagiosam quandam luem, universam Angliam pervasisse, & paucorum dierum spatio infinitam fere hominum multitudinem prostravisse: Tamesin etiam fluvium, quo Londinum alluitur, ad decimum sextum Calendas Januariæ, intra novem horas ter fluxisse & refluxisse, quod alias singularum sextenarum horarum periodo semel contingere solet, sed pergamus Angliam contemplari.*

Jam quinquennium Eduardus Regnum reuenerat, imaginaria potestate, plurimæque sub ipsius nomine indigne designabantur nam. Anno M.D.LI. miserandum in modum plebs oppressa est, adempta illi pecuniæ quarta parte & quadragesimo postea die alia quarta parte omnes & singuli per universam Angliam spoliati erant. Cui exactiōni in privatorum bonis factæ, aliam adjunxerunt, in bonis Ecclesiasticis. Emissi enim per universum regnum quæstores, Ecclesiās omnibus ornamentis suis spoliarunt, Regi eis opus esse prætexentes, relictisque in quaque Ecclesia, unico calice, unica veste sacerdotali, & una campana, reliqua omnia abstulerunt. An non hæc vere Locustæ erant Apocalypticæ?

III. Diximus superius de Eduardi Seimeri Prorectoris ( qui fratrem suum supplicio affecerat, ipse

ipse eodem mox afficiendus) cum Joanne Dudlæo Comite Varvicensi simultatibus. Ad eas jam est redeundum, ut videatur, quantum earum causa sit effusum in Anglia sanguinis: quo tantum abest ut turbæ illæ extinctæ sint, ut etiam multo magis fuerint incensæ. Dudlæus, quum Protectorem, Anglis omnibus formidabilem, in carcerem conjecisset, ex ea re magni animi existimationem acquisivit, quamvis durius haberetur ipsius quam Protectoris imperium. Præter magnifica promissa, quibus Catholicos suos faciebat (quamvis postea eos destituerit) Russellum, dum Protector in carcere tenebatur, primò Comitem Viltoniensem, postea Marchionem Vincestriensem creari curavit; & Pauletum Comitem Bedfordiensem; Harbertum vero, Comitem Pembruchia; Marchionem Dorcestriensem, Ducem Suffolciæ: ipse autem pro se Ducatum Northumbriæ obtinuit. Atque ita iisdem artibus, quibus Eduardus Seimerus ad summam dignitatem pervenerat, quamque diu nimis usurpaverat, Dudlæus eundem deiecit: cui universa hæc molimina & promotiones nulli quidem damno at insigni emolumento fuerunt. Nam & auctoritatem per eas est adeptus, & potentiam non parum Protectoris periculo & damno firmavit: haud immemor Philosophiæ, quæ docet unius generationem alterius esse corruptionem. Accusatur Seimerus, quarto à captivitate sua mense, quod Dudlæi cubiculum oculo thorace munitus intrasset, eo animo ut ipsum occideret: quo crimine intentato, unâ cum uxore & amicorum fidissimis, in custodiam traditur, atque de carcere eductus xxiii. Januarii securi publice percussitur an. 1552. Paulo post Rudolphus Vanus, Milo Partrigius Michael Stanhopius, & Thomas Arundelius, Equites omnes aurati, ut consiliorum Seimeri participes, eadem pœna plectuntur. His ita gestis opinione sua fortunatius, Dudlæus majora animo concipere cœpit, non ignarus, *Fortunam audacibus sæpe præsto esse, ignavos vero repellere.* Sed spe sua longe frustratus, & in medio cursu à fortuna destitutus, quod alteri paullo ante eriperat, ipse quoque amisit. Erant in eo vero omnes ipsius cogitationes occupatæ quomodo regnum in suam familiam transferre posset: quod quidem per matrimonia facile consequuturum se sperabat. Res igitur in hunc modum adornata est. Erant ex genere Henrici VII. filia Maria Juniore, Carolo Brandonio Duci Suffolciæ nupta, nata Francisca quæ nupta Henrico Graio Marchioni Dorcestriae produxerat filias binas aptas matrimonio, pro-

neptes Henrici VIII. ex sua, ut dictum est sorore Juniore Maria. Et quoniam Eduardus Seimerus protegis titulo ad se rapto, corruptoque Testamento Henrici VIII. excluderat Margaretam Seniore Henrici VIII. sororem nuptam pridem Jacobo IV. Scotorum Regi, ab Hæreditate Regni Anglicani: idcirco si Henrici VIII. Stirps extingueretur, indubiè videbantur proximæ fore istæ proneptes ex sorore Maria descendentes, quoniam etiam Joannes Dudlæus jam Eduardum Seimerum supplantaverat, acatholicus acatholicum, Hinc proxima spes transferendi regale Anglorum sceptrum in suam familiam Dudlæo affulit. Quid sit? Ineunt Consilium Suffolcius Henricus Graius & Northumbrius Dudlæus de maritandis proneptibus antedictis & per eas aperiendæ Januæ ad regnum. Dictum, factum Gufridus seu Guilfordus Filius Joannis Dudlæi Northumbriæ Ducis ducit Joannem Graiam proneptem Henrici VIII. mense maio. Anni 1552. alii alteras Atque ita Dudlæo via ad regnum aperta fuit. Hac apertâ, inicitur porro consilium perfidum de tollendis Henrici VIII. liberis, patri in regno successuris, ac tandem de regno inter se dividendo. Celebratæ sunt nuptiæ trium proneptium Henrici VIII. uno die Londini in Palatio Duramenti, ubi tunc Dudlæus Northumbriæ Dux morabatur, nempe Joannæ Græ cum Guilfordo Dudlæo primogenito Northumbrii, Catharinæ Græ cum Pembruchia Comite, & Mariæ cum Huntingtoniæ comite, & demum idem Northumbrius Dudlæus Eduardum Regem, quo citius consilium regni occupandi consilium exequeretur, Eduardum VI. veneno inficit, & Londino recedit. [a] Hæc dum ita geruntur ineunte Maio Noallius à Christianissimo rege in Angliam missus, Londinum appulit, ut Oratoris ibi munere fungeretur, Boisdauphino à rege domū revocato. Post octiduum uterque regem morbo correptum, salutandi & officii gratia adeunt. Ibi Noallius expositis adventus sui causis & dolorem suum de regis morbo testatus, in mandatis habere se dixit, ut apud regem commoraretur, daretque operam ut amicitia inter utrumque facta recta conservaretur. Quamvis autem Eduardus vehementer admodum ægrotaret, exhibitum tamen legationis diploma ipse legit, Boisdauphinum vero abaco argenteis vasibus instructo donatū, honorifice dimisit; sinceram erga regem benevo-

[a] Henninges acatholicus parte 4. General. in Anglia Stemmatibus.

lentiam omniaque inviolabilis amicitiae officia Noallio pollicitus, & Dudlaeus Eduar.

Initio Quintilis Dudlaeus Northumbriae Dux, Gallicarum partium suimet commodi gratia perstudiosus, magno comitante Nobilium globo Grenuico Londinum venit ad Noallium, tum in suburbio Australi diversantem. Cum eo aliquamdiu colloquutus, postquam intellexit Noallium eam ob causam, uti sparsum fuit, praecipue missum, ut impediret, ne, si quid Eduardo humani accideret, Maria in reginam eligeretur; quod Imperatori Carolo addictam factionem omnibus modis moliri palam erat, omnem in eo operam promisit, ac de pleraque aulica Nobilitate idem sperare iussit, iis quidem verbis, ut ingens hominis ambitio facile appareret. Quamque minus salubri loco Legatum diversari animadvertisset, diversorii longe commodioris usum ei obtulit. Non multo post ejusdem Ducis instinctu Senatus habetur: ad quem introductus Noallius, sive sua sponte, sive a Dudlaeo inductus, inter cetera a rege Christianissimo mandatum sibi esse dixit, *ut exponeret, compertum ipsi esse, quomodo Imperator Legationem, cuius principes essent, domini de Courrieres, de Tholose, & Vicarius Aumontius, in Angliam decreverit, sub praetextu quidem regem e morbo decumbentem, officii gratia visitandi, revera autem regnum pro Maria ambiendi.* Ad haec, prius habita deliberatione, quum idem ex aliis quoque locis jamdiu esset nunciatum, aut nunciatum diceretur, regii Consilii nomine a Northumbrio responsum fuit: *qui primum pro tam insigni benevolentia & fraterno amore erga regem ac regnum gratis actis, de ipso ac regno universo eadem regem Christianissimum sperare iussit. Ad Legatos vero qui ab Imperatore venturi dicebantur, quod attinet, excludi eos nequaquam posse; ac si quid aliud sub eius Legationis praetextu machinari conentur, jam provisum sibi esse ne quid effectum dare possint.*

IV. Tandem mortuus est Grenovici Eduardus 6. Julii Anno 1553. aetatis suae anno decimo septimo, regni vero septimo, eodem mensis die quo pater ejus Thomam Morum capite feriendum ante aliquot annos curaverat: Deo justitiam suam restatam facientem, peccata patrum in filiis puniri debet, quod nullus plane ex Henrici liberis (quos ille ut multiplicaret ac posteritati perpetuaret, toties matrimonia mutare se fingebat) sobolem ullam ex se reliquerit (licet omnes ju-

venta florerent) sed steriles transferint, sine prole aut germine, ne patris tam impii propagullas radices ageret, aut bonis Ecclesiae periculum scelus ablatis frueretur. Eduardus moriens testamentum fecit, in quo inter alia coronae haerem instituit Janam Graiam, Suffolciensis Ducis filiam, Dudlai Northumbriae Comitissae filio nuper nuptam, exclusis Maria & Elisabetha sororibus, ut quae Henrico adhuc regnante, publico Curiae decreto illegitimae ac regni incapaces essent pronuntiatae. Quis vero dubitasset, quin Northumbrius tantis opibus instructus, ac Principis favore subnixus, & ad imperium evectus, factiosus insuper, vigilans, audax, mulierculis illis, in rebus Mundi parum versatis, nullo negotio regnum fuerit crepturus? Sed enim Deus Optimus Maximus, ut omnes intelligerent a se uno regna dari ac transferri, contra omnium mortalium judicia, Northumbrii ambitionem ita repressit, ut pro regio throno, in supplicii locum productus, caput suum publicae quieti consecravit.

V. Altero die post regis Eduardi mortem, circa vesperam, Dudlaeus Northumbriae Dux Clintonum rei maritimae praefectum, & Jacobum Scroppium, una cum Nobilium globo ac novo praesidio in arcem Londinensem mittit, ac praecipuam fere Nobilitatem in verba Joannae, Suffolciensis Ducis filiae, jurare cogit. Paucos post dies eadem Joanna publico edicto, Angliae, Franciae & Hiberniae regina proclamatur: quam rem populus inusitato silentio indigne se ferre demonstravit, quorum unus, cui Gilberto Porto nomen, nescio quid obloqui ausus, ignominiosa poena, defectis auriculis, castigatus fuit; alii in carceres conjecti sunt inter quos fuit Franciscus Inglefeldus, Eques auratus. Sequenti Dominica nova regina per Tamisiam fluvium regali pompa in arcem in vecta fuit, multo tormentorum fragore excepta: eundem locum non multo post & vitae & felicitatis sepulchrum nacta. Postridie ejus nomine Edictum publicatur: quod hic inferendum putavi, ut sciatur, quae Angliae reginis de illegitimis natalibus ab ipsis etiam Anglis objecta sunt, quibus fundamentis nitantur.

*Ioanna, Dei gratia, Anglia, Francia & Hiberniae regina, Fidei in terris defensoratrix, supremum Anglicanae & Hibernicae Ecclesiae sub Christo caput, omnibus & singulis nostris bene amatis & fidelibus subditis, Salutem.*

Quandam



Quandoquidem Eduardus VI cognatus noster charissimus (cujus anima Deus sit propitijs) patentibus litteris, anno regni ipsius VII. die XXI. Quintilis, in presentia & cum consensu principum Consiliariorum, Iudicum, & aliorum gravium & prudentissimorum virorum, (quod id ad regni emolumentum & securitatem facere videretur) scriptis, regis ipsius manu subsignatis, & magno sigillo confirmatis declaravit, vi Actus cujusdam & diplomatis ab Henrico VIII progenitore nostro & magno patre, felicis memorie ita constitutum atque ordinatum esse, ut Eduardo filio sine hereditibus defuncto, Regni hujus coronam & imperium ad Mariam natu majorem filiam; hac vero ita sine liberis decedente, ad secundam filiam Elisabetham ejusque legitimos heredes, in conditionibus quae à dicto rege Henrico ad limitandam successionem tum fuerunt appositae, devolveretur: at vero postea praedicta Maria & Elisabetha illegitime declaratae sunt, utpote illa quidem à Catharina Austriaca, haec ex Anna Bolena progenita, quarum utriusque cum Henrico rege matrimonium, & secundum divinum Verbum & Ecclesiasticas leges, interpositio divortio, invalidum & nullum declaratum, & utriusque illud divortium Parlamenti auctoritate, specialiter vero XXI. anno regni ejusdem Henrici, approbatum & confirmatum fuit, ac postea ratum & firmum mansit. Eamque ob causam praedicta Maria & Elisabetha manifesto jure ad talem hereditatem adveniendam, & hujus regni coronam, imperium, honores, dominia, &c. accipiendam inhabiles sint & incapaces, &c.

Cetera quae sequuntur nimis proluxa omitto; illa potuisse contentum, ex quibus quum appareat, Mariam Catharinae filiam nullam aliam ob causam quam ob divortium regni hereditate fuisse exclusam; divortium vero illud omnium recte sententium calculo & Martyrum Sanguine illegitimum sit, & ipso jure nullum: luce sane clarius constat, Henrici cum Anna Bolena nuptias omnibus divinis & humanis legibus contrarias fuisse. Quumque Maria, ut postea videbimus, tamquam legitimo matrimonio prognata in reginam electa fuerit, facile intelligi potest quo jure post illam Elisabetha regnum usurparit. Dudlaeus certe, ut eas excluderet sic uti dictum est, omnem movit lapidem ut in suam familiam regiam potestatem transportaret, usus inter alia Praedicatorum sive Ministrorum opera, qui è suggestu ad populum tam Mariae quam Elisabethae causam palam impugnabant, Joanne vero defendebant, ejusque virtutes, ac praecipue summum religionis studium mirifice commendabant. Quin etiam à regni optimatibus fidem jurejurando sancitam, & Syngraphas

Joannam reginam agnoscentium & obedientiam ei spondentium Dudlaeus idem exegit. Cui quæso tunc non visa fuisset deplorata Mariae causa? utpote adversarium eum habentis, in cujus manu titulus, dignitas, atque adeo totius regni opes erant, cujus partes proceres potentissimi sequebantur, cui etiam Galliarum Rex Henricus, quem Dudlaeus tradita Bolonia sibi demeruerat, impense favebat & cui praedicantium greges prophetando ad plebem subserviebant! In Carolo Imperatore parum spei erat, multorum armis circumfesso, & immensa negotiorum mole oppresso, ut licet maxime vellet, auxilium tamen mittere non posset. Iam enim Henricus Galliarum rex Protectorem se Germanicæ libertatis, & Protestantium Principum captivorum vindicem scripserat, istoque cum Mauricio Saxone & Marchione Brandenburgico federe Carolo Imperatori bellum moverat molestissimum ac periculosissimum, quo tres amplissima civitates & Episcopatus, Tullensis, Virdunensis & Metensis ab Imperio avulsæ sunt. Quin enim Oenipontano oppido, in quo Carolus eodem adhuc die fuerat, à Mauricio subito occupato, parum abfuit quin ipse Cæsar in Confederatorum potestate fuerit redactus. Quibus difficultatibus circumventus Cæsar, eorum quæ in Anglia gererentur curam habere non potuit. Maria nihilominus per Secretarium quendam & amicos de morte Regis simul & de Northumbrii qui nonnullos jam ad eam in potestatem suam redigendam miserat, consilio certior facta, noctu conscenso equo summa celeritate ad Norfolkicæ Ducem Thomam III. Havvardum se recepit. Erant vero tum Londini adhuc Cæsarei oratores, quorum persuasionibus & multorum procerum ulro accurrentium, nimirum Darbiensis, Haltingiæ, Suffexiæ Comitum, & aliorum studio effectum est, ut Maria regina fuerit proclamata. Anno 1553. 19 Julii. Mox ex omnibus undique partibus tantus ad illam factus est concursus, ut paucorum dierum spacio ad quindecim hominum millia circa se haberet. Ex optimatibus etiam plerique ad eam confluebant, ejusque sequebantur auspicia, his tamen conditionibus, ne Principi extero sive alienigenæ nuberet, nec quidquam in religione tum usitata mutaret quas illa accepit, ut quæ fortunam suam efflorescentem modis omnibus adjuvandam existimaret.

VI. Cum hoc comitatu, vel exercitu potius Maria rectà Londinium petit. Quum vero de tu-

R

multo

multum per oppida & agros passim crescente, & multitudine ad Mariam deficiente, allatum esset, Joannes Dudley Northumbriæ Dux conscripto exercitu, & Henrico Grajo Duce Suffolcensi Londini ad res administrandas relicto, turbis obviam ire statuit: sed à militibus desertus, & in triumphum veluti à Maria ductus grato spectaculo eorum quos flagitiis suis multipliciter antea offenderat, oculos & animos pavit, tamquam proditor & læsæ majestatis reus condemnatus & capitis supplicio domum xi. Cal. Septemb. affectus. Et si vero Gallicus Orator Ioannæ reginæ causam quantum poterat, agebat, habita ad xix. Augusti diem coram regni Senatu eam in rem oratione: parum tamen admodum promovebat, præter spem & promissa nihil reportans, Nobilitate ac populo indies tanto numero ad Mariam confluyente, ut minus quam decem dierum spacio triginta armatorum millia secum, habuerit nihilominus vero tanta esset rerum ad victum necessariorum abundantia, ut cerevisiæ cadus uno Regali Hispanico, quatuor vero magni panes sexta Regalis parte vānerint.

Consiliiarii & Optimates qui Londini manserant, animadvertentes magnam Nobilitatis partem Mariæ partibus se adjunxisse, tam Ioannam Grajam quam paullo ante Reginam proclamaverant, quam Henricum Grajum qui ducta Franciscæ nepte Henrici VIII. Regis Suffolciæ Dux erat creatus, & Ioannam procrearat, [a] custodia includunt, Mariam vero honori & regno restitunt, & reginam conclamant. Ioannes vero Dudley Northumbrius his acceptis, se ab omnibus desertum videns, & ipse solita acclamatione publicam læticiam restatus est, Mariamque reginam Cantabrigiæ salutari iussit, decimo postquam Ioannam reginam Londini proclamaverat die sed ut dictum est in triumphum ductus xi. Cal. Septemb. Londini supplicio affectus, de quo iterum cap. sequenti accuratius dicitur. Quis hic insperatam hanc mutationem, & victoriam solius Dei auxilio tam paucis diebus sine prelio paratam, non summo perere admiretur?

MARIA REGNUM INIT. DVDLÆVM VNA  
cum filio & Ioanna regina capitis supplicio affici.  
jubeat Catholicam religionem restituit. Matrimonium  
cum Philippo Hispaniarum Principe tractat.  
Thomas Cramerus igni crematur.

CAPUT OCTAVUM.

ARGUMENTVM

- I. Maria regina, arcem Londinensem ingressa, superbum illum à prædecessoribus usurpatum titulum, Supremi Anglicanæ Ecclesiæ capitis, abdicat.
- II. Dudley una cum quatuor liberis ad mortem damnatus, ad Catholicam religionem se convertit.
- III. Catholica religio in Anglia restituitur. De Curia seu Parlamento Anglicano.
- IV. Conditiones matrimonii inter Mariam Angliæ reginam & Philippum Hispaniarum Principem.
- V. Maria regina contra Viatum & alios rebelles exercitum mittit, & captos supplicio afficit. Ioanna Suffolciæ ejusque mariti funesta mors.
- VI. Cramerus præcipuus schismatici & devortii inter Henricum & Catharinam auctor, una cum Ricardo & Latimero Episcopi viri comburitur. alique supra centum hæretici supplicio afficiuntur.

I. **V**T olim eis, qui durante adhuc Mosaica lege, ad sanctam illam Hierosolymorum civitatem, quam Deus sibi præ omnibus tamquam sedem elegerat, sese conferebant, & ut verum Deum adorarent, magnificum illud à Salomone exstructum, & ab ipso Deo consecratum templum ingrediebantur, initio quocumque oculos verteret, nihil aliud occurrebat quam victimarum sanguis, cultri, ignis, holocausta, & victimarii, longius vero ad Sancta sanctorum usque progressos suavissimus balsami & incensi thuris odor reficiebat atque oblectabat: sic ego religionem sacrosanctæ Veritatis ædem ingressus, ut hujus Historiæ filium inde deducere, initio nihil aliud deprehendi quam prodiciones, cædes, lanienas, & multiplices miseras; at ulterius nunc gressum nobis proferentibus, longe pulchrior rerum species sese offeret, ac regni multo tranquillioris ac lætioris quod cum Henrici VIII. & Eduardi VI. imperio hætenus à nobis descripto comparatum, velut Sancta sanctorum Anglicani hujus templi dici merito potest. Hic enim templorum superiori tempore everforum instauratas parietinas, altaria rursus erecta, Crucis tropæa unde profligata erant reposita, sacra templis, templa sacris, toti denique Ecclesiæ pristinum nitorem restitutum videbis.

*Ille qui semel ut fossim studia in contraria regnum,  
Hæresibus variis que infectum, haud segnis inivit;  
Dissidia exstinxit regalis frontis honore  
Omnia, & exemplo plerosque ad limina sanctæ*

Mariæ

[a] Hennings General. parte 4 pag. 121.

*Matris retraxit fugitivos, ceptaque rursus  
Majorum ritu celebrari sacra sacro.*

Sed pederentim mihi placet progredi, tot animarum in præceps euntium, sed Dei beneficio ad salutis viam reductarum, & ad cælum enitentium millia videre percipienti. Italus quidam vir magnæ experientiæ, qui legationem in Anglia obiit, in Commentariis, qui magno mihi fuerunt usui, testatur, ex omnibus nationibus nullam esse Principum suorum religioni magis obnoxiam, quam Anglicanam. Hoc certum est, inquit, Principis exemplum & auctoritatem, apud Anglos non modo vim magnam habere, sed etiam omnia posse. Religioni quidem tantum tribuunt, ut in ea non unis vicibus mutanda, ad Principis nutum circumagantur: hoc affectioni & officio quo Regi tamquam subditi obstricti sunt, debent existimantes. Proviunt illi ut Rex vivit; credunt quod Rex credit; & quecumque imperat faciunt: idque non religionis interna veneratione, sed externo quodam obsequendi studio & cultu. Quid multis! Gratiam Regis pluris faciunt quam Dei. Quis regem Mahumetana aut Judaicæ religioni addictum nacti fuerint, proculdubio eandem sequentur religionem. Unde tanto certior spes est, tandem ad Catholicæ Ecclesiæ unitatem, à qua semere discesserunt, Principis qui ipsis contigerit exemplo facile redituros; quemadmodum defuncto Eduardo illam post Henrici VIII tempora à se desertam religionem, rursus obvis ulnis ac cupido amplexi sunt. Verum ut ad propositum redeamus, hoc loco diligenter illud considerandum est, quam prope ante à naufragio abfuerit Angliæ regnum, tam cito, Maria rerum potita iis malis, quæ ex hæresi nasci solent, liberatum fuisse. Diversabatur adhuc Maria in ædibus unius ex Secretariis, sex P. M. ab urbe Londinensi distantibus: quod Gallicus Orator ad eam salutandi, & de regno gratulandi causa contendit. Non multo post ab ipso quoque Galliarum Rege allatæ sunt litteræ, quibus post gratulationem, pacem & amicitiam se cum regina colere paratum ostendebat. Tandem regina III. Sextilis, Anna Clivenſi Henrici VIII. vidua, Elisabetha sorore, & magno Nobilium globo comitibus, cum quatuor circiter equitum millibus Londinensem arce ingressa est, regali quidem corporis ornatu conspicua, sed internis animi tanto fastigio dignis virtutibus longe fulgentior. In hac arce quindecim dies circiter commorata, res regni vehementer perturbatas ordinavit, omniumque salutem quantum fieri potuit, prospexit. Quemadmodum vero in ejusmodi ingressibus Reges ac Prin-

cipes ad restandam liberalitatem suam, aurum & argentum in vulgus spargere solent: sic hæc quoque generosa regina hujus officii minime oblivisci voluit: in quo tamen ut diversam ab aliis, ita longe præstantiorē atque ampliores liberalitatis suæ exercendæ rationē iniit, non humi nocentem projiciens, sed ad cælum præcipue munificentiam suam dirigens, atque in eo omnē superiorum Regum liberalitatem supergressa. Facto ergo ab Ecclesia initio, Sanctæ Sedis Primatus Ecclesiastici titulum reddidit, atque eum ubicumque à prædecessoribus aut sculptus aut scriptus fuerat, eradi ac tolli jussit. Deinde Episcopos aut ob religionem dejectos, aut in carcerem trusos, honori & dignitati restituit, pulsos hæreticos, qui malo titulo dignitatem eam hætenus usurparant. Iniquissimam etiam superiori tempore contra Polum Cardinalem sententiam rescidit, eumque Roma, quo ille confugerat, revocavit. Gravissimum vestigal ab Eduardo impositum, populo remisit & ne adulterata pecunie permutatione tam misere explerentur subditi curavit. Denique ut perpetua illa regno esset felicitas, Catholicæ religioni in omnibus pristinum splendorem restituit, & Ecclesiæ columnas, quibus Mundi salus innititur, ab hæreticis dejectas, rursus erexit.

Quibus omnibus rebus factum est, ut universum Angliæ regnum brevi mirū in modum reflorerit: & Ecclesia in primis fidelium bene ceptis precantium, votis adjuncta, pristinum splendore recuperavit: non aliter quam post longam & triste hyemem verni temporis amabili jucunditate aer, terra, atque adeo æther ipse permulcentur. Hymni & cantica ubique personabant, omniaque plausu & publicæ lætitiæ indicibus ac festivitatis perstrepebant: foli hæretici, cristis, quas contra Deū hætenus erexerant, demissis, probro & ignominia pleni, ac piscibus magis muti, triste inter se intuebantur, nec quid sperarent habebant. Ad Ecclesias & sacra Catholicorum, rejecta novitiorum doctrina, magni fiebant procerum & plebis concursus, omnibus reginæ exemplum sequentibus, & eandem amplectentibus religionem. Nimirum ut aliaz dixi:

*... totus componitur orbis  
Regis ad exemplum. Nec sic inflectere sensus  
Humanos edicta valent, ut vita regentis,  
Moble mutatur semper cum Principe vulgus.*

Primum vero religionis actum regina esse voluit exsequias, Eduardo regi magna pompa & Catholico ritu celebratas: in quibus sandapila holofertico

nigro contexta, candida cruce nitebat, duodenis è Nobilitate ad sepulchralem lectum continuo vigilantibus. Regina decē dies intra arcem Londinensem, pro more Regū ejus gentis (nemo quippe legitimus rex habetur, qui non dies aliquot ibi pacifice ac tranquille se continuerit) cōmorata, rebus regni, quantum tā brevi temporis spacio fieri poterat, ordinatis, & proceribus quibus diffidebat, in potestatem redactis, Richemundam (quæ arx nō procul Londino abest) profecta est, ut de captivorum causis cognosceret, è quibus Dux Norfolkiciæ, Somerserani Ducis vidua, Vintoniēsis & Dunelmensis Episcopi statim custodia fuerūt liberati.

II. Ad xviii. Julii Ioannes Dudlæus Northumbriæ Dux, unā cum filiis, uno Northamptoniæ Marchione, altero Varuici Comite, diversi Westmonasterium deducti sunt, ut coram à iudicibus interrogarentur. Visebatur ibi haud procul ab eo loco ubi de reis supplicium sumi solet, tabulatum viri staturam altitudine æquans, exstructum: in cuius angulo septum erat, à reliquo corpore separatum, in quo Iudices, quorū præcipua est in regno potestas, confederant, numero viginti quatuor, præside Duce Norfolkiciæ. Aderant etiam Mariæ reginæ procuratores. Postquam suo quisq; loco confedisent, fecialis custodem arcis Londinensis, quem Constabilem appellant, evocavit. & Northumbriū adduci iussit. Qui ubi Norfolkium inimicum suum iudicis throno insidentem conspexit, vehementer animo fuit confternatus. Et sane res videbatur à iustitia quidem & æquitate nihil abhorrens, ludibrii tamen aliquo modo plena, ad puniendum maleficcium, inimici manum gladio & iudicis potestate instruere atque armare.

Northumbrius ubi in conspectum Iudicum venit, venerabilem illum cœtum demisse salutavit. Ibi statim Norfolkicus literas fiduciarias quibus à Maria regina de Northumbrii causā cognoscendi potestas ipsi concessa erat, perlegi iuberet. Quibus perlectis, Northumbrium interrogat, Annon Joannam Londinum deduxerit, & reginam proclamari curavit: exercitum insuper quo Mariam urbem atque regni aditu prohiberet, contraxerit atque eduxerit. Respondit ille, Grave sibi ac permolestum esse, nō quod ad eum statum, quem omnes vident, redactus sit, sed quod coram infestissimis sibi inimicis, Iudicum loco assidentibus, causam dicere cogatur, immo coram illis ipsis ex quorum decreto omnia egerit, ut qui paullo ante non minus quam ipse quoque censuerint, Mariam non solum regni aditu prohibendam, sed ex Anglia

quoque omnino ejiciendam. Atqui contra jus fasque esse, ut in aliquem iudices sedent, qui tamquam inimici merito sint suspecti. Hos vero quos inter ipsos videat, Marchionem Vincestræ, Arondeli, Penbrochii & Sarisburia Comites, aliosque Barones non modo iudices esse non posse, sed etiam ad causam unā secundam dicendam trahendos esse, ut ex quorum sententia, & decreto res omnes ipse administravit. Verba hæc in nonnullorum animos tam alte descenderunt, ut silentio criminis confessionem testari viderentur. At Norfolkicus, Jam, aiebat, non alios accusandi sed reipsum purgandi tempus est. Ibi Northumbrius omnia que fecisset, libere fassus, illud tantum replicabat, se nihil nisi ex Senatus decreto egisse. Qua excusatione non admissa, tamquam perduellis ad mortē damnatur, lata in eum sententia, ut crati impoſitus, extra urbem ad locum maleficorum supplicii destinatum pertraheretur, ibique laqueo strangulati corpus in quatuor partes disseceretur. Pronunciata sententia, Northumbrius supplex in genua procidens, reginæ gratiam implorabat, vel ut saltem mitiori pœna afficeretur rogabat: item ut filiis parceretur, & eorum ætatis & innocentie ratio haberetur. Tum Northamptoniæ marchio interrogatus & similiter damnatus fuit, frustra lachrymis & singultibus Iudicum gratiam implorans: ac post eum Varuicē Comes Northumbrii major natu filius, qui magna animi constantia sententiam mortis accepit. Postridie producti & ad mortem pariter damnati sunt, Andreas Dudlæus Northumbrii frater, ejusque filius Gilfordus, Ioannes Gattus prætorianorum sub Eduardo præfectus, Henricus Gatti frater, ac postremo Thomas Palmerius equestris ordinis vir. Regina interim de damnatorum salute sollicita Episcopum Vintoniēsem aliosque Theologos ad Northumbrium & ceteros captivos in carcerem ablegavit, qui ex hoc mundo mox emigraturis viam in cœlum commostrarent. Et ecce tibi rem admirabilem! Vix ceperat loqui Vintoniēsis, quum Deus Northumbrii & aliorum animis sanctissimum inspiravit Catholicismam, Lutheri & Zuinglii rejecta atque ejurata doctrina, fidem amplectens, & in vera & Catholica Ecclesia moriendi desiderium. Insignis hæc certe & memoratu dignissima est conversio, ac tanto mirabilior, quanto majori studio hæresis illi antea & schisma foverant. Sed misericors est Deus, cuius auxilium omnibus eum invocantibus nunquam deest, Dominica ante supplicii diem proxima

xima idem Episcopus sacro sanctum Missa officium in carcere, presentibus captiuis iam damnatis, devote admodum celebrauit: quo peracto, Northumbrius coram uniuerso cœtu protestatus est, se ac socios in Catholica Romanæ Ecclesiæ communionem morituros, vtque præsentis eius rei sibi testes esse vellent rogauit. Post hanc contestationem, quæ multis, audientium lachrymas elicit, iidem, quorum probum iam in gloriam, tristitia in gaudiū, & momentanea miseria in æternam felicitatem mutata fuerat, prostratis corporibus, sacro sanctæ cœnæ viaticum acceperunt. Biduo post XXII. Augusti Northumbrius læto quasi vultu ad supplicium producit, cui magnæ consolationi fuit, quod liberis suis gratiam à regina factam accepisset. Vbi in pegma ascendisset, ad populum orationem habuit, qua inter alia dicebat, *existimare se, eiusmodi mortis genus à Deo ideo sibi impostum vt ad veram Catholicam fidem, à qua antea desuerat, agnitionem perueniret, & Veritati quam viuis negarat, moriens testimonium perhiberet. Quocirca omnes adstantes etiam atq; etiam rogatos velle vt conuersionis suæ & reconciliationis cum Ecclesiâ, à qua ambitio eum antea abstraxerat fideles testes esse velint. Monuit etiam, vt nouæ religionis quæ malorum omnium qua hætenus passissent causa fuerit, concionatores, vt seditionum buccinas regno egerent, si innocentes se coram Deo, & saluam Rempublicam vellent. Germanicæ ob oculos sibi ponerent exemplum, quam Lutheri schisma inextricabili errorum ex se mutuo pullulantium labyrintho inuoluerit. Liberarent ergo animus à damnatis illis sectis & hæresibus, quibus paulatim Aribismo via sterneretur. Nouationis illius auctores optimis Episcopatum & Ecclesiasticorum beneficiorum facultatibus inhiantes, non tam boni publici quam priuati emolumentis studio ductos. Id sed ipso fateri, quod scilicet damnabilem Caluini sectam sequutus sit, eam tantum ob causam, quod eius ope supremam in regno auctoritatem sibi facile acquiraturum se speraret. Iam vero misero experimento edoctum, omnia ista terrena nugæ esse & somnia mera eius & aliorum delictorum veniam se à Deo & regina petere. Hæc aliaque quum dixisset Northumbrius, non sine circumstantium lachrymis, populo iterum monito, vt in maiori religione persisteret, & conuersa ad Nobiles præsentis oratione. Vos, inquit, iterum atque iterum rogo, vt testes mihi esse velitis, me in Catholica religione extremum vitæ diem clausisse. Recitato deinde 11. Psalmo, signoque crucis super locum in quo procubiturus erat facto, collum trunco imposuit, & à carnificis manu lethalem*

ictum excepit. Eadem pœna secundum eam Ioannes Gattus & Palmerius affecti sunt, quum & ipsi prius hæresin eierassent. Illud notatu dignum est, quod Northumbrius eodem die capitis pœnam subiit, nimirum xx. Augusti, quo pater ipsius & auus ante aliquot annos idem supplicium luerunt. Sed & Gatti patrem eodem quo filius die capite multatum à curiosis obseruatum. Hunc vitæ finem habuit Northumbrius, qui laqueis quos alij recenderat captus, seditionum ac conspirationum contra Mariam reginam postea quoque incitarum fomites morte sua non tamen plane extinxit.

III. Circa initium Septembris sacra officia Catholico ritu Londini & in suburbijs celebrari cepta sunt. Obstinatior nonnulli conquerebantur nequaquam hoc Reginæ promissis conuenire nimirum nullius conscientia se vim inferre velle. Edicto enim quo regina subditos vt ad Catholicam Ecclesiæ communionem redirent, inuitabat, verba hæc adscripta erant, *Pro innata sibi bonitate & clementia neminem se ad amplectendos Catholicæ Ecclesiæ ritus coacturam, vsque dum communis iustum consensu certius quid ac melius ea de re statutum fuerit: modo interea à conspirationibus & prohibitis conuentibus abstinere. Riche mundæ quam esset regina, Cortinæum Deoniæ Comitem creauit qui eius deinde matrimonio, cuius spes ipsi facta fuerat, frustratus, non parum momenti ad seditionem contra reginam postea exortam attulisse creditus est.*

Pridie Calendas Octobris regina à Turri Westmonasterium redijt, vt insequenti die more maiorum urbem ingrederetur, & insignia reginæ fumeret. Id magna pompa actum, deducenribus eam plus 10. ex proceribus, atque inter eos duobus primarijs, qui Normaniæ & Aquitaniæ ducum vice erant, in quibus amplissimis Franciæ prouincijs reges Angliæ jus sibi vindicare postridie Elizabetha sorore & Cluensi Henrici patris olim coniuge, sed mox repudiata magnaue illustrium matronarum turba, & exterorum principum oratoribus stipata procedit, & per arcus triumphales in via erectos, continuis acclamationibus excepta transiit, in quibus conficiendi operis fuere quos Florentini & Genuenses adornauerant, cum inscriptionibus, quibus pietatem & iusticiam in Angliâ restitutam Mariæ gratulabantur, ipsa pallio purpureo holoserico amicta, cuius longum ac sinuosum fyra à cubicula-

riorum principe, & Norfolciji ducis vxore sustinebatur, templum ingressa est, dextra innitens Dunelmensi episcopo, & sinistra Salopienfi Comiti. sequebantur Elisabetha & Cliuensis, tum lxx circiter præcipuæ regni matronæ holofericis pallijs ac vestibus sebellinis pellibus fosis indutæ, coronas in capite gestantes. dein ordine duces, comites, marchiones, & alij regni proceres incedebat, tandem regina in locum editum in templo exstructum perducitur à Vintoniensi & alijs x. episcopis, inde postquam eam diu Vintoniensis populo ostentauit, & veram reginam esse dixit, à circumstantibus quaesivit, *an non illam pro legitima regni hærede agnoscerent?* assentientibus confuso vocum sono omnibus, regina ad altare descendit, ibiq; præstito sollempni regum sacramento ad audiendam sacram concionem se composuit, quæ ab episcopo de obsequio, quod regibus à subditis debetur, habita est: quo facto, exuro pallio ac veste, ante altare prostrata sacro oleo vnctæ est, & postea tribus coronis alia post aliam impositis, vltimam retinuit, tum decantato per symphoniacos BB. Ambrosij & Augustini canonicos suggestum rursus ascendit. diploma mox à Vintoniensi recitatum, quo præteritorum venia omnibus concedebatur, & primo ipse ad obsequiũ sollempni more (id impresso in sinistram malam osculo sic) deferendum ad reginam accessit: quem secuti sunt ordine Norfolcius ducum regni nomine, Vintoniensis marchio pro marchionibus, & Arondelius pro comitibus, tum reliqui Angliæ reguli. postea sacro celebrato regina eodem ordine & pompa qua venerat, in palatium reuerfa est, vbi conuiuium magna lautitia apparatus erat. mensæ asseendere infra eam Elizabetha soror & Cliuensis, & paullo inferius Vintoniensis episcopus, qui rem sacrâ petegerat. dum prandetur, vir primarius Demockus nomine, qui hereditario iure honorarius est regum Angliæ miles & pugil, in equo armatº aulam, in qua conuiuiũ celebrabatur, ingressº est, & per facialem Mariam se pro vera & legitima regni hærede agnoscere pronuntiari iussit, & *si quis adeo temerarius esset, qui contra dicere auderet, cum eo se duello decernere paratum ostendit. proiectaq; in prouocationis signum humi chirotheca semel atq; iterum mensis per aulam dispositas circumiuit, dein ante reginam conueniens eam salutauit, quæ accepto aureo poculo summa humanitate equitĩ propinauit, moxque vbi hausit poculum vacuum, ipsi dono dedit, quod ille abiecta scutum hasta manu cepit. & abiens secum abstulit.*

mensis remotis, postquam regina cum Principum oratoribus (ij erant Cæsaris ac Ferdinandi Romanorum, & Maximiliani Boemix regum legari, Io. Michaelius pro Venetorum rep. pro Cosmo Florentinorum duce Ioan. Bapt. Riscolius Cortonenfis episcopus) familiaris sermones aliquanto tempore conseruit, in cubiculum se recepit.

Peractis coronationis ceremonijs, proxima cura de marito reginæ deligendo fuit: in quem finem regina ad V. Octobris totius regni comitia (Parlamentum vocant) Londinum indixit, vt ea de re quæ omnium intererat, omnium consilij quod maxime expediens visum esset, decerneretur. Quo vero nonnullorum etiam exteras res scire cupientium satisfaciã curiositati; breuiter quid Parlamentum in Anglia sit explicabo. *Parlamenti nomine plerique Conuentus designantur, vt quod etiam inter Concilia existat.* In Gallia vero Parlamenta appellantur & Curix quæ supremum habent iuris dicundi potestatem, & comitia quibus regio orti sanguine Principes ac primi ac secundi ordinis proceres, ob res arduas & grauissimas deliberandas, ad regem conuocantur. In Anglia Parlamentum dicitur is Conuentus, qui ex tribus regni statibus constat: qui pro vt necessitas requisiuerit, bis aut ter quotannis celebrari solet. Vocantur eò totiº regni primores iriã Ecclesiastici quam secularis ordinis, Duces, Marchiones, Comites, Barones, Equites, ciuitatũ & communitatum Syndici ac delegati. Diuisum est vero Parlamentum in duas partes, quarum vna Superior, altera Inferior Domº siue Curia dicitur. In illa sunt Regi cognati, Principes, Episcopi, Duces, Comites, Marchiones, & ij qui Milordi dicuntur, antiquioris stemmatis prerogatiuam habentes, In hæc sunt Barones, Equites, Nobiles præfecti iuri dicundo, ciuitatum & communitatum Syndici, delegati ac procuratores. Absque huius quidem Parlamenti consilio aut assensu Rex in ijs quæ ad statum regni, ad leges scilicet, pacem aut bellum spectant, nihil potest decernere. Quò vero animaduertiissent Reges, sæpe inde fieri vt quod volunt minime assequantur, operã dederant vt quos vellent ipsi ad hunc conuentum mitterentur. Primo die Rex ipse comitijs interest, & ea de quibus consultandum est proponit. Inde Superior Curia Inferioris sententiam exquirat; ac deinde communibº votis quod maiori parti visum fuerit decernitur: quod tamen decretum à rege demum approbatur, eoque præfente promulgatur. Sed ad rem. Parlamento

mento regni Maria regina, vt de nuptijs suis deli-  
beraretur propofuit; & plerifq; affentientib; de-  
ceretur, vt Philippus Hispaniarum Princeps Caroli  
V. Imperatoris filius, reginæ maritus adfciscere-  
tur. Pafcis dotalibus hæ conditiones funt appo-  
ficæ: vt Philippus omnium vxoris regnorum ne pro-  
uinciarum titulos fibi fumat, fociusque in negotiorum  
adminiftratione fit, falus tamen atque integritas regni  
priuilegijs ac confuetudinibus Vt omnium munerum &  
officiorum diftributio penes Reginam fit, eaque nonnifi  
Anglis committantur. Ne Angliæ regnum bello quod  
inter Carolum V. Imperatorem & Regem Galliarum  
tum gerebatur, implicetur. Ne vili exteri ad Reginæ  
confilium aut regni Senatam admittantur. Vt ex  
Hispanijs in Angliam quotannis xxx. ſcutatorum  
millia inferantur. Vt primus ex hoc matrimonio na-  
tus filius Angliæ regnum; alter, ſi natus fuerit, Flan-  
dræ Comitatum obtineat iuris vero omnis in Hispani-  
arum regna renunciet, ob Belgij donationem, ut &  
illius iuris quod Angliæ reges in Aquitaniam Galliæ  
provinciam ſibi vindicant. Vt Angli Carolo V. Im-  
peratori in acquirendo Aquitania Principatu ſup-  
petias ferant, iſque deinceps in Anglorum fit poteſta-  
te, &c. His iſſem comitijs multa etiam decreta  
ad religionem ſpectantia facta ſunt, & breuis poſt ex-  
ſequutioni manulata.

IV. Carolus V. Imperator accepto de rerum  
Anglicarum nuncio, ampliffimam eõ miſit legati-  
onem, cuius princeps erat Lamorallus Emondan-  
us Comes, adiunctis ei Carolo Lalanio, & Ioan-  
ne Momorantio Currerio, & Nigro, aurei velleris  
Equitibus: qui ſequentis anni die xviii. Ianuarij  
in Angliam appulerunt. Hi quum Londinum ve-  
niſſent, poſt aliquot dies rem conficiunt, & mat-  
rimonium inter reges publicari curant. Ad huius  
rei famam proceres aliquot fremere ceperunt,  
indignati reginam in exteri ſiue alieni ge-  
næ Principis manus conueniſſe: ac præcipue  
Cortinæ, Deuoniæ Comes, cui regiarum nuptia-  
rum ſpes facta fuerat, ea frustratum ſe æger me-  
ferebat. Seditioſi vero præcipui duces fuerunt Pe-  
trus Carreus, & Thomas Viatus: qui re clam cum  
Henrico Suffolcio adhuc in Turri captiuo, ſed qui  
exorata vxoris precibus regina, prætextu morbi  
ad ædes ſuas ſide data diuerterat, communicata,  
negotium differendū eſſe cenſuerant in Philippi  
aduentū, ne contra reginā, ſed contra exteri Prin-  
cipis dominatum pro patriæ libertate arma ſum-  
fiſſe viderentur: ſed Carreus, qui in mora periculū  
eſſe exiſtimaret, per Cornubiam occulte militem

cogit, reque citius quam ſperauerat detecta, op-  
preſſus, quum perſugium aliud non haberet, in  
Galliam tranſijt. Viatus qui videret iam euulgata  
ſua conſilia, diuerſa parte in Cantio, regione Gal-  
liæ proxima, popululum, ad ſeditionem vocat, quum  
diceret, prauis conſultoribus vſam reginam, exteri nup-  
tijiſ grauiſſimum Angliæ ſeruitium parare, & religio-  
niſ periculum creare: ad quod propuſſandum Lon-  
donenſis ciuitas vniuerſa ſecum arma ſumtura ſit.  
Miſſis etiam ad alias provincitas Harpero, Cou-  
pello & alijs è Nobilitate, ſimiliter ſeditioſas vo-  
ces ſpargi, ac popululum contra reginam arinari  
curat. Tam vero gratum erat plerifque libertatis  
nomen, tamque odioſa exterarum nuptiarum  
mentio, vt breui Viatus ad mille & ducentos  
armatos ad ſe pellexerit, cum quibus Ruſſen-  
ſem ſciuitatem, à conſcijs quibuſdam admiſſus,  
occupauit. Ibi à circummiſſis ſocijs certior fit,  
iam ad viii. viroꝝ millia ad campanæ pulſum  
arma ſumere parata eſſe. Eodem tempore duarum  
navium, quas regina ad vehendos in Hispaniam  
legatos armari curauerat, præfecti ad Viatum  
tranſierunt; è quibus tormenta aliufque deſum-  
tus apparatus magnofutura vſui Viato videban-  
tur.

De his moribus vbi accepit regina, Suffolcium  
cum ſubitarijs copijs aduerſus Viatum mittere  
deſtinauerat: verum ille conſcientia territus, pe-  
riculo præuenterat, & cum ducentis circiter e-  
quitibus in Varuicenfem Comitatum ſe contule-  
rat, frustra ibi homines ad arma vocare, & Ioan-  
næ filia regnum rurfus aſſerere conatus: cuius  
honori quanto magis ſtudebat, tanto ei magis ex-  
itium maturabat. Miſſus à regina cum equitatu  
Huntingtoniæ Comes homo admodum ipſi infe-  
ſtus, qui vt perduellem antea iudicatum perſe-  
queretur. Dudlæus circumuentus vndique & ab  
omnibus deſertus, deſtributa inter ſuos omni  
pecunia, in via dum hac illac ſalutis ſuæ in certus  
errat, ruſticum naſtus, rogat vt latebras quib; ho-  
ſtes ſuos fallere poſſet, ſibi oſtendar, id beneficij  
liberaliter ſe remuneraturum pollicitus. Sic qui  
paullo ante totius regni poſſeſſionem ſibi ac ſuis  
vindicanam ſomniauerat, iam vix latibulum vbi  
caput abſconderet inueniebat Annuit ruſticus, &  
hominē noctu ad arborem annoſam admodū atq;  
cauam duxit, atque in ea ſe occultare iuſſit, ſic vt  
vilis cortex tanto Principi pro teſto, atq; adeo in-  
regro eſſet domicilio. Eò noctu comeans ruſticus,  
pultem aliaque villatica eſculenta aſſerebat,  
quibus

quibus miser vitam inter summas corporis atque animi angustias sustentabat, dum interea toto regno fugitivus peruestigatur, ac non pauci quibus ea cura demandata erat, eundem locum equis ac pedibus prateruehantur. Mox promulgatur Edictum, quo ei qui Suffolcium captivum reddidit, quo ei qui Suffolcium captivum reddidit, quo ei qui Suffolcium captivum reddidit, magna merces promissa, e contra in eos qui ipsum celassent, atrox pœna constituta erat. Hinc rusticus ille siue metu seu præmij spe corruptus, ad Huntingtonium proficiscitur, & scire se indicat vbi Suffolcius lateret: qui biduum à rustico desertus, fame cogente interea ad rustici casam se contulerat. Adiuncti rustico armati aliquot, quum arborem illam indagare quasi cinxissent, vacuum eam reperiunt: sed alij interim ad rustici casam profecti, miserum ibi captivum faciunt, & Londinum perducunt. Sed ad Viatum redeamus: ad quem opprimendum regina Norfolcium & Haurardum rei maritimæ præfectum, cum valida armatorum manu miserat. Ij de nocte profecti, Grauensindæ, quod est ad Tamesis ripam oppidum, sex milliariibus Rochestria, & triginea circiter Londino distans, aliquamdiu hæserant, dum aliæ copiæ quoque à regina advenirent. Die xxix. Ianuarij Norfolcius Grauensindæ egressus cum nongentis circiter equitibus, ad pontem Toffensem Viatum obviam habuit: vbi à quatuor ducibus, qui vnâ cum militibus suis ad Viatum transfugerant desertus, ægre Grauensindam evasit. Hoc nuncio consternata regina & qui cum ipso erant, matorem alibi tumultum veriti, quum à viribus quibus rebellium conatibus obviam irent, imparati essent, Haltinguæ Comitum vnâ cum feziali ad Viatum & socios miserunt, qui belli ab ipsis suscitari causas sciscitarentur. *Quod si id factum dicant ob matrimonium cum Hispaniarum Principe, præcipit ante eos agere, quum nondum illud consummatum sit. Ponerent igitur arma; tuncq; regine gratiam eis non desuduram. Summisionem hanc reginæ victoriam suam interpretatus Viatus respondit. Non passurum se ut verba sibi dentur. Habere se exemplum vnus è cognatis suis, qui dum blandis Henrici VIII. regis verbis auscultat, captivus fecerit iacturam, hæc arma non contra ipsam, sed contra exterorum machinationes pro patriæ libertate & gloria sumpta esse. Se quidem reginæ potestati libenter se permissurum, si vicissim illa Londinensis Arcis custodiam suæ & suorum potestati permittat, usque dum ipsa Principi alicui indignæ nupserit. Postulavit insuper: ut quatuor viros reginæ consilio suo*

*eliminaret, & prætorianorum siue satellitum præfecturam sibi crederet. Horum postulatorum impudentia offensa regina, in urbem venit, & convocatis tumultuarie populi comitijs, in Viatum vehementius inuecta, quid illius consilij, quid contra voluntatis suæ sit ostendit de matrimonio nihil se statuisse nisi de procerum consilio, meliorem a talis parte in virginitate exegisse, neq; nunc adeo nuptiare, quin si modo regni ordines sita expedire iudicent in eo vitæ genere libenter sit permansura, nam ut sui connubij causa Anglia periclitetur & ferro flammaque omnia misceantur, id sibi futurum longe acerbissimum. Permaneat igitur in fide, & in perfidia sceleratorum hominum viciscenda sibi præstet. Hoc enim ipsorum officij esse, qui se tamquam legitimam patris ac fratris heredem communi consensu reginam salvauerint. Proposita etiam sunt postulatæ Viati ad reginam missa, ac publice recitata, quorum illud, uti diximus, primum fuit, ut in custodiam se regina traderet, & de nuptijs illius, ac consiliarijs vel retinendis vel mutandis ipsi statuerent liceret.*

Confirmatis hoc modo civium animis, regina quæ ob comitatem & affabilitatem populo, & Nobilitati in primis erat charissima, paullo securius agere cœpit. Interea Cæsaris legati seditionis minuendæ causa, tum etiam ut proprio periculo præverterent navibus conscensis discedunt. Viato vero paullulum cunctante, mirum est quantopere eorum qui causæ ipsius fauebant animi interea refrixerint sic ut qui antea de redigenda in potestatem regina deliberarant, iam pro eius salute dies noctesque excubandum sibi existimarent. Quare nihil territus Viatus, quum citra sanguinem rem se confecturum speraret, cum copijs suis ad vrbs muros accedit, & in suburbio Austrino, in citeriori Tamesis ripa castra ponit. Sed vbi pontis portam nequaquam aperiri, neque se, ut sperauerat, admitti vidit, ablati à Norfolcio, qui custodiæ vrbs inuigilabat, clavibus, & muratis præliariorum stationibus, ne tum quidem desperato successu, quamvis de Suffolcij captivitate iam cognovisset, x. supra Londinum milliariibus, quingentis equitibus qui intercludendo itineri appositi erant, in fugam coniectis, flumen transmittit, & ad Witthallæ (in qua arce tum regina & Consiliarij diuersabantur) portas accedit. Interea reginæ copiæ appropinquabant, Viatus nihilominus progreditur, & ad eam partem quæ S. Iacobi dicitur expugnato muro, regium Palacium



Palatium præteriectus, ad urbis portas accedit, easque gladij capulo pulsatas, quum minime, ut sperauerat, aperiri vidisset, ad suos frustra recipere se conatus, feciali impunitatem pollicito sese dedit, à regina in carcerem abduci iussus. In creta Pembrucius Comes alia porta egressus cum delectis, à tergo Viarum milites per pratium iacentes nec opinato aggreditur, & absente duce confusos nullo negotio fundit: pugnam regina è palatio per fenestram inspectante, & suorum animos tam præsentia quam voce & signis confirmante. Paucos post dies Viarus læsæ maiestatis, in quatuor partes dissectus pœnas dedit, alijque ex Nobilitate non pauci. Ex alijs captiuis ducenti circiter strangulati sunt, ut eorum exemplo aliorum audacia reprimeretur. Non multo post Suffolcius quoque capite plectitur, quum ante diem quartum fuisset damnatus, quod contra reginam arma sumisset, & Ioannæ filix regnum vindicare conatus esset: & paullo ante, nimirum Anno 1553. prid. Idus Februarij, Ioanna & Gilfordius eius maritus, Ducis Northumbrij filius securi essent percussi: quod spectaculum quum admodum fuerit miserabile, rem ipsam oculis subieciam.

Ioannæ quamvis Maria lubenter peperisset, quod tamen res periculi plena videretur æmulam non paucorum favore subnixam relinquere, reginæ Consilio supplicium de ea, ut criminis lætæ maiestatis rea, sumi placuit. Postremam certe conuictionem qua regina ipsa iterum proclamata fuit, perniciem ei attulisse constat: cui ceteroqui ignosci potuisset, utpote ætate adhuc infirmiori quam quæ vitrici & matris, imperiosæ atque ambitiosæ femine imperio reluctari posset. Missus ad Ioannam, quæ paullo ante mortis sententiam ad se allatam nihil turbato vultu acceperat, Theologus, quum eam ad Catholicam doctrinam reducere tentaret, illa sibi non tantum temporis esse dixit, ut controuersijs de religione discutiendis vacaret: proinde quod superesset, pijs precibus & supplicibus ad Deum votis melius impendi posse. Erat verò Ioanna Græcæ & Latinæ linguæ supra sexus conditionem admodum perita. Quare Theologus reginam adit, & ut supplicium eius triduum differreturrogat, quo de religione melius instrui posset. Quod & facile obtinuit. In creta Gilfordus Dudleus Ioannæ maritus securi percussus: cuius corpus capite truncatum quum illa è superiori arcis loco in proximum sacellum

ad sepulturam ferri vidisset, animi passa deliquit, quasi mortua concidit. Quum deinde paululum ad se redisset, in miseris querelas & lamenta erupit, quibus adstantium pectora effodiebat, sic inter lachrymas & singultus loquuta. *Ab charissimum mihi & exoptatissimum corpus! Siccine mutata umbra extremum illud & triste Vale dicere mihi negatur? At qui iam iam spiritus hic meus anima tua mille atque mille Vale dicet. Tu quidem alio abiens me præuertisti: at nihil ego hic cunctata, quantum potero felicitatem meam promouebo, & summa contentione ad te properabo. Equidem inibi iam sum ut omnes nostras miseras iam iam sim finitura: tu vero æterna felicitatis gustum iam præcepisti. Morare paulisper, morare o dulcis mea anima. Nesci sine me ad cælum euola. Expecta dum qui eodem infortunio perfuncti sumus, ad eandem felicitatem unâ proficiamus. Cor meum tuo tam tenaciter conglutinatum est, ut discessus tuus ipsam meam animam à corpore auulsi se cumque abripuisse videatur. Quid ergo restat, nisi ut quum iam abieris, desiderium videndū tui, quo flagro, unâ tecum auferas. Eamus, eamus ad mortem, mille vitæ mihi exoptatorem, ut qua viam mihi apertura est ad immortalæ vitam. Quid expectatis, o crudeles homines! Cur supplicium meum differitis? Quid de me speratis, iam iam charissimi mihi quod in terris habui pignoris iactura ac morte sepulta? Quid restat porro, quam ut vitam inter suspiria & lachrymas mille mortibus cruciabilioræ exigam? Sed bene est. Expande brachia. Venio, venio ad te, anime mi, æternum tecum victura, &c.*

Ingens hic mæror omnem à Ioanna in melius mutandæ religionis cogitationem excludit: sic ut in ea conuertenda Theologus frustra laborarit. A Turris præfecto, qui sæpius ipsam visitauerat, rogata, ut sibi monumentum aliquod sui relinqueret, libellum poposcit, in eo quæ tres sententias breues Græcæ & Latine (nam utramque linguam apprime callebat) & denique vernacule conceptas descripsit, quibus innocentiam suam testabatur; & quamvis culpam morte dignam non differeretur, tamen ignorantiam suam apud homines saluis legibus errorem eum excusare debuisse contendebat. Mane ex carcere producta pedia supplicio destinatum nihil turbato vultu ascendit, Theologum manu trahens; quem comiter complexa, *Deus tibi, inquit, omnia abunde tribuat, pro humanitate quam me prosequutus es: quamvis ex mora hac & supplicij dilatione plus fastidij quam ex proxima morte terrore habueris.*

*Æneus senserim.* Quum deinde à regina veniam petijset, & vicissim carnifici, qui lege in ipsam acturus erat, tribuisset, in genua procidens. *Dei misericordiam implorauit.* Finitis precibus, rursus in querelas & lamenta erupit; mox seipsam solara, quod iam iam maritum suum potiore loco & vitæ conditione visura esset. Tandem puellis pedisequis adiuuantibus, comam ipsa sibi soluit, reiectisque in oculos crinibus, funesto velo obductos, ceruicem gladio ferendam carnifici præbuit. Rogauerat quidem illa, *ut eadem securi qua maritum percuretur:* sed hoc illi negatum. Iniuriam quoque sibi fieri dicebat, quæ quintum iam mensem vterum ferens, ad supplicium raperetur: quod verum fuisse, post mortem eius est deprehensum. Morti eius circumstantes plerique, etiam qui Mariæ causæ ab initio fauebant, illachrymarunt.

VI. Maria regina quum regnum aliquo modo sedatis tumultibus, stabiliuisset, ceterorum captiuorum quoque causam, qui aulicæ maiestatis aut hæreseos rei erant, cognosci iussit. Id negocij datum Stephano Gardinero Vintoniensi Episcopo, qui collegas sibi adsciuerat. Tonstallum, Bonerum, Hetum, Dainum, & Vestonum: à quibus citati & intra triduum sistere se iussi. Nicolaus Ridlæus, qui Eduardo VI. rege Londinensis fuerat Episcopus, Hugo Latimerus Episcopus Vorcestriensis, & Thomas Crammerus Archiepiscopus Cantuariensis, omnesque in Turrim Londinensem inclusi; postea vero Oxonium abducti, ut disputationem de religione cœptam absoluerent. Ridlæi in Theologia non mediocriter versati, magna fuit pertinacia, in qua ad extremum perseverauit. Latimerus paulo erat flexibilior. Tandem in multos dies sine vilo fructu extracta disputatione, Iudices à regina dati in sacra æde Virginis Deiparæ conuenerunt, vbi à Vestono, qui tum Præsidis fungebatur officio, frustra, ut latis à Maria legibus subscriberent sollicitati, tandem excommunicati & degradati sunt. Sequenti de supplicatio siue Processio in eadem Ecclesia celebrata est, pro impetrando diuino auxilio & Ecclesiæ solatio. Vltimo Septembris Ridlæus à Lincolnensi Episcopo frustra iterum tentatus, quum manus dare atque errorem agnoscere nollet, vnà cum Latimero atque pertinaci, capitis damnatus & flammis vstulatus est; ambo multarum blasphemiarum quas contra Deum & religionem effuderant, conuicti, & non minus quam antiqui illi hæretici, à

quibus errores suos mutuati sunt, mortis rei. De Crammero operæ precium videtur vtrē paulo altius repetamus.

Thomas Cramerus patrem habuit cognominem, matrem vero Annam Hatfieldam, è Comitatu Notinghamensi oriundos, in Cantuariensi Archiepiscopatu Gulielmi Varami successor. Hic ille est qui sententiam diuortij contra Catharinam Hentici VIII. coniugem & Mariæ matrem, iniquissimam tulit, & Anglicano schismati primus aperuit fenestram. Flagitiosum hunc apostatam hæretici in Martyrum suorum ponunt numero; quem tamen Angli fide digni scriptores testantur, *Maria Catholicam religionem resistens promississe, in Eduardi VI. regis exsequijs sacrum Missæ officium Catholicorū libenter se celebraturum.* Quam promissionem quum parum ad reginæ impetrandam gratiam valere, apud hæreticos vero odiosam sibi esse intelligeret; publice protestatus est nihil unquam tale sibi in mentem venisse, sparsis passim eam in rem per hæreticorum conuenticula libellis. Quibus ad reginam eiusque Consilium peilatis, Crammerus in carcerem Londini coniectus, & læsæ maiestatis reus peractus, à regina nihilominus in gratiam recipitur. At non multo post hæreseos conuictus, ad ignem damnatur: prius vero Oxonium ducitur, ut Theologorum opera ad Catholicæ Ecclesiæ gremium reduceretur. Ibi à Vestono argumentorum pondere eo adactus, ut quod responderet non haberet, nouos illos Evangelicos, qui in tanto & inuincibili, ut putabant, viro plurimum spei habebant, omnium ludibrio exposuit, hæresin iam tum eiecere paratus, nisi quod nescio quæ mundi impedimenta ob stare sibi diceret. *O quam multi hæretici vltro ad Catholicam reuersuri sint Ecclesiam, nisi mundani respectus laqueis in a tenerentur impliciti, ut non facile expedire se possint?* Ad obiectas ab ipso difficultates responsum est à Catholicis, nequaquam tam leuibus causis moueri eum debere quo minus obuiam gratiam amplectatur. Quum enim iam Ecclesia aditum ipsi aperiat, ne dubitaret quis simul omnium Catholicorum corda aperta ipsi futura sint, & ingentem ex eius conuersione (modo vera illa sit) lætitiā perceptura. In ijs quæ ad cœlestia spectant, oculos in terram non esse desigendos. Mundi huius digaitates mera esse offendicula, quibus impingentes, in æternum ruant exitium. His alijsque argumentis labefactus Cranmerus, quum

quam diu secum ipse pugnasset, tandem hæresin eierare decreuit, solius veritatis, vt quidem aperte protestabatur, vi & studio adductus, veniam modo eorum quæ contra reginam & Consilium commississet, stipulatus. Qua promissa, sequenti formula hæresin eierauit.

Ego Thomas Cramerus tam Lutheri quam Zuinglij, adeoque omnem quæ pura & sancta contraria sit, doctrinam reijcio & damno. Confiteor etiam vnã sanctam Catholicam Ecclesiam, extra quam salus nulla est; cuius supremum caput Romanum agnosco Pontificem, tanquam summum sacerdotem. & Iesu Christi in terris Vicarium. Credo etiam sub panis & vini speciebus in Eucharistia sacramento verum Christi corpus contineri, & diuina virtute panem in corpus, & vinum in sanguinem Christi mutari ac transsubstantiari. Ad sex reliqua Sacramenta quod attinet, idem de illis credo & sentio quod Romana credit & docet Ecclesia. Purgatorium credo locum esse, in quo defunctorum animæ ad tempus expurgantur atque expiantur: eoque recte Ecclesiam pro ijs orare, & Sanctorum quoque intercessionem implorare. In summa, profiteor me credere omnia quæ Catholica Romana credit & docet Ecclesia, & quod vnquam aliter crediderim ac senserim, ex animo doleo: simulque Deum precor, vt ea quæ contra ipsum & Ecclesiam feci aut docui, elementar mihi condonet. Eos etiam qui meo exemplo aut doctrina seducti sunt, rogo atque oro per sanguinem Iesu Christi, vt ad unitatem Ecclesie quam primum reuertantur, atque ita omne schisma tollatur. Denique quem admodum Ecclesia Iesu Christi eiusque supremo capiti, sic etiam Philippo & Maria Angliæ regibus, eorumque legibus & statutis obedientiam spondeo: Deumque resem appello, hanc confessionem nec placendi hominibus spe, nec displicendi meo, sed proprio motu, ac tam mea ipsius quam aliorum salutis respectu à me factam.

Reuocatio hæc & Confessio Cranmeri typis impressa & diuulgata multorum animos magna affectu lætitia reginæ ioprimis, quæ tamen, licet vehementer deprecantibus Theologis, adduci non potuit, vt sententiam in eum latam reuocaret, vt pote præcipuum schismatis ac hæreseos, quæ dubiam regni coronam ipsi fecerat, auctorem. Scribunt hæretici, miseri Cranmeri res pessime tum habuisse, vt cui neque ad conscientiam, quam vehementer læserat, neque ad gratiam aduersariorum, quibus in omnibus satisfecerat, receptus pateret; apud bonos (hæreticos intelligunt) inconstantia infamia, apud ceteros perijurij probro

laboraturo. Instante reginæ Consilio vt sententia exsecutioni demandaretur, Colus ad Cranmerum in carcerem mittitur, qui cum in Catholica fide confirmaret; in omni sermone illud præ se ferentem, postquam Catholicorum cœtui se adiunxerit, in dies plus solati animo se persentiscere atque haurire. Quam postridie idem reuertisset, iterumque Cranmerum hortaretur, vt in maiorum religione ad extremum vsque spiritum perseueraret, ac quum omnis nostra spes in cœlis reposita sit, mundana omnia nihili duceret: ille quamuis id quod erat aliquo modo suspicaretur, inter spem tamen ac metum dubius, rursus in Catholica religione viuere se & mori velle protestatus est. Quia vero mortis in ipsum lata sententia diutius celari non poterat, ab eodem monetur, vt patienter eam accipere & ad mortem se præparare velit. In sperato hoc nuncio percussus Cræmerus, vbi moriendum sibi vidit, dici vix potest quos tumultus, quas turbas animo exortas senserit, sic secum ipse loquutus.

O me miserum! Quid agam? an ab ijs qui dum saluti meæ studere se simulant, ruinam meam quarunt, bis in triumphum ducar? An scopus ero illorum rabiei, quæ nihil aliud spectant, quam vt erroribus quibus detentus fui, me extricare? Vna illi manu vitam mihi offerunt, altera porrigunt mortem. Quomodo ergo vnum & alterum simul amplecti poterō? Non faciam: quin potius me perdam, dummodo illi nullum lucrum ex me habeant. Licet illis promissa fallere i fallam & ego, neque patiar vt simul & seruatum me & perditum ab ipsis, gloriari possint. Moriendum est. Atqui morte meã tropæa illa qua in Ecclesia ob me conuersionem erecturi fuerant, deijciam & prosternam. Hoc modo rursus ijs animum addidero, qui meo exemplo impulsī, collum Ecclesie iugo subdituri erant, quos morte meã ad vindicandam meam iniuriam armabo.

Quum ergo miser ad vomitum redire statuisset, non infelicitatem modo suam, sed & cœlum ac terram detestari cœpit. Quia enim vitæ huius, quam vnice diligebat, spem omnem sibi præcisam videbat, nihil aliud spectabat quam vt anima simul cum corpore perderetur: adeoque magis sibi gloriæ futurum arbitrabatur, si Catholicos conuersionis suæ gloria defraudaret. Vt vero tanto esset paratior, preces ad Deum, & orationem quam ad populum habiturus esset, charta consignauit, & in sinu secum ad supplicium tulit.

Circa nonam pronunciata à Iudicibus sententia, Cranmerus è carcere ad ædem S. Virginis deducitur; latera eius claudentibus duobus religiosis. Ad fores quum peruenisset, intus hymnus Simeonis, *Nunc dimittis*, &c. decantabatur. Adempto sacerdotali caractere, obsoleta ad ludibrium, sed eiusmodi Angliæ Primatè qualis illerac, vel potius tanto hæreseos patrono digna veste indutus, pectus ascendit. Ibi quum eo ornatu assedisset, & Colus causas cur à regina damnatus esset, exposuisset, Cranmerus turbato vultu, animi desperabundi indice, plorabat & lamentabatur. Ad quem Colus accedens, monuit, ut errores suos coram vniuerso cœtera reuocaret. Ibi Cranmerus de promptas ex sinu preces, quæ Catholicam aliquo modo sapiebant religionem, coram populo recitauit; deinde ad populum orationem habuit, in cuius fine plurima dixit, omnino digna quæ æterna obliuione sepeliantur; protestatus ad extremum, *palinodiam illam suam contra conscientiam, solo vitæ amore factam: atque in eo detestabile à se crimen commissum*. Doctores Catholici videntes miserum ex eo quod vitæ spes adempta ipsi fuerat ad desperationem redactum, in viam eum modis omnibus reducere conabantur: at ille à diabolo iam possessus, omnibus contemptis monitis, horrendas ex impuro suo ore blasphemias contra Deum & Ecclesiam euomere non cessabat. Tandem ad supplicij locum raptus, & postquam vestes ipse exuisset, ligatis manibus, protensa dextra, *Hæc*, inquit, *nefarie peccauit, quæ recantationi meæ & proposita ab aduersarijs doctrina subscripsit*. Prima ergo omnium poenas luet. Sic ergo rogo impositus, eandem dextram in flammam quam potuit longissime protendit; breui ignis violentia toto corpore in cineres redacto. Qui proxime astiterunt, aiunt, inter flammæ cruciatu, horribiles illum vlularum edidisse, ac contra Deum ac Sanctos mille blasphemias euomuisse. Hunc vitæ exitum Cranmerus habuit:

qui vt flagitiose vixerat, ita non minus impie, velut homo desperatus, extremum vitæ diem clausit.

HÆRETICI A MARIA ANGLIÆ regno eijciuntur. Philippus Hispaniarum Princeps in Angliam appellit, nuptiasque cum Maria celebrat. Ecclesiæ reformandæ curam suscipit. Angli ab excommunicatione absoluuntur: totumque regnum Pontifici obedientiam præstat.

## CAPUT IX.

## ARGUMENTUM.

- I. De Prophetissa quadam Zuingliana. Hæretici ex Anglia proscripti.
- II. Sacerdotes debito modo non consecrati, sub Henrico VIII. Missæ sacrificium celebrant. Cardinalis Polus in Angliam ad restaurandam Catholicam religionem mittitur.
- III. Eodem Philippus Hispaniarum Princeps appellit, nuptiasque cum Maria regina celebrat.
- IV. Ab ipsâ Ordinum regni consentus habetur, in quo de Ecclesiæ restauratione actum fuit: & quomodo Legatus Pontificius populum ab Excommunicatione absoluerit.
- V. Quanta prudentia in negotio restauranda Anglicana Ecclesiæ Cardinalis Polus usus sit.
- VI. In Anglia passim obedientia S. Sedis publicè præstatur, tum Coniuratio quadam detegitur.

**Q**uemadmodum Pepusiani olim, Montanus, Marcion, alijque hæretici vaticinatrices suas singuli habuerunt; (a) sic & Zuingliana hæresis in Anglia similis mulierculæ opera ad astruendam sibi fidem vri voluit. Induxerant enim Noui Euangelij Ministri puellam quandam octodecim annos naram, hæresi simul & precio corruptam, in eam improbam simulationem, vt se permitteret in abdito inter duos muros cuiusdam domus angulo ad tempus includi, & per fistulam ad id aptatam eas voces ederet quas istius strophæ artificis suggererent. Nomen puellæ Elisabetha Crosta erat, Londini in suburbio quodam habitans. Ita ergo illa instructa, & in loco ad fraudem accommodato collocata, mirabiles

emit.

a S. Aug. de har. cap. 17. S. Hier. Epist. ad Cresipb.

emittit continuo ex antro suo voces, easque tam sonoras, vt per totam viciniam audirentur. Accurrunt vndique ciues, quid sit inquirunt, mirantur, voces non mortalis hominis, sed Angeli esse aiunt. Vrbi vero ac toti regno spiritus iste miseriam, ærumnas & mala omnia comminabatur, si nuptias cum Hispano, aut communionem cum Romano Pontifice admitterent. Multa item contra sanctum sacrificium & reliquam fidem Catholicam quasi oracula fundebat. Erant ex concleijs, qui data opera se turbæ adstanti ingerebant, & huius spiritus propheticas & obscuriores sententias, ad religionis euersionem, & seditionem mouendam interpretabantur. Tandem Magistratus ad compescendam multitudinem, & iustrandum quid sit, accedit. Initio quidem fraus difficillime apparuit: sed tandem initio consilio de muro diffodiendo & vicinis parietibus, vnde voces reddi conijciebant, disturbandis, misera puella prodijt: & examinata quorum suasu & consilio hoc fecerit, confessa est statim, se à quibusdam seditiosis secularijs ad istam nequitiam inductam esse. Sanderus ait puella huic vitæ gratiam factam: at scheda quas habeo, capitis eam supplicio affectam restantur.

Stabilito quodammodo regno, regina ad Catholicam quoque religionem in integrum omnino restituendam ardentissimum adiecit. Quare promulgato Edicto omnes hæreticos, peregrinos in primis, regni finibus quam primum excedere iussit. Aiunt ad xxx. hominum millia, qui sub Henrico Eduardo irreperant, tum solum veritisse. De Petro Vermilio Martyre disceptatum fuerat in Senatu, sed itum est in eâ sententiam, vt quia publica fide in Angliam venerat, cum suis in columis dimitteretur. Bucerii & Fagij cadauera exhumata & combusta sunt: Catharinæ item Martyre vxoris cadauer effossum fuit, & in sterquilinio conditum. Mirum in modum tum Anglicana florebat Ecclesia. Magna vbiq; erat eruditorum virorum copia, qui tam è suggestu populo Verbum Dei pure annunciabant, quam in scholis è pulpitu doctissime explicabant, frementibus interim hæreticis, & quorundam vitæ, licet irrito conatu, insidiantibus.

II. In his vero primis restituendæ Ecclesiæ inijs non leuiter à Clero passim in eo peccatum est, quod regina, vt dictum est facultatem exercendæ Catholicæ religionis concedente, multæ ex superiori Henrici & Eduardi temporibus

schismate, canonum & regulæ Ecclesiasticæ obliuati, ad sancta altaria & sacrificia conuolabant: ex qua irreligiosa negligentia factum est forte, vt Deo vindice Anglia tam cito cum pientissima Principe etiam hoc summum religionis bonum amiserit.

XVIII. Martij Elisabetha Mariæ soror, à Viato inter conscios nominata, in Turrim Londinensem inclusa est. xxv. Aprilis Ioannes Graius Suffolciji frater, capitis pœnam luit. Ceterum vt tanto melius Ecclesiæ rebus prospiceretur, Regina Papam Iulium III. vt Polus Cardinalis ad se mitteretur rogauit: quia vero Pontifex tantum virum, nondum exploratis regni rebus, periculo obijcere nollet, Franciscum Commendonum Cubicularium suum, postea Cardinalem præmisi: qui de regni statu omnia certiora referret, nec multo post Commendono Romam reuerso Polus Legatus decernitur, cum amplissima potestate Anglos ab excommunicatione absoluedi, & in Pontificis gratiam recipiendis simul etiam de pace inter Casarem & Gallia regem agendi. At Carolus Cæsar, antequam nuptiæ Mariæ cum Philippo filio omnino transactæ essent, vt Polus in Angliam ingrederetur, numquam consentire voluit: quæ tandem V. Maij Parlamenti assensu certis conditionibus conclusæ & approbatæ fuerunt, Maria regina quæ venienti marito obuiam procedere constituerat, veritate Londinenses in Elisabethæ gratiam quidquam molirentur, Londino Richemundam, atque inde Nolltochium abduci eam curauit, vbi diu illa, aula interim nuptialibus & alijs postea festiuitatibus perstreperet, captiua mansit. Inde Maria Vintonium profecta est, vt Philippum maritum ibi exciperet: qua Londino digressa, Consiliarij apud Noallium Christianissimi Regis Oratorem sese excusarunt, quod ipsum ad regales eiusmodi ceremonias non inuisarent, vt qui vererentur, ne ob honoratoris loci prerogatiuam inter ipsum & Romanorum Regis Legatum contentio oriretur. Noallius ad hæc respondit, numquam sibi auditum aut lectum, quod Romanorum reges unquam Christianissimis Regibus, quantum ad loci prerogatiuam, prelati sint: se nihilominus regina & Consiliariorum voluntati hæc in re velle acquiescere.

Turbarum nouarum metus vndique tum ingrebat, frementibus plerisque, quod regina contra promissum extero Principi nupsisset, & eam

quidem, qui omnes suas cogitationes & conatus coconuerteret, ut Angliam Hispaniæ adiungeret. Nonnulli ut Philippi causam plausibiliorē facerent, Genealogiam quandam edicurarunt, in qua Philippi genus à Ioanne Duce Lancastriæ, qui Eduardi III. regis fuit filius reperiatur, & Leopardiarque Isidori Anglorum Austriacæ domus insignibus coniuncta cernebatur. Quæ tamen res suspicionem magis accendit quam minuit. Anno M. D. LIV. XVIII. Cal. Sextilis Philippus cum CXVI. nauium classe, Iulii obriga Calætorum portu soluit, triduo, post Hamtonam appulsus, frustra mari insidiantibus Gallis. Postridie nauis ad id superbe ornata exceptus, cum præcipuis Consiliarijs & proceribus, in Belgium remissa classe, ad portum molem in terram descendit: & equo regio apparatu strato, qui ad id paratus erat, in scenso, in oppidum venit. Die sequenti post missitata utrimque munera, Princeps magna suorum & regulorū Anglorum, qui partim reginæ iussu, partim vltro salutar ipsum venerant, caterua stipatus, Vintonium ad reginam venit, in Episcopi, à quo Latina oratione ante exceptus fuerat, ædibus diuersis: ac salutar modo regina, sequenti die longum cum ea colloquium habuit: tuncque Cæsaris legati ipsius nomine regno Neapolitano cesserunt, & ius omne quod ipsi in eo competebat, in Philippum filium transtulerunt. xxv. Iulij ipso D. Jacobi festo Anno 1554 nuptiæ celebræ sunt, rebusque omnibus rite confectis, proclamationes titulorum vtriusque publice factæ sunt, Latina, Francica & Anglica lingua. Peracto sacro, inter choreas ac conuiuia ac cetera regalis lætitiæ (quæ modica tamen fuerunt) oblectamenta, dies extracta est. Inde deducente regina, Philippus Londinum honorifico ac splendido paratu ingressus est, & in primario templo D. Pauli à Londinensi Episcopo habita Latina oratione de Ecclesiæ & regni conseruandis priuilegijs, Vithaliam inde in regium palatium concessit. Non multo post Galliarum rex per Noallium regi ac reginæ gratulatus, omnem eis amicitiam & beneuolentiam pollicetur. Cardinalis quoque Polus, et si Romæ, apud Papam & apud Cæsarem & Reginam Angliæ diffamatus esset per æmulos, mense Septembri Calæto in Angliam traiecturus soluit, & tam Calæti, quam Angli tenebant, quam Grauisindæ magnifice est exceptus, oblatam ei diplomæ restitutionis suæ, contra id quod dum ab Hen-

rico VIII. decretum fuerat. In de IX. Cal. Dec. Londinum ad Comitiam istuc inducta & cæpta contendis, prælata cruce Argentæ, insigni Legationis Apostolicæ. (a)

IV. Philippus ut initio statim conceptæ de se spei aliquo modo satisfaceret, ad XXI. Nouembriis eodem Anno Status regni convocari. Ad ea comitia Polus Cardinalis venit; & expositis legationis suæ causis, omnes monet ut Deo gratias agant, qui talem ipsis Regem dederit atque Reginam. Postridie quum orationem & postulata Poli approbasset Ordines, concepta fuit petitionis formula, qua Regi ac Reginæ supplicant, ut apud illum intercedant. Eius hæc erat sententia. *Penitere se vehementer schismatis, quod obedientiam Apostolicæ Sedi denegarint, & quod decretis aduersus illam factis assenserint: in posterum vero se futuros in ipsius atque Regina potestate, & facturos quidquid omnino possint, ut eiusmodi leges omnes atque decreta his comitijs abrogentur. Maiorem igitur in modum orare ut interueniant, & efficiant ut censuris absoluti, in quas iuxta leges Ecclesiasticas per schisma inciderrant, in Ecclesia gratiam tanquam filij penitentæ recipiantur, & deinceps in Romana Sedi & Pontificum obedientia seruire Deo possint, ad ipsius nominis gloriam; & suam ipsorum salutem.*

Alterâ die quum iterum adesset Rex, Regina & Legatus, consurgit Cancellarius, & quid super Legati postularis decreuerint Ordines, clare pronunciat: deinde supplicem petitionem Ordinum scripto comprehensam & obfirmatam Regi tradit atque Reginæ. Quam illi apertam Cancellario dant ut pronuncietur. Tum ille rogat ab universo cœtu (qui totam regnum representat) num ratam habeant? Illis affirmantibus, Rex atque Regina consurgunt, eamque Legato tradunt. Is quum legisset, diploma legationis suæ vicissim exhibet, mox illud recitatur, ut ipsos absolueret potestatem ei factam à Pontifice, omnes intelligerent. Post orationem habet lingua vernacula, & quam grata sit Deo penitentia, multis exemplis ostendit; & beneficij quo ab orco ad cælum reuocarentur, magnitudinem exaggerat. Mox consurgit. Idem rex ac regina faciunt, & in genua vnâ cum toto cœtu subsidunt. *Illum illo Dei numen atque misericordiam implorans*

a Bxonijs Tomo 20. Annual. Anno 1555. num.

plorans obtestatur, ut populum benigne respiciat, eique culpam ignoscat: sequi Legatum à Pontifice Christi Vicario dicens, ut illos absolvat, de more benedicti tibi multitudinis, eamque absolvat. Ad sacellum deinde itum est, ibique Deo sum acta gratia symphonia cantorum, & festæ lætitiæ edita signa sunt: quarum tamen Angliæ non multo post in hæresin relapsæ, diuturna non fuit, ut sequenti capite ostendam. Reconciliatio hæc incidit in profectum Sancti Andree Anno 1554. decretumque fuit à Polo, ut quotannis die festo S. Andree eius beneficii memoria singulari cultu celebraretur. & ut totus Clerus ac populus per universum regnum in sua quisque Parochiali Ecclesia, in genua provoluti, reconciliationis gratiam humiliter postularent. (b)

In urbem mox missi Legati Eliensis Episcopus, Montiacuti Vicecomes, & Eduardus Carneus J. C. qui regni nomine obedientiam Pontifici præstarent. Dici sane vix potest quanto gaudio ijà Cardinalium Collegio & ipso Pontifice, adeoque universo populo accepti fuerint: statimque supplicationes publica facta Deoque gratia ob tantum beneficium per soluta sunt: indulgentia insuper ad modum Jubilæi per Christianum orbem publicata est. Ad publicam hanc lætitiæ alia quoque causa accessit, quod nempe regina setum iam concepisse crederetur. Quam ob rem per totum regnum supplicationes decreta, & ab Ordinibus regina viginti librarum Sterlingensium millia dono missa sunt. Anno sequenti 1555, Septimo Januarij Noalhus à Galliz rege missus in Angliam redijt, litterasque secum attulit, quibus reginæ adeoque toti regno de reconciliatione cum S. Sede gratulabatur. Idem quoque rex ad Polum Cardinalem scripserat, eius industriam in promovenda hac sibi tantopere grata reconciliatione, miris commendans.

V. In hac tamen restitutione religionis graves quædam intervenerunt difficultates, è quibus si Polus se ipsum aliosque nonnulla Indulgentia non expeditisset, Angli non ita prompte in hanc reconciliationem & Pontificiæ auctoritatis agnitionem consentire nec in officio permanisuri fuerant. Certum est, res omnes non eodem modo tractandas esse. Placidam alia, asperam alia vulnera manum requirunt. Et in his quidem casibus faciendum est quod possumus, non vero tentandum quod volumus, si spes perficiendæ absit. Quam ergo Polus Cardinalis, qui liberam pro-

re nata ex suo arbitrio agendi potestatem à Pontifice acceperat, animadverteret, difficile, atque adeo impossibile fore Ecclesiastica bona ipsi qui sub Henrico VIII. & Eduardo VI. regibus ea ad se rapuerant, extorquere (facilius enim reperis qui Deum pro Mundo quam qui Mundum pro Deo deserant) summa prudentia, quam D. Bernardus omnium virtutum abyssum appellavit, in toto hæc negotio versandum sibi existimavit. Et bonorum quidem Ecclesiasticorum usurpatores regibus ac Legato supplicabant, ut pacifice ea vel ante possidere sibi liceret. Quamvis autem petitio eiusmodi eis quicum Deo & Ecclesia reconciliari optabant, nequaquam digna videretur: tamen ordinibus postulantibus eò ventum est, ut publico instrumento Pontifici nomine & auctoritate edito omnes de huiusmodi bonis ac possessionibus in schismate acquisitis, quoad pœnas & censuras Canonicas, in perpetuum securas & absolutas Legatus declaravit. In quo tamen omnes gravissime admoneretur, ut quantopere iniusta hæc occupatio & Dei voluntati & ipsorum conscientia adversaretur, mature secum perpenderent: quia potius regina, omnia ab Henrico patre Ecclesia ablata restituere, ac monasteria & templa passim restaurare pollicita, exemplum sequerentur. In eodem scripto Legatus eum omnibus infra gradus ab Ecclesia prohibitos conjugatis dispensat, eorumque matrimonium & prolem iuberet esse legitima: Episcopos etiam priori schismate factos confirmat. Hoc velim attendant ij, qui in rebus arduis nimio zelo ac pertinacia utuntur, ac de concepta semel sententia aut eoque iustum ipsis videtur, ne latum quidem vnguem volunt discedere: atque ita sæpe rem ad extremam redigunt perniciem & desperationem. Zelus enim prudentia destitutus, boni nihil, sed potius mala omnia operatur. Imperent sibi ergo homines in magnarum rerum administratione versantes, & affectus suos ita refrænent, ut ne quod malum est pertinacia sua multo deterius reddant. Quod si tum Polus Cardinalis temporibus non obsecundasset, non modo nihil profecisset, verum etiam omnem rem & sperem vertisset. Omnia vero à Polo sum acta, deinde Pauli IV. Pontificis assensu & litteris stabilita fuerant & confirmata. Episcopi vero hac com-

b. Fufius hæc Bzonius & alij referunt.

muni dispensatione ac confirmatione non contenti, singuli veniam prioris culpæ & confirmationem in suo quisque Episcopatu à Pontifice petierunt, uno Landaffensi excepto, qui solus postea sub Elisabetha in schisma relapsus est.

Circa id tempus Guilielmus Thomasonus, qui Eduardo VI. à secretis fuerat, ad furcas Tiburnas Londini laqueo strangulatus est, eò quod regis ac reginæ occidendorum, cum quibusdam alijs consilium cepisset. Hac coniuratione eò ipso die qui executioni destinatus erat, decedens, rex à regina ac publico aliquamdiu abstinerunt. Interea passim multi hæresicos damnati & combusti sunt, inter quos fuerunt Hopperus Episcopus Glocestrensis, Bradfordus, Sandersus, alij, nobili plerique loco nati.

VI. Ad VII. Februarij ampla & honorifica legatio ad Pontificem decreta per Episcopum Eusebium Montis acuti regulum & Eduardum Carnetum I. C. Reginæ & Philippi nomine obedientiam supra memoratam Sedi Romanæ & Pontifici præstitere. Ad Academijs autem, vehementer, ut ex Rescij & Andrea Philopatri scriptis facile colligi potest, corruptas, in antiquum splendorem & disciplinam restituendas, Polus præter ceteros misit Nicolaum Ormanetum, Patavinum postea Episcopum, qui Oxonij & Cantabrigiæ Collegia omnia ad normam prisca gubernationis reduxit. Nulla vero re & reges & Cardinalis de Academijs melius sunt meriti, quam quod Petrum à Soto, Dominicani Ordinis, Carolo V. olim à Confessionibus, Professore Theologiæ constituerunt, ut à Petro Martyre omnia paullo antè diruta reedificaret: quod & ille brevissimo tempore perfecit. Ita ergo Academijs & Republica ab hæresicos facibus, quantum fieri potuit, purgatis, restituantur ac ornantur passim templa, eriguntur & consecrantur altaria, collegia nova amplissimis cum dotibus fundantur, cœnobiatez edificantur, tota denique Ecclesia mirum in modum restituit. Ad sanctum sacrificium & alia sacramenta plebs alacri studio concurrat: in primis vero ad sacramentum Confirmationis, quod in illa gente supra quam in ulla alia natione frequentatur & colitur, tam frequens turba confluebat, ut Episcopi pæne opprimerentur. Certe constat Cestrensem Episcopum, quum nec irruentium vim ferre, nec omnibus satisfacere posset, vix & non nisi magna Magistratus civilis superveniens diligentia, à plebis concussione liberatum fuis-

se. Mense Martio iterum coniuratio in regis, reginæ & omnium Hispanorum caput, in lucem protrahita & punita est. Regina vero Hiberni cuiusdam Medici curæ valetudinem suam commisit, & pharmaco usa, nullum deinde amplius ferus, quem purabat, motum sensit. Multæ etiam Cruces & Sanctorum imagines, ignotis auctoribus, Londini deiectæ & contractæ sunt, adeo inquieta sunt regina quæ semel locustas illas apocalypticas de puteo abyssi emissas admiserunt, coronas in capitibus suis gestantes, magistratus turbantes.

PHILIPPVS EX ANGLIA DISCEDIT. Maria regina moritur. Catholica religio proferibitur. Elisabetha regina proclamatur: & pto Capite Ecclesiæ se fert.

## CAPIT. X.

## ARGUMENTUM.

- I. Insans in cunis loquitur, quod sequentium malorum fuit præsagium.
- II. Philippus ex Anglia in Hispaniam navigat, nunquam eo postea reversurus.
- III. Maria regina moritur: cui Elisabetha, si regno potiretur, multa præclare promittit.
- IV. Sed Londini recepta ac regina proclamata, religionem mutat: & cur. Quælibet eius regni fuerint initia.
- V. Episcopi publico in conventu Regina primatui contradicunt: sed illa varijs prætextibus vitantur.
- VI. Schisma Anglicana Ecclesia ab ipsis regibus profectum.

I. **C**apiti huic tam Mariæ reginæ excessus, quam totius Anglicani felicitatis exitus initium dabit, Elisabetha ad regnum admota, quæ hæresin statim iniecit. Præter cruces vero & imagines sanctorum deiectas, quæ non levia futurorum erant auguria, Londini & alibi multi tam in Deum & religionem quam regem & reginam contumeliosi libelli in vulgus sparsi sunt, quorum tamen auctores nullo modo peruestigari potuerunt. Et hæc quidem ab hominibus tum dicta & facta sunt: Deus ipse quo-



quoque loqui tandem voluit. Mense enim Aprili Londini infans natus fuit, qui morbo correptus, XV. dies natiuitatis non minus articulare & distincte cum praesentibus loquutus est, quam prout aliquis septennis, illud subinde repetens, *Orate, Orate*: donec tandem die XXV. fato fuit perfunctus. Interim adolescens XVIII. annorum prodijt, ab Anglis quibusdam inductus, ut pro Eduardo VI. Rege, cuius vultum & lineamenta egregie referebat, sese ferret. Nonnulli hoc facinus eorum adscribebant malitiae, qui misero illi hoc ita vere se habere persuaferant, & ei tamquam Regi haecenus seruiant: alij vero rei quamvis fictae lubenter fidem habebant. Fraudis eiusmodi color est inductus hac fabella in vulgus sparsa: nimirum, alium pro Eduardo VI. quasi mortuo suppositum fuisse, ipsam vero & Mariae & Northumbrij, (Joannam reginam facere omnibus modis conantis insidias veritum fuga & occultatione saluti suae consuluisse. Jamque fidem multis rei habentibus, parum a seditione aberat, nisi impostor comprehensus, & triduo virgis publice caesus, ad perpetuam carcerem fuisset damnatus: e quo quum postea esset liberatus, nec tamen cessaret deperire, tandem ad furcas Tiburnas fuit suspensus. Nec sane novum hoc aut inusitatum imposturae est genus, quo etiam mortuos adhuc vivere sepe etiam prudentioribus fuit persuasum. Arremonem aiunt Antiocho regi totius corporis confirmatione ita similem fuisse, ut Laodice ipsius uxor, eius opera in regno cui velle resignando, usa sit. Vibius artifex & Publicius seruus Pompeio, Serapion Scipioni, Salustius petaurista alteri Scipioni & vultu & omnibus corporis lineamentis per similes fuerunt. Romae quidem in arena duo gladiatores duos Consules, & Myrmillo bubulcus Seuerum Imperatorem vultu & corporis modo retulisse perhibentur, Esi vero similia imposturarum exempla etiam alibi multa occurrunt; facile tamen prudentiores quum ex hoc etiam ex alijs grandem malum regno imminere augurabantur: quamuis rum omnia summam Ecclesiae tranquillitatem vulgo spondere videbantur. Quod quidem augurum minime vanum fuisse exitus, cum magno totius Christianae reipublicae damno docuit.

II. Accessit ad publicae hae miseriae indicia domestica reginae calamitas, e duorum ipsi proxima cognatione iunctarum feminarum leuitate vel probro potius orta. Quorum una filia fororis

Henrici VIII. Suffolcico Duci ante nupta, post mortem mariti, refragantibus amicis, Nobili quidem, sed priuato homini nupsit, tanto maiori cum probro, quod ante nuptias consuetudinem cum eo habuisse diceretur. Altera vero Varuicensis Comitissa, Ducis Somerseriani filia, mortem marito (quidam etiam viuo eo id factum affirmant) eodem tempore duobus ex infima Nobilitate, nec vlla opulencia, aut alia virtute commendatis, matrimonium promisit, & ad promissi confirmationem, corporis potestatem fecit, neutro quod alteri res cum illa esset, sciente, ac re tum demum quum ab illa promissum vterque matrimonium exigerent, intellecta. Id regina grauius admodum tulit, & alteri quidem initio custodiam apposuit, postea vero ei qui primus consuetudinem cum ea habuit, nuprum eam dedit.

XVII. Junij An. 1555. Londini Ioannae Aragoniae, Caroli V. matris exsequiae celebratae sunt. XXVIII. Augusti rumor de reginae morte incerto auctore percubuit: quem vt refutarent, rex & regina, comitante Pontificis Legato, Grenuicum aspectante populo, secesserunt. Triduo post Philippus in Belgium ad Carolum patrem traiecit ob bellum graue inter Gallos ac Caesarem, Magna rum erat per totum Angliae regnum annonae caritas. In agro Norfolkienſi planities est, tota saxis & serupis referta, vbi non frumentum, sed ne herba quidem vniquam antea prouenit: quae sine vilo hominum labore tum magnam pisorum & radicum praedulcium vim produxit; singulari Dei miraculo, suos etiam in deserto pascentis Nobilem regij Legati Noallij familiarem narrantem audiui, e radicibus domum perlatis nouas protuberasse: eosque fructus, se praesente, praedicto Legato, vt & Portugalliae regis & Veneto Oratori in conuiuio representatos fuisse atque exhibitos.

Eodem tempore Oxonij & alijs locis haeretici aliquot supplicio affecti sunt & A. 1555. XXII. Martij Polus Cardinalis Archiepiscopus Cantuariensis renunciatuſ est & quoniam finitris inter Philippum II. & Pontificem Paulum IV. inducijs vi. Id. Ianuarij in Italia bellum recruduerat An. 1556. & Galliae Rex Henricus in Pontificis partes accesserat aduersus Albanum misso Guisio, Maria Angliae quoque Regina in mariti gratiam bellum Galliarum Regi denuntiavit. Quod & ipsi & An-

T glia

pliæ regno perniciem non leuem attulit. nam Caletum & alia quædam eis mare loca perdidit, & occasionem calumniarum male affectis imprimis hæreticis præbuit, qui suæ causæ quantumuis malæ stabilendæ intenti calumnijs Mariam Reginam Catholicam proscindebant, & vulgus iritabant, & coniurationi nouæ scabellum adiecerunt. Itaque non multo post coniurato de regibus, Legato Pontificio, ac toto regni Senatu è medio tollendis inita, in lucem venit: eamque ob causam Thomas Hauardus, Graius, Troginoronus, Careus, & alij partim in custodiam dati, partim etiam supplicio sunt affecti. Tum hæc tum alix atque etiam ab ipsius sacellano, qui post sacrum peractum occidendæ eius negocium suscepisse dicebatur, factæ conspirationes, reginam ita perterrituerunt, vt in publicum vix prodire auderet: adeoque in continuo mortis metu verteretur. Neque solum in Angliæ sermones varij sparsi sunt, sed etiam per Imperium, & Romæ aduersus Cardinalem Reginaldum Polum, Legatum Apostolicæ Sedis, quem Paulus IV. PP. in celsa denuntiatione belli ab Angliæ Regina facta Henrico Galliarum Regi à Legatione Anglica amouit, siue quod in dissuadenda ea denuntiatione officio pacificatoris apud Reginam defuisset, siue quod suspicaretur eum in partem consiliorum venisse, siue quod opinaretur non decere si rationes pacis præsentem Legato pacis penitus turbari, aut denique ideo quod Galli ita apud Pontificem vt fieret instruissent. Accitus est igitur Romam Cardinalis Polus, magna omnium admiratione, & quasi de religione esset suspectus, in eius locum substitutus est Guilielmus Pærus è Franciscano ordine Episcopus Sarisburiensis, quem in Cardinalium numerum cooptauerat Paulus. Sed quomodus ea assequeretur Pontifex intercesserunt diu, nempe nuntij deferentes eam dignitatem Pæro, detenti peruiam, atque mors Pæri superueniens, deinde Philippi Regi & Mariæ Reginæ intercessio apud sedem Apostolicam, vt sententia de Polo mutaretur, alioquin reuocato illo fore, vt omnia in Angliam in perus ruerent, & Catholicæ religionis initia restaurata subneruarentur. Polus præclare tunc se sanctæ sedis vocem audire ostendit, siquidem à Roma ad eundem reueatus, insignia Legati crucem argenteam præferri solitam, aliaque seposuit, missique Romam Ormanero, Pauli IV. a. nimum ita placatum inuenit, vt Polum exemplo

Christi ipsius, cui multa præter ius fasque obiecta sint, fuerit consolatus.

III Hæc ad initia An. 1557. fere gesta sunt, interea Maria Angliæ Regina, varijs curis domi pressa, & foris nullo solatio releuata quum esset etiam natura melancholica, viro etiam, cuius desiderium impatienter ferebat, absente, omni fere auxilio & solatio se destitutam cerneret, facile morbum contraxit: quo indies inualecente, Elisabetham, quam licet spuriam, ab Henrico VIII successioni destinatam, eamque constitutionem à regni Ordinibus approbatam esse non ignorabat, è custodia ad se euocauit, eamque in hæc promissa adegit: vt Maria è viuus sublata, Elisabetha as alienum omne è regio patrimonio dissolueret: vtque in religione vt iea nunc est, nihil mutaret, nec hæresibus vllum locum concederet. Quæ licet Elisabetha (quæ Catholicam se hæctenus simulauerat, adeoque coram regio Senatu sanctissimum iuramentum interposuerat, velle vt prius terra sibi dehiscat, quam Catholicæ religioni vllum detrimentum inferri pateretur) quæ, inquam, licet Elisabetha promptissime facturam se recepisset; postea tamen insigni erga Deum & homines perfidia iisque deque habuit. Tandem vero Maria, accedente etiam aqua intercute, quum sacrum præsentem se celebrari iussisset, febre paulatim consumpta decessit: virilis animi femina, & tanto fastigio dignis virtutibus, ad inuidiam, dum vixit, oruata, dies mortis eius manifeste incertus eo quod fieri occultata mortis fama, vt interea hæretica factionem suam ageret, telamque in posterum texeret. Hinc alij xv. Cal. Nou. alij Nov. alij 17. Nouemb. Anni 1558. mortuam scribunt. Eodem die sub tertiam noctis horam quum illa mane obiisset, è vita quoque demigravit Reginaldus Polus Cardinalis, vt non amplius quam xvi. horarum spacium inter vtriusque mortem interfuert; nec defunt qui venenis actum asserunt, sicque Angliam ab irato flagitijs quæ multa sibi quotidie committebantur, Deo grauisime castigata, hæreticis iterum in prædam celsit. Nata fuit Maria quum moreretur, annos XLIII. & IX. menses, vno die minus: regnum vero tenuit annos v. & menses iv. in eo qui-

c. Reusnerus parte 5. operis Geneal. Henninges parte 4. operis Genealogici in Hispan & Angliæ Regibus.

quidem felix quod summo restitendæ Catholicæ desiderio flagrare; Ecclesiæ; sed in hoc valde infelix, quod Elisabethæ longe dispari feminæ regnum reliquit. Initio quidem Mariæ incredibilem magnitudinem omnia spondebant, utpote in familiam totius orbis potentissimam nuptum collocatæ: quæ tamen omnia mox instar fumi evanuerunt, magno rerum humanarum instabilitatis documento. Illud vere dicere possumus, cum Maria in Angliâ eodem veluti tumulo Catholicam fuisse inclusam religionem; & Cardinalis Polimortem, hæreseos vitæ dedisse initium. Neque enim contra Antæum ullus iam restabat Hercules, qui etiam deiectus, ex ipsa terra vires resumpserit.

IV. Defuncta Maria, Elisabetha Londinū ingressa, & magno, hæreticorum imprimis quibus dies tum primum exoriri videbatur applausu & lætitiâ excepta, pro regia se gessit: quæ licet sorore regnante Catholicæ religionis cultum simulaverit; verita tamen, ne ex quo nata fuerat matrimonio, iam ante summi Pontificis Ecclesiæque sententia etiam Augustanæ confessionis professorum è iudicio, damnato, de natalibus etiam suis & iure regnandi aliqua otireretur dubitatio, sacris canonicis subesse recusavit, & de religionis Ecclesiasticæ regiminis forma primo quoque tempore mutanda cogitavit. *Iudicio ergo passim Catholicis censionatoribus si entio, & hæreticis ex varijs ubi exularerant hæcenus, locis permisso reditu, quadam die Episcopo coram se sacrum facturo precepit, ne hostiam populo adorandam ostenderet. Quia enim Sacramentum hoc Catholicæ religionis præcipuam partem ac veluti fundamentum esse norat, in ceteris faciliora sibi omnia spondens, hoc primum abolere constituerat. Unde factum est, ut in reginam consecrate eam aut iniungere plerique omnes Episcopi recusarint, præter unum eumque ultimum. Ne tamen forte de regno tamquã minus rite id adeptæ postea moveretur controversia, Catholicorum inaugurari se permisi, & usurandum etiam Christiani Regibus de fidei Catholicæ defensione ac libertatum Ecclesiasticarum conservatione more maiorum præscripserunt præstitis: & oleo quoque inungi voluit, sed non sine risu & fastidio. nam sub papilionem parumper pro more ad regales induendas vestes divertens, nobilioribus feminis circumstantibus dixisse fertur; Abire, ne fetor huius olei vos offendat: quum tamen oleum illud omnibus gratijs refertum, & omnibus Atabicus ungentis sit fragrantius. Habe-*

bat vero in familia & comitatu suo *homines nihilis*; inter quos præcipua auctoritate apud ipsam erant Gulielmus Cæcilius Eduardo VI. quondam à ceteris, & Nicolaus Baconus J. C. qui prolubitu suo omnia administrabant. Ex proceribus vero familiariter præ ceteris utebatur Roberto Dudlæo (Northumbrijs supplicio sub Maria affecti) filio; cui etiam matrimonij spem fecit & illustr.

Nec contenta temporali regno, etiam in Ecclesiasticis rebus supremam auctoritatem ad se transferre statuit: ac communi Parlamento, ut vocant, decreto, *suprema Ecclesiæ regnorum suorum, etiam in causis spiritualibus, Gubernatrix esse & vocari voluit: omnibus solemnibus iuramentis id profiteri adactus. Forma Sacramenti hæc est: Ego N. prorsus testificor & declaro in conscientia mea, Reginam esse solam supremam Gubernatricem, & istius regni Angliæ, & aliorum omnium sua Majestatis dominiorum & regionum, non minus in omnibus spiritualibus atque Ecclesiasticis rebus vel causis, quam temporalibus: & quod nemo externus Princeps, persona, Prælati, status vel potentatus, aut facti aut iure, habet aliquam iurisdictionem, potestatem, superioritatem, præminentiam vel auctoritatem Ecclesiasticam aut spiritualem in hoc regno. Ideoque plane renuncio & repudio omnes exterorum iurisdictiones, potestates, superioritates atque auctoritates.*

Quum vero iuramentum hoc à Catholicis damnari, nec Calvinistis etiam placere animadverteret, ut qui dicerent, eo reginæ longe ampliorem auctoritatem quam Henricus aut Eduardus sibi vindicarent, tribui, eius expositionem seu correctionem quandam publicari iussit, nimirum se non aliud hic velle aut vindicare, quam quod prius patrifratrique ab Ordinibus regni tributum esset. Sed ut quibus in rebus hæc spiritualis seu Ecclesiastica potestas maxime consistat, intelligatur, breviter leges & decreta Parlamento eam in rem facta commemorabimus.

In primis illa habet lex, *Omnia privilegia, præminentia, prerogativa, superioritates spirituales, quæ ab illa potestate, vel humano, vel ecclesiastico iure, haberi aut exerceri possunt, quoad visitationem, correctionem: seu reformationem cleri totius seu quarumcumque personarum ecclesiasticarum: ad cognitionem etiam ac punitionem omnium errorum, ac hæresum, schismatum, abusuum, &c. Volumus in posterum quod Regio sceptro in perpetuum sint annexa.*

Decernimusque Reginam suosque heredes ac in regali dignitate successores, habere habiturosque esse deinceps, omnimodam potestatem nominandi & substituendi quoscunque voluerint, qui eorundem vicarij ac autoritate, eandem iurisdictionem ecclesiasticam exerceant pro beneplacito suo, personas visitent, hereses, schismata, errores & abusus castigent, aliudve quidvis iuris vel potestatis exerceant, quod ab ullo unquam ecclesiastico magistratu exerceri potuit, aut oportuit.

Decernitur itam, ne clerici ad synodum ullam, aliorum quam regis literis & mandatis conueniat, neve ullam canonem, legem, constitutionem synodalem seu prouincialem, vel faciat vel exequatur, sine expresso maiestatis sue consensu & licentia huiusmodi canonum faciendi, promulgandi vel exequendi sub pena carceris & multa pro Regina arbitrio imponenda.

Decernitur ne quis exeat regnum ditionesque sua maiestatis, ad ullam visitationem, concilium, conuentum aut congregationem, uia religionis causa uspiam fiat, sed ut talia omnia, regia autoritate intra regnum fiant.

Item, ne Episcopi, vel ullius nominatione, vel electione, vel ulla autoritate alia quam regia creentur, neve iurisdictionem potestatemque Episcopalem teneant aut exerceant, nisi ad beneplacitum Regine; nec aliter nisi per ipsam, & à regali maiestate derivatam autoritatem.

V. Et hæc quidem spiritus huius & Noui Pontificatus leges sunt & Constitutiones. Quo vero proceres tanto magis sibi ac facilius deuincunt, Ecclesiasticas possessiones à Matia Clero restitutas, rursus involauit, illis in partem prædæ vocatis: Commissarios etiam qui rerum Ecclesiasticarum curam haberent constituit, & in eis expediendis certo sigillo uti iussit: tum omnia contra hæreticos promulgata decreta aboleuit, nec quemquam pro hæretico haberi voluit, nec aliquam opinionem pro hæresi damnari, nisi omnium Ordinum consensu. Atque ita exules hæretici sub Maria Regina depulsi in Angliam annuatim à Gallia Germanaque &c. locis remeantur: quorum opera prima sui Primatus assumpti fundamenta iecit, nam Episcopatibus aliqua ratione vacantibus Hæreticos ex exilijs reduces imposuit. *Saruburienfis* quidem Episcopatus, per mortem tam Petri Perouii Cardinalis, quam Cardinalis Poli, vacantem Iohannem Ieruellum, qui deinde Apologiam Ecclesiæ Anglicanæ pro Elisabetha scripsit. *Hero-*

*ferdiensis* autem contra nominatum à Maria Regina Thomam Raynoldum Exorientem Decanum imposuit Iohannem Soletum, Roffensis Edmundus Gueft. *Glocestria* defuncto recens seu naturæ fato seu malis artibus hæreticorum (quorum non paucos exuri curauerat) Iacobo Bioco Catholico An. 1539. Initio Februarij impositus est Richardus Cheynæus Lutheranus, ut Germanos protestantes sibi demereretur. *Bristolis* vacanti Richardum Cheyney, Menepensis An. 1550. 21. Ian. Thomas Yong. *Isaphensis* Richardum Dauyes 21. Ian. 1550. & *Dunelmensis* Iacobus Pilkinton, denique Iohannes Parchutst, qui *Norwico* præpositus est. Omnes fere ex exilio reuerfos, tamquam Fidei confellores, reuera subuersores. (d)

Quum vero ne sic quidem satis omnia quæ vellet stabiliri sibi videretur, Ordinum consensum, sine quo nihil, & cum quo omnia poterat, procurandum sibi putauit. De Parlamenti Angliæ forma supra diximus. Postquam ergo reginæ operam adhibuisset, ut ex singulis prouincijs & ciuitatibus in alteram Curiam, quæ Inferior domus dicitur, ij cooptarentur quos ipsa suis maxime rebus commodos existimabat; facile obtinuit, ut quidquid proposuisset, ab hac comprobaretur. In prima autem Curia seu Domo superiore plerique illam deprimam Ecclesiastico propositione detestabantur, Episcopi in primis, quin non ita multo ante regni reconciliandi causa legationem obtulerant. Solus Cardinalis aliquis Polus desiderabatur, qui reliquorum sententijs sua auctoritate pondus adderet. At regina ad astum conuersa, quum Atundelio Comiti nuptiarum spem fecisset, ita tamen ut de generis dispensatione (erant enim cognatione iuncti) à Pontifice impetranda spem nullam esse diceret; facile eum ad suas partes adiuuauit. Et profecto nihil est quod homines facilius decipiat, aut in nassam ille det, quam summa dignitatis spes. Quotusquisque Princeps est, qui ut regnum assequatur, non omnia posthabeat? *Violentissimam est ambitionem: numquam ea qua retro sunt, sed qua oculis tantum obseruantur, aspiciens.* Cuiusmodi aculeum prius vix sentias, quam tumore prodatur. Sic Atundelij Comitris animus promissis & blanditijs reginæ delentus, venenum sub eis latens initio non animaduertit, at vim eius tandem magno cum suo malo sensit. Inscatus ergo fallaci spei hamo, causam reginæ strenue agebat. Et.

d. Goduvinus in præsulibus Angliæ.

Et quamquam initio pauci assentirentur, tandem tamen schismata pars perucit ea, quæ à Deo stabat, succumbente, & Ecclesia pessum eunte. Elisabetha voti compos, procum hunc postea neglexit. Interea homines prophani controuersas religionis decidunt, & diuini cultus formulam præscribunt; inter mendaciorum strepitum Veritate prorsus silente. Communi & vniuersali hominum opinioni multum tribuendum esse etiam Ethnici dixerunt. Apud Christianos quidem vniuersalis ille in fide consensus certissimum Veritatis testimonium esse debet. At hic contra vniuersalem consensum Ecclesiæ, contra communem totius Antiquitatis vocem, contra præscorum Patrum decreta confusum opinionum chaos miscbatur, quarum nec pes nec caput apparebat. Egyptij olim Græcis exprobrasse dicuntur, quod plerique inter ipsos pueri essent, id est, in antiquitatis cognitione parum veriti. (d) Quanto magis id de hæreticis vsurpati potest? ut qui in religionis negotio sui tantum cerebri commenta sequuntur; omni interim Antiquitatis & Ecclesiæ auctoritate contemta. Sed ad Arundelium redeo; cui post hanc iudicationem multum auctoritatis decessit. Alter vero, Norfolciensis scilicet Thomas Hauuardus quem itidem ad suas patres blanditijs allegerat, non auctoritatem tantum, postea verum etiam vitam, capite ex Elisabethæ iussu multatus A. 1572. amisit, veluti Natalis habet suspensus & in partes dissectus, veluti læsæ maiestatis reus. Episcopi qui Parlamenti decretis assentiri nollent, dignitatibus deiecti fuerunt, vno solo excepto. Accidit id A. primo Elisabethæ Christi 1559. quo Eliensis Episcopus Thomas Thirlbaeus reformationi Elisabethæ resistens in Turrim Londinensem est coniectus, & Liacolnienfis Episcopus Thomas Wathonas custodiæ datus, uti & Conuentrenfis atque Lichfeldensis Radulphus Baynus, ac Gilbertus Bournus Bathoniæ ac Wellensis Episcopus tum Exoniæ Iacobus Turberuilius. Norwici Ioannes Hoptonus. Vigornæ Richardus Patus. Cisterciensis Ioannes Christophersonus, Petroburgensi David Poole. Eboracensis Nicolaus Heath. Dunelmensis Gurbertus Tonstallus. Carleolensis Orvinus Ogelthorp. omnes ex auctoritate à Noua Primare & Parlamento, substitutis ijs quorum nomina describi cenfeo indignum. Vnus, inter omnes Episcopus sub Maria Regina receptus, Landauenfis Antonius Kitchin Dunstan ex Monacho Westmonasterienfi Episcopus ad æternam nominis sui

ignominiam Iuramento de primatu Elisabethæ subscribere non erubuit. Itaque sæculares principes clerum deserendo patriam suam infinitis calamitatibus subiecerunt, quibus ipsi postea miserabiliter inuoluti fuerunt. (e) Alias certè Clerus summa constantia utebatur. Feriæ Dux, qui tamquam Legatus Cæsaris hætenus consilij interfuerat, vbi miseri omnia vidit, impetrata à regina facultate è regno discessit, cumque eo Catholici non pauci, qui hæreseos iugum ferre recusabant; quibus deinde Hispaniæ Rex laudabili in primis liberalitate ad subleuandas vitæ necessitates subuenit.

VI. Quum in ceteris Christianæ Reipublicæ regnis hæreses fere ab inquietis & turbulentis hominibus inactæ & stabilitæ sint; in Angliæ schisma ab ipsi Regibus ortum habuit, ut Regale merito dici possit. Primam ei fenestram aperuit Henricus VIII. quod ab Eduardo forum & auctu, tandem sub Elisabetha totum regnum occupauit. Ecce vero: vix regno inaugurata fuerat Elisabetha, quum ad eam fama perfertur, Mariam Scorix reginam, Galliarum regis filio primogenito Francisco Valerio quem Delphinu vocabant, nuptam Anno 1558. Aprilis mense pro Angliæ regina legere, cumque titulum & insignia publice vsurpare. Credibile sane est, ob hanc iniuriam (vbi videri volebat) Elisabetham postea in miseram illam reginam, defuncto marito, tanta perfidia sæuissimè ut infra ostendam Elisabetha grauissimi bellimetu implicata, à pecunia etiam & opibus pro necessitate parum instructa, regno insuper in factiones scisso ac distracto, quum omnia disperisset, non modo tantis se difficultatibus expediret, verum etiam rete contexit, quo miserabilem illam reginam inuoluit. Regnum sæuitiæ & crudelitatis vitæ dissidentia utebatur. Tantum vero aberat ut regni consortem sibi ascuerit, ut etiam potentissimos orbis Principes inani spe iudicaret, seque dixerit Virginem permaniturum, ac velle ut in marmore sub quo sepulta iaceret, hæc verba inscriberentur: *Hic sita est Elisabetha, quæ (tot) annis Regina, & tota ætate sua Virgo fuit.* Pulcrum sane elogium; si se tam verum quam verbis splendidum fuisset.

Porro optimatibus iusurandum illud salua conscientia se præstare non posse dicentibus, curauit ut sæculares Principes exciperentur, mo-

T 3

do

e Herodotus.

do suis suffragijs Episcopos clericosque ad hoc iuramentum lege compelli permitterent. Ita multi ex magnatibus hac cautione pulcre sibi prospectum putantes, de Episcopis ac Pastoribus suis non multum curarunt, eosque irreligiosis istis legibus obnoxios reliquerunt. Quod strategema illa in patris schola didicisse videbatur. Hic enim quum ad monasteriorum Religiosorumque bona occupanda animum adiecisset, facile in comitijs quod voluit effecit, non solum per Principes laicos, sed etiam Prælatos Ecclesiasticos sæculares, qui parum sua interesse putabant quid de Religiosis personis rebusve monasticis statueretur: sed tandem & ipsi postea in prædam cesserunt. In hac tanta rerum perturbatione Nobilitas fere omnis quæ ab aula aberat, vt & populus magna ex parte Catholicam sequebatur religionem. Sola Londinensis vrbs & aula regia maxime erant corruptæ. Principes plerique Calvinismi studium palam simulabant, clam tamen Catholicorum more viuebant. Ne vero aut reginæ gratia aut muneribus & dignitatibus exciderent, Calvinistarum conciones quidem publice audiebant, domi vero sacrum Catholicum ritum sibi peragi curabant; sic Deo & diabolo simul seruietes. Sed Principes illi Prælatos Ecclesiasticos desertos passim, & ipsa tandem à Deo deserti, miserabiliter perierunt.

ANGLORVM RELIGIO AB ALIIS  
sectis in quibus differat. Elisabetha religionem  
mutat, retentis tamen quibusdam ex Ca-  
tholica Ecclesia, &c.

## CAPVT XI.

## ARGVMENTVM.

- I. De religione Anglorum: & quomodo ea, tam ab alijs heresibus, quam Catholica fide, differat.
- II. Disputatio inter Catholicos & Calvinistas habita: postquam Missa abrogata, & Episcopi atque alij Catholici varijs modis fuerunt afflicti.
- III. Pius V. Papa Angliam anathematis fulmine percussit.
- IV. Elisabetha regina in rebus spiritualibus & ab Ecclesia dependentibus magnam sibi auctoritatem impio sumit.

V. De Anglicanis in Belgio, Gallia, & Roma Seminarijs. Item de Martyrologio hereticorum.

VI. Elisabetha S. Crucis signum in honore habet & Calvinistas reformationem à se præscriptam amplecti cogit.

**N** Vmquam Africa, monstrorum parens, ob monstrosos diuersorum animalium inter se congregantium partus à veteribus dicta, vllam tigridem tam maculosam, aut quamcumque aliam bestiam tam variegatam pelle produxit, quantam Anglia in Leopardis suis, quibus pro insignibus vititur, non quidem coloribus, sed religionum sectis, earumque legibus ac ceremonijs plurimum inter se discrepantibus, varietatem ac difformitatem ostendit: cuius nos hicaliqua lineamenta leui penicillo adumbrata, toti orbi spectanda proponemus, vt lectores hæreticos multiplices formas non cognoscere tantum & admirari, verum etiam detestari discant. Elisabetha quidem (cui Leopardos pro insignibus nemo inuidere debet) cæcō conatu tam variam, versipellem, ac confusam ex omnibus sectis Ecclesiam ædificauit, vt quamuis nihil fere Catholicum habeat, tamen nec Hussitica, nec Lutherana, nec Zuingliana, nec Calviniana, nec Carabaptista dici possit, & tamen ex omnibus aliquid in ea agnosci possit: à Catholicis sterum exteriorum cortices & ceremonias, à sectarijs cultus interiora & doctrinam mutuata. Primum ergo Visitatores constituit, qui religionem ad eam formam qua sub Eduardo VI. fuerat, reformarent. Dignitates Ecclesiasticas quibus vellet, distribuit. Episcopos consecrat, vestitum Ecclesiasticis præscribit, ceremonias aliaque quorum mysteria non caperet, proseribit, pro lubitu denique omnia fert & agit. Cum Gallis Calvinistis non leuis, ei erat contentio, quos nimis multa reijcere, & religionem omnimodis nudatam sequi dicebat: vt & Haggonora quidam Vasco, Catholicorum religionem nimis pinguem, Calvinianorum nimis macram esse dixit. Ecclesiasticos etiam à laicis vestitu discerere omnino volebat: quæ etsi tamquam superstitiosa & Papistica, expienderent Calvinistæ, illa nihilominus in sententia persistabat, inquiring Deum semper excernis ceremonijs coli voluisse, altaria, cerros, suffragationes Veteris legis esse approbata.

quumque tam operose Principibus seruiatur, quanto magis Deo, regum regi, &c. Hanc vero externam religionis speciem conseruari volebat, vt populul tal mutatione minus offenderetur. Vnde Ecclesiastici non modo diuersum à laicis vestitum, verum etiam prisca Archiepiscoporum, Episcoporum, presbyterorum, Archidiaconorum, Canonicorum, nomina retinuerunt. Relicta etiam in templis & compitis S. Crucis aliaque sanctorum imagines; & orationes pro defunctis haberi iussa. Cum Abbat etiam Vestmonasteriensis egit Elisabetha, vt vnà cum monachis in monasterio permaneret, & secundum leges prescriptas sacra administrarent: quod facere illi recularunt. Organa etiam, cantus, cerei, cappa, in vfu manserunt; nec inusitatum erat baptismum sine concione administrare, aut frontem cruce signare. Cenam Domini celebrantibus ministrorum vnus panem, alter vinum porrigit, idque Muscatellum nonnuquam. In funebribus cantum adhibent, Adulterij conuicti publice alba amicti veste producantur. Regina in oppidum aliquod venienti clericus obuiam procedit. Elisabetha natalis in Calendario rubris, Deipara vero atris & minusculis literis notabatur: & pro huius laudibus, illius Londini vespere decantabatur. Ieiunia hodieque non religionis, sed publici commodi causa obseruantur. Calvinista Galli, Belga, suas Londini habent Ecclesias: è quibus illi immodestis studijs Cruces, imagines, altaria, festa, ieiunia profliganda esse asiduo clamant.

II. Hanc Ecclesie deformationem vel euerfionem potius quam plures Catholici ægerime ferrent ac hæresi, quamuis irritò tandem conatu fortissime sese opponerent; regina, vt inperitis aliquo modo satisfaceret, publicam inter Catholicos & Protestantem disputatorem institui voluit. Dicebant Catholici æquum non esse vt qua iam à multis seculis tot Pontificum, Conciliorum ac Patrum iudicijs definita, & ab Apostolis quasi per manus accepta sint, in questionem vocentur: quia tamen regina id vellet, paratos se indubitanter suam fidem omni loco ac tempore defendere. Propositis ergo in quaestione ali-quot articulis, dies & locus disputationis designati sunt. Iudex delectus Nicolaus Baconus, homo laicus, & pertinax hæreticus, assistente in speciem Archiepiscopo Eboracensi. Vix cæpta disputatione irruentis multitudinis impetu & clamoribus ita percutiata fuit, vt peragi nihil potuerit. Insignem animi magnitudinem ostendebant Episcopi, quorum plerique omnium periculorum secuti, Ex-

communicationis censuram contra Reginam aliosque adhibendam censebant: sed prudentioribus placuit, rem eam Romano Pontifici committendam potius. Nec multo post Pius IV. de tota hac re certior factus, Legatum in Angliam misit, qui tamen Insula ingressu fuit prohibitus. Et quãuis Pontifex reginam postea quoque sollicitarit, vt legatos suos ad Tridentinum Concilium mitteret, Episcopi tamen nouitij ignorantia sua sibi conficij, Regina id diffuaserunt.

Eodem anno Elisabetha publico Edicto, ne post festum S. Ioannis Baptista sacrum Catholico ritu fieret, prohibuit, ijs qui quodcumque officium Ecclesiasticum Romano more administrarent, aut administrari sibi curarent, graui indicta multa; nimirum vt qui in hanc legem prima vice commississet, vel ducentos aureos penderet, vel sex mensibus in vinculis esset: secunda vice quadringentos aureos exsolueret, aut vnus anni vincula pateretur: tertia denum vice perietuis carceribus addiceretur, omnibusque bonis multaretur. E hic illo dies fuit, quo hora Sathanæ & potestas tenebrarum in Angliam incubuit, sublato quotidiano illo & solemni siue luci sacrificio de quo prophetauit Daniel in diebus antiquis (a), Episcopi qui impietatibus his nullo modo consentire volebant, prater vnum omnes de gradu & dignitate depositi, & in carceres ac custodias confecti sunt, & longo tandem miseriarum plerique exadio extincti. Catholici magno numero ex Insula in varias orbis partes discedebant. Academia omni ornatu, pulsus Professoribus, spoliata se lugebant.

Pius V. qui tum Catholicam Christi regebat Ecclesiam, vt gangranam hanc sanaret, vel sisteret saltim, quum lenibus remedijs hætenus nihil profectum videret, asperis vt iustatuit; lata in Elisabetham Excommunicationis ac depositionis sententia: quæ quum passim existeret, repetere hic camolo. Ob hanc ad Episcopale palatium Londini affixam nobilis quidam capitis supplicio fuit affectus. Qua re offensa Elisabetha, leges valde cruentas contra veteris fidei cultores promulgauit, quibus cauetur, Primo, Ne quis Elisabetham hæreticam, sibiismaticam, infidalem aut superæricam vocet, sub pena capiti. Ne quis aliam quam eum qua certam personam nominet, eius regnum, vel viuentem vel mortuam Elisabetha, iure debere dicatur, exceptam Elisabetha legitima prole. Ne quis afferat, acceptæ

a Daniel. cap. 8 & 11. & 12.

aut gestet ulla sacra munuscula, qualia sunt Agnus Dei, cruces, imagines, calculi benedicti, &c. Bullas autem, Breuia Apostolica, instrumenta, &c. Roma deferre capitale statuitur, vti etiam Ecclesia Romana reconciliari, Crimen laesa maiestatis pronunciat. Eorum qui propter religionem in exteras regiones traiecerant, bona reposita addicuntur. Non tamen interea magni quidam viri Catholicam religionem scriptis propugnare cessabant; inter quos Nicolaus Harpsfeldus in carcere egregium opus contra Centuriatos Magdeburgenses, Copi nomine editum, conscripsit; item Thomas Hardingus, Nicolaus Sanderus, Gulielmus Alanus, & Thomas Stapletonus, offensi praecipue Ievvelli cuiusdam Superintendentis Sarisburienensis impudentia, qui in concionibus suis, et erat disertulus & animosus, vehementer asseribat, Protestantes nihil praeter S. Scripturam, & antiquissimorum Conciliorum & Patrum auctoritatem tueri, &c. Retundebatur hoc palpabile mendacium stupidi hominis ab Hardingo Catholico & alijs multis; verum tamen ille quasi nihil audiret aut intelligeret, eadem mentiendo progrediens in concione ad crucem Paulinam habita enunciauit fidenter, nescio ex ignorantia, an malitia, certe falso: Multa esse dogmata Pontificiorum capita, quae nullo vel sacra scriptura Testimonio possent comprobari, vel Patrum aut Conciliorum, dummodo sexcentis post Christum annis non essent recentiores, approbatione suaveri, speciemque veri accipere. Impudens dictum, hominis parum versati, praesertim pollicentis se continuo partibus adversis accessurum simul atque unicum huiusmodi Testimonium produxissent. Capita erant xxvii. quorum praecipua erant: De Missa priuata; de sacra synaxi sub una specie; de lingua non intellecta usu in precibus de primatu Romani Pontificis; de transubstantiatione, de imaginum cultu, de scripturarum Lectione &c. (b) His ille miser apud plebem rudem Historiarum & Conciliorum & patrum domi suae detriumphabat Catholicam Ecclesiam, perinde ac Thraso ille qui de lupo in silua sibi oblato vane iactabat, sese in victum eius immassa brachio ad caudam usque pertingendo, animaliorum inverteisse, veluti quaedam rebus vacuam peram. Sed facile triumphabat, vbi omnium ora Edicto Reginae, adeo erant obstructa, ut nec hic scire sine Maiestatis laesione liceret. Vt tamen vani hominis vel nunc, qui ista protrita seruta magni faciunt, intelligant fatuitatem, videant obsecro Catholicos, qui ista tractant, quique maxillas illas leoninas fregerunt. Quid enim ais Ievvelli? An Missa priuata non habet apud

ce in scriptura sacra testimonium? obsecro te cum Christus Dominus in caena vltima panem accipiens & gratias agens &c. Obtulit corpus & sanguinem suum in remissionem peccatorum, & dixit eadem mysteria ita ab ipsis tractanda & offerenda esse pro multis? An tunc in Templo Ierofolymitano erat, an in caenaculo? An quando Apostoli per domos frangebant panem, in templo coram populo vniculo fregerunt? & cum S. Lucas Act. 13. scriberet *λεῖψυδίων δὲ ἡ νυκτοδίαν αὐτῶν*, illis autem sacrificantibus & ieiunantibus, (vti Vester Erasmus & ante & post Lutherum vertit) siue ut vulgata habet Illis autem Ministrantibus Domino & ieiunantibus, & ut habet Anglica versio. *As they ministered to the Lord, and fasted.* Hic tu Ievvelli strenue singe nullam esse missae priuatae mentionem in scriptura, & die ministrare Domino & sacrificare, & Liturgiam Graece, Latine Missam celebrare, non esse in scriptura, & similiter caetera capita tuae impudentis assertionis pari modo die non esse in scriptura fundata, tunc sane rem tua fronte dignam praestitisti. Sed larua illa, quum saepe tum non ita pridem in Gallia Calvinistis detracta est, publice multipliciter commissae falsitatis conuictis, per Tabulam Chronologicam Gualterij &c. sed ad rem.

IV. Omnibus etiam Catholicis, qui religionem saluam cupiebant Elisabethae publicorum munerum & rariorum administratione interdixit. Vnde factum est, ut non pauci dissimulatione sibi utendum putarent, quo fortunis suis consulere: quamuis maior Nobilitatis, ut & plebis pars adhuc esset Catholica, nec vere vllae prouinciae aut ciuitates, praeter Londinum & quasdam maritimas haeresin amplexerunt. Multi tamen, ut dixi, dum reginae gratiam venantur, longe grauissimum Dei odium incurtere non dubitauerunt. Infelices, quicumque Deo imponere se posse existimant: qui ut non fallit, ita nec fallitur. Certe quoquot tum temporibus obsecundandum putabant, paulo post vel in haeresin inciduerunt, vel alijs modis perierunt. Elisabetha interea in eos qui *ritu* Parliamentarios non sequerentur, diligenter inquiri, & eos qui diebus Dominicis conciones non frequentassent, duodenis solidis multari iussit: quae multa postea valde aucta fuit Meliori certe sorte perfida illa Iudaeorum natio Romae est, qui non omnes, sed terius quisque in sacram ardem

Mineruz  
b. Godwinus de Praesulibus Angliae in 28. Episcopo Sarisburienfi.



Mineræ singulis diebus Sabbathi venire coguntur, ut ubi de erroribus suis admoneantur, & contra se condemnationem ex ipsis Rabinorum scriptis audiant. In omnibus porro Elisabetha summam tam de religione quam cæremonijs statuendi potestatem sibi arrogans, ordinavit etiam ut diebus Mercurij, Veneris & Saturni ieiunium obseruaretur, cum admonitione tamen, ne quis existimes in eo religionis, sed reipublica potius habitam fuisset rationem. Mercurianum vero illud, Cæcilianum à quibusdam dictum fuit, quod Cæcilius reginæ Secretarius auctor eius vulgo haberetur. Nec tantum vero regina in fide, cultu & doctrina normam clero præscribebat, facultatem concionandi dabat & auferebat pro arbitrio, sed etiam concionem habentes aliquando è regio solio alloquebatur: quemadmodum aliquando Ecclesiastem suum coram ipsa perorantem interrupit his verbis: *Domine Doctor vagaris, & effutis multum impertinentia. Recipe te ad textum quem exponendum suscepisti.* Galliarum regis Orator Lamotta Fennelonius duotum in Angliam attulerat, in signa Ordinis S. Spiritus, & nouum Calendarium à Pontifice reformatum. Et illa quidem statim placuerunt: *Calendarium vero quia à Pontifice venerat, initio quidem suspectum, postea tamen quum iussu Regina examinatum ratione nisi videretur, receptum fuit.* Et hic quidem religionis tum erat in Anglia status, Reipublicæ vero in speciem aliquam videbatur esse tranquillior; utpote pace apparente per totum regnum constituta. Interim nuptias Elisabethæ multi magni Principes ambiebant, etiam Catholici, ea spe, fore, ut tam eam quæ regnum ad Ecclesiæ vnitatem hac ratione aliquando reducerent. Et omnibus quidem illa tam exteris quam indigenis spem faciebat, ne bellum aut seditionem in se concitaret; tandem vero omnibus illudit, *Virginem se morituram dicens.* Quamquam autem Tridentinum Concilium Elisabetham Catholicæ religioni tot damna inferentem excommunicare statuisset; quo minus tamen id factum fuerit, Ferdinandus Imperator effecit, qui eam filio suo coniugem optabat & sperabat. Quæ spes quum deinde etiam euauisset, excommunicationis in ipsam lata fuit sententia; sed absque vilo fere fructu, rebus iam valde mutatis.

V. Serpente per Angliam indies hæreseos latius contagione, aliquot docti viri in Belgium abierunt, & Duaci sub regimine D. Gulielmi Alani Copi, qui postea à Sixto V. ad Cardinalitiam dig-

nitatem fuit euectus, in disciplinam collegialem coierunt, & paulatim in numerosum creuerunt Collegium, quod primò bonorum maxime elemosynis, postea incredibili sedis Apostolicæ beneficio sustentatum, multos peperit optime institutos sacerdotes. Quum autem per id tempus Geusij in Belgio tumultuarentur, Collegium hoc, quod hæreticis maxime odiosum erat, Deo ita disponente, & Rege Christianissimo permittente, Rhemos migravit, ubi postea feliciter floruit, multosque viros pietate ac doctrina præstantes produxit Anno MDLXXIX. Gregorius XIII. Pontifex aliud insigne Collegium Romæ, amplissimis dotarum redditibus, instituit. In quo illud stupendum fuit, quod quum alibi etiam apud Catholicos multi ad Ecclesiasticum ordinem emolumentum & honoris causa festinent, Angli tamen, & in his Nobilium filij non pauci, sine vlla spe præmij, immo cum dispendio paternæ hæreditatis, & cum certa expectatione periculi & ignominæ, sacros ordines susceperunt. Et ex his quidem Collegijs quamplurimi prodierunt, qui Catholicam rem non parum iuuerunt & recreauerunt. Econtra hæretici ut suæ quoque Ecclesiæ splendorem aliquem conciliarent, noua Martyrologia & Calendaria ediderunt, in quibus Eduardum VI. Erasmus, Petrum Martyrem, Hussum, VVidesum, Latimerum & Cramerum notatos erat cernere. Buceri etiam quem Cantabrigiæ exhumatum & combustum fuisse diximus, cineribus vel ymbrius potius honorem restitui volebant, publicis illi ac celeberrimis denuo peractis iustis. Oxonij vero Petri Martyris concubinæ ossa è sterquilino in quod coniecta erant, summo studio collecta, non pristinæ sepulturæ, sed S. Fridisuidæ antiquissimo monumento illata, & venerabilibus reliquijs ita permixta sunt, ut discerni non queant, hoc addito impio Epitaphio: *Hic requiescit religio cum superstitione.* Sed scribi profecto oportebat: *Hic iacet pietas cum impietate, sanitas cum corruptione, bonum cum malo.* Quis neget hanc illam Senecæ vnam fuisse, in qua aurum & vipera simul inclusa fuisse dicuntur? Quæ communiõ Christi cum Belial? Non ita ambitiosi sunt Calvinistæ, qui in vepretis æque ac in locis consecratis humati, iuxta æstimant & recte illi de se sic statuunt, utpote hæretici, legibus ciuilibus obnoxij. Alia conditio sanctorum quorum Deus ossa custodit, & de quorum honore, qui olim Martyrum sepulcris fuit habitus, totam Antiquitatem.

quiritatem testem habemus. Sed non in hoc tantum, verum etiam alijs, ac potissimum in gradibus & dignitatibus Ecclesiasticis Angli à Calvinistis plurimum discedunt. Elisabetha quidem Henrici VIII. *legem de Episcoporum ordinatione resistit, quæ cavebatur ut electus Episcopus nullas quidem Bullas Pontificias, sed regium tantum diploma adferret, secundum quod à tribus Episcopis cum consensu Metropolitanis ordinatus, iubeatur esse verus Episcopus, atque ita dici; etiam solemniter vocatione adhibita: quam tamen Eduardus VI. sustulerat. Accidit tum, ut quom noui quidam Episcopi creandi essent, Catholicus qui rite ordinandi potestatem haberet, quaereretur. Quum vero Catholicorum nemo id facere vellet, instabant vehementer apud Archiepiscopum quendam Hibernum, quem in vinculis Londini habebant, ut hac in re operam ipsis præstaret; libertate & magno præmijs propositis: qui tamen nullo modo adduci potuit, ut hæretici sacras manus imponeret. Et cur, quæso, illi in re estroquin etiam nihil valitura, tanta cura & sollicitudine elaborassent, nisi consensu sibi fuissent, nequaquam satis esse ut extraordinariam quis missionem præstaret, nisi etiam certa ac specialia eius signa præferantur? Quæ, obsecro confuso futura sit, si quisque annunciando Dei verbo se velit ingerere nisi vocetur à Deo ut Aaron. Ridelum est videre qualia sibi effugia quaerant Ministri hi cum de Vocatiõis suæ certitudine examen subire coguntur. Alij Doctoralem ex Academia titulum, alij Baptismum, alij Magistratus iussione, mox Bibliam mox alia obtinent. Quandoque etiam, sed frustra Hebræorum Prophetarum exempla obtinent. Neque enim illi altaria contra altaria exærorunt, nullius schismatis auctores fuerunt, nullos sacerdotes aut Levitas, quantiscumque etiam vitijs notabiles, ab officio deturbant, ut Nostri Novi Evangelici atque tentant. Quemadmodum vero Lutherus, etiam deserta Ecclesia, legitime se ab Ecclesia vocatum & ordinatum iactabat: ita Anglicani pseudoepiscopi eodem fuce utebantur, & tamè hi ipsi in omni sermone Ecclesiam totis viribus impugnant. At scitote, suaves homines, quamprimum contra Ecclesiam cristas erigeret & vociferari incipitis, tamquam desertores vos à militum manipulo expungi atque exauferari. Inepse Ecclesie præterit auctoritatem, qui eam ipse non agnoscat. Legatus aliquis contra dominum à quo missus erat conspiciens, cumque hostibus ipsius colludens, iam non legatus, sed proditor dicendus est, eoque ab ipso acta dominum non obligant. Eodem modo hæretici postquam se-*

cessionem ab Ecclesia fecerunt, merito omni quantum ab ea accepta dignitate & officio excidisse censendi, adeoque pro hostibus eius habendi sunt. Tanto vero in maioribus angustijs Anglicana erant Ecclesia, quod nec à Calvinianis nec à Lutheranis Episcopos petere possent, quorum opera vterentur, quum tam apud hos, quam illos nulli sint qui ullam iurisdictionem à Deo datam in animas habere noscantur. Ex quo apparet quam vere iactet Calvinus se primitivæ Ecclesie, quæ scilicet primis quingentis annis fuerit integritatem sequi, quum muneribus hæc & titulos Primatum, Archiepiscoporum, Episcoporum, Archidiaconorum, Diaconorum, &c. omni antiquitati notissimos rejiciat atque explodat. Eadem fide ait Episcopi, Sacerdotis, Pastoris & Ministri nomen promissive in S. Scriptura usurpari, quod eius mendacium tota facile refutat. Antiquitas, quæ muneribus hæc diligenter distinxit, & ut Sacerdotes ac presbyteri ab Episcopo ordinarentur sancivit, ut ex præceptis Timotheo datis (e) liquet, sui imperat ne manus cito imponat, & ipsum Timotheo etiam manus impositas fuisse demonstrat (d) & fortissime Titi Cretensis Episcopi exemplo liquet, quibus accedit Clemens qui huiusmodi munerum distinctionis ipsum S. Petrum Apostolum fuisse actorem, uti & S. Anacletus ad stipulatur.

Sed ut ad Anglos redeamus, quum Novi Episcopi omni legitima ordinatione destituti essent, atque ipsi legibus Anglicanis vere probarentur non esse Episcopi; brachium sæculare invocare coacti sunt, ut laici magistratus confirmationem in futuris comitijs acciperent: atque hinc nomen illis impositum, ut vulgi dictione *Parliamentary Episcopi* dicerentur. Atque hæc quidem prima fuit forma schismaticæ in Anglia Ecclesie. At obsecro vos, ubi legistis, vel Antiochiæ, vel Ephesi, vel Alexandriæ Episcopum à populo siue laicis fuisse electum? vel manus impositas? Nos ab Apostolis id factum scimus. Videte oro lepidam constitutionem: *Calvinus Episcopum à populo vult eligi: nec tamen ipse aut quisquam assuetum à populo electus fuit.* Hanc eligendi potestatem non Papæ & Episcopis, sed populo tribuendam esse clamitant hæretici: interim ipsimet populo omnino vel de facie etiam ignotos in cathedram homines producunt: quos deinde ex vnius horula dicta ante concepta, & ad verbum recitata concione de

ipforum

c 1. Tim. 5. d 2. Timoth. 1.6.

ipforum dotibus, collectis priuatorum aliquot suffragijs, æstimatione facta, populo obtundunt. Sed quid? An Electionem hanc, an vero Electionis iam ante minus rite factæ male consultam approbationem potius dicemus: coniuratio. Coniuratio dicebat quædam in simili persona.

VI. Porro Elisabetha regina, vt Catholicorum, & in primis exterorum Principum offensionum quodam modo mitigaret, multa ex Catholicis cæremonijs retinuit: inter alia vero publice in mensa; quam ad instar altaris in sacello collocari iusserat, cereos duos publice proponi voluit, sed eos numquam accensos ac crucem etiam in medio argenteam: sæpe etiam distitans, vt tam regni sui quam exteris Catholicis facilius imponeret, se non tam voluntate sua quam subditorum importunitate, vt religionem mutaret fuisse coactam; ea tamen in re magna usam moderationis. Interim modesta femina dignitates ac functiones Ecclesiasticas distribuere: quas sine ullo serupulo illi ipsi qui Geneuæ & aliunde ad plantandam Calvinis eiusmodi superbos, & vt ipse loquitur, Antichristianos in Prælati Principatus ac dominatus detestantis, doctrinam venerant, avidissime captabant, omni fidei, precum ac regimini formula, quam præceptoribus suis in Ecclesijs Anglicanas traducturos se receperant, Reginali Prælati & præscriptioni seruiliter se submittent, verbis à factis suis met, & ab vtrisque sensu discrepantes, vt vel ex sua secum pugna sese hæreticos esse probarent. Vt tamen prælationis aucupes, & femine Pontificatus in Ecclesia Anglicana approbatores illi, extra Angliam existentes, & inuidia honorum offensus socios beneficio aliquo placarent, Calvinistis Gallis, Belgis, VValonibus certas Londini procurarunt Ecclesias; inter quas & Nouas has Anglorum synagogas accertimæ postea digladiationes existerunt, adeo quidem vt ex ministris Gallicanis nonnulli sint postea coacti discedere dum in Puritanos & Caluino papistas scinduntur. Et ex illis contubernijs quidam etiam igni sunt traditi nam ad eas Ecclesias mox sub prætextu Caluinismi, ex varijs gentibus omnium sectarum impurissimi qui que homines commigrarunt.

Alia etiam inter Calvinistas & Anglos dissensio nata fuit, de apparatu scilicet & vestitu clericorum. Regina enim mandarat, vt tam in publico quam in templo Episcopi, Canonici, aut beneficium aliquod habentes, eodem sere vestitu, qui apud Catholicos vsitatus est, vterentur. Cui decreto Calvinistæ numquam acquiescere voluerunt, sed nuncios & litteras ad

confratres in Gallia, Germania & Heluetia, maxime ad Theodorum Bezam & Petrum Martyrum miserunt, eorum sententiam & consilium expectantes. Sed his omnibus posthabitis, Regina decretum suum obseruari voluit, certo, qua in omnibus hæresibus est, confusionis testimonio. qua vt contra Ecclesiam unanimiter omnes conspirant, ita singula mutuum sibi perniciem moluntur. Tandem vero, vt alibi dixi, Elisabetha omnis generis hæresibus tutum receptum dare coacta fuit, ad sui regni totale exitium.

Nam in Angliæ regno quatuor potissimum sectæ sub ea sunt nate, quæ ad Caluinianam proxime accedunt, cæremonijs tamen multum inter se discrepant. Prima eorum est qui Regiam pro Ecclesiæ capite agnoscunt, Regia inde, vulgo vero Anglicana dicta: cuius fundamenta Henricus VIII, iecit, Eduardus eduxit & Elisabetha stabilivit de qua hætenus satis est actum. Secunda est Catharorum seu Puritanorum, vel Consistorialium: quod ex Consistorij præscripto omnia agenda esse censent. De ijs sequenti capite dicentur. Tertia est Baronitarum à Barone quodam auctore nomen habens: de qua Beza Epistola LXVIII Quarta Domus seu Familia Amorudicitur, quæ ceteras omnes capitali odio persequitur. Huius auctor Baronus quidam Henricus Nicolai fertur, Omnes vero virulentissimis scriptis mutuo sese exagitarunt; quæ passim exstant. Inter alios VVirtegius magnum contra Puritanos volumen edidit, quo Anglicanæ Ecclesiæ reformationem rite factam, nec à Geneuensis formulam eius petendam esse contendit. Eodem Baronitæ noua Angliæ Prodigia appellant. Stapletonus Puritanos aî reginæ primatum detestari, eamque ob causam duobus Reginæ iussu, laqueo gulam fractam; sexdecim vero circiter Geneuam ad Bezam aufugisse, sed non hic finis malorum.

#### DE ILLEGITIMIS HÆRETICORUM Ministrorum connubijs. De Puritanis.

De Catholicorum quorundam martyrio: & inuincibili feminarum aliquot constantia.

#### CAPVT XI.

#### ARGVMENTVM.

- I. Sacerdotum in Angliâ uxores & spurij in summo sunt contempti.

V 2

II Df

- II. De Puritanis hæreticis.  
 III. Rigidum contra Catholicos Edictum.  
 IV. Catholici quidam Angli martyrium passi.  
 V. P. Patissonii martyrium, & incredibilis quarundam  
 seminarum constantia.  
 VI. Sex Religiosorum conuentus ex Anglia emigrant:  
 moniales vero quod Anglos aliquot ad Catholi-  
 cam fidem conuertissent, puniuntur.

I. Possamusne dicere, Thebanos iure merito in templo quodam super quadrata columna tabulam collocasse, in qua diræ & horribiles execrationes contra Minya, eo quod Ægyptios à tranquilla & frugali vita ad voluptariam traduxisset insculptæ erant utique dices. & non hæresiarchas illos detestabimur, à quibus tot homines abiecto castitatis voto, in immundam omnis immunditiæ abyssum præcipitati sunt, & tamquam Herculis olim sacerdotes, qui femineo habitu sacrificarunt, tandem à carnis voluptatibus victi, femineæ contubernium Deo prætulertunt? Apud Romanos Flamini Diali fermentum degustare nefas erat, eo quod corruptionis sit symbolum, & si nimium in farinam, mittatur, panem acidum & ingratum reddat. At quam multi sacerdotes Christiani fermentum illud corruptionis & immunditiæ degustarunt, quod postea panem illum Ecclesiæ sanctificatum, quo anima & corpus nostrum nutriuntur, corruptit? Fermentum hoc leues illæ & lascivæ fuerunt femine, quorum impudico amore Noui illi Episcopi, excucullati monachi, perfidi sacerdotes, Canonici & quicumque alij Clerici, pudicitæ & continentie non minus arce bellum indixerunt, quam prædecessores illorum & prisca sacerdotes contra carnis libidines gesserunt. Gulielmus Rossæus (a) infamibus hæreticorum matrimonijs nihil frequentius esse dicit, quam adulteria & repudia: ut licium inde natarum frequentia testatur. Inter Anglicanos Ministros Sebastianus Hasius inquit, frequens esse velut mercimonij genus, vxorum permutationem. Poyneus Victorianus Episcopus, sua non contentus, alienam etiam vxorem rapuit ac Maria regnum exorsamale conscius in Germaniam Argentoratum vsque profugit (b) Cranmerus ille Mulierosus, & bigamus Archiepiscopus, ducta in Germania Osiandri Hæresiarchæ nepte (c) quacumque iter fecerit concubinam arce inclusam, inter suppellectilia secum vexit, illam necessitatis vas appellans. Cassellus concionator quidam, Crescens vulgi

ioco dictus fuit, eo quod omnifere sermone illud, Crescite & multiplicamini, inculcaret. Quia vero vxorati hi Episcopi à regi ordinibus impetrare non potuerunt, vt proles ipsorum haberentur legitima, & plerique tam infelices erant vt scorta fere pro vxoribus duxerint: præscriptum est à regina, vt nec presbyteri nec Episcopi vllam deinceps feminam in coniugium acciperent, nisi prius certorum hominum iudicijs approbatam. Nihilominus tamen pauci inueniebantur, qui id genus hominibus etiam Archiepiscopis, filias suas vxores dare vellent; connubia hæc infamia esse existimantes. Collegiorum quidem Rectoribus permissus erat coniugij vsus interdista tamen vxorum in collegijs cohabitatio, ne iuuentus scilicet corrumperetur. Nihil certe fere vquam hæreticistam probrosum fuit, quam ista tam coniugiorum quam prolis publica & omnium iudicijs approbata infamia. In lege Mosaiica agnum paschalem manducaturis præceptum erat, vt à feminatum vsu abstinerent (d) at lasciuia illi hirci nisi concubinam habeant, vix dignos se putant qui sacra tractent. Atqui dogma hoc nequaquam ex Conciliorum canonibus hausert, qui celibatum sacerdotibus iniungunt. Concilium Nicense I. (e) sacerdotibus prohibet, ne vllam feminam, exceptis matre, auia, & sorore domi secum habeant. Quis vxorum mentionem non ibi facturum fuisse Concilium putet, si eas sacerdotes habuissent? Calixtus Papa expressis verbis cœlibatum presbyteris præcipit (f) Clemens I. (g) Leo I. (h) Gregorius. (i) Origenes (k) aiunt, et tantum qui castitatis votam fecerit, licere sacrificium offerre. Chrysostomus in Homilia II. super Iob inquit, Episcopum monogamum esse oportere, non quod hoc ita in Ecclesia obseruandum sit, vt vxorem habeat vel habuerit. Sed quod sacerdotem omnino castitate ornatum esse deceat. S. Augustinus in libro de adulterinis matrimonijs, Solemus, inquit, clericorum continentiam proponere. S. Hieronymus contra Vigilantium in hæreticos nostri temporis sententiam damnationis pronuntiat, qui adulterium castitati præferunt, &

a. Lib. de iusta Reip. in Har. animad. b. Godovinus in Episcopo Vintoniensibus c. Idem in Archiepiscopo Cantuariensibus. d. Exod. 9. e. Conc. Nic. I. can. 3. (f) Calix. apud Grat. dist. 27. can. presbyt. g. Clem. I. in can. Apost. can. 27. h. Leo I. epist. 82. i. Greg. epist. 42. k. Orig. hom. 23. in Num.

matrimonium apud Deum in maiori precio esse dicunt quam ipsam virginitatem. Et quidem huic potissimum Virginitati hæretici iugulum inuaserunt, ut per eius latus ceteras omnes peterent atque extirparent. Negari certe non potest, plures libidinis flammis quam religionis studio accensos, in Anglia, Germania, Belgio & alibi passim ad hæreticorum castra transfugisse, & etiamnum transire.

II. Verum enim vero ut impurus hic Ministrorum concubinatus spurios quamplurimos exclusit; sic ipsa quoque hæresis notham quandam sectam exclusit, quæ olim tempore ita adoleuit ut matrem pæne ipsam suffocaret. Ex Reformatæ enim siue ea quam Elisabetha inuexerat, & Calvinistica secta inter se collatis alia quædam exstitit, quæ Puritanorum dicitur, eo quod ceteris puriore religionem habere se iactent. Anno M. D. LXXXVII. in Anglia libellus prodijt, in Gallicam linguam deinde ab Hugonota quodam traductus, cuius auctor id vnice persuadere conatur, inter Puritanos & Reformatos Christianos nihil interesse: idque nomen illis tributum, qui Ecclesiam ad eam normam quæ Genevæ, in Gallijs & Scotia obseruatur, reformatam cupiebant. Idem tamen fateatur, Puritanos à ceteris Reformatis tamquam pestem aliquam odio atque execrationi haberi. Inter alia facinora Puritani hi, ut Calvinista in Gallia, clausulam illam, *Gloria Patri & Filio, &c. antiquitus ab Ecclesia ad refutandam Arrii & aliorum hæresin filium cum Patre adorandum esse negantium, Psalmis decantari solitus annexam, sustulerunt.* Quod si quis scire cupiat quid Puritani de Parlamentaria illa reformatione & vulgaribus Protestantibus sentiant; Rescij Atheismos legat. Quis vero non diuina quadam providentia factum dicat, vt dum in Anglia, Londini præsertim, persecutio Catholicorum summe feruet, Puritani ibidem contra Protestantes insurrexerint, eosque scriptis & concionibus mirum in modum exagitarint? Eorum tres tum erant antesignani; & quamuis omnes inter se dissenserint, singuli tamen Propheticum sibi spiritum arrogabant. Primus erat *Compingerus* quidam, qui *Pater misericordie* dici voluit. Secundus, *Ardentonus* nomine, *Iustitia & ultionis præco*: Tertius, *Hæreticulus*, foediori blasphemia *Christi imago* dici exoptans. Hi omnes Regiam seu Parlamentariam ecclesiæ formam vt supersticiosam & impiam redargebant, vt pote coronas suis capitibus asserere volentes, iuxta Apocalypticarum

locustarum naturam: Itaque in reginam etiam acerrime inuehebantur, quod à Cantuariensis Archiepiscopi & Hatroni Cancellarij nutu & arbitrio tota penderet: eò tandem progressi vt dicerent, *dignam esse reginam qua à Deo puniatur & regno etiam priuetur, nisi Prophetis ad salutem ipsius excitatis dicto esset audiens.* Nihil vero in omni Anglorum religione (si modo religio dicenda sit) tam religiosum erat, quod illi non vellicarent ac suggillarent. *Quin etiam futurorum prædictiones iactabant,* vt olim Pharisei tempore Herodis fungentes à Deo constitutum esse vt ablato regno ab Herode in alium transferatur, cuius ipsi essent futuri nutritij qui Phariseos fouerent, quibus alijsque artibus non reginam tantum, sed & uniuersam aulam, adeoque totum regnum miris modis perturbabant: sic vt quemadmodum hæresis Catholicam Ecclesiam persequeretur paulo ante, ita nunc non minus se ipsam conficeret, ac secum ipsa digladiaretur. Illud non sine causa miretur aliquis, repertos fuisse homines qui tam absurdis ac nefandis dogmatibus assentirentur. Sed nihil mirum: quum natura hominis tam nouitatis sit auidissima quam corruptionis. Nefario cuidam uebuloni, qui Iesum Christum, vel imaginem eius se esse ferebat, Londini Anno M. D. xci. die VII. Augusti publice in foro gula laqueo fracta est. Alius pseudopropheta, qui & ipse tamquam alterum Messiam, se ad dexteram Dei collocarat, morti iam vicinus, horribiles effudit blasphemias, Eliam inelamans, vt ignem cælitus ad perdendos homines demitteret, eoque non cadente, pessimam rem facturus circumstantibus imprecatus est vt à Papæ & peste pessimis modis perderentur. O homines, immo monstra plusquam furiosa! Atque vtinam cum huius vita inaudita hæc pessimorum hominum rabies fuisset extincta! quæ multorum animis diu postea inhæsit. Eo tandem Puritanorum erupit audacia, vt *Nortonus* quidam librum, quo Reginales seu Parlamentarios Episcopos, eorum vitam & mores virulente traducebat atque oppugnabat, in lucem emittere conatus sit. At quod ille facere ab alijs impeditus non poterat in Anglia, Scoti quidam Puritani abunde præstiterunt in sua regione pro fratribus suis zelum affluentes, multis tam contra Reginam quam Anglorum Protestantium religionem libris vulgatis, ex quo factum est, vt & ipsa toleraretur ab alijs, ferre coacta sit, vt & ipsa toleraretur ab alijs.

& uno hostiū cuneo liberata, tanto melius Catholicos primatum ipsius oppugnantes, extirpare possent. Mense Octobri Hattonus regni Cancellarius, extremum vitæ diem clausit, corde quidem Catholicus, sed qui totum Regiæ se dederat, cui dū placere studebat, in hæresis malis actis animam diabolo sacrificavit. Puritanos ille cane peius & angue oderat, sed ambitione excæcatus, ceteris Protestantibus facile sese accommodabat. Puritanorum vero præcipuus fautor & patronus erat Huntingtonæ Comes, optimi Cardinalis Poli pessimos pronepos, ad regnum hæreticorum opem acquirendam aspirans.

Mortuo Hattono Cancellario (quod fuit XVII. Octobris) postmodum regina Edictum ceteris quæ hætenus exierant multo rigidius contra Catholicos publicari iussit: quod nonnulli multo aere conceptum, sed quo minus promulgaretur, à dicto Cancellario impeditum fuisse dicunt, eam præcipue ob causam, quod eius auctor Cæcilium regni thesaurarius putaretur, à quo Puritanos quos oderat fovendi non ignorabat. Harum vero legum duo sunt genera. Aliæ enim sunt pecuniariæ: aliæ capitales.

#### Leges Pecuniariæ.

1. Quicumque sedecim annos natus Protestantium concionibus & divino servitio interesse recusaverit, singulis mensibus vicenarum librarum Anglicana moneta (id est, septuaginta scutos Gallicos) multam persoluto. Qui in ere tantum non habuerit, eandem in carcere detineatur quoad persolvere queat.
2. Missæ, etiam secreto, interfuisse convictus, totum annum in carcere detineatur, nec prius etiam post id tempus emittatur, quam centum & undecim scutos persolverit. Sacerdos vero qui Missam celebravit, eandem & ipse detineatur, nec prius dimittatur quam quadringentos & viginti duos fisco regio pendere scutos: idque tot vicibus quot Missam celebrasse fuerit convictus.
3. Nulli Ecclesiastico qui religionem Romanam & Papæ auctoritatem non publicè eiserit, ullum beneficium possidere fas sit.
4. Qui eandem abiurationem non prius fecerit, ad nullum publicum munus administrandum admittentur.
5. Nullus scholarium aut litteratorum in Collegiis locum habere poterit, nisi prius in ingressu, vel gradu susceptioe Papæ in causis Ecclesiasticis auctoritatem eiserit.
6. Pupilli hæreditatem adire, aut fructus bonorum percipere non poterunt, nisi publice prius iuramentum hoc præstiterint.
7. Qui supra Baronatus sunt dignitatem, & ad comitia vocari solent, nullum suffragij ius habeant, nisi Papa auctoritatem prius eiserint.
8. Si quis horum iuramentum hoc præstare: secundum recusat, omnibus bonis multatus ad perpetuos carceres condemnatur.
9. Qui Regiam supremam Anglicana Ecclesia capuisse negaverit, eandem pœna afficitur.
10. Qui munuscula illa consecrata, Agnus Dei rosaria Crucifixi imagines, & alia similia in Angliam intulisse apprehensus fuerit, omnibus bonis multatur, & perpetuo carcere detinetur.
11. Qui pedagogum domi sue habuerit Protestantium conciones & sacra non frequentantem, aut à Calvini Episcopo non approbatum, singulis mensibus tricenos ternos scutos persoluto, quam diu eum secum habuerit.
12. Qui noverit aliquem cuius opera alius eum Catholica Ecclesia reconciliatus sit, aut reconciliatorem illum iuverit aut celarit, nec nomen eius ad magistratum detulerit, omnibus bonis multatur, & in regni potestatem persona ipsius traditor.
13. Qui alteri suaserit ut ad Romana Ecclesia unitatem redeat, etsi id non procurarit aut effecerit, eidem pœna obnoxius esto.
14. Qui auctor alteri fuerit, ut in causis Ecclesiasticis Papa obediat, aut talem adiuverit, eandem pœnam luit.
15. Qui noverit aliquem qui persuaderi sibi passus sit ut Papa velit obedire, aut in futurum obedientiam promiserit sine hac in re ullum auxilium præstiterit, nec nomen eius intra vicissimum diem ad magistratum detulerit, eadem pœna afficitur.
16. Qui sacerdotem noverit, qui alteri absolutionem dederit, aut illum iuverit vel celarit, eandem pœnam subito.
17. Sacerdos qui absolvendi à Papa habet potestatem licet eam non exerceat, eadem tamen pœna patitur.
18. Qui talem potestatem habere se iactaverit, etiam si non habeat, nisi rem ipse aperiat eandem pœnam patitur.
19. Itemque, qui absolutus fuerit, etiam si id non petierit.
20. Qui religionem in Anglia iam usitatum contempserit.

serit, eo sine ut alios ad Romani obedientiam Pontificis adducat, vel hoc ipsum effecerit, aut alij persuaserit ut quemcumque alterum ad Romanam religionem adducere conetur, eius bona fisco regio cedunt.

Sequuntur leges Capitales,

1. Quicumque dixerit, scripserit, aut quocumque modo etiam rogatus confessus fuerit, Pontificem Romanum Anglicana ecclesia caput esse, aut quancumque in id regnum potestatem habere in rebus Ecclesiasticis, reus sit Criminis lese. Maiestatis, & tamquam proditor puniatur.
2. Eiusdem criminis reus esto, qui ad Pontificem Romanum provocarit, & Pontificias Bullas in Angliam Roma attulerit.
3. Item qui sacra illa munuscula, qualia sunt Agnus Dei, rosaria, calculi benedicti, aut alias res eiusmodi consecratas in regnum apportarit.
4. Qui tertium requisitus, Pontificiam auctoritatem etiam & supremam in causis Ecclesiasticis regina potestatem agnoscere recusarit, eiusdem criminis reus esto.
5. Nec non qui Reginam schismaticam aut heticam esse dixerit scripserit, aut alio quocumque modo asseruerit.
6. Qui quamcumque personam ad Romana Ecclesia unionem reduxerit.
7. Qui eidem reconciliari se passus fuerit.
8. Qui cuiumque persona cum Romana Ecclesia reconciliationem procurarit.
9. Qui cuiumque ut se reconciliat, auctor fuerit, etiamsi eam reconciliationem ipse non procurarit.
10. Qui alteri persuaserit, in rebus Ecclesiasticis Papa obediendum esse.
11. Itemque illo qui persuaderi id sibi passus fuerit.
12. Et qui ut alij id persuadeatur procurarit aut consilium dederit.
13. Qui posthac in Pontifici futurum se obedientiam promiserit.
14. Quicumque sacerdos Regina subiectum absoluerit.
15. Qui absolventi in Anglia potestatem habuerit, etiamsi ea non utatur.
16. Qui eam potestatem habere se iactarit, etiamsi non habeat.
17. Qui a sacerdote vel praua vel non praua petitione absolutus fuerit.
18. Qui aliam absoluit procurarit.
19. Qui consilium dederit, etiamsi absolutionem non procurarit.

20. Qui ut alium qui absoluat, consuluerit aut procurarit.

21. Qui a religione in Anglia iam vigente alium dehortatus fuerit, eo sine ut Pontifici praestetur obedientia.

Ecce tibi omnium quae unquam fuerunt, iniquissime in Anglia de religione & rebus Ecclesiasticis latae leges: quae etsi ruinoso admodum, vel nullo potius nitentur fundamento, seueritate tamen in transgressores facta inquisitione, multo seuerius ac crudelius exsequutioni demandatae fuerunt. Supplicij vero forma sic habet. Dam-natus crati supinus impositus, ad supplicij locum productus, & collo in laqueum inserto aliquam diu ad patibulum suspensus, inciso fure semivivus demittitur: mox sententi adhuc virilia absciuntur, inde aperte ventra intestina extrahuntur, & in ignem proijciuntur. Tandem amputato capite, corpus in quatuor partes dissectatur, eaque celebrioribus, urbis locis horribili spectaculo suspenduntur: bonis interim omnibus fisco addictis, & si nobili sint familia, Nobilitatis insignibus destractis. Vides, quod nihil profecto crudelius est haeretico in alios potestatem habente, utpote in quibus nihil omnino est Christianae humanitatis: qua feritate ita sunt imbuti, ut si Catholici deficiant tunc eadem in seipso quoque grassentur. Novi isti Nerones & Christiani nominis persecutores in Anglia Catholicorum sanguinem ita sitiebant, ut eo tinctus Tamesis saepe colorem mutarit. Interim tamen iidem cum Catholicis quos funditus extinctos cupiebant, multo quam erat mitius agi clamabant. Quod si mille novorum tormentorum suppliciorum formas, tum infinitam hominum ob Catholicam religionem varijs cruciatibus sublatorum multitudinem enumerare hic velim; quavis Hiade manus, & cui nihilominus quotannis accessio aliqua fieri posset, opus mihi molendum foret. Neque inter barbaras Indorum nationes, neque apud Margaiates & Toupinabautios, neque inter Turcas & Arabes unquam tot tamque crudelia facinora designata leguntur, qualia in Anglia inter Christianos, si modo Christiani dicendi sunt quorum crudelitas & tyrannis nullo modo satari potest.

IV. Verum ut ex quamplurimis paucos aliquot recenseam, Anno MDLXXVII. Cethbertus Mavus presbyter, primus ex seminarijs Anglicanis martyrium obiit. Anno sequenti Ioannes Nel-

sonus

sonus idem martyrium sustinuit, eo quod etiam ex Calvini doctrina, Reginam hæreticam esse dixisset Anno MDLXXX. Gulielmus Tirvitus, Clarissimi viri Roberti Tituti equitis aurati filius primogenitus, religionis Catholicæ causa comprehensus, quod in sororis nuptiis missam audivisse diceretur, in turrim coniectus est. Robertus Tirvitus Gulielmi frater, eadem de causa captus; & licet vehementer ægrotaret, nulla tamen intercessione aut fidei sponione obtinere potuit, ut in turrim non conijceretur, unde paulo post mortuus est. Erant hoc ipso tempore in hoc eodem carcere Hiberni proceres Catholici, Archiepiscopus Armacanus, Comites Kilderensis, & Clanricandensis, Baro Delvinus, Nugentus item, Meusque nobiles, Rudolphus Cervinus, Thomas Coramus, Robertus Jonsonus, Lucas Kirbæus presbyteri, Nicolaus etiam Roscarocus, & Henricus Ortonus laici nobiles, ex alijs carceribus in Turrim perducti. Thomas Coramus & Lucas Kirbæus presbyteri, Scavingeri filiam ad unam horam & amplius passi; ex quo prior copiosum sanguinem è naribus emisit. Rudolphus Cervinus, & Robertus Jonsonus presbyter, equulei tormento gravissimè vexati. Rudolphus Cervinus iterum equuleo subijcitur. Joannes Bosgravius Societatis Jesu, & Joannes Hartus presbyteri, Joanes etiam Paschalis nobilis laicus, ex alijs carceribus in hunc commutantur. Idem Joannes Hartus postquam dies quinque in terra decubisset, ad equulei cruciatum deductus est; idem factum Hentico Ortono.

Anno Domini 1581. Christophorus Tomsonus presbyter gravis, in Turrim deductus, eodem ipso die equuleo subiectus est. Nicolaus Roscarocus nobilis laicus equuleo tortus. Joann. Paschalis & Herramus Stevenus laicus, tormentorum metu adducti, ut in publico conventu, nonnulla contra fidem profiterentur, nominatim se hæreticorum sacra adire velle, insequente die ad aliorum alleccionem, liberi dimittuntur. Eodem die, eodemque conventu, Odoenus Hop-tonus, Turris præfectus, cum eos militum vi ad ecclesiam pertraxisset, publicè protestatus est, se neminem in suo castro habere qui libenter ecclesiam protestantium non adiret. Joannes Nicolaus Minister antea Calvinianus, postea fide Catholicus ut quasi Roma rediens, & à fide excidens alios ad ruinam induceret exemplo, ultro se offerens ab hæreticis capitur & in Turrim conijcitur; ad quem Ministri statim

ramquam cum eo argumentum acturi, accedunt; ille autem ad diem statutum fidem Romanam abiurat, & concionatoris munus contra Catholicos assumit, liberque statim dimittitur. Idem Nicolaus suggestum conscendit, in Romanum Pontificem, (cuius expensis se aliquot annis Romæ vixisse iactitabat) invehitur, omnes captivi ad eum audiendum vi pertrahuntur, quem tamen debacchantem aliquoties interruperunt, & finita concione communibus vocibus exagitarum, exploderunt. Atque ab hoc tempore ad festum usque Pentecostes sequentis, singulis Dominicis ac festis diebus custodum sive militum manibus, abrepti sunt ad conciones hæreticas, quæ à ministris ad hoc designatis fiebant, audiendas; quot semper è suggestu discedentes præsentem populo, mendaciorum convincebant, & ad disputationem provocabant, exclamante interim & tormenta minitante Hop-tono præfecto, ni tacerent. Id sane est Libertatem conscientiarum dare & vregere, pudeat tam splendide mentiri. Thomas Brucous laicus collegii Romani paulo ante alumnus, in porta captus & ad Turrim adductus, in lacu ad menses 5, detinetur. Georg. Duttonus laicus ex alio carcere in Turrim perlatus cruciatuum metu post 64 dies hæreticorum postularis ex parte consentit; ut adiret eorum sacra: licet aperte profiteretur, se ipsorum communionem nunquam accepturum, ea tamen conditione libertate donatur. Ioan. Nicolaus iterum parata pro concione invehitur, pulpitem conscendit, cuius honestandi causa nonnulli proceres, alijsque nobiles aulici, affuerunt; sed ille tam ineptè se gessit, ut eos puduerit, & Coramus presbyter mira spiritus libertate, gravissimè eos officij sui admonuit, quæ res mortis suæ deinde accelerandæ causa fuisse putatur, Nicolaum tamen omnes ex eo die contempserunt. Post Nicolaum diversi ministri varijs temporibus inducti fuerunt, qui vicissitudine quadam coram conviciarentur, singulis enim concionibus dum persuadere volebant, seditiosos, rebelles, idololatrias, ac perduelles appellabant. Alexander Briantus presbyter ex alio carcere, ubi siti ferè enectus fuerat, in turrim conijcitur, compedibusque gravissimis per duos dies oneratur. Tunc aciculi acutissimi sub ungues ei immissi fuerunt, ut confiteretur quo in loco P. Personium vidisset.



disset, quod fateri tamen constantissime recusa-  
vit. Idem Briantus in lacum coniecit, indeque  
post octo dies retractus est ad equuleum, quem  
passus est omnium gravissimum hoc ipso die se-  
mel & die postero bis, ex ipsius tamen ore post au-  
ditum se nihil quicquam doloris sensisse in ulti-  
ma hac corporis sui dissensione, cum maximè sa-  
virent tortores, ut ingentes ei afflictiones inferret.  
Joannes Prynus presbyter, proditorum cuiusdam  
Elioti, quem ille plurimis beneficijs affecerat, ca-  
pitur, eodem etiam die Joannes Schirtus, & Geo-  
rgius Godsalvus presbyteri comprehensi, omnes in  
turrim conijciuntur.

Ceteros vero omnes quis enumeret? Quæ-  
cumque horribiliora tormenta, quoscumque cru-  
ciatus exquisitissimos, quoscumque carceres spur-  
citæ & horrore plenos cogitatione quis sibi fig-  
gat, vix tamen eorum quæ Catholici in Anglia  
passi sunt, vel minimam partem assequetur. Infi-  
niti certe Prælati, Doctores & Confessores in car-  
ceribus passim mortui sunt: qui etsi olim ad nul-  
lum alium usum destinati fuerint, quam ut pro-  
ditorum & scelestorum hominum essent custo-  
diæ, tum tamen omnis generis, sexus & ætatis  
hominibus, eo tantum quod Catholicam profite-  
rentur religionem, pleni erant. In Briduelum car-  
cerem olim meretricum custodiæ assignatum, hon-  
estissimæ matronæ & virgines conijciuntur,  
inter quas iuvenula quædam Tonsonia nomine,  
miram constantiam præstitit. In Cornubia  
provincia carcer est, in quo captivis præter pa-  
nem benevolentiam & aquam sicu corruptam ni-  
hil præbitum fuit. Idem dum Londinum (quæ  
urbs centum leucis inde distat) deducuntur, equis  
macilentis per caudas invicem connexis sine fræ-  
no, sine sella impositi, cruribus infra equi ven-  
trem, & manibus ad tergum colligatis abripiebantur:  
quæ iter facerent, à vulgo passim irrisi, & iniu-  
rijs affecti. O præclaros conscientiarum Liberarum  
patronos!

V. Inter alios P. Patesonus, in Collegio Rhe-  
mensi educatus, in eodem carcerem cum septem  
furibus detrusus fuerat: quos ille oratione sua &  
admonitione ita convertit, ut ad supplicium  
producti, fidem Catholicam omnes constantem ad  
extremum usque spiritum professi sint. Quæ de re  
accusatus ille & crudelissime tortus, inter  
summos cruciatus animam Deo placide red-  
didit. Tres præterea ex eodem Collegio sa-  
cerdotes, & duo Nobiles laici, quod cum

ijs communicassent, extremo supplicio Londi-  
ni affecti sunt. Nobilis etiam femina Coplæi fi-  
lia, cum alio Nobili capitis pœnam luerunt, quod  
Catholicum sacerdotem hospitio suscepissent,  
& quamvis vitæ gratia ipsis facta esset, in  
Calvinisticam Synagogam frequentare vellent,  
ut tamen ea gratia uterentur, adduci non po-  
tuerunt. Tres filias Helenam, Catharinam, &  
Mariam, quarum maior natu vir. XVI. ætatis  
annum attingerat, matrona quædam nobilis, A-  
lano Cardinali cognatione iuncta, habebat: quæ  
quum accepisset Edmundum Trafordum Regi-  
emissarium, pervicacem Calvinistam brevi affore,  
& grave periculum quum ob generis splendorem,  
tum opes (quas emissarij isti unice venantur) sibi  
imminere intelligeret, spiritualibus armis, &  
in primis sacro illo viatico munita in tutum locum  
se recepit, relictis domi filiabus, quibus in-  
noxiam ætatem præsidio fore sperabat. Nec mo-  
ta. Domus omnis ab hæreticis perquiritur, filia  
ubi mater sit rogatur. Quam ut proderent, quum  
nullis precibus aut minis adduci possent, metue-  
rent vero ne cruciatibus subiectæ fateri cog-  
erentur, clanculum noctu & ipsa discedunt, &  
quatuordecim dierum confecto itinere, tandem  
ad matrem perveniunt: cum qua in Galliam tra-  
jicientes, Rhemos ad cognatum suum Alanum  
conferunt. Unius ex proceribus, Morganti no-  
mine, uxori, ob Catholicam fidem accusatæ, Re-  
gina impunitatem promiserat, si modo templum,  
dum concionem haberent Protestantes, raptim  
veller transcurrere: quæ quum respondisse, mal-  
le se mille vitas perdere quam quidquam in Ca-  
tholicæ religionis præiudicium facere, multorum  
annorum carcere gravissimisque molestijs exerci-  
ta fuit & defatigata. (a) In festo Paschatis tres i-  
dem femina, cum sacerdote qui Missam celebra-  
rat, captæ, & ludibrij causa per frequentissimas pla-  
teas, & ille quidem sacris indutus vestibus, tradu-  
ctæ & in carcerem detrusæ, ex legis præscripto  
multam persolverunt: ex quibus una Clichera,  
quod mira constantia respondisset, crudeli mortis  
genere extincta fuit, inter duas tabulas saxorum  
pondere exanimata.

VI. Imprimis vero Religiosorum conventus in  
Angliæ regno magnas sustinebant calamitates, a-  
deo ut ex quatuor, omnes inde in Belgium trans-  
fugerint, Franciscani nempe & Carthusienses: tum

X

duz

a Vid. hist. Holings. Anno 1574.

dua Monachorum familia. Quum autem ea qua S. Brigita consecrata erat, crescente quotidie monialium numero, sed re ditibus decreverantibus, diu tueri se non posset, decretum inter Catholicos fuit, ut grandiores natu Rothomagum migrarent; iuniores ad parentes & cognatos se reciperent. Id quum regina comperisset, vix his persuadere conata est ut Calvinisticam doctrinam amplecterentur; eumque in finem per procerum hereticorum familias (erat enim pleraque nobilitate profapia) eas distribuit. At tantum abest ut hereticorum eis conversatio nocuerit ut etiam multas ipsa suis persuasionibus, vita & exemplo ad Catholicam adduxerint religionem. Id quum magistratui innotuisset, in carceres inde & nonnulla quidem perpetuos, detrusa fuerunt Anno M. D. C. II. quo auctor Gallice hæc conscripsit, Burgigalam femina quædam religiosa ex Anglia appulsa fuit: quæ opibus non mediocriter, cognatorum opera instructa, in Hispaniam inde profecta fuit, monasteria ibi suæ professionis ingressura. Quis tantam constantiam, tamque admirabilem zelum non omnibus modis prædicandum dicat: quo imbecilles mulierculæ accensæ, nulla viatum incommoda nulla maris aut terræ pericula, solo diuino fultæ amore, reformidant.

MIRA QUATUOR PUERORUM  
constantia. Jesuitarum in Angliam ingressus.  
P. Edmundi Campiani, & aliorum sacerdotum  
martyrium; cum miraculis aliquot.

## CAPVT XIII.

## ARGUMENTUM.

- I. Etiam infantes & pueri ab hereticis Anglis martyrio affecti.
- II. Catholici in Angliam nullam ob aliam quam religionis causam puniti.
- III. Iesuite in Angliam ingrediuntur.
- IV. Edictum contra eos qui publicis hereticorum concionibus interesse recusant. P. Campianus captus & martyrio afficitur.
- V. Itaque septem alij.
- VI. Ioannis Nelsonij martyrium, constantia, & miracula in ipso & alijs diuinitus facta.

I. Ge. Lector, iam in arenam Pythiorum ludorum descendamus, non quidem ut Pancratiastis bene armatos, fortitudinis & roboris sui egregia specimina edentes, nec ut pueros cum pueris, ut olim solebat, commisos sed potius, ut pueros, eosque paucos, cum magna hereticorum manu ad eius confusionem congregantes spectemus. Supra quidem hæresis velut arena inclusam ab vtriusque sexus hominibus in Anglia victam ac prostratam vidimus; at iam videbimus, ingens hoc, informe & horridum monstrum ne contra pueros quidem se tueri posse. Leones à mulieribus & pueris vim abstant: quibus tamen sauisimi hi Leopardi & Anglicanæ Tigrides nequaquam pepercerunt. Sed ad rem ipsam veniamus.

Anglus quidam Nobilis quatuor habebat filios, Thomam, Robertum, Richardum & Ioannem: quorum natu maximus iam decimum sextum ætatis annum agebat. Hi dum in Lancastrensi agro sacerdotem qui diuinum celebraret officium, quærent, à magistratu omnes comprehensi fuerunt. Ad iudicium tribunalia producti, & ut Catholicam desererent religionem & sacerdotem proderent, tam minis quam promissis frustra tentati, tandem longa fame & siti cruciati, quum iam iterum producendi essent, largiori vini potu inuitantur, ut ebrii vel tanto facilius steterentur, vel in responsionibus hallucinarentur. At malitiose secum magi grauer conquesti, eod die nihil respondere voluerunt. Inter alia multa illis magnifice à Comite Darbiensi promissa fuere: quæ tamen omnia magnis animis illi contempsit. Pædagogis deinde hereticis in disciplinam dati sunt; ut ab eis corruptæ doctrinæ lac imbiberent. Sed hic quidem astus processit. Tandem res natu maiores fuga se ex hereticorum manibus eripuerunt, & relictis ob Christiamorem omnibus fortunis, in Collegium Rhemense adscribi voluerunt.

II. Verumenimvero operæ precium est ipsorum hereticorum de ijs qui Elisabethæ eiusque Consilij iussu ad supplicium rapti sunt, loquentium testimonia proferre. Aiunt, illos non ob religionem, sed prodicionem supplicij fuisse affectos. At contrarium euincunt, tum Consilarijs ab Elisabetha datæ commissiones, tum leges supra positæ. Audiamus ipsorum verba. Mense Iulio inquit Holingshedo & Stouius in Annalibus Angl. (1559.) Nicolaus Hethus alias Heath Archiepiscopus Ebo-

Eboracensis, Episcopi item Eliensis & Londinensis, & alij tredecim vel quatuordecim simul comparere iussi coram Regina Consiliarijs, eo quod recusarent accipere iuramentum de Maiestatis sua primatu Ecclesiastico, & de alijs religionis articulis, Episcopatus sui priuati fuerunt: quod multis etiam Rectoribus, vicarijs, alijsque Ecclesiasticis factum est, qui beneficijs suis exuti, diuersis carceribus traditi fuerunt (a). Non ergo de crimine læsæ Maiestatis, sed de religione illi postulati fuerunt & damnati. Eadem ob causam, quod scilicet Regina primatum fateri nollent, Cuthbertus Maynus, Ioannes Nelsonus, alij, extremum supplicium subierunt. Sed vt euidentissime intelligatur quam ob causam Catholici in Anglia varijs pœnis affecti sint, fatiserit Parlamenti Edictum Anno M. D. LXXXI. publicatum proferte; in quo omnibus omnia crimina condonantur, exceptis ijs qui in Catholica fide constantes permanerent: quos tamquam criminis læsæ diuina Maiestatis reos puniri Edictum iubet. Et tamen Elisabetha toti Mundo persuadere voluit, Catholicis ob conatus contra ipsius personam & regnum susceptos, supplicia illa irrogata fuisse: quasi pueri etiam, feminæ, & pauperes religiosi de euertendis regnis cogitarent. Constat profecto, iudices sub ipsa schismatis initia hoc artificio vsos non esse, sed reos simpliciter de Fide interrogasse. Sed mirum non est quod hæretici tantam martyrij gloriam sanctis illis animabus inuident: quæ tamen etiam in densissimis Mundi tenebris tamquam sol claritatis suæ radios undique sparget. Sed iam aliorum quoque ibidem martyrium passorum florantissimas palmas videamus.

III. Quamuis ex Seminarijs, quæ supra passim erecta diximus, non pauci Catholicam religionem in Anglia lapsantem non modo sustinerent, sed in dies magis magisque cõfirmarent, in primis tamen luculentam hac in re operâ Patres Societatis Iesu præstiterunt: inter quos primi ac præcipui fere fuerunt Robertus Personus, & Edmundus Campianus. Quam vero capitali odio Elisabetha Societatem hæc semper persecuta sit, inde quoque patet, quod & Turcarum Imperatorem sollicitauit, ne Patribus huius Societatis in imperium suum adiutum permitteret, aut concionandi Christianis permitteret facultatem: quod tamen Galliarum regis Orator impedituit. Quam deinde Angli piratæ nauim versus Brasiliam vela facientem intercepissent, Iesuitas omnes in ea repertos (erant vero triginta octo, ad annuiciandum Brasilianis E-

uangelium destinati) in mare biduo diversis tormentis mactatos abiecerunt. Sed in Angliam redeamus, vbi duo illi tam doctrinæ quam vitæ integritate præstantissimi viri breuitate in promouenda Catholica religione incredibile operæ precium fecerunt, antequam quidquam reginæ innotesceret: vt ipse Campianus in Epistola ad Generalem Societatis Præpositum testatur; Campianus, inquam, fortissimus Christi athleta, qui vt olim Anaxarchus, liber animo ab omni hæreseos plaga, corpus suum libenter hæreticis tamquam vitrem contundendum obiecit. Ait vero, se boni Angeli ductu, primo ingressu in eam domum venisse qua antea Personium acceperat; statimque magnam nobilissimorum iuuenum multitudinem ad se accurrisse, à quibus vestitus fuerit, & equo alijsque necessarijs rebus instructus; vt periculum tanto facilius euitaret. Quam vero dulcere non posset, dimittuntur passim per omnes prouincias qui captiuum sisterent: quos tamen ille, mutato sæpius tam nomine quam habitu & domicilio, aliquam diu se sellit. Multi pro Campiano comprehensi. Quod ille intelligens, omnes hæreticorum conatus ipsamque mortem ex alto despiciebat, & nunquam securius agebat, quam quum illi in quarendo ipso maxime essent inquieti. Latebat quidem, verum non vt martyrium effugeret, sed vt tanto diutius in vinea Domini operaretur. Quum toto regno fama de Iesuitarum aduentu percrebuisset, multa statim vanissimæ de eorum conatibus & moribus fabulæ vulgari cœptæ. Atque vt inam in Anglia tantum, non etiam in Gallijs & alibi falsa eiusmodi crimina Societati huic impingerentur. Quis enim nescit in Gallijs priusdem Catechismum exiisse, à quinque & Catholice religionis & omniū Religiosorum iuratis hostibus, suppressis tamē nominibus compositū? quo Gallorum animi in Societatis huius perniciem, multis per summam impudenciam confictis criminibus, accenduntur. Sed ô tenebriones! Anne bonos viros, quales esse vultis, ita agere oportet? Nō frustra est quod quinque esse volastis: ad numerum, scilicet illorum deastrorum quos Rheæ, vt Egyptij, fabulantur, peperit. Idem numerus Baccho sacer est, nec profecto fieri potest vt libellum hunc calij quam Bacchi thyrsu percussi, vel hæresi potius ebrij elaborarint. Ait Plato, Deum in Mundi huius fabrica quinarij numeri usum esse compositionem: at ego dico diabolum vt Mundum disperderet,

X 2 ret,

a Eadem Goduvinus Calvinista faterur in Præsulibus Anglia.

deret, quinque hominum operam sibi adscripsisse. Notat Plurarchus, quinarium divisionis esse numerum, ac pleraque à Natura per eum divisa. Certe quinque hos illud unice spectasse certum est, ut Ecclesia unitatem dividerent, & quam plurimos à Societate hoc avulsos, contra ipsam Ecclesiam incitarent. Equidem quinque hos homines, quinque velut naturales hæreseos sensus sive potentias repræsentare existimo. Primum, Sensitivam: ut qui à Societate hoc scripto prius læsissimus atque oppugnatus, illud tantum spectavit ut huius iniuriæ, uti putabat, sensum ulcisceretur. Secundum, Cōcupisibilem: qui scilicet suis laborantibus opem quocumque modo ferre cupiebat. Tertium, Naturalem: ut qui in Calvinismo educatus, nihil aliud sapere poterat. Quartum, Irascibilem: quippe qui nihil pensi habebat, dummodo veluti canis, obvios hos aut quoscumque allarraret, quum mordere non posset. Quintum, Rationalem: ut qui iustam se tueri causam sibi persuadens, interim eas ineptias effudit, quæ minus sapere eum quam occisam suam facile convincant. Sed de Catechismo hoc & Gallia nostra satis. In Angliam redeundum nobis est, ubi Patres Societatis incredibili studio messem Domino colligebant, concionando: sacramenta admistrando, exhortando, magna lætitia à Catholicis ubique excepti, domicilia interini, ad vitanda pericula, sepius mutant. Inter ceteros vero apud ipsos assiduus erat Georgius Gilbertus qui Personio certum periculum imminere intelligens, ut Romam redire tantum non eum coepit. Eis quoque se adiunxerat Carolus Bassettus, Thomæ Mori pronepos, & alij: quorum solertia effectam fuit, ut libri Catholici in speluncis terræque cavernis clam impressi, per regnum spargerentur. Chiareus & Hammerus Calvinistici Ministri in Campianum scripserant, & Ignatij Lojola, & totius Societatis vitam & instituta miris modis exagitant: quibus intra decem dies ita responsum fuit, ut ad insaniam fere redacti fuerint. Prodiit etiam tum Alani contra Regina Edictum Apologia, de quo ut aliquid dicamus iam tempus est.

IV. Huic vero Edicto non modo Jesuitarum in Anglia conatus, sed etiam Recusantes occasionem dederunt; quorum numerus ita quotidie augebatur, ut ad quinquaginta millia numerata fuerint. Horum præcipui in carceres detrusi sunt. Everardus Hanssus pro fide Catholica in paribulo

vitam finiit. Rudolphus Ceruinus & Clifonus sacerdotes comprehensi. Ut vero Jesuitis omnis conatus suos promovendi tolleretur facultas Regina omnes patres familias apud suum quemque Episcopum proficere iussit, quot liberos haberent, & utrum illi in regno vel extra regnum essent. Additum, ne quis suis extra regnum apud Jesuitas diuersantibus, quidquam ad sumtus mitteret; itemque ne quis Jesuitis Seminariorum alumnus aut Catholicis sacerdotibus hospitium praberet. Multa alia quoque præter hoc contra Jesuitas Edicta tum promulgata sunt: quorum præcipuus erat P. Edmundus Campanus. Hic Londinatus, primo in schismaticæ apud Anglos ecclesiæ Diaconi munus obiit. Inde in Flandriam trajiciens, sermone cum Patribus quibusdam Seminarij profectus, eius insulæ historiam conscripsit. Post aliquot inde annos Romam adiit, ac Societati nomen dedit: à qua primum in Bohemiam, inde in Angliam, ad plagrandam Domini vineam missus fuit: tandem à Georgio quodam Elioro, hoc modo parricidij se commissi gratiam venante, proditus, & cum multis alijs Londinam deductus, cum hac inscriptione Hic est Campanus, seditiosus Jesuita, Dum Crucem præteruehitur, quam humiliter se inclinavit, simulque ut potuit, Crucis signo se manavit: miram vulvæ constantiam præterens. Dici vix potest, quot & quam varijs cruciatibus viri huius patientiam hæretici tentarint: quibus quum nihil proficerent, disputationibus eum aggressi, nihil aliud inde quam ludibrium reportarunt. Quare exacerbati, eo quod supra descripsimus, supplicij genere tolleodum curarunt, xx. Nouemb. Anno MDLXXXI. Post hunc Rudolphus Ceruinus magna item doctrinæ & sanctitatis sacerdos (cuius testimonium etiam custodiæ Præfectus, Dei Baronem ob singularem abstinentiam appellans, ei perhibuit) & Alexander Briantus, eodem glorioso martyrio vitam finiunt; quum summa animi & vulvæ hilaritate tormenta omnia eulussissent. Hunc autem quum in equleo torqueretur, Nortonus canonicem instiganti dixisse, Tu verò plus quam ipse Deus fecisti, ut qui ad corporis mei statum integri fere pedis mensuram addidisti.

V. Similiter xx. Maij Anno MDLXXXI. alij quoque alij sacerdotes martyrio Londini affecti sunt. Ex his Thomas Fordus ob Catholicam religionem mori se protestatus, replicare prætoræ,

ob religionem, sed prodicionem regno & regina intenta-  
tam ad mortem damnatum, respondit. Ab eiusmodi  
consilijs alienum se semper fuisse: conspirationis vero  
inito tempore se ab Anglia longissime abfuisse. Idem  
accusatus, quod dixisset, Papam habere potestatem  
Reges deponendi, id nouum dogma non esse, respon-  
dit, sed etiam olim in Oxoniensi Academia, presente  
Regina ventilatum, ipsosque Calvinistas fassos, esse  
causas quasdam ob quas Rex iuste regno exus possit.  
Vitima eius est patibulo deieci verba fuerunt, *Iesus,*  
*Iesus, esto mihi Iesus.* Eiusdem martyrij For-  
do focus fuit, Ioannes Shirus qui quum iridem  
vigeretur, ut criminis lesa Maiestatis reum se fateretur,  
id vero, ut & illud Reginam (pro qua tamen  
preces fundebat) Anglicana Ecclesia caput esse con-  
stantissime negaret, plebe, ut in eum tamquam prodito-  
rem ageret, carnis suam inclamante, eandem martyrij  
gloriam est consequutus. Tertius his comes fuit  
Robertus Ionsonus: qui Catholicum se professus,  
ceterorum quæ ipsi obijciebantur immunem esse,  
palam testabatur. *Elisabetham quidem se pro vera*  
*Regina, sed non pro capite Catholica Ecclesia agnos-*  
*cere.* Rogatus quid sper Catholicam Ecclesiam  
intelligeret, *Eum inquit, eatum cui Pontifex*  
*Romanus tamquam vniuersalis Pastor presidet,* La-  
tina lingua orans, ministro acclamante, ut ea  
lingua qua à Deo iustus esset, vteretur, *Facio*  
*hoc, inquit, nisi tu sorte putas, Christum vulgari An-*  
*glica lingua precatum esse.* Post hos Gulielmus Fil-  
bzus Lucas Chirbzus, Laurentius Richardso-  
nus & Thomas Cortamus variorum criminum  
accusantur, ac tandem morti adjudicantur. Fil-  
bzus orare iustus, ut *Deus reginam contra Papam*  
*veller defendere, facere illud noluit, Papam regi-*  
*na hostem non esse inquiring.*

VI. Paulo ante nempe Anno MDLXXVIII. Io-  
annes Nelsonus presbyter supplicio affectus fue-  
rat: quem aiunt, dum semianimi est patibulo de-  
misso venter aperiretur, eleuata voce ut *Deus*  
*regina & ministris ipsius scelus condonaret, precatum*  
*esse.* Illud etiam pro certo affirmatur, ægrotos  
quosdam deinde reliquiarum eius contactu sana-  
tos fuisse. Hansius vero ille, cuius supra quo-  
que mentionem obiter fecimus, nihil maiori si-  
bi gloriæ ducebat, quam quod ex Ministro Cal-  
uiniano Catholicus Sacerdos factus, pro eadem fide  
moveretur. Cuthbertus Maynus, de quo etiam  
supra, accepta mortis sententia (quod fuit Anno  
MDLXII. die XXVII. Nouembrii) quam oratio-

ni totum se dedisset, conclate totum flammis  
illustratum vidit: ac sic biduo post magno animo  
mortem obiit. Ioannes Paynus à Calvinistis ac-  
cusatus, dicentes quosdam audisse, à quinquaginta  
hominibus consilium de Elisabetha necanda, & Maria  
Scota regina proclamanda consilium esse initum, & ut  
lesa se Maiestatis reum fateretur in extremo mortis  
articulo à Richio Barone admonitus, innocentiam  
suam constantissime tutatus est, & Baronem illum  
compellans, *Nuncia, inquit, Regina, me luben-*  
*ter omnia ipsi condonare; simulque mone, ut porro à*  
*fundendo innocenti sanguine abstineat.* Eboraci An-  
no MDLXXXIII. supplicio item affecti sunt,  
Gulielmus Laicus, Richardus Kirkmannus, Io-  
annes Tonsonus, Gulielmus Hartus, & Richar-  
dus Therkellus, eo tantum quod Catholici es-  
sent sacerdotum. Vintonij etiam duo laici, Ioan-  
nes Slaidus, & Ioannes Bodæus, morti adiudica-  
ti sunt, non aliam ob causam quam quod Regi-  
nam Anglicanæ Ecclesiæ caput esse negassent.  
Eodem anno & Gulielmus Carterus supplicium  
luit, ob id solum, quod librum impressisset à  
Gregorio Martino conscriptum, in quo is vir-  
gines quasdam ad ieiunium hortabatur, per quod  
Holofeni caput amputari posset, peccatum in-  
telligens, quod illi malitiose in Reginam dictum  
calumniabantur.

DE NOBILIUM QUORUMDAM  
martyrijs, atque exsilijs. De Joannis Nico-  
lai Apostasia: qui Roma Londinum reuer-  
sus, Catholicam religionem oppugnauit,  
tandem vero Rothomagi com-  
prehensus malitiam suam  
fessus est.

## CAPUT XIV.

## ARGUMENTUM.

- I. Nobiles aliquot martyrio affecti.
- II. P. Casparis Hainodi & aliorum Catholicorum  
martyrium.
- III. Nicolaus quidam Apostata, multorum in Angliæ  
malorum causa, Rothomagi ad causam dicen-  
dam pertractus, quid confessus fuerit.
- IV. Catholicis in Angliâ uenit proscripti.

V. Curia seu Parlamenti ea de re sententia.  
VI. Insignis hæreticorum pertinacia.

I. **V**T in mari fluctus fluctum trudit & impellit; sic in Anglia sæuitia indies augefcente, vnius martyrium, mox infinita alia exceperunt: eoque hæreticorum sæuitia progressa est, vt etiam proceres non paucos & nobilissimos ortos familijs involuerit. Inter quos fuerunt Iacobus Laburnus, Ioannes Feltonus, Storeus I. C. & Thomas VVodolus presbyter: hic quidem damnatus, quod Elisabetham ex illegitimo connubio procreatam, & merito à Papa Pio V. regno priuatam asseruisset. Morte etiam, quod Regina primatum negarent, affecti, Franciscus Trogmortonus, Eduardus Ardenus, alijque. Ne hæreticorum castes effugere potuit illustrissimus Dux Northumbriæ: quem postea Anno MDLXXXV. mense Iulio ex suspitione quod pro Catholicis contra reginam aliquid moliretur, occiderunt. Pagettus Baro fuga sibi consuluit: Arundeliæ vero Comes Ducis Northfolciæ filius primogenitus & hæres, à fuga propter solam conscientiam suscepta retractus, tandem in carcere occisus fuit; & ipsius fratres, sorores, cognati, affines indignis modis vexati. De alijs quamplurimis quid dicemus? Constat ob solam religionem ab hæreticis octo Comites, Barones decem, sex & viginti proceres, Nobiles vero plusquam trecentos quinquaginta, varijs modis è medio sublatos esse tum feminas plusquam centum & decem, inter quas multæ fuerunt nobilissimæ; & imprimis Northumbriæ Comitissa. Quis non miserimum Anglicani regni statum tum fuisse dicat, in quo tanta grassabatur sæuitia, vt parum Anglus videretur, qui non Catholicum aliquem supplicio tradidisset? Merito dixeris, Anglos tum faciem quidem hominum, sed cor omnibus bestijs crudelius habuisse. Harum enim omnis ira primo fere impetu consumitur; at Anglorum in Catholicos odium nullo sanguine potuit expleri, & vti S. Ioannes in Apocalypsi describit, locustas illas Caluinianas: *dentes eorum sicut dentes leonum.*

II. Incidit quoque circa id tempus in persecutorum manus Gaspar Haiuodus, qui in Galliam ad suorum colloquium euocatus, quum a liore Normánico non procul abesset, subito aduenso vento in portum Anglicanum delatus, à magistratu sistitur, Londinum reducit, & in

carcerem compingitur; mitius ante mare quam nunc terram expertus. Iude non multo post cum alijs vinctis sacerdotibus ad tribunal producit, sed improviso ceteris subtractus, per aliam secretiorem portam ad carcerem reducit. Mox sparsa ab hæreticis fama, Haiuodum in religione mutare: vnde ceteris captiuis non paruus mœror fuit iniectus. Sed impiam fraudem & summam Confessori huic factam iniuriam tempus postea patefecit: vt quæ tam minis quam promissis hæreticorum, Episcopatum si ad se transire vellet, offerentium, contemptis, in summa constantia permansit. qua socij captiuitatis, Georgius Haddocus, Ioannes Muodinus, Ioannes Nutterus, Iacobus Fennius, & Thomas Emerfordus animosiores facti, confessionem suam gloriosa morte lætissime compleuerunt. Eodem Anno MDLXXXII. die XV. Martij Antonius Fugarius Lusitanus nobilis, insignis pro fide Catholica zelator, post duorum annorum incarcerationem, & grauissimos equulei toleratos cruciatus, quum morti esset propinquus (senex enim erat, & tormentis fractus) lætica clam emissus, paucis post diebus animam Christo reddidit. Sequenti vero anno Ioannes Someruilus, Eduardus Ardenus cum Maria Someruil filia, Eduardæ uxore, vt & Georgius Trogmortonus & incarcerati & damnati fuerunt.

III. Maximam vero sanguinolentæ tragædiæ occasionem dedit Ioannes quidem Nicolaus, qui Roma reuersus, multa de Catholicorum machinationibus apud Cardinales quosdam fabricatis differuit, vel potius finxit. Quum autem vidisset tot innocentes homines hac fraude sublatos esse, conscientia stimulis impulsus Cæcilium summum Regni Quæstorem adit, ac fatetur, falsa esse ea quorum Catholicos insimulauerat: à quo vix auditis, idem Reginae secretario Valsinghamo significari curauit. Quumque à neutro eorum, vt voluerat, acceptus esset, arcis Præfecto, nec non presbytero cuidam captiuo rem quoque aperuit. Quo facto, statim ex Anglia discessit, ad Turcas profecturus, vt experiretur an non illorum religio meliore esset, vel ad rem faciendam accommodatior quam Protestantium, tam barbære Naturæ iustitiam violentiam? Sed in itinere quum multis difficultatibus impediretur, in Galliam concessit: quumque Rochomagum venisset, Catholicorum monitu à magistratu comprehensus & interrogatus vniuer-

fam mendaciorum suorum seriem retextuit, hæc præcipue falsus. Papam, Cardinales, & uniuersum Clerum Catholicum ab se iniustitia, rapina, & omni generis flagitiorum falso & malitiose accusatum. Falso & exolumenti spe à se confictum, Roma in Anglorum consultiari Seminario, quomodo regina è medio tollenda sit. Quum deinde, quamuis incerto auctore, accepisset, Excommunicationis sententiam contra Elisabetham à Pio V. latam, à Gregorio XIII. reuocatam esse, samam eam ab se in Angliam diuulgatam. Non sine perfidia Catholica quoque religionis studium à se simulatum, quum Protestantium factioni ex animo esset aduersus. Vidistine certius vllum vnquam testimonium hæreticæ astutiæ ac perfidiæ, qua contra Catholicos quotidie vtuntur, multisque exitium crearet. Huius enim potissimum inducti persuasionibus Angli, omnes Catholicos falso machinationis alicuius contra reginam insimulatos perdere statuerunt. quin e iam Parlamenti lege capitalis in omnes etiam proxime cognatos, sententia lata est, qui vel minimum quid contra reginam tentassent: cuius vim Essexius Comes nullius quidem proditoris conuictus, sed quod inuira regina aliquid molitus esset accusatus, non ita pridem est expertus.

H. Quia vero Anglicani regni Senatus animadvertebat, hæc sanguinaria crudelitate multorum animos offendi, seque male passim tam apud externos quam indigenas audire: clementia quadam, licet ipsa morte acerbiori, erga Catholicos vti statuit. Quare ex omnibus carceribus captiuos non paucos in exilium mittere decreuerunt, rati hoc pacto fucatam suam clementiam diuulgari posse. Atqui vix horum quisquam erat qui non in patria pro Catholica fide mori, quam precariam vitam inter externos trahere maluerit. Tumenim ijs opuserat qui domi hæresi se quam fortissime opponerent, non vero ijs qui muliebriter foris in exilio calamitates suas deplorarent. Neque vero ideo angebantur quod patriæ & fortunarum iactura esset facienda, sed quod reliquos Catholicos mortis suæ exemplo ad constantiam animare non possent.

Hac de re is qui Historiam à Sanderò ceptam persequitur est, & ipse ex eorum fuit numero, sic scribit: Quum dies à Magistratu esset illis deportandis designatus, danteur cuiuslibet carceris præfecto eorum

nomina qui in exilium erant destinati, & vt vinctis diem præscriptum deuociet, mandatur, vt ita nature de rebus ad viam ac victum necessarijs sibi prouiderent; nam publicis sumptibus (quod à multis expectabatur) non nisi in nauis erant alendi: sed ipsi carceribus interea conclusi, nec ad vllius colloquium nisi custodibus presentibus admissi non multum adiuuenti ad iter ac futurum exilium obtinere potuerunt; vt vel hoc nomine istud exilium desolatis hominibus calamitosissimum videri debuerit. De voluntate tamen Regina certiores facti, quisque quod potuit fecit, vt, ad viaticum non nihil vestium aut numerum à suis procuraret.

Dies tandem venit, licet sapientia quo Consilio dilatus, & mutatus, ibantque ij quibus nos transportandi data sunt mandata, representes à variorum carcerum præfectis: eos qui designati erant ad exilium. ducti sumus omnes ad nauem in Thamesi flumine prope inuam arcusitam; iamque conscendere iubemur, vbi ex nostris quidam, præsertim R. Pater Gaspar Haynodus omnium nomine palam conqueri cepit, nos sine causa sine crimine, ac sine iudicio planeque indemnatos non debere patriam pelli, ac prosteri nos ultra non iuros, nec patriam, ac populum Catholicum qui in ea est, nostro vnquam consensu relictuos, sed ipsorum in conspectu ad testificationem communis fidei nostra & ipsorum, lubentissime morituros. Patriam nostram ac salutem istorum nobis vita nostra longe chariorem esse.

Sed cum hac ratione nihil proficeretur, literas saltem ac mandata Principis, quibus ad perpetuum exilium damnatur (inquit) ostendite. Sed concessum non est, ac sublatis velis cum multa multorum consulatione ac commiseratione in alium delati sumus. Post biduum vero, cum iam in oceanum multum processissemus, R. P. Gasparus & alij, iterum obnixè rogarunt regios ministros, vt vultunt tandem sententiam ac literas exilij videre ac legere liceret. Visti illi, mandatum exhibuerunt, in quo cum illud legissent, Hastales personam suis & aliorum confessionibus multarum in suam Maiestatem & Republicam seditionum ac machinationum reas inuentas, omnesque vel in iudicio de ijsdem criminibus conuictas, vel propter similia in carcere detentas, licet mereantur extremum supplicium, tamen regiam clementiam mitius hac vice agere volentem, extra patriam fines tantum deportandas, hoc præsentis scripto decernunt. Hæc, inquam, cum in hanc sententiam legissent, flebiliter clamarunt vna voce omnes, se falsissimis calumnijs ac grauissima iniuria affici, cum nec

ipsi, nec sociorum Catholicorum quisquam, ullum unquam rebellionis aut in Regiam aut patriam conspirationis crimen, vel leuissimo verbo confessi sunt; & ex ijs ipsis quos tum deportabant, vnus falsissima accusatione, in iudicio publico fuisse absolutus. Proinde P. Gasparus in eam sententiam multa locutus, iterum atque iterum obsecrat ductores suos, ut ad causam dicendam in Angliam reducantur, ac publico iudicio sistantur; vel saltem ut ibi pro Christo potius & innocentia sua defensione iugulentur, quam ut hac luculenta infamia in aliena terra compareant. At responsum est, id in ipsorum potestate non esse, se mandatum regium implere debere. Processimus igitur, ut potuimus nos inuicem consolantes, ac gaudentes quod hanc contumeliam pro nomine Iesu, vtrumque patienter tulimus, ac tandem Deo iuuante Boloniam appulimus, vnde postquam ductoribus nostris valediximus, ad varias Gallia urbes, ut quisque habebat commoditatem profecti, demum omnes ferè Rhemos ad communem patrem Alanum perreximus.

In quemcumque autem locum, ad confratres aut superiores nostros venimus, eos de nobis valde anxios reperimus, audierant enim haeticorum aut maleuolorum falsis rumoribus, nos hoc exilium ob metum periculorum in Anglia vltro procurasse, stationem nostram reliquisse, aut etiam, quod gratius esset, aliquid haeticis in religione cessisse. Sed quum rem omnem ex nobis abunde intellexissent, multique nostrum se porro paratos esse dicerent, quando cumque superioribus placeret, sine omni periculorum exceptione redire, incredibiliter latati sunt in domino. Atque de istis non domi trucidatis, sed ita patria pulsus, in exemplum ac argumentum clementia Regia, aduersarij passim loquuntur libenter; & in eo persistunt atque instans tam impudenter, ut quo plures fuerint in exilium detrusi, eo magis elucere putent praclaram istam Regina clementiam. Nuper igitur eadem fraude & crudelitate qua superiores, in Galliam eiecerunt viginti duos ex Eboracensi & Hullensi carceribus, qui omnes sacerdotes sunt, vno excepto, qui tamen est Diaconus. Hi omnes maxima ex parte, non solum vinculis & carceribus, sed senio etiam sunt confecti. Nam alij sexaginta, alij septuaginta, alij plures annos habent, & inter eos vnus est octogenarius. Multi horum licet sint valde senes, magnam tamen aetatis partem in vinculis peregerunt; ita ut reperiantur, inter illos qui viginti & sex annos, patientissime & constantissime tulerint omnia illa incommoda qua tot annorum, & talium haeticorum iniquitas incarceratis solet afferre. Haec quidem ille.

VI. Liber deinde in Anglia proCUS fuit, Iustitia Britannica nominatus, eoque insigni illi (seu uicitia in Catholicos exercita, color quæritus.) Nec mirum hoc in haeticis; qui etiam foedissimas suas actiones quocumque praetextu palliare norunt. Et libro alius deinde à Catholicis fuit oppositus, & quamplurima eius mendacia ostensa. Legens hunc quidam Reginae Consiliarius, ad amicum dixisse fertur; Miror cur Pontificij etiam prudentiores tam aperce, presse ac libere sua Maestatis ac magistratum actiones & edicta refutent atque infectentur. nam licet (aiebat) fortassis nos in religione & regimine erroris conuincant; illud tamen cogitare debent, nos huc vsque progressos, saluo honore & securitate nostra non posse resilire; nec tantam reginam ob humilium istorum & pauperum hominum demonstrationes ac clamores posse aut uelle pedem referre. Sic ille. Ex quo haeticorum elucet pertinacia; quibus idem accidit quod ijs qui in uepreta incidunt; qui tanto magis manus & corpus vulnerant, quanto tenacius uepres & spinas apprehendant. Et quoru quisque haeticorum, etiam erroris obiectus, errorem faceri uoluit; Succumbere malunt, praesertim qui iam existimationis aliquid collegerunt, quam cedere diabolo mundanae uanitati puluerem oculis ipsorum iniiciente, ut ex caecati in exitium praecipites labantur, & alios secum trahant.

MARTYRIA QVORVMDAM  
& circa ea miracula. Cardinalis Castilioni  
mors. Oratoris Gallici in Anglia  
priuilegium.

GAPVT XV.

ARGVMENTVM.

- I. Miracula quorundam martyrum. De Fischero Rosensi Episcopo, & Thoma Moro.
- II. Alia quadam miracula.
- III. Iudices quidam Angli ob iniuste latam sententiam subitanea morte à Deo Catholicorum causam agente puniti.
- IV. Elisabetha cum exteris Principibus confederatio. Mors VValsingami, Catholicorum, dum uixit flagelli.

V La



V. *Lamotta Fenelonius aetate venerabilis Eques Galliarum regis in Angliam Legatus, Cardinalis Castellionius Hugonotiarum defensor, eiusque mors.*

VI. *Soli Gallorum regis Legato in Anglia permissum domi sua sacrum Catholicorum ritum celebrare.*

I. **S**unt colores quidam adeo scintillantes & fulgidi, ut nisi umbra quadam obfuscetur, oculorum aciem perstringant & hebetent, nec recte adspici possint. Atqui certus ego sum, Catholicorum animos non modo non hebetatum, sed etiam magis illustratum iri, si persecutionum illis Catholicæ religionis in Anglia tenebris, licet copioso martyrum sanguine illustratis, novum & insolitum diuinorum miraculorum splendorem addidero: quibus Deus Catholicæ religionis veritatem stabilire, & gratiam suam veræ Ecclesiæ restatam facere semper voluit. Hæc instar linguæ sunt, qua Deus homines nonnunquam compellat. simul & ad Catholicam Ecclesiam compellit. Horum ecce tibi pauca quædam, Lector, quæ Deus in gloriosis illis martyribus operatus est. Videbis hic non viuentes modo, sed & mortuos, non loquela tantum res præditas, sed & miras, Catholicæ fidei testimonium perhibere.

Ioannes Fischerus fuit Roffensis Episcopus, cuius martyrio affecti caput hastili affixum, & in ponte Londinensi omnium oculis expositum, quo diutius ibi suspensum mansit, velut altera virga Aaronis eo magis floruit: ob quam etiam causam inde detractum fuit.

Eo die quo Thomas Morus magnus ille vir, Henrici VIII. iussu securi percussus fuerat, filia Mori Margarita peragrabat sanctas Ecclesias & eleemosynas pauperibus plena manu distribuens; iamque omnibus elargitis cum in templo quodam orationi vacaret, *Hæc mihi* (ait ad ancillam) *oblata sum syndonis qua patris corpus inuolutatur.* Audierat Roffensis Episcopi cadaver, sine presbyteris, sine cruce, sine lumine, sine linteis proiectum fuisse in humum, nec affuisse qui sanctum martyrem sepeliret. Neque vero, quisquam ei hoc officium præstare audebat. Quod, ne patri quoque suo accideret, Margarita cauebat. Consuluit ei ancilla, ut de proximo acciperet linteum. *Quomodo* (inquit) *id faciam, cum ni-*

*hil pecunia reliqui habeam? Credent tibi,* ait ancilla. *Quaquam* (inquit Margarita) *longè à domo absim, nec his hominibus nota sim, tamen periculum faciam.* Accessit itaque ad vicinam tabernam, postulauit quantum sufficere credidit; cumque de precio conuenisset, manum veluti quærendæ pecuniæ causa, in perulam misit, eo animo, ut diceret, *præter spem sibi euenisse, quo minus adessent pecunie: sed speraretur sibi, se quamprimum id quod conuenerat reddituram.* Ecce autem, cum certo ei constaret nihil omnino paulo ante reliquum fuisse, tamen iam in peram iustum syndonis precium reperit, nec vnoter uncio plus minusve, quam eo tempore ex pacto persolui oportebat. Miraculo confirmata, linteum accepit, patris cadaver inuoluit; & quia feminam ac præsertim filiam, nemo ac officio pio repulerat, Christi Martyrem honeste sepeliuit. Eo de Moro quidem hæc tam Sandæ quam Ribadencita scribunt.

De Carthusiensibus monachis sub eodem Henrico martyrio affectis, hoc etiam miraculum circumfertur, quum corporum in quatuor partes dissectorum partes celebrioribus vrbis locis suspensæ essent, toto trimestri nulla in eis putredinis indicia apparuisse, quasi non morticiorum, sed adhuc viuentium carnes essent. Aiunt, quum forte religiosus quidam eiusdem monasterij ex desperatione in profluentem abijcere se vellet, à sanctis his martyribus impeditum, donec re comperta, illi ad tantum scelus via obstructa fuit. Alius Religiosus Augustiniani Ordinis, Ioannes Eltonus nomine, in carcerem coniectus, quo Henricum pro Anglicanæ Ecclesiæ capite agnoscere nollet, instantis supplicij metu vehementer consternatus, quum Deum quam potuit adentissime deprecaretur, ut constantiam largiri sibi vellet, vocem cælestem audijt, *us cursum fortiter consummaret exhortantem, nec pro veritate mori pertimesceret, cui cæleste paratum esse auxilium.*

In Hibernia Theologus quidam Ioannes Trauersius nomine, captiuus detinebatur, eo quod librum scripsisset quo S. Petri & successorum primatus defendebatur. A iudicibus interrogatus, an libri istius auctor esset, non solum id intrepide affirmavit, sed etiam ostensis tribus digitis, *Hi,* inquit, *scripserunt.* Damnatur ergo, & rogo imponitur. Verum ecce, diuino proculdubio miraculo accidit, ut toto flammis consumpto corpore, tres illi digiti in-

tegrum remanserint, nec potuerint comburi. Insigne & hoc est miraculum, ibidem factum, quod ex Hiberni cuiusdam fide digni hominis ore excepi. Sacerdos, inquit, peracto sacro, calicem cui consecrata inerat hostia, in altari stantem oblitus erat. Non multo post eodem venit Episcopus schismaticus, Richardus Bradem, aliquot proceribus comitatus: & detecto calice, quum hostiam profanis manibus vellet excipere, illa omnibus attonitis, de calice exsilit. & quacumque manus versebat Episcopus, se subducit. Quum ergo eam apprehendere non posset, sacerdotem illum accersit curat, ad cuius tactum illa subsistens, nullo negotio in calicem fuit reposita. Miraculum hoc Villacatri factum est, in Comitatu Dublinensi, dicepsi vero Medenensi. Nobilem hominem noui de Comitatu Venascenensi, & Hugonotam quidem (cuius testimonium hac in re suspectum esse non potest) qui me & alijs presentibus non semel narrauit: quum pater ipse bellis illis civilibus sacerdoti in templo sacrum facienti cum militibus superuenisset, vnum ex his, execratione adhibita, consecratae hostiae pugione duos ictus intulisset, atque inde statim copiosum promanasse sanguinem. Hoc ille oculis suis se vidisse testabatur, nec minus tamen pertinaciter in haeresi perseverabat, miraculum hoc execrationi, quam miles vsus fuerat, imputans. Quasi vero quoties impius aliquis miles diuino nomine ad execrationes & blasphemias abutitur, Deus statim miraculo id displicere sibi ostenderet.

Scriptum à quibusdam inuenio, Ioannis Foresti, eisdem martyrio sub Henrico affecti, corpus numquam flammis totum consumi potuisse: & in ipso, ad palum alligati capite candidam columbam ab infinita hominum multitudine fuisse conspectam. Alexander Briantus in Epistola quadam ad Patres Societatis suae testatur, se secundum ac tertium (quod sine praesenti diuino auxilio fieri non poterat) crudelissima tormenta in equuleo sine omni doloru sensu sustinuisse. Tantum scilicet potuit feruens precatio, qua is Deum instantissime rogabat, vt sibi non minus quam adolescentibus illis in fornacem ardentem, aut Danieli in leonum foueam coniectis, praesto esset vellet.

III. Inter omnia vero quae tum dum Catholici passim in Anglia ad supplicium rapiuntur, miraculose acciderunt, quod Oxonij contigit maxime est memorabile: vbi subitus & pestilens morbus iudices & assessores omnes, ipsumque etiam Praefectum nec non duodecim alios qui

Rolandum Grinsum pro Catholica religione causam dicentem condemnauerant, ita inuasit, vt isti statim, illi vero post paucos dies ad vnum omnes interierint: non multo post etiam quingenti circiter varijs locis extincti fuerit. Quae vero fati digna poena ijs reperiri posset, qui sacrosanctam hostiam pedibus conculcare, vel etiam, quod horribile dictu est, sanctissimae corporis parti immittere non dubitarunt? Anglus quidam Rendatus nomine, quum alleruisset Deum tam perfidia in Iuda quam conversionis in Paulo fuisse auctorem, paulo post in cubiculo se ipsum suspendit. Addam haec loco insignem impietatem Galli cuiusdam Caluiniitae. Mameiaci nomine, Ministri Chalienensis ad quem quum demoniacus quidam esset adductus, nec ille hominem curare posset, metueret vero ne Caluiniistica religio propterea in despectum veniret, hominem culeo infutum, clam in fluuium abiecit, atque ita tam animam quam corpus eius perdidit, simulans interim, alid eum à se missum, qui ex eiusmodi curatione gloriolam captare nollet. Sed in Angliam redeo, vbi nullum tam durum supplicij genus est quod non Catholicis fuerit adhibitum. Quidam pedibus suspensus eo vsque donec excrementa per os egerentur. Quidam ferarum pelibus infusi, & canibus laniandi obiecti. Deo interim varijs indicijs iram suam ostendente, tum praefertim quum in templo primario Londinensi mensa, in qua Caluiniitae cenam suam celebrare solebant, de caelo tacta conflagrauit, nec minus misericordiam erga Catholicos diuersis modis demonstrante. Gulielmi Lacij captiuitatem & martyrium Deus cuidam presbytero in carcere reuelauit. Gulielmo Filbaro in somnis venter aperiri atque intestina extrahi visa sunt: quod & postea ipse accidit. Quum Eberardo Vauxio ventrem esset apertus, & detracta intestina atque in ignem coniecta, clara voce exclamauit. *Q. felix dies: Cor vero euulsum postquam ter subilisset, acuto ferro transfixum & flammis fuit traditum Anno M D XCIX.* duobus sacerdotibus Georgio Nicolao & Iaxleio, in Seminario Rhemeni educatis Oxonij manus à magistratu iniectae sunt. Interrogati à Francisco VValsingamo, Caluiniitae acerrimo, *an sacerdotes essent*, illis fatentibus VValsingamus intulit. *Ergo proditores estis.* Tum Georgius, *consequentia*, inquit, *haec bona non est.* Tormentis per XV. horas interrogatos & in carcere

redu-

reduktos hæreticus quidam adijt, Catholicum se esse fingens, sed nondum adhuc bene instructum eoque petijt vt hominem sibi commonstrarent à quo melius erudiretur. Sed astutiam hanc Georgij prudentia facile elusit. Tandem ergo damnati, cui scerati, & in quatuor partes dissecti sunt, & corporum partes ex veteri arcis muro suspense. Quas quum Ministri quidam veluti recentes, & vultus ipsorum quasi spirantes adhuc vidissent, pugionum ictibus deformare conati sunt. Hoc comperto facinore, magistratus inde eas detractas, demissis brachijs ad civitatis portas suspendi iussit. Ibi à multis eriam hæreticis, notatum, Georgij brachium quasi civitati minantis speciem prætulisse. Idem nondum captivus quum furem ad mortem damnatum accepisset, qui à captivis in Catholica fide instructus, Confessarium tantum desideraret. Nobilis assumto habitu carcerem ingressus, hominem non inodo post factam peccatorum exomolegesin absoluit, verum etiam ita animavit vt in Catholica fide magna cum omnium admiratione, constantissime mortuus sit. Quis vero omnes enumeret, ob Catholicam religionem varijs suppliciorum generibus affectos? quorum nomina & alia quæ huc pertinent integris libris descripta curiosus Lector apud alios facile inuestigabit. Nec vero domesticis Catholicorum contenta persequitur onibus Elisabetha, etiam apud vicinos Gallos, Belgas & Scotos hæresin omnibus modis fovit, rebellium suscepto patrocinio (qua in re frustra Christianissimum regem sollicitans, & Hispaniarum regi bello indicto, struatisque auro ex Indijs venientibus per piratas insidijs, Hispanicæ potentia non levi intentato periculo. Anno M. D. XCI. Franciscus V Valsingamus, vitam finijt, qui præter alia multa mala quibus Catholicos exagittavit, fontes seminarij Rhemenfis per emissarios veneno ioficere conatus, & Alano eius Rectori necem machinatus fuerat. Eiusdem opera effectum est, vt rex Christianissimus Catholicos ex Anglia ob religionem profugos regno suo excedere iussit: eoque ipsius mors Catholicos multis calamitatibus subleuatura videbatur. Interim Elisabetha, vt Catholicos & in primis eos qui Philippo regi sub Parisiensi Duce militabant, domum pelliceret, emissarios suos in omnes prouincias amandat, vt vbique istud spargant, Angliæ regiam non esse in suos tam iniquam vt à multis exi-

stimetur, neque adeo quid quisque de religionis articulis sentiat sollicitam esse, modo de Catholicis certa & secura esse possit, nihil eos contra patriam cum exteris facta conspiratione molituros, nec ipsam in vilo, ne pro religione quidem illato bello, deseruros. Eodem tamen tempore multi vndique sacerdotes ybique in carceres rapti, quod in Insula mansissent, aut eo venissent.

Quod si quis omnia quæ Londini tantum in Catholicos crudeliter perpetrata sunt recensere velit, vix finem, (tanta est multitudo) vix fidem (tanta est atrocitas) sit reperurus. Ibi præter alios carceres alijs vltibus destinatos vnde decem erant & publici & capaces: Poira V Vestmonasteriensis, Flitum, Neugarum, Briduelum, Cõtoria duo, Bancus regius, Mariscalcaum, V Vitlionum, Clincum, & Turris seu Castrum: qui omnes Catholicorum pleni erant. In vno Turris vero carcere septem tormentorum genera modo huic modo illi adhibebantur. *Primum* erat lacus siue spelunca quædam subterranea, viginti pedum altitudine profunda, omni lumine destituta. *Secundum*, cubiculum quoddam seu antrum arctissimum, vix hominem erectum capiens, quod ab exigua requie, Angli *Lirilesum* appellant. *Tertium*, equuleus, quo machinis totisque ligneis hominis membra in diuersa distrahantur. *Quartum* vocabant Schauingeri filiam, ab inuatore forsa: constans ex circulo ferreo, qui manus, pedes & caput in vnum compingit. *Quintum*, ferrearum chirothecarum, quibus manus grauissimo cruciari affiguntur. *Sextum*, vinculorum quæ brachijs gestantur. *Septimum* denique Compedum ferreorum qui pedibus aptantur. O qui gemitus in omnibus his sunt audiri eorum, qui Pontificem Romanum pro capite Ecclesiæ agnoscunt! *Obstupro, mihi stant que coma, & vox faucibus hæret*, quoties inauditam illam hæreticorum feritatem, qua in sacerdotes præcipue, & alios Catholicos grassati sunt, lego aut mecum considero. Vah! Siccine reliquos interim Catholicos Reges ac Principes ociosos sedisse spectatores, nec quemquam damno Iosephi fuisse affectum?

V. Anno MDLXIX. Rex Christianissimus in Angliam miserat Lamotram, Fenelonium, vt Legati ibi munere fungeretur. Eodem mox venit Cardinalis Castellonius, cum putatitia sua vxore, vt Hugonotarum ibi causam ageret. Et hic quidem non minus quam regius Legatus magn-

Y z ficis

hæc exceptus fuit & habitus: nec umquam ad reginam venit, quin osculo exciperetur. Eidem magnificum non procul a regia, assignatum erat palatium. Unde vulgi dicitur, Condæi Principis Legatum regio dignatione multa esse superiorem. Vterque nihil cum altero commune habere voluit: ob diuersas quippe causas missi. Hic ut Hugonotis à regina impetraret auxilia; ille ut impediret. Et si vero regina Hugonotis pecunia aut alijs rebus aperte numquam iuuit: Episcopi tamen & alij Protestantes non exiguam pecuniæ summam subsidio eis miserunt. Sed ne hoc quidem, factum Regina probauit. Sub finem anni LXX. regius Legatus, accepto, licet ob contrarios ventos, tardiuscule, de prælio Iarnacensi & Condæi cæde nuncio: Gallo mercatori in Anglia habitanti, ad se accessit. rem aperuit: qui mox etiam noctu per Catholicorum circumcurritans domicilia, famam per totam urbem divulgauit. Territi hoc nuncio Calvinistæ, Regiam adeunt, & de rumore illo per Galliarum regis Oratorem divulgato conuenerunt. At ille factum hoc negabat (neque enim iusserat) addens, de rumoris veritate nihil dum sibi certo constare. Paucos post dies quidem aulicus à Rege missus certum de tam præclara victoria & Hugonotarum regis morte nuncium in Angliam pertrulit: quod reginæ dolorem non mediocrem, Castillonia vero Cardinali de desperationem pene attulit. Sequenti anno missi in Angliam Equitum tribuno Memoratio, & Foxio, de matrimonio inter reginam & regis fratrem Ducem Andegavensem iam à regina in Bequestrem Periscelidis ordinem allectum, tractari ceptum est. In Gallia quoque pacis iniecta mentione Castillonius Cardinalis reditum in patriam parabat, multos exsules secum reuolvens sed aduerso vento Doueram reiectus, Cantuariam concessit: ubi morbo correptus, vndique accurrentibus Medicis, eorum vni somnium suum narrauit, quo vir quidam sibi apparuisse videbatur, & ostensa pyxide dicere: *Accipe & manduca, tumque morieris; quod si non manducaueris, tamen morieris.* Cui somato fides contulit, postquam comperit, est, venenum ei in puluere, quem post cibum ex capsula argentea sumere solebat, à cubiculario fuisse proptiatum.

VI. In vincto Angliæ regno omnis Sacramentorum Catholico ritu administrandorum, præsertim vero sacri Missæ officij celebrandi interdicitus erat vsus; id tamen priuilegij Gallia-

rum regis Oratori regina concesserat, ut domi sacra Catholico more peragere ipsi liceret: eoque domus ipsius velut terrestris quædam erat Paradisus, quo multi Catholici quotidie, ut sacris interessent, confluebant. Videre erat ibi (ut oculatus testis Oratoris illius nepos mihi dixit) sacerdotes populari habitu incedentes, & gladijs etiam accinctos, mox quum eò venissent positis profanis, & sumptis sacris vestibus, solenne illud sacrificium magna cum deuotione, ac non sine spectatorum lachrymis Deo offerre. Circa id tempus ad eundem Oratorem venit mulier quædam vetula & pauperula, & cum rubore se cognatione ipsi iunctam, utpote nobili Bidonnetorum genere proinatam olim vero religionis zelo à Monasterio ubi Abbatisa fuerat, profugam, præsentis viro (is sutor fuerat, sed tam in Grinsea insula Ministrum seu Prædicantem obibat munus) nupsisse fateatur. Tum ille: Equidem & me tibi, & te mihi ignotam esse facile patior, qua ex Nobili virgine vilem te anillam, & ex Abbatisa Calvinistæ Prædicantis concubinam ipsa feceris: & sic vtrumque, data elemosyna, dimisit.

Rumore in Angliam de Hugonotarum Lutetiz perpetrata cæde perlato, à regina regium Oratorem diu auersata, tandem quum ad eam cælo admodum pluuio venisset, ita compellauit: *Non tu vides ipsum cælum Francia vestra calamitates desistere? Equidem Principem tuum aut crudelium esse oportet, aut sanguinarios ministros & proditores circa se habere. Quis non dicat, Gallos vestros à decalogo præceptum de non occidendo expungere voluisse? Ad hæc Legatus modeste admodum rationes exposuit, quibus Rex tam vitæ quam regni sui securitati in tempore consulere coactus fuerit. Eodem tempore in Angliam venerunt Gabriel Mongomerius, Vidamus Carnutensis, Segurius, alij, qui Lutetia euaserant; itemque ex litterarum ordine duo, quorum vnus Grassus nomine Rothomagensis caussidicus, Commentarios postea in Apocalypsin, alter Brocardus Venetus, librum de Papatus ruina, Portalius vero alium de somnijs, omnes metis ineptijs ac delirijs referros, conferpserrunt. Quamuis autem Elisabetha Parisiensis illa cæde magnopere esset offensa, & Hugonotarum res valde inde afflictas non nesciret: Legato tamen se rebellibus subditis nulla contraregem auxilia præstituram promisit; nec minus tamen Mongomerio vt classem quinquaginta nauium, ad opem Rupellanis oblesis ferendam, conduceret, permisit. Ad eam-*

dem.

dem deinde eadem excusandam missus Rerfius Equitum Tribunus seu Marefcallus, simul de matrimonio inter Regiam & Ducem Alenconium tractavit. sed regina pustularum morbo tum laborante, res in aliud tempus dilata fuit. Mongomerius vero in Gallia postea captus, & Lutetiam ductus, capitis supplicium luit.

DE INFORTUNATO MARIÆ  
Stuartæ viduæ post mortem Francisci II.  
Galliarum regis matrimonio: deque  
eius captiuitate, & Morauiz Co-  
mitis prodicione,

CAPUT XVI.

ARGUMENTUM.

- I. Odium inter Angliam & Scotiam reginas.
- II. Scotia regina in Scotiam reuertitur, & cum Angliæ regina in gratiam redit.
- III. Darlaus de regina tollenda, ac regno in se transfere-  
ndo deliberat. Riccium Pedemontanum inter-  
fici curat.
- IV. Darlaus à Morauio Regina fratre spurio, aliisque,  
quorum princeps fuit Comes Bothuelius, tolli-  
tur. Regina Bothuelio nubere coacta.
- V. Eadem captiua in lacum Laninum ablegatur.
- VI. Religionis in Scotia status, forma, & summa.

**V**etus est illud Tyrannorum; Fidem si violanda sit, regni causa violanda esse, in cere-  
ritate pietatem colendam (a). Eius rei illustre ac flebile  
exemplum Anglia dedit in Maria Stuartæ Scotiæ  
regina, in cuius supplicio omnium regum maie-  
stati turpiter fuit illudum. Eam in theatrum hic  
producere mihi visum est, vt gloria eius ob-  
causam Dei & Catholicam religionem martyrio af-  
fecta tanto magis in conspicuo ponatur. Ducto  
ergo altius exordio à primis velut cunabulis ad  
sepulchrum vsque eam comitabimur: quod qui-  
dem etsi triste adpectu, non minus tamen quam  
ipse regius thronus gloria habet & felicitatis.

Defuncta Maria Angliæ ex Henrico VIII, legi-  
tima regina, Henricus II, Franciæ rex, qui filio  
Francisco II, Mariam Scotorum Regis filiam in

matrimonium Anno 1558. mense Aprili collocari  
curarat, omnem legitimam Henrici VIII. prolem  
extinctam videns, præter vnâ Elizabetham,  
quæ tamen & Parlamenti decreto, & Pontificum  
Bullis illegitima declarata fuerat: Mariam velut  
proximam hæredem, vt pote ex Margaritâ Henri-  
ci VIII. sorore, & Iacobo IV. Scotorum rege na-  
tam, (b) Angliæ reginam proclamari & Franciæ  
ac Scotiæ insignibus Anglicana adiungi iussit,  
quo facto & quadam Mariæ felicitas ex dignitate  
& spe noui regni obtinendi, aliquando visa est  
oboriri, & Angliæ status in securo de successione  
certa collocari.

At non diuturna hæc fuit felicitas. O spem fra-  
gilem & caducam! Ecce, dum Maria ad Angliæ  
adspirat coronam, non modo de sua ipsius corona,  
sed vita etiam periclitatur! Sic quod summo ipsi  
honori & emolumento futurum videbatur, in ex-  
tremam, si externa hæc spectemus, perniciem ces-  
sit. Ne scio quo fato factum dicam, vt nulla vquam  
cum Anglis confederatio vel affinitas Gallis felix fuerit.  
Omnis certe hæc titulorum, omnis imperij acces-  
sio paulo post in fumum abiit. Maria in Gallia  
Angliæ se reginam ferebat; at illa altera, hac in re  
legitimam multo felicior, Londini regnabat, Eliza-  
betha nempe, illa infamis Annæ Boleniæ proles,  
à regni Ordinibus ad regnum euecta, deiecto  
Huntingtoniæ Comite, qui vnus diei rex fuerat.  
Ex illo vero diei vix potest, quantam iræ molem  
Elizabetha aduersus Mariam conceperit, præter-  
tim quum merueret, ne Galli armis regnum illud  
viadicare sibi conaturi essent: quorum impetum  
nondum stabilito regno ægrè sustinere se posse  
intelligebat. Quocirca omnia prius tentanda sibi  
rata, quæ Catholicam hætenus se simulauerat  
religionis cultum mutauit, vt hæreticorum  
armis & opibus sese muniret, missisque ad Gas-  
parem Colnijum Calvinianæ sectæ amicum,  
maritimæ rei in Galliap: affectum legatis, cum  
eo egit, vt regnum turbis vadique inuoluc-  
ret, atque ita regem ab oppugnanda Angliæ cura  
& cogitatione auocaret. Et hoc quidem primum  
fuit fundamentum inter Gallos Hugonotas &  
Anglos Protestantes in iræ confederationis. Ha-  
bebat tum in Gallia domicilium ex Scotica No-  
bilitate primarius iuuenis, Iacobus Hamiltonius

Y 3 no-  
a Cicero de officijs. b Henninges 4. Part. Genes  
in Scotia Regum Familia. Item Reujsorij.

nomine, cuius pater Castelli-Eraldi Ducatu à rege donatus fuerat. In reginæ promissis & coniugij spe seductus, quum Hugonotaram partibus se adiunxisset, detecta Ambrosiana coniuratione, in Angliam fugit, ubi in magna inopia & ignominia miseram vitam traduxit. In Scotia Maria regina fratrem habebat nothum, Jacobum Stuartum nomine Arizanz, postea etiam Moraviz Comitem; quem Jacobus rex Ecclesiasticis aliquot beneficijs donari curarat. Hunc Elisabetha per Cnoxium apostatam aggressa, facile primo ad hæresin, deinde ad suam factionem adiunxit. Hic ille est qui innumera mala Catholicis, pleraque publica officia hæreticis distribuit, ut Maria aliquando in regnum reversa, Catholicæ religioni ubique obicem positum inveniret. Tanta varicie Calvinii spiritus Regnis insidiatur.

II. Interca mortuo Henrico II. patri An. 1559. Idib. Julij, Franciscus II. Mariz maritus non diu supervixit. Quo Anno 1560. Nonis Decemb. sine prole (e) defuncto, Maria in Scotiam redijt, frequèri procerum concursu & lætis populi acclamationibus excepta, solis hæreticis reditum eius ægre ferentibus, tam religionis quam Guisiani nominis odio. Elisabetha officio in speciem deorat, missis legatis, scripsitque ad eam honorifice litteris, quibus & adventum ei gratulabatur, & si Principi, alicui ex Anglis, vel Roberto Dudley, quem ipsa Ganymedu loco habebat, vel Thoma Harvarto Norfolkia Duci nubere vellet, Anglia coronam se illi imposituram pollicebatur. Ad ditum munus, adamas in duas aequales partes divisus, cum promisso, quamprimum quacumque circumventia semissem ad se missura esset, statim se ea visa, auxilio ipsi ad volaturam. E contra Maria adamantem cordis effigie sculptum annuloque insertum, Elisabethæ dono misit, cum his Latinis Georgij Buchanani versibus:

Non me materis facit superbum,  
Quod ferro insuperabilis, quod ignis,  
Non candor macula carens, nitoris  
Non lux perspicuis, nec ars magistris  
Qui formam dedit hanc, datam loquaci  
Circumv. sive eleganter auro:  
Sed quod cor Domina mea figura  
Tam certa exprimo pectore ut recluso  
Cor si luminibus queat videri,  
Cor non lumina certius viderens,  
Sic constanti firma cordi utriq;

Sic candor macula carens nitoris  
Sic lux perspicuis, nihil doli insus  
Celans, omnia deniq; aqua præter  
Unam aurissem. Dein secundus  
Hic gradus mihi sortis est saventis,  
Talem Heroida quod videre sperem,  
Qualem spes mihi nulla erat videndi,  
Antiqua Domina semel relictæ.  
O si fors mihi faxit, utriusq;  
Nec tam ut cor da adamantina cætera,  
Quam nec suspicio amulatiove  
Livore, aut odium, aut senectæ solvas!  
Tam beator omnibus lapillis  
Tam sim clarior omnibus lapillis,  
Quam sum durior omnibus lapillis.

Et hæc quidem optimæ reginæ sinceritas causa ipsius fuit ruinz. Mater periculorum, ac proverbium, est securitas & Mater securitatis est dissidentia, quæ una Elisabetha imperium sibi diuturnum conservavit: quum e contra non imperium modo sed vitam quoque Maria perdidit, eo quod proditoribus nimiam habuerit fidem, fratri notho imprimis, quem ex Priore Santandreani cœnobij Moraviz Comitem creavit. Quæ reginæ liberalitas prudentioribus etiam tum summe displicebat, ut quam tam ipsi, quam reipublicæ in exitium cessuram facile augurabantur. Hoc enim honore ille non contentus, etiam regnum tandem ambire cepit, ususpottissimum ad id Cnoxij cuiusdam, acerrimi ac seditioni concionatoris opera. Quæ de re monita regina, tantum abest ut conatibus eius præverterit, ut etiam cum nobilissima femina matrimonium ei conciliavit, nempe Maria Kerta Martialis Comitissæ filia. (d)

Mariæ reginæ nuptias complures exteri Principes ambiebant, & imprimis Hispaniæ ac Sueciæ reges. Sed obstabat Moravius, & quæcumque poterat impedimenta subijciebat: ut qui regnum sibi ipse affectaret: ad quod facile perventurum se existimabat, regina sine prole existitit. Quia vero ad Hamiltoniorum familiam reginæ proxime spectare non igaorabat, & ipse acerrimas cum ea similitates suscepit atque exercuit & Læviniz

c Reusnerus & Henninges. d Henninges loco citato.

uinæ Comitem cum ea commisit. Is tum in Anglia aberat, ibique ducta vxore, duos filios genuerat: quorum natu maior Darlæi dominus dicebatur, genere & forma præstans circiter vnde viginti annorum iuuenis. Huius in matrimonium asciscendi reginæ auctor fuit Morauus, etsi non serio id ageret, vt qui minime tam paucorum annorum, & quidem priuatæ conditionis iuueni nupturam pararet; sed eo consilio, vt simulatum & odiorum semina inter Hamiltoniorum & Læuinæ Comitum familias iaceret. Ab his nuptijs quum præter spem regina non abhorreret, Mathæus Stuartus, Læuinæ Comes, qui, vt diximus, in Anglia hæcenus exsularat, bonis ac dignitati restitutus fuit. Cum eo in Scotiam redijt Henricus filius, à regina comiter acceptus: quem quotidiana illecta consuetudine non mediocriter amare cœpit, ac tandem vnum sibi adsciuit, clam indignante Morauo, & tam patri quam filio necem, reginæ vero captiuitatem machinante. Hoc conatu frustratus Morauus, cum Angliæ regina fedus renouauit, accepta ab ea quater mille librarum annua pensione, ac per totum regnum tumorem per seditiosos concionatores spargi curauit, nuptias illas ed spectare vt Papanæ, factionis assumto rege, reformata, si dijs placet, religio extirparetur, & nobilitas ad restituenda Ecclesiæ bona cogereetur. Quibus dici non potest quantopere hæreticorum animi fuerint commoti. Equidem Catholico regi vix quidquam probro suis contingere posse existimo, quam si hæresi liberam grassandi permitrat facultatem, ac sibi ipsi subditis suis morem gerendi necessitatem imponat, vt tum Mariæ reginæ accidit cui vnus tantum Sacerdos permissus erat, qui Missam Catholico ritu celebraret qui tamen in conspectu reginæ à Morauii ministris iniuriose fuit pulsatus. Ipse Buchananus, qui ex meritis mendacijs earum rerum historiam contexit, in Caluinisticis Consistorijs decretum ait, vt de eo tamquam idololatra, secundum Mosaicam legem, pena sumeretur. Tandem Morauus, adiuucta sibi magna tam procerum quam plebis factione, regi ac reginæ apertum bellum indixit, nihil dissimulans, id se velle vt Darlæus regno deiceretur. Regina vero quamuis bello parum assueta, singularem tamen animi magnitudinem in omnibus præ se ferens, mox & ipsa quantas potuit copias contraxit, ijsque rebelles fudit ac fugauit: qui plerique in Angliam sese recepe-

runt. Harum rerum accepto nuntio, Elisabetha cum suis habita deliberatione, non apertum cum Scotis bellum gerendum, sed Mariam reginam insidijs circumueniendam esse decreuit: quæ & facile sint processuræ, Mortonij potissimum opera, qui in Scotica aula pleraque pro suo lubitu administrabat. Huius consilij præcipui auctores fuerant Cæcilius & Thomas Randolphus: qui vnà cum Bacono ab Elisabetha in Scotiam missi, cum Mortonio, Ruueno, Lindesio & Macgillio conspirationis socijs, consilia communicarunt. Hi deinde Darlæum solum nocti, ei suaserunt vt muliebtii imperio sese eximeret, ac regnum, quod consortis impatiens sit, ipse administraret. Ad eam rem sua auxilia nunquam ipsi defutura. Etsi vero in omni hac re parum sit difficultatis, tamen etiamsi vel maxime impedita esset, rem tantam, in qua & de honore ipsius & publica regni salute ageretur, omitendum non esse, sed mature aggrediendam. Nihil vero iuuenis animum magis pupugit ac commouit, quam Davidis Riccij mentio, quo ministro regina in rebus suis plerisque utebatur, quum ob summam industriam & dexteritatem, tum singularem fidem percharo. Huius illi auctoritatem & potentiam inuidiose exaggerabant omniaque non modo ipsius nutu circumagi, sed etiam proceres, atque adeo ipsum regem contemni calumniabantur. Huius ergo audaciam reprimendam & superbiam insigni exemplo retundendam ac sine dubio eo sublatio, reginam quæ nutu eius circumageretur alia consilia sequituram, & tam regem quam proceres maiori in precio habituram. Sic ergo Davidis cædes decernitur, ipso rege certis capitibus subscribente.

III. Nec vero difficile erat iuuenilem Principis animum ambitione exaui expugnare. Cnoxi interim publico scripto Gynæcoeratiam infestante Mortonius vt ex vna regem, ita reginam ex altera parte incitabat, & quascumque poterat inter maritum & vxorem odij causas ferebat, Darlæum id agere insusurrans, vt regni arbitrium omnemque potestatem à regina in se solum transferret. Inter hæc regina omnium istorum ignara, absente Morauo, regni comitia indicit ad res tam religionis quam iustitiæ melius constituendas. Darlæo clam indignante, vt quæ sciret de pœnis eorum qui in Angliam profugerant

tam-

tamquam perduellium, actum iri. Sed ex postea res incidunt quæ totum regnum miseris modis conturbant. Primo Cardinalis Sancti Andreani; deinde Davidis Riccij cædes. Et huius quidem ordo sic habet. Quum rex à maleuolis instigatus, Riccium, cui regina multum fidebat, tollere decreuisset, vñ cum Iacobo Duglassio Mortonij Comite, Patricio Lindesio, & Patricio Ruueno, in cellam reginæ ubi cœnabatur, per scalas angustas & secretas ascendit. Tum regina Ruueni potissimum habitum contemplata (arma enim longæ tunicæ superinduerat, galeam capiti impostam gerens) Quid hic, ait, Ruuene, ridiculus quidem, sed nullius boni index, sibi vult apparatus. Tum ille, Nebulonem, inquit, quærimus, quem tu ò regina, nimis magno in precio habes: digito in Riccium intento. Ibi regina perterrita, vim ab homine deprecari cœpit: sed intentato pectori pugione silere iussa est, nisi cum eo interfici mallet. Sic miser ille ante reginæ pedes, iustitiam implorans confoditur & trucidatur. Anglorum qui primi huius cædis suosores fuerant, Consilium erat, hoc facinore in conspectu reginæ perpetrato ferum quem iam fere ad ultum regina vtero gestabat, perdere, inimicitiasque irreconciliabiles inter regem & reginam seminare. Si enim isti uenturum hominis cædem quæsiissent, facile eius alibi occidendi potestatem habuissent.

Patrata hac cæde, à coniuratis reginæ custodes sunt apposti. Postridie Morauius ex Anglia reuersus est, à regni Ordinibus ad comitia euocatus. Habita deliberatione, reginam tollendam esse, à quibusdam decretum aiunt. Cædis in Riccio perpetrata causa ad alterum prætextitur: cui tamen pauci fidem habebant, quum Davidem iam secesserum ac deformem, nullam etiam ob causam quam ob summam fidem & industriam reginæ percharum fuisse non ignorarent. Quin etiam de Catholicis omnibus in toto regno interficiendis, & Darlæo solo Rege proclamando Consilia inita. Morauius interim, homo astutus & versipellis reginam clam adit, & superioris cædis ac prodicionis ignarum se simulans, rogat vt regina facinus istud auctoribus ignoscat. Tum regina, ne minimum quidem de pristina Maiestate remittens, Nihil certi hac de re statuere se posse inquit, quamdiu velut in custodia asseruaretur: libertati vero restitutam, plus illis præstituram quam petere aut expectare ausing. Morauius inde Regem

de bona Reginæ voluntate edocet: qui mox & ipsam se eam adit, & vt præteritarum iniuriarum memoriam deponere vellet obsecrat. Et regina quidem maritum acriter initio obiurgat, & quam imprudenter egerit demonstrat. Anglos quippe & coniuratos id vnum spectare & agere, vt se cum feru extincta, ipsum quoque deinde è medio tollant. Mox ille errore cognito, multis cum lachrymis iterum veniam precatus, omnem conspirationis ordinem deregat: decretum nempe à coniuratis, Flaminium, Leuinstonum & Iacobum Balfurium in iudicio reos peragendos, & publice supplicio afficiendos alios proceres alijs modis tollendos; tum feminas aliquot primarias suffocandas esse: ac simul promittit ac protestatur, se contra Reginæ libertatem nihil posthac moliturum. Inde proceribus, & maxime coniurationis socijs, præclaram reginæ voluntatem prolixè exponit, & pro ipsius libertate intercedit. Re diu multumque disceptata, alijs reginæ cædem urgentibus, alijs nouam eius gratiam hoc beneficio captantibus, tandem Darlæo reginæ, ex morbo etiam affectæ, custodia permittitur: qui ea nocte vñ cum illa ex Edimburgensi arce Dumbarum profectus, tumultuarias copias, in quibus nouem millia armatorum erant, collegit. Hoc inopinato euentu perterriti coniurati plerique in Angliam aufugerunt: Morauius vero non multo post, deprecantibus pro eo nonnullis proceribus, ex Anglia reuocatus, & à regina in gratiam receptus fuit quæ quidem gratia deinde in ipsius reginæ æregis exitium vertit.

Darlæus, Morauium & socios in tanta apud reginam auctoritate esse, vt ipsorum arbitrio omnia administrarentur, indignatus, reginæ consilium de tollendo Morauio detexit: quod illa auersata, regem ad alia Consilia flexit. Quia vero Darlæus hoc suum propositum iuuenili quadam temeritate ita celare non poterat, quo eius indicia ad Morauium peruenirent: Morauius insidjs regem sibi præuertendum decreuit. Circa idem tempus Mortonius, Lindesius & alijs Scoti transfugæ, Elisabethæ commendatione in gratiam à Maria regina recepti sunt: qui mox, vix dum reuersi scelerata in patriam & reginam Consilia agitare cœperunt, atque illud præcipue, vt inter regem & reginam discordiarum semina sererent. Quum vero animaduertent, ad reginam contra maritum incitandum nullas valere artes, Me-



Morauium ad regem tollendum allegarant, communicatis cum Bothuelio Comite ambizioso & crudeli homine Consilijs, ut cædi manum præstaret, & reginæ, velut ad compensationem facinoris, matrimonio promisso, confectisque etiam publici Notarij, Alexandri Haij, manu eam in rem tabulis. O rem inaudita barbariæ plenam: Siccinæ & regiam Maiestatem contemni, & summam illam formæ elegantiam à subditis tamquam pessimi facinoris & parricidij auctoramentum vanalem haberi: Vnica illa restabat cura, quomodo scilicet omnis facti inuidia & ignominia in ipsam reginam deriuari posset. Morauius ut suspicione se eximeret, reginam monuit, Glasceuz à Darlzo marito, eius patre Leuinæ, & Glencarnæ Comite de regno ipsi auferendo Consilia haberi: quæ præsentia sua facile esset euerfura. Interim in morbum rex incidit: quem regina multoties inuisit, omnibusque humanitatis officijs profequuta est. Conualescentem Morauius induxit, ut habitationem paullo salubriorem quaereret. Sic ergo is ad Kirkofeldij cuiusdam ædes diuertit: à Morauio ex Aranæ Comitris, Hamiltoniorum familiaris principis, palatio quò regina eum comitata fuerat, deductus. Apperente iam designandi facinoris die, Morauius, vxoris morbum prætexens, ex aula discessit, prius tamen Herlesio indicans, illi nocti Regem non fore supersitem, quod & accidit: siquidem inter tertiam & quartam noctis horam, ædes in quibus rex diuersabatur, supposito & incenso puluere conuulsa, & miser Princeps eius violentia occisus est. Facinus hoc regina, uti par erat, indignissime tulit, & in eius auctores inquitendi negotium Argathelæ Comiti dedit, in quo tamen ille segaiter admodum versatus est, ut qui coniurationis esset parriceps. Tandem Bothuelius publica omnium voce, & affixis etiam scriptis designatus, comprehenditur, & parricidij accusatur: quod tamen ille iudicium, utpote in quo plerique Morauij factioni addicti sedebant, facile eludit. Videbant enim, Bothuelium damnatum procul dubio ipsos quoque tamquam conscios proditurum, atque ita reginæ innocentiam, in quam omnem facti inuidiam deriuare cupiebant, patefactum iri: quæ mariti corpus è ruderibus erutum, non sine lacrymis regijs maiorum tumulis inferri iussit, sine vlla fere pompa, ut quæ in toto suo comitatu vnum tantum sacerdotum haberet.

Nò multo post Bothuelius coniurationis socios de promissis appellat. Illi reginam ad eum, & vnicum sibi ex Scotica Nobilitate (neque enim exteri Principis imperium Scotos facile laturos) eligere vellent, rogant, proposito Bothuelio. Sed id matrimonium reginæ minus placebat, causant cum iam cum Hantilæ Comitis sorore nuptias contraxisset. At illi diuortium inter eos factum aiunt, nec multo post de Bothuelij vxoris morte nuncius affertur. Quare Bothuelius occasione vtendum ratus, quum procerum in suas cum regina nuptias consensum scripto consignari, & sigillis ipsorum confirmari curasset, reginam Sterliao, ubi filium inuiserat, redeuntem intercipit, & Dumbarum abductæ, procerum illud scriptum de nuptijs exhibet, rogans ut & ipsa assentiretur, nec sua tergiversatione nouis turbis occasionem daret. His circumuenta difficultatibus regina, & ab omnibus deserta, quamuis ægre, tandem tamen assensit, præsertim quum ita in Bothuelij se esse potestate intelligeret, ut euadere inde nullo modo posset. Morauius ac socij quamprimum de Bothuelij cum regina matrimonio nuncium acceperunt, arma statim arripiunt, Bothuelium diuulgatis scriptis reginæ cædis insimulatum persequi, ac reginam liberare se velle prætexentes. Duncalmo inde Bortuicum profecti, & reginam & Bothuelium in potestatem redigere tentant; qui tamen Dumbarum inde, mutatis vestibus, euaserunt. Eo variis ex locis multis confluentibus, regina breui iustum fere exercitum confecit, & inde Carberillum duxit. Ibi à rebellibus quidam missus reginæ exposuit, arma ea non contra reginam, sed Bothuelium sumta: à quo si causam suam segregare vellet, facile ei cum Nobilitate conuenturum. Sic ergo regina ut pacis se cupidam ostenderet, Bothuelium à se discedere iussit, ac totam se rebellium potestati permisit: quod omnium illorum quæ experta illa postea est, malorum causa fuit & origo. Edimburgum enim regni metropolin ac regum sedem velut in triumphum ducta, dici vix potest quantas contumelias perpessa sit. Erat in vexillo quodam militari depictus Henricus rex mortuus, & iuxta filius infans, vindictam parricidij à Deo exposcens: cuius quidem quum alij scriptores hæretici, tum Buchananus in primis in rerum Scotticarum Historia, reginam insimulare non verentur. in Anglia

glia etiam libellus prodijt, à Joanne Oniatedo Londini Anno M.DLXXXVII. excusus, titulo Apologiæ pro iusta sententiâ contra Mariam Scotiæ reginam lata, eadem calumnia plenus, quum nulla pagina sit, quin mariti eadem à regina designatam inculcet. Omnes vero quibus auctor illius uritur probationes ex Buchananii Historia desumptæ sunt: quo ego vel infanriorem hæreticum, vel mendaciorem historicum, vel vaniorem atque impudentiorem hominem in toto orbe vix reperiri puto. Verum quia atrox admodum hæc est calumnia æge paucis eam refutabimus, & idoneos testes producemus.

Ac primum quidem, Alexandrum Haium, Notarium, qui hunc de cæde regis contractum scripto consignavit. Tum ipsius Moravij confessionem Hereho factam, quum ea de re Eboraci ab Anglis interrogaretur. Sed & idem alibi dum fluvium quendam inter Edimburgum & Fermelindunum trajiceret, eum fassum esse constat. Proxima post patricidium die Robertus Durus ab Archiepiscopo Glascuensi, reginæ apud Galliæ regem Oratore missus, reginam movit, Hugonotis in Gallia intellectum, atrocem contra regni primates agitari proditorem Edicta etiam contra Bothuelium à coniuratis publicata, & summa in eo capiendæ negligentia, reginam nunquam cogitati facinoris ab invidis & malevolis insimulari facile evincunt. Omnes tum Bothuelium ad iudicium poscere, nec tamen quisquam, regina iam in potestatem redacta, de eo comprehendendo laborare, quin etiam ultro in regno commorandi facultatem connivendo dare. Atquisi solus is reginæ cædis reus fuisset, facile comprehendi poterat. Sed metuebant illi, ne Bothuelius captus socios proderet. Ut ergo fugiendi necessitatem quasi ei imponerent, Nobiles quosdam & Bothuelij ministros quæstioni subjectos, eò potissimum adigere conati sunt, ut reginam cædis consciam esse faterentur. At tantum abest ut quidquam illi de regina fassi sint, ut etiam ultro Moravium, Mortonium & Lindenium, qui matrimonij inter reginam & Bothuelium tabulis subscripserant, nominarint, in primis vero Arcibaldum Duglassium, Mortonio proxima cognatione iunctum: quod & litteræ ab eodem ad reginam scriptæ ( quarum autographon penes eos proceres est qui in Galliam postea profugerunt ) aperte testantur. Bothuelius interim territus, in Daniam se recepit: ubi à

Scotis mercatoribus agnitus, & eorum suggestione in custodiam datus, omnia humanitatis officia à rege expertus est, quibus tamen uti noluit, ac tandem exacto decennio, vitam clausit, excusata prius diligenter de Darlaci cæde cuius ipse auctorem se fatebatur, regina, omnibusque conscijs præsentè Episcopo quodam & alijs, nominatis: adque postea ipse Rex Daniæ quum ad alios Principes, tum in primis ad Elisabetham Angliæ reginam diligenter perscripsit.

Sed ut eò undè digressi sumus redeamus, postquam Maria regina ultro, in subditorum manus sese tradidit, non quidem in regiam arcem Edimburgi ( quæ statim ablata inde aliò regni corona, direpta fuerat ) sed in custodiam, ac postmodum quoque imposta, & vili admodum vestitu induta, & per ora vulgi traducta, ad lacum Lævinum inde deducta fuit. Ibi varijs deliberationibus habitis, nonnulli censebant in lecto strangulandam esse, ac tumorem spargendum quod mortem sibi ipsa conscivisset, Sed hæc consilium alijs nimis crudele videbatur. Moravius tum in Gallia erat, & in sermone cum Guisjs de ijs quæ in Scotia accidissent habito, magnum quem inde caperet dolorem præ se ferebat, interim vero Scotiæ proceres ad eadem reginæ hortabatur, qua viva in patriam redire nollet. Quo minus vero capitalis tum in Mariam sententiâ lata fuerit, Angliæ regina præcipue obstitit, quæ iure prius agendum, ac Mariam reginæ dignitate privandam censebat, ne de Reginæ sumptum à subditis supplicium dici posset: missio ad eam Nicolao Trogmortono, cum litteris quibus dolorem suum quem ex adversa ipsius caperet fortuna, testabatur; & quia inimici e medio eam tollere decrevissent, nisi regno ce deret, idque in filium puerum transferret, monebat, ut eorum voluntati sese accommodaret, quum præsertim quidquid hac in re faceret, nullam vim esset habiturum, utpote ab iniuria per vim extortum. Sic regina à Lindesio potissimum mortem ipsi minitante, coacta, regno se abdicat, tabulisque ea de re confectis, nondum tamen ab ipsa lectis, subscribit; prius tamen vi se coactam protestata: cum quibus Lindesius Sterlinum profectus, reliquos suæ factionis proceres ad Jacobum VI regno inaugurandum evocat. Eodem tempore Ioannes Hamiltonius Episcopus Santandreanus, regni Primas, & ipse in dictis comitijs, cum regina amicis de ea liberanda deliberat. Dum hæc ita geruntur,

tur, Moranius è Gallia redit, vt & comitijs & regis coronationi interesset. Iis comitijs ex ordine Ecclesiastico interfuerunt Adamus Orcadensium Episcopus, à rerum Scotticarum Scripitoribus necromantia & vesicij infamia aspersus, & Abbates nonnulli Morauio cognatione iuncti. His acriter se opposuerunt dictus Santandreanus Episcopus, Argathelia & Huntillæ Comites, itemque Herelius. Sed nihilominus illi cœpta consilia persequuti sunt. Moranius tamen, qui regnum ipse affectabat, conatu suo frustratus est.

VI. Hic quidem tum etat Republicæ in Scotia status: nec melior, immo multo deterior erat religionis status. Leslius Rosiensis Episcopus, in Commentarijs suis rerum Scotticarum ait, Anno **M D L X.** antequam regina è Gallia appulisset, synodum in Scotia fuisse habitam, vt tot exortis in religione turbis remedium quaereretur. Vix dum in regnum venerat Maria, quum proceres quidam supplicem libellum multis erroribus & calumnijs refertum (Primos vocant Reformationis articulos) ei obtulerunt, quo periebant, vt diuinus cultus vulgari lingua perageretur, vtque populo Episcopus & Pastores eligendi fieret potestas: multaque alia extorquere conabatur, quæ tamen regina non modo facere reculauit, verum etiam Cnoxium & alios duos seditiosos concionatores, qui ad Lindesij & aliorum patrocinia confugerant ad dicendam causam adesse iussit, qui omnes fere se subdixerunt. Ac licet proceres nonnulli hæreticæ factionis pro eis intercederent, regina tamen aperte protesta est, effecturam se vt istorum exemplo terribi alij saniora consilia sequantur, & à regno perturbando desistant. Nec mora. Vastantur cœnobia, templa spoliantur, diripiuntur bona Ecclesiastica: in primis Carthusianorum, Carmelitarum, & Franciscanorum monasteria solo zquantur. Religiosi, qui barbarorum hominum manus ægre euaserant, ad reginæ pedes pronoluti, iustitiam implorant. Sed frustra: Morauio rebellibus se adiungente, & cum exercitu Edimburgum versus contendente. Eum vero regina primatios ciues & vrbatum magistratum summo opere rogat, ne rebelles admittrent, statim tamen à tumultuante plebe Moranius admissus & in vrbem receptus fuit. Quare regina inde celeriter Dumbarum se recepit: quo non multo post de vastatis ab hæreticis templis & diruptis regijs thesauris rumor fuit perlatus. Alanus scribit, Episcopos ab

hæreticis ædibus suis eiectos, omnibusque bonis exutos: ab iisdem deiectas & contractas sacras imagines, & hostiam Eucharisticam furca affixam, ac tormentorum ictibus peritam fuisse. Nec minus cum priuaris Catholicis actum, quorum bona militi in stipendium fuerunt assignata, Multa tum crudelissime patrata: sed illud in primis, quod impij homines seni cuidam sacerdoti multis ictibus confixo, etiamnum spiranti ac videnti carnis particulas è corpore exfeiderunt, easque hamis affixas piscibus pro esca obiecerunt; & hominem ita horrendis modis excarnificauerunt, donec tandem spiritum Deo reddidit.

Horum tumultuum & turbarum præcipui auctores erant Paullus Merhem pistor quidam, & supradictus ille Cnoxius: quorum hic quidem Maria in Anglia regnante, Genex Caluino operam dederat, eiusque dogmata imbiberat. Ab eodem tum liber scriptus fuit & editus, quo Anglos ad Mariæ eadem exstimulabat. Hæreticus hic apostata, abiecto cucullo, vna vxore non contentus etiam paternum thorum commaculauit, incestu cum nouerca commisso: quam ob causam etiam in Angliam profugere coactus fuit. Vnde postea reuersus, tres puellas secum circumduxit: quibus & mox quartâ addidit, nobili genere progeneratam, & philetro seu vesicij ab ipso incantatam. Erasmus quodam loco ait, Monachum sibi notum esse, qui pro vna tres vxores duxerit; itemque sacerdotem quendam, ceteroqui hominem non malum, qui feminam adulterio ante ab ipso corruptam matrimonio sibi iauerit. Ex horum apostatarum numero Buchananes quoque fuit, & ipse è monasterio profugus, qui complures seduxit & perdidit.

Porro Scottorum religio à Caluinismo Anglorum multis in rebus discrepat. Nullos dies festos Scoti celebrant: eoque ab Anglis ridentur, dicentibus, Scotos continûe laborare, Anglis tamen multo esse pauperiores. Quum Lamortz Fenelopius Christianissimi regis Legatus in Scotia ageret, non solum pro tanti regis dignitate parum honorifice fuit habitus, quod regina captiua, rex vero in rebellium esset potestate, periculum etiam adijt, seditionis quibusdam clamantibus, non fere adum esse eum qui Antichristi insignia, Crucem scilicet, Equestris Ordinis S. Spiritus in Gallia insigne, publice ferret: adeo vt pætor Edimburgensis ad arcendam iniuriam ædes

in quibus Legatus versabatur, nocturno praesidio firmare coactus fuerit. Hac legatione effectum est, ut Iacobus VI. confirmato cum Galliarum rege federe, in libertatem se vindicaret, & praecipuos barbarum auctores, Angustiae & Goreae Comitibus, capitis supplicio affici iusserit. Totum regnum ab Elisabethae Anglorum reginae nutu dependebat: quae in omni vita id semper egit, ut vicinis dominaretur, & manum ad consilia sua exsequenda, promptam semper atque aimatam haberet. Et vero semper tyrannicum est & crudele feminarum imperium. Quam Calero ab Hispanis capto Angliae reginae Legatis missis, Henrico IV. regi Christianissimo auxilia offerret, ac nonnulli de eius crudelitate, in primis ea quam in Scotiae reginam exercuisset, conquererentur, Rex, Frustra, vos, inquit, causas inuestigatis cur Elisabetha Mariam reginam emedio sustulerit, siquidem nulla unquam femina regnavit, cuius non insignis notetur crudelitas. Idem quum Elisabetha pro sumptibus quos in auxilia regi mittenda factura esset, Galerum tradi sibi pro pignore cuperet, praeter morem suum iurans, Legato his verbis respondit: *Alles, dite à vostre Maître, que j'aime mieux avoir reces un grand soufflet du Roy d'Espagne, que d'eller en chiquenaude.* Id est: Ite, & dicite Dominae vestrae, malle me ingentem alapam ab Hispaniarum rege accipere quam ab ipsa talitum. Quamvis autem in temporalibus rebus rerum Scotticorum arbitrium penes Elisabetham esset, in spiritualibus tamen supremam, uti in Anglia auctoritatem sibi numquam potuit comparare. Ac licet multos Principum ac procerum, ut & Ministrorum sibi haberet obsequentes, adeo ut ad eius praescriptum tam rempublicam quam sermones ad populum moderarentur: numquam tamen eandem quam in Anglia religionis formam introducere potuit: ut ex sequentibus facile patebit.

In Scotia vix integrum templum multo minus imaginem aut alia ornamenta in ijs reperias; forma religionis iam olim à Choxio ad Caluini & Bezae praescriptum redacta. Episcopi tamen & nomen & proventus aliquamdiu retinuerunt, donec ab hinc duodecim circiter annis reliquis Ministris petentibus tam dignitatis quam reddituum & quatuor introducta sunt, frustra renitente Iacobo VI. rege, ut pristini splendoris umbram aliquam in Ecclesia retineret. Episcopi quidam hanc imminutionem indigne ferentes, in An-

gliam se receperunt: Nobilitas vero quod Ministrorum praedae superfuit, inuolauit; utque possidere ea tuto sibi liceret Ordinum (e quibus multi quoque praedae erant participes) consensum & confirmationem impetrauit. Psalmos Scoti decantant; in vernaculam linguam à Quilparto quodam Curione, miro Calendariorum conficiendorum artifice, translatos. Quo vero melius intelligatur, quantum Calvinistica Scottorum irreligiosa religio ab ea quae apud Gallos vsitatur discrepet, singularia quaedam illius ex Nobilibus Scoti, qui ad nos ob religionem confugit ore excepta breuiter hic indicabo. Baptismum itidem ut apud nos Galli Calvinistae administrant; nisi quod infantes in suggestum ad Ministrum deferuntur. Matrimonia: nullo ritu peraguntur; ac ne annulis quidem subarrbantur. Ieiunia celebrant ijs quae apud Catholicos sunt plane contraria; quum plerique diebus Dominicis vsque ad vesperam à cibis abstineant, & quando alij Dominicae Resurrectionis memoriam cum gaudio recolunt, austeritatem victus sibi indicunt. Immo illum ipsum diem quo Cœnam suam celebrant; ieiunantes transigunt, quasi ob peccatum, quod scilicet buccellam panis illius sui Eucharistici deuorant, poenam sibi infligentes. Cœnam quando celebrant, primus panis buccellam vicino, inde alij alijs ordine porrigitur. Deinde poculum ad summum plenum circumferretur, atque ex eo magnis haustibus potatur. Mortui sine vlla pompa, cantu aut exsequijs sepeliuntur nisi quod in quibusdam locis campanula funeri praefertur, eaque signum datur. Baronum tamen ac Nobilium funeribus, gentilia insignia praeferrunt. In adulterijs puniendis, miram ac plane ab ea quae in Gallijs vsurpatur discrepantem rationem ac disciplinam sequuntur: quae poenitentiam ijs qui Missa interfuerunt constituta est. Sive vir sive vxor adulterij conuicti, in publica concione loco omnium oculis exposito non procul à suggestu vnde Minister concionem habet, tribus diebus Dominicis collocantur. Ibi nomine & cognomine à Ministro rogantur, quae ob causam in eum locum sunt producti. Tum illi culpam suam fatentur, & delictum narrant; veniamque ab auditoribus circumstantibus petunt: quae etiam sonante grauate ipsis conceditur. Circa hoc aliquando ridiculum quid accidit. In oppido quodam regi ad concionem venturo, pegma fuerat apparatus

rum: Dum regis expectatur aduentus, iuencula adulterij accusata à Ministris iubetur in locum ad id destinatum ascendere. Illa pudoris & confusio plena, & dum huc illuc circumspicit, in locum regi præparatum ascendit, atque inde populo se ostentat, non sine multorum risu. Vbi hæc pœna adulterij à Consistorio est vindictam, ciuilibus quoque magistratus à reis pœnas sumit. Qui Missæ interfuisse conuictus fuerit, vili lacerna indutus (adulteris alba interula iniicitur) ad fores templi consistere iubetur interea dum Minister preces recitat, quibus finitis, ad concionem audiendam intronititur, & certo loco consistens, omnium oculis exponitur. Inde ubi finita concione rursus ad preces venit, ille templo vt ante exigitur, & ad fores stare iubetur. Et hæc quidem pœna pro Ministri arbitrio, sex mensibus fere continuatur. Ecce tibi puleram illam tridicula Deformationis ideam. Quis non tam mirabilis ac miserabilis Reformationis auctores rideat? qui nihil rectum putant nisi quod ipsi faciunt, nihil probant nisi quod ex ipsorum officina fuerit profectum; O Babylonicæ turris ædificatores; qui tam misere Dei Ecclesiam deformastis, quid aliud expectatis quam vt propediem funditus opus vestrum destruat?

*Miserum! post tot cades, tot funera, totum  
Vsq; adeo varijs scelerum erroribus orbem  
Distrahier, passimque seri fera semina belli?  
Sed quando in fasus fuit hoc, age mente feramus  
Æqua, & speremus tandem meliora futura.*

DE MARIA SCOTIÆ REGINA,  
Quæ in Angliam fugit, ibique ab Elisabetha  
in custodiam datur. Dux Norfolciæ Morauij  
artibus euersus, supplicio afficitur:  
tandem & ipse Morauius  
trucidatur.

## CAPYT XVII.

## ARGUMENTUM.

- I. Iacobus VI. Scotia rex coronatur.
- II. Regina à custodia euadit.

III. Elisabetha promissis confisa, in Angliam se recipit.

IV. Inter eam & Ducem Norfolciæ de matrimonio tractatur, cum huius exitio.

V. Mors Comitiss Morauia; nobis; Regina fratris.

VI. Regina sibi mutuo reconciliantur.

I. **T**Empus iam est vt in theatrum hoc nostrum res diuersissimas, felicitatem & infortunium, clementiam & crudelitatem, vitam & mortem bonum & malum producam. Et quemadmodum vna eademque catena & captiuum & custodem alligat: sic res plane inter se contrariæ, hoc loco à nobis sub vnum aspectum repræsentabuntur; & clarissimæ reginæ libertas & captiuitas vnis iisdemque vinculis adstrictis cernetur. Videbis hic eandem à custodia elapsam, & ex inimicorum manibus liberatam, mox in crudeliores hostes incidere, & ab ijs à quibus salutem quærebat, misere perdi atque occidi, ô insignem prodicionem! Siccine, ô Elisabetha, brachium periclitanti cognatæ porrigis, vt mox in præsentissimum exitium eam detudas? siccine omnia amicitæ & beneuolentiæ signa das, vt prodicionem celes? siccine oppida & regnum eum subditorum crudelitatem fugienti præa ylo offers, vt in mortis nallam tanto facilius pertrahas? Recte Sophocles:

*Humana si consideret, dubio procul.  
Plura mala semper quam bona occurrent tibi.*

O crudelem illam secutim qua regius sanguis fusus, & candida illa ceruix abscissa est: cuius aciem Elisabetha dulci promissorum melle tam fraudulenter texit. Hinc Gallicus ille Poeta non sine causa exclamat:

*Hei mihi! qua pauidam subit admiratio mentem  
Narrantem quoties Gallum de cade Scotorum  
Audio reginæ. Tunc inquam: ô si Angliæ Mariæ  
Æmula virtutes imitari Isabella studeret,  
Vna duos soles nunc illa quidem insula haberet,  
Qua nunc sauitia insolita vestigia pandit.*

At vterque hic sol ingentem passus est eclipsin, ille quidem prodicionis infamia, hic indigna cæde obscuratus. Verumenimvero quemadmodum sol & reliqua astra cælestia medias inter nubes multo maiora & lucidiora videntur: sic pulcherrima

xima hæc est. Illa in infinitis pæne calamitatibus & miseris multo præclarius illuxit. Erat vero regina hæc cœlitus tantis ornata virtutibus & tam corporis quam animi dotibus, ut credibile sit, Elisabetham ideo eam conspiciere noluisse (neque enim unquam in conspectum ipsius venit) ne pietate & misericordia erga eam commoueretur: quoniam antea nemo unquam tantæ inhumanitatis inuentus fuerit, qui vitam non adamatit atque admiratus sit. Sed ad puerum eius filium redeamus, qui IV. Calendas Augusti Anno M.D. LXVII. quam vix tertium ætatis annum expleset, solitis ceremonijs regno inauguratus fuit. Iurarunt pro eo in leges Iacobus Duglassius Mortonij Comes, & Alexander Humius, Moravius vero, licet dissentientibus non paucis proceribus. Pro regis munus fuit demandatum: & sic ouile post commissum. Hamiltonij in primis agre ferebant, paucos eosque non potentissimos, siæ sup, quod nunquam expectauerant, assensu, rerum arbitrium ad se reuocare, & rem tantam priuatis Consilijs peragere ac præcipitare. Quum ergo nobilitatem circuisissent, rarios præter eos qui priuati conuenerant, in suam sententiam pertraxerunt: quod plerique spectatores potius quam actores rerum haberi vellent. Ita ergo publica causa priuatis rationibus posthabita, regia potestas in Moraviu[m] translata est: qui mox eos sibi homines in Consilium & publicæ rei administrationem adsciuit, quos rebus suis commodos existimabat. Quis vero deinceps in Scotia quum reipublicæ tum Catholicæ in primis religionis status fuerit, facile est cuique cogitare. Neque enim quidquam aliud Moravius, penes quem summa rerum omnium erat potestas, spectabat quam ut tam Catholicam religionem quam omnes ipsi addictos, promiscue extirperet atque extirparet. Circa regis coronationem quum alia difficultates, tum, illa incidere, cuius regis inaugurandi munus esset. Coronandi regis partes Cnoxius apostata, tamquam primarius Ecclesiæ Minister, sibi vindicabat, in primis vero illud urgebat, Regem nequaquam oleo sacro, quo Catholici antea reges, inaugurandum esse: quum id meram & detestabilem superstitionem saperet. At reliqui hæretici contendebant, antiquissimis ceremonijs nihil derogandum esse: ne alij occasionem inde arriperent regis non agnoscenti. Ea difficultas restabat,

quum consecrandi regis munus ad minimum Episcopo deberetur, unde ille quaereretur. Inuentum tandem est Orcadensium Episcopus, qui omnes ceremonias, excepto Missæ sacrificio, celebravit. Et hæc quidem Anno MDLXVII. die XXIX. Iulij facta sunt, quadagesimo quinto post reginæ captiuitatem die. Rege coronato, Moravius rogatur ut pupilli tutelam susciperet, quod licet ille vnice ambiret, recusare tamen se simulabat: & ad reginam quæ in lacu Læuino asseruabatur, profectus, diligenter sese excusabat omnem ei fidem & obsequium pollicitus. Reginæ instanti ut ab ipsius & patriæ proditoribus Consilia se regeret, ac de ipsa liberanda potius cogitaret, illud in sua potestate non esse respondit. Profecto deinde vterius sermone, multa virulenta contra reginam effudit, adeoque proteritus est, se in ipsa euertenda nihil diligentius omisit. Sic inde Edimburgum profectus, XXIV. Augusti Anno MDLXVII. Moravius prorex & pupilli tutor fuit electus: Vix munus illud ingressus statim Catholicam religionem profligauit, & de Senatu eos qui reginæ fauebant eiecit, & Ecclesiam quasi funditus in toto regno euertit. Quemadmodum Mæander per obliquos flexus decurrens, ubi vicinalitèra atrosit, tandem in suum alueum redit: sic hæresis castissimum Ecclesiæ thorum varijs se&is commaculans, tandem, Deo sic disponente, ubi iam omnia occupasse videtur, in nihilum reditura est: idque etiam in Scotia aliquando fore, minime est desperandum. Quatuor rege puero potissimum decreta facta sunt: quorum primo Catholica religio omnino fuit profligata: secundo Calvinismus receptus & stabilitus, & in eos qui suscipere novam religionem recusarent crudelia supplicia statuta sunt: tertio, omnia ea quæ facta fuerant tamquam iuste & legitime facta, rata esse iussa sunt: quarto ut Dumbarum, arx Scotiæ limitanea, ut Moravius Angliæ reginæ promiserat, solo aquaretur. Interea vero dum hæc fiunt, regina in lacu Læuino strictè asseruabatur, omni papyri, ne ad alios scribere posset, immo ipsius quoque luminis visu priuata.

II. In hac tamen indignissima fortuna singulari illa animi magnitudinem præ se ferebat. Tandem Georgius Duglassius, frater eius in cuius potestate arx erat, adolefcentem quandam ex arcis ministerio sibi deuinxit, cumque eo reginæ liberandæ

liberandæ consilium suscepit. Quum ergo die quodam Comes nescio quis in arce magnificum epulum celebraret, utque regina ei quoque interesse vellet, rogasset, illa morbum simulans sese excusavit. Interim omnibus vino in hilaritatem solutis, Gulielmus (id adolecenti nomen) claves arcis præfecto furtim aufert, & reginam ut ad fugam se pararet monet; quæ assumpto virili habitu, per medium cœnaculum ubi portabatur, ac deinde per quatuor arcis portas ac stationes transgressa, evasit. Transeuntem quidam è satellitio diligenter notarat: & quia utrum regina esset dubitabat, Gulielmum statim quæsiuit; sed is statim ac cum regio per vnam portam transferat, eam clausit, sic ut persequendi eos nulla esset factas. Reginæ fuga comperta, quædam è gynæceo Ioanna Queneda nomine, per fenestram desiliens, eam sequuta est. Vix triginta passus progressi, tota arce tumultuari audiunt, custodibus reginam fugisse clamantibus: quumque ab latris clavis sequi non possent, per fenestram reginæ fugam prospectabant: ad quam exiendam Georgius Duglassius cum equitibus aliquor ad lacustipam expectabat. Hac de re certior factus Moravius, quantas potuit copias repente contraxit. Eius factioni fauebant Glamelij, Kircadij, Ogiltrij, Semplij, Ruveni, Lindelij, Moitonij, Martiæ & Glencarniæ Comites, & vniuersa Duglassiorum familia. A reginæ partibus stabant præter totam Hamiltoniorum familiam, Rothuiz Comites, Cambellij, Leuinstonij, Seronij, Flaminij, Brutij, Heresij, Balsarij, alijque. Huntizæ Comes & Ogiluius etiam ipsi ad auxiliandum reginæ copias contraxerant, ad eam tamen venire non potuerunt. Et hic quidem postea ob Catholicam religionem in Galliam se recepit, ac Burdigalæ domicilium fixit, ubi multa quæ ad harum rerum notitiam pertinent, ab eo sum expiscatus. Catholicorum Consilium erat regina Britannoduni, quæ inexpugnabilis arx est, relicta, fortunam belli tentare: sed Moravius per exploratorem edoctus, cum exercitu quem habebat, Landsidum petijt, atque ita reginæ iter impedit. Ibi utrimque infestis armis concursus est; sed victoria tandem ad Moravium inclinavit. Scribunt nonnulli, eius qui primam in reginæ exercitu aciem dacebat, morbum in ipso pugnæ initio simulantis prodicione id factum: alij caduco morbo siue epilepsia correptum eum di-

cunt. Quidquid fuerit, tanta certe pertinacia & contentione pugnatum est, ut quibus hastæ prælongæ fractæ erant, pugniunculos, lapides, lancearum fragmenta, denique quidquid ad manum erat, in ora hostium aduersa iacerent. Ex sola Hamiltoniorum familia septem & quinquaginta desiderati, & viginti ac septem capti sunt: vnde reliquorum numerus facile conijci potest. Regina, quæ ipsa aduersum pugnæ exitum spectauerat, cum equitibus suæ partis, qui integri ex acie redierant, versus Angliam iter intendit. Quum extra periculum iam esset, cum suis consultauit quonam possimum sibi confugiendum esset. Suadebant nonnulli ut in Belgium ad Ducem Albanum, alij ut in Galliam, amicam regionem traiceret: sed neutrum horum facile erat in tanta omnium ad id necessarium rerum inopia. Includere se Catholici alicuius Principis arce periculosum eidem videbatur; ne obsessa, vi inde extraheretur. Quare in Angliam secedere ipsi visum est, ad quam multa alia inuitabant, sed imprimis quod tesseram amicitia & hospitij, quam Angli *Teken* appellant, ab Elisabetha missam secum haberet; adeoque in omnibus quas ad eam in custodia dederat litteris, promississet, si venire in Angliam Maria vellet, se ad regni usque limites ei obuiam profecturam, ac secum deducturam. Quod si ab Elisabetha nulla impetraret auxilia quibus in regnum restitueretur, putabat tamen abitum in Galliam nequaquam sibi ab ea negatum iri. Sed & coram de cæ de Darlæi mariti, Elisabethæ cognati, purgare se cupiebat, nec dubitabat quin Elisabetham, comperta sua innocentia æquiores esse habitura. Cui tamen Consilio Ioannes Hamiltonius Santandreasus Archiepiscopus, homo magnæ prudentiæ, vehementer reclamauit, certam & incuitabilem ruinam reginæ prædicens.

*Sic ait illachrymans: verum hæc dum mente volu-  
luzant,*

*Extimere senes, gemitusque dederat profun-  
dos.*

Et hoc quidem Maria ipsa Lamottæ Fenelonio Christianissimi regis, ad eam Legato, quem Elisabethæ permisso, in Angliam, domum reuertens, cum ea colloqueretur, non sine lachrymis narrauit. Anglicaui Hollingsedi cuiusdam Annales, ad

ad excusandam Elisabethæ crudelitatem compositi, dicunt, Mariam non vltro, & sponte, sed vi & necessitate coactam in Angliam venisse, vt quæ subditorum armis premeretur, adeoque ad supplicium quæteretur: nec post aduersum prælium vllum tutum locum haberet, donec Ouerkingtonum, qui Angliæ in parte Occidentali portus est, appulisset. At falsum id esse multis conuinci potest: quum vel in Belgium vel in Galliam traiciendi Maria adhuc potestatem haberet. Omitto alia quæ ibidem habentur. Sed nihil putidius est, quam quod miseram exilem Angliæ coronam affectasse scribunt. Scilicet quæ suam tueri non poterat, & quæ vnus spurij conatibus inter suos obistere non poterat, in alieno regno, adeoque in ipso carcere eorum terræ miscebit? In eadem Apologia multa, sed valde sinistra adducuntur eorum Regum ac Principum exempla, qui ab alijs morte sunt affecti. Nemo enim horum prodicione hac in re vsus est. Et hucus quidem prædix exempla Hamiltonius à maioribus repetebat. Iacobum I. Scotiæ regem dum per Angliam in Galliam contendit, Flamburgi ab Anglis duodeviginti annis detentum, nec prius nisi graui perfoluro lytro, dimissum. Macolmum IV. ab Henrico II. ad præstandum de Northumbriæ Ducatu homagium euocatum, vnà cum fratre Gulielmo Anglorum castra in Galliam sequi coactum. Ducem Albinum Iacobi III. fratrem ab Anglis piratis captum, ægre deceptis custodibus euasisse. Quibus omnibus exemplis hoc vnum tanquam multo illustrissimum addi potest.

III. Quum nihilominus Maria in Angliam ire constitisset, Archiepiscopus frustra se obniti videns, Consilij sui, quod regina aspernaretur, publicum testimonium sibi dari voluit. Sic ergo præmissis ad Elisabetham Flaminio & Heresio, Londinum versus iter ingreditur. Verum ab Elisabetha, obuiam ei misso Francisco Cnollio satellitij præfecto, Carleoli subsistere iubetur; statimque custodes apponuntur. Color quæsitus, eo fine id factum, ne Maria in rebellium subditorum manus incidere. Atqui, ô boni, quænam illa est securitatis aut præsidij ratio, qua quis eò traditur quò ab inimicis vnice fuerat experitus? Atqui si hoc timebatur, cur non Elisabetha statim exercitum misit, & subditorum repressa rebellione, Mariam in regnum restituit? Sed aliud Mariæ intendebatur: quæ à Scrupolimitaneo Præfecto Car-

leolo Bortonum Elisabethæ iussu deducta fuit.

Morauius interea pro regem se ferens, omniumque rerum arbitrium sibi vindicans, indictis comitijs proceres qui reginæ causæ fauebant, citari iubet, & læsæ Maiestatis damnatorum bona fisco addicit: nonnullorum etiam arces cepit & præsidijs occupauit, alias quoque diruit. Eius conatibus Huntillæ, Crafordiæ, Argatheliæ, Cassilifæ & Eglintoniæ Comites, vnà cum Hamiltonijs & alijs proceribus se opposuerunt, iusto fere confecto exercitu. Quò territus Morauius ab Elisabetha auxilia petijt: quæ ad Mariam reginam statim scripsit, vt suos ab armis, quibus salus ipsius procul dubio extreme esset periclitatura, reuocaret: quod si faceret, omne se in recuperando regno auxilium ipsi præstituram. Sic ergo Mariæ reginæ iussu Catholici ab armis discedunt, postquam Morauius promisit se nihil nisi ex comitiorum præscripto acturum: quod tamen ille minime seruauit. Mense Septembri conuentus celebratus est, cui reginæ nomine interfuerunt Ioannes Lessius Rossienfis Episcopus, Gilbertus Bruuus, Bodius, Heresius, Galuinus Hamiltonius, Ioannes Gordonius, Iacobus Cœburnus: ab hæreticis adfuerunt Orcadam Episcopus, Robertus Percarnius, Mortonius, Lindesius, Iacobus Macgillius, Robertus Duglassius, Henricus Balnauus, & Georgius Buchananus. Ab Angliæ regina missi sunt Thomas Hauartus Norfolciæ Dux, Comes Suffexiæ, Rudolphus Sadlerius, & alij nonnulli. In hoc conuentu quum post longam de mandatis disputationem, nihil omnino esset decretum, Elisabetha omnium rerum ad se reuocato arbitrio, iudicis partes sibi vindicauit. Maria ad dicendam coram deputatis illis causam euocata suos misit quidem, prius tamen protestata se neque illorum neque Elisabethæ iurisdictioni subesse: ideoque id nec sibi nec posteris aut regno fraudi esse debere. Ibi de cæde mariti obiecta per legatos suos ita se purgavit, vt aduersariorum calumnia non sine ipsorum ignominia facile appareret. Quare Elisabethæ Commissarij non solum omnia diligenter in acta retulerunt, verum etiam Elisabethæ fideliter narrarunt, cito persuasi, Mariam extra culpam, aduersarios vero participij reos esse. Elisabetha vero vt captiua sibi elaberetur minime concessura, Morauiu, Mortonium, Lindesium & reliquos grauius increpat, quod segniter in causa ha-



nus versuti essent quam si persequi non cessarent ad optatum finem ipsa perductura esset. Primum ergo Buchananus rebellium rogatu famosum contra reginam libellum conferebat. Reginam quippe oderat, quod ab ejus patre Jacobo V. ob Lutheranismum (unde postea ad Calvinismum, & tandem ad atheismum devenit) regno fuerat eiectus. Idem deinde rerum Scoticarum Historiam ita corruptit, ac tot calumniis & mendaciis referit, ut hodieque liber iste toto regno sit interdictus. Cupide nihilominus illum Angli acceperunt, ac statim per Galliam, Germaniam, & alias regiones magno numero distribuerunt. Ad obiecta quidem Mariæ Legatis facile erat respondere, sed moniti, Elisabetham id unice agere ut Maria vel innocens rea perageretur, rogarunt ut præfenti adversariis respondendi fieret potestas. At rebelles nihil minus fieri cupiebant, quam ut præfens regina audiretur interim Elisabethæ animum odiis ac suspicionibus accendere non cessabant. Quum ergo iudicium protelaretur, nec Maria ad respondendum admitteretur, præcipui Angliæ procerum adversarios ea quam reginæ intencabant pœna afficiendos esse non obscure murmurabant.

IV. Moravius ne faba in se euderetur veritus, ad novas inde proditiōis artes se convertit. Quare Norfolciæ Ducem adit, & Mariæ reginæ matrimonium ostentat, à quo non dubitaret quin nec ipsa, nec universus Scotorum populus abhorreret. Et hæc quidem inter vicinos populos pacis conficiendæ ratio, commodissima videbatur: sed mox in Norfolcii exitium venit. Moravius accepta non mediocri à Norfolcio pecunie summa, ac libro comearum, tum reginæ etiam litteris, quibus illa suos ab actionibus contra Moravium in Scotia institutis desistere jussit, antequam discederet, rem omnem Elisabethæ exponit, & quanto id cum ipsius periculo futurum sit ostendit, neque enim dubium esse, quin Norfolcius homo potens & ambitiosus, tam Angliæ quam Scotiæ regem facere se conaturus sit. Illa Moravium quæro animo esse jubet. Norfolcii ambitionem propediem se repressuram. Quo minus vero etiam reginam Mariam evertat, Galliæ regem sibi obstare, cujus inimicitiam merito reformidet. Inter Elisabetham & Moravium convenerat, ut Scotiæ regnum inter ipsos divideretur: utque Moravius regem puerum in Angliam mitteret, ipse vicissim Mariam in suam acciperet potestatem. Ex inde Maria multo arctiori custodia fuit inclusa. In Scotiam reversus Moravius

reginæ liberandæ imprimis cupidum se simulat, & convocatâ Nobilitati, matrimonium quod inter Norfolcium & Mariam tractaretur proponit: missus, interim Roberto Melvino, qui de reginæ voluntate certum aliquod testimonium afferret, quod deinde contra ipsam uteretur. Et Norfolcius quidem promissis Moravii deceptus, per litteras eum monuit, ut promissum sibi cum Maria regina matrimonium maturaret: cui ille novis iterum promissis onerato, amice respondit, litteras interim Norfolcii ad Elisabetham misit: quæ hominis jam ante sibi suspecti, ut qui Catholicis non obscure favebat, & capitalem contra Mariam sententiam pronuciare recusaverat; tollendi occasionem amplexa, in turri Londinensi securi percussus, edita ad populum causa, quod se invita matrimonio cum captiva Scotiæ regina tractasset: quum tamen constaret, ejus rei Elisabetham quoque non ignaram fuisse, nec ab eo consilio initio abhorruisse. Sed credibile est diffidentia abreptam, longe alium animum postea induisse.

V. Interea dum Norfolcius in Angliam ad supplicium producit, in Scotia de Moravii eade consilia ineuntur. Tardus quidem ad pœnas Deus est, sed tarditatem illam supplicii gravitate compensat. Sic Moravius nihil minus quam se mortalem esse cogitans, & nominis similitudine inflatus (nam & ipsi Jacobo Stuardo nomen erat) pro ipsissimo Scotiæ rege se ferens, immo Angliæ quoque regnum somnians, repente & uno ictu fuit eversus. Is paullo ante in Angliam ad Elisabetham miserat Robertum Percarnium, Fermelinoduni Abbatem, qui ea quæ Moravius in regni administratione gesserat, à regina approbari ac rata haberi impetraret. Mox ab Elisabetha missus Thomas Randolphus Moravio exposuit, ab Angliæ Parlamento Mariam ob crimen læsæ Majestatis jam capitis damnatam esse: ideo præcipue, quod in Gallia Lotharingorum Principum, capitalium Calvinisticæ religionis inimicorum instinctu, Angliæ insignia usurpasset. Quod quidem nuncium ut Moravio gratum erat, ita sententiæ executionem tam diu differri, vehementer displicebat. Interea Elisabetha Moravium urgebat, ut ad regni fines sibi præsto esset, & uti convenerat, regem puerum traderet, Mariam vero in suam acciperet potestatem. In eo dum est Moravius, dumque Letha Edimburgum proficiscitur ut puerum inde deduceret: Calvinista quidam Nobilis, Jacobus Hamiltonius nemines vindicandæ à Moravio acceptæ injuriæ cupidus, eum

in via ex insidiis, globulo plumbeo paullo infra umbilicum adacto ac prope renes transmissio, eodemque ictu Georgii Duglassi equum, qui ultra eum erat, exanimavit, ac celeriter sese subduxit. Moravius percussus paucis quibus supervixit horis, nullo poenitentiae signo edito, non invocato divino nomine, sed multis profusis blasphemis tandem exspiravit, illa verba paullo ante obitum frequenter repetens: *Ego ex eis mingentem ad parietem non superesse permittam*. Imminente jam extremo agone, totus in furorem versus, & horribilibus phantasmatis, ut qui cum diabolo rem habuisse creditur, agitato, saepe exclamavit, *Ice, ice, ice*: qua voce Scoti in summa animi perturbatione uti solent. Sic vixit, sic mortuus est an. 1571. 27. Jan. miser ille Moravius; praecipuus quae toto regno commissa sunt, sacrilegiorum auctor, & Catholicae religionis extirpator. Mors ejus omnibus Protestantibus luctuosa fuit, & imprimis Anglorum reginae. Nomen ejus haereticis statim Martyrum Catalogo adscripserunt, & magnificum ei tumulum sive Mausoleum extruxerunt, qui sepulera & monumenta majorum tota vita sua destruere satagebat. In quo quidem divinam merito agnoscimus justitiam, quae eum qui reginae suae necem machinabatur, prius ad exitium pertraxit.

*Sic aequum fuerat, qui aliis intendere mortis  
Casus parabat, prius ipsidem prendier.*

VI. Accepto de Moravii morte nuncio, Elisabetha Sufflexiae Comitum cum decem circiter armatorum millibus ad limitem misit, cum Maria regina transigere se velle simulans, his tamen conditionibus, ut illa Angliae reginam superiorem agnosceret, & Scotiae arces ac loca munitiora Anglorum potestati permitteret, filium etiam regem & proceres aliquot obsidum loco traderet; tum omni injuriarum abjecta memoria, exteris federibus renunciaret, & a Catholica religione discederet. Quibus quum Maria assentiri nec vellet, nec posset, haereticis Elisabethae animum multo majores suspicionibus impleverunt, Mariam non regnum modo affectare, sed reginae etiam vitae insidiam dicunt: quibus illa impulsam (neque enim figulus figulo tantum, ut est in proverbio, sed & reges regibus invident) aemulam, uti videbatur, tollere decrevit, ut quae tantarum virtutum etiam in captiva elucentem omniumque oculos perstringentem splendorem ferre non posset. Ad Mariae calamitates illa quoque tum accessit, quod filius

ejus Jacobus VI. anno M.D.LXXXIII. procerum quorundam & subditorum prodicione, in custodiam datus fuerat, e qua tamen ille non multo post evasit.

[a] Elisabetha cum Maria in gratiam redire se velle simulat.

DE PROCESSU AB ANGLIS CONTRA Mariam Scotiae reginam instituto, variisque artibus, quibus Angliae legibus eam subicere conati sunt, tum quomodo eadem ad causam dicendam producta, ac tandem damnata sit.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.  
ARGUMENTUM.

- I. Lex ab Elisabetha lata, unde postea supplicii de Scotia regina sumendi occasio sumta est. Babingtoni epistola.
- II. Scotia regina arctiori custodia mandatur.
- III. A quadraginta octo viris causa ejus ventilatur.
- IV. Quibus de rebus interrogata fuerit, & quid ad singula responderit.
- V. Eiusdem de Balarai facto responsio seu confessio.
- VI. Capitis damnatur. Aliquot ejus ad Gallie regem & Elisabetham Angliae reginam epistola.

I. EA est rerum humanarum conditio, [a] ut nihil stabile, nihil diuturnum sub sole reperitur, sed mirae perpetua vicissitudo omnia in se circumvolvatur. Cujus non minus illustre quam luctuosum exemplum Mariae Scotorum reginae fortuna nobis exhibet: quam primo in regia dignitate collocatam, mox in acie ac proelio contra suos versantem, postea in lacu Lavino captivam, ac tandem in Angliam fugientem vidimus. Sed o miram rerum mutationem! Ecce enim dum jam illa omnes tempestates effugisse videtur, in ipso portu misera naufragium facit. Quid profuit e lacus Lavini custodia elapsae gratulari, si postea eandem in carcerem multo terriorem compingi videamus? Nunc illa nobis tantum consolatio restat, quod omnia adversa aequo animo ferentem & ex alto quasi despicentem, sic denique humanas res supergressam praedicare nobis licet, ut nullus ad eam ictus pervenire possit.

Elisabetha quamprimum Mariam in sua habuit potestate, omnia sua consilia & cogitationes eo convertit, ut vivam eam sibi elabi numquam pateretur.

[a] Decretum Curiae Anglicanae.

teretur. Eum in finem in regni comitiis xxvii. anno regni Elisabethæ à xxiii. Novembris usque ad xxix. Martii sequentis anni celebratis decretum factum est in hanc sententiam: Quum salus hujus regni, secundum Deum, in reginæ incolumitate potissimum consistat; & vero manifestum sit, quæ consilia & conatus nuper tam extra quam infra hoc regnum, non solum contra reginæ personam & vitam, sed etiam in certissimam reipublicæ perniciem suscepti fuerint: propterea ut tantis periculis obviam eatur, rogantibus trium Ordinum ad hæc comitia legatis, communi Parlamenti auctoritate decretum est, Ut si posthac in regnis reginæ nostræ imperio subjectis quæcumque rebellio excitata, aut aliæ ejusmodi conspirationes initæ fuerint, quæ vel ad reginæ personam ac Majestatem lædendam, in favorem cujuscumque qui jus aliquod post mortem reginæ in hoc regnum sibi vindicet, vel ad regni statum perturbandum pertineant, xxiv. Judices è Consilio privato ac procerum ordine, ut & Curiali Senatu, quem Recordationis appellant, à regina nominandi, potestatem habeant, vi hujus decreti, de istis ac similibus cognoscendi, & post diligentem examinationem sententiam pronunciandi, ac reos damnandi. Qui damnati hoc modo fuerint, eos omni suo jure quod alias prætereundum poterant, privatos, ac regni hujus incapaces pronunciamus, &c.

Quis non videt, decretum hoc unice eo spectasse, ut Scotiæ regina ab omni successionis jure, immo ipsa vita excluderetur? Qui ignominiosum Mariæ supplicium justitiæ prætextu palliare conantur, litteras allegant ad Babingtonum nescio quem scriptas, quibus illa libertatem suam ei commendabat. Sed ut proditorie hæc conficta esse appareat; totius rei seriem paullo altius exponam. Gilbertus quidam Giffordus postquam aliquot annos tam in Rhemenfi quam Romano Seminario litteris operam dedisset, in Angliam reversus ut Dei & Catholicæ Ecclesiæ causam promoveret, diaboli causam summa diligentia egit; ab hæreticis persuasus, ut operam suam in pervestigandis ac protrahendis Catholicis commodaret, Walsinghamo viam commonstrante qua commodissime id facere posset. Eodem suggerente Giffordus in Rhemense Seminarium reversus, sacerdotio inaugurari voluit: deinde Lutetiam profectus, in Thomæ Morgani nobilis viri, & qui de Maria regina in libertatem vindicanda vehementer laborabat, familiaritatem sese insinua-

vit. Quam in re Giffordus quoque suam ei operam promisit. Sic ergo à Morgano in Angliam remittitur, datis litteris quas ad Babingtonum perferret. Ille literas Thomæ Philippo Walsinghami Secretario describendas dat, deinde Catholicis quibus inscriptæ erant, tradit, & responsum petit. Giffordus postea Lutetiæ comprehensus, multis apud eum deprehensis litteris & instructionibus, totum hujus prodicionis ordinem detexit. Hæretici subodorati Catholicos in Maria regina liberanda satâgere, atrocem ei hinc invidiam & odium conflare, regni affectari crimen improperebant. Capitur Babingtonus, & quæstionum doloribus ac tormentis victus, plus fatetur, quam sciebat. Elisabetham anxiam Walsinghamus magis impulit, & ad cognatæ cædem animavit. Quin vix quisquam in aula erat, qui non miram de reginæ salute sollicitudinem præ se ferret. Eodem tempore Hugonota quidam Gallus Cavagnius nomine, capitis supplicio postea Lutetiæ ob prodicionem & alia flagitia affectus, à Calvinistis subornatus, Mariam perdere omnibus modis studebat. Unde tandem factum est, ut Elisabetha Mariæ cognatæ necem apud se decreverit, misso certo homine ad Sarisburiensem Comitem, summum rerum capitalium quæsitorem, cum mandatis, ut quamprimum litteras accepisset, Mariam quam in custodia habebat, supplicio afficeretur. Ejus rei quum indicia quædam ad Lamottam Fenelonium regis Christianissimi Oratorem emanassent, statim ad Elisabetham profectus, tam multa eam in rem differtit, ut illa quietem noctu capere non posset. Dormiebat cum Elisabetha in eodem cubiculo Staffordiæ domina: cui illa è somno excitæ insomnium suum narravit, nimirum visam sibi Mariam primum, deinde se quoque decollari. Tum Staffordia, Causa, inquit, hujus somnii procul dubio est decretum contra Mariam supplicium. Quia vero res adhuc in integro est, suaserim ego ut Consiliariis aliquot acceritis, quid illa in re faciendum sit amplius deliberes. Vocantur ergo Comes Lancastriæ & Betfordiæ, nec non magnus regni quæstor seu Thesaurarius: qui ut ante acerbæ in Mariam sententiæ auctores fuerant, ita nunc ut ne reginam offenderent, differendam eam esse suadebant. Mittitur ergo ad Sarisburiensem Comitem Georgius Lancastrii domesticus, tanta usus celeritate, ut illum alterum pæne præverterit.

A a 2

Hoc

[a] Historia de Antonio Babingtono.

Hoc nuncio Mariae reginae familia recreata, melius sperare coepit: sed ea spes non multo post in summum maerorem fuit conversa.

II. Elisabethae enim jussu Maria ab Amia Paulero Anno M. D. LXXXVI. die XI. Augusti, auctiori custodiae fuit inclusa. Unde quum paullo post ad venationem, qua plurimum delectabatur, profecta, & aliquanto celerius progressa esset, apud Paulerum tardiufcule subsequenter, quod eum praestolata non esset, sese excusavit. Ille comitem accepta excusatione, Nuncium ab Elisabethae regina, cum mandatis ad ipsam, adesse respondit: qui ex equo descendens Mariam sic affatus est: Elisabetham reginam satis mirari non posse, quod clandestina contra ipsam & regni statum consilia tractare non cesset: quod suis ipsa oculis viderit ac legerit. Quum ergo de ministris & domesticis quosdam in culpa esse non ignoret; non aegre ferre debere eorum seperationem. Reliqua ex Paulero intelleturam. Ad haec regina, Non primam, aiebat hanc esse calumniam, qua apud reginam traducta esset. Ab ejusmodi suspitione a praesenti in qua esset fortuna satis superque se purgari, etiam si singularis illa animi affectio atque observantia, qua semper ipsam prosequuta sit, ejusmodi conatus non inhibuisset. Sed facile videre se quid agatur. Perenti cum Navio secretario suo colloquium, non solum illud denegatum fuit, sed ministri plerique aut vi ab ea distracti, & in diversas custodias abducti, aut alius alio hinc inde dispersi sunt. Paulerum deinde aliam viam ingressum, regina quonam ipsam abduceret rogat. Quum ille in multo commodiore locum dixisset, regina, Ego, inquit, moriar potius, aut ad eum unde egressa sum locum redibo. Statimque ex equo desiliens, quum pedibus aegre incederet, pedissequa sustentante gressum adjuvabat. Tum ad Paulerum conversa, inter lachrymas & singultus, Turpe aiebat & indignum esse, liberam & exteram Principem feminam hoc modo tractari. Comitatum sibi adjunctum latrone potius quam regina dignum. Reginam se quoque esse, nec minus illustri familia prognatam quam Elisabetham: quam in se multo aequiorem esse sciret, sed a Consiliariis utriusque male volentibus seduci. Viderent ergo quid agerent, & ad quorum injuriam ista pertinerent: quam sine dubio aliquis exterorum Principum esset vindicaturus. Tandem quum frustra haec a se dici videret, Paulerum rogat, cujus jussu ita secum age-

retur: Ille Elisabethae jussu respondit, prolatis literis, quibus ei mandabatur ut Mariam in arcionem deduceret locum, addita quanta opus esset custodia, donec aliud ipsa fieri juberet. Tum Maria exclamans,

*Hac, inquit, dextra fide/que est?*

*Sic nos in scepra reponis?*

Quum hoc modo fortunam suam aliquamdiu deplorasset, tandem appetente jam nocte, equum rursus conscendit; Tiqueshallam, in Walteri Alchamiae res deducta: Paulerus vero missis aliquot de suis, omnes Mariae ministros & domesticos in custodiam dari, omniaque conclavia, arcae & chartophylacia obsignari jubet: qua postea a duobus reginae consiliariis aperta ac provoluta sunt, atque inde tres corbes chartarum pleni asportati. Haec XVIII. Augusti facta sunt. Decem diebus post Maria Chartelaium deducitur, magnum cum comitatu. Ibi quum esset, Paulerus die quodam Mariae nunciari jubet, habere se pauca quae cum ipsa loqui vellet. Morbum excusantem nihilominus adit, & argentum atque aurum quod penes se haberet, consignari sibi petit: quippe famam spargi multos pecunia ab ipsa ad prodicionem subornari, & ad rebellionem excitari. Illa calumniae hujus atrocitate vehementer offensa, licet diligenter admodum se purgaret, impetrare tamen non potuit, quominus omnis ipsi thesaurus fuerit ablatus, etiam ea quae ad sumtus funebres illa destinata. Detrahitur ei tum quoque omne fere fuit ministerium, ac pauca tamen necessaria tantum relictis. Non multo post idem Paulerus iterum reginam adit, & argentorum criminum a diversis insimuletur ostendit; imprimis Babingtonium quendam confessum esse, sex viros a se subornatos qui Elisabethae occidendae partes susceperint; quae de patratâ conjurati iniecto in proxima horrea igne, omnibus ad incendium restringendum accurrentibus, Paulerum cum uxore & familia occidere, & Mariam a custodia educere ac reginam proclamare constituerent: & ad eam tuto deducendam equites aliquot in propinquo collocandos. Maria insignem hanc adversariorum mentendi libidinem demirata, iterum diligenter se purgat, de Babingtonio imprimis, quem sibi notum quidem esse jurabat: addens nihil haecenus insidiosae aut proditoriae a se contra reginam tentatum, sed varias etiam machinationes contra eandem detectas. Aliquanto post Paulerus aere in salubrem causatus, reginam monet, sibi ejus aliò

aliò deducendæ negotium datum esse. Inde ergo xx. Septembris digressa, quum Bortonium pervenisset, rursus à Nobili quodam ab Elisabetha misso, qui secretum cum ea petierat colloquium, de eo ipso quo antea à Paulero monetur, quod nimirum contra reginam secreta consilia injisset. Sed illa multis adductis argumentis innocentiam suam non minus quam adversariorum malitiam manifeste demonstravit.

III. [a] Octobris Calendis Paulerus Mariam reginam certiore facit, Elisabetham de iis quæ ipsa ad objecta respondisset edoctam, vehementer admirari quod nihil eorum, de quorum tamen veritate satis superque constaret, fateretur. Quare è Consiliariis suis mittere aliquos decrevisse, qui ipsam interrogent. Tum Maria non modo nullum timorem, sed lætitiæ potius vultu testata, quidquid futurum sit, æqui bonique facturam se respondit. Post XI. Octobris Judices ab Elisabetha delegati Fodringamum (id arci nomen est, ubi captiva asservabatur) venerunt: quorum nomina statim Mariæ reginæ sunt edita. Erant vero Thomas Bromleius regni Cancellarius, Gulielmus Buchorhtus regni thesaurarius, Eduardus Comes Oxoniensis magnus Cubicularius, Georgius Comes Sarisburiensis regni Marescallus & supremus Justitiarius, Henricus Comes Derbiensis, Gulielmus Comes Vigoniensis, Eduardus Comes Rutlandiæ, Georgius Cumbriæ Comes, Ambrosius Comes Varvicensis, Henricus Comes Lincolnensis, Antonius Montis acuti Vicecomes, Eduardus Savagius, Eduardus Morlaus, Eduardus Straffordius, Arturus Greius Viltoniensis, & alii, numero triginta quattuor. Hi quum in sacello arcis ad audiendam concionem convenissent, interea ad Mariam litteras ab Elisabetha sine ulla honoris aut amicitia præfatione scriptas mittunt, quibus significabat: Quandoquidem ea quæ certo sibi comperta essent, negare persisteret, tum etiam ullius iudicio submittere se recusaret; Proceres quosdam, Consiliarios & Jurisconsultos ab se delegatos: qui in omnia diligenter inquirerent, & secundum leges pronunciant. Quum ergo in regno ipse iam sit, legibus quoque ejusdem subiectam esse. Ad hæc Maria pro solita animi magnitudine respondit, Nullam agnoscere se Elisabethæ aut ejusquam alterius imperium. Scriptas illas litteras esse tamquam ad subditam: se vero non minus quam Elisabetham reginam esse; & regis filiam & Elisabethæ proxima cognatione junctam. In Angliam venisse Elisabethæ pro-

missis illectam, at præter jus omne custodia includam. Multa in se crimina ab adversariis conficta esse, illud imprimis quod contra vitam reginæ aliquid machinata fuerit, quod falsum esse liquido sit demonstratura.

IV. [b] Hæc agebantur in spaciofo quodam concinaculo, quod non procul à reginæ conclavi distabat. Ad parietem Judices delegati sedebant; in medio vero mensæ quædam collocata erant; sic denique locus inclusus, ut præter Commissarios nemo intrare posset. Quum delegati ingressi essent regina quoque intravit, velum capite ferens, & talarum tunicam induta, cujus oblongum syrma pedisse qua ferebat. In sella holoserico strata collocatam præregali Satellitio, puella quædam è gynæceo, aulæ præfectus, medicus, & alia ministeria circumstant. Ibi Cancellarius longam exorsus orationem causam ejus conventus exposuit, ut nimirum eorum quorum Mariæ rea diceretur, & imprimis quod contra Elisabethæ reginæ vitam & statum aliquid molita esset, veritas inquireretur. Id dum fieret, reginæ quæcunq; posset ad sui defensionem conquiriti ac proferendi facultatem concedi. Deinde ad reginam conversus, rogat eam ut commissionis & mandatorum sibi datorum tenorem cognoscere velit. Tum illa multis itidem exposuit, quomodo in Angliam olim venerit, ut promissis sibi à regina auxiliis in recuperando regno uteretur: Sed non modo spe & promissis esse frustratam, verum etiam contra omne jus jam totos septemdecim annos in custodia asservari. Liberam se nihilominus & supremi juris esse Principem; nec delegatos illos aut quemcumque alium pro iudicibus agnoscere. Et licet coram illis comparuerit, non tamen hoc vel ad suum vel ad filii aut regni sui præjudicium pertinere debere: quum id eo tantum fecerit, ut toti Mundo innocentiam suam testatam faceret. Ibi Cancellarius ullam Mariæ ab Elisabetha promissum esse auxilium negavit: addens, protestationem illam frustra interponi, nec quidquam supremo Elisabethæ juri & Majestati derogare. Quum enim talis in Anglia criminis se ream fecerit, merito etiam legibus ejusdem esse subiectam. Inde jubente Cancellario Mandati formula lecta est: quam quum Maria pro legitima se non agnosceret dixisset, Procurator Fiscalis illius æquitatem & jus reginæ Elisabethæ multis demonstrare conatus est. Inde ad ipsum crimen ventum: cujus probationes

[a] Maria à delegatis interrogatur. [b] Quibus de rebus Maria accusata fuerit, & quid responderit.

quum ex Babingtoni, Georgii, & sex aliorum confessionibus peterentur, regina verò Babingtonum ignotum sibi esse, nec umquã cum eo, uti etiam sex illis aliis, quidquam vel ore vel scripto communicasse, respondisset, alter Fiscalis Procurator (duo hi seorsim mensæ assidebant) litteras à Babingtono paullo ante mortem scriptas protulit. Hæc ante meridiem acta. A meridie rursus complures epistola, tum Navii & Curlei reginæ domesticorum depositiones perlectæ: ad quæ singula regina sufficienter respondit, quamvis tumultarie ac sine certo ordine & interrogandi ac respondendi modo omnia agerentur. Quum inter cetera Thesaurarius ei objecisset, quod in Gallia jam olim Anglicani regni insignia & titulum usurpasset, illa, Non sum nescia, inquit, hunc maxime esse aculeum qui Elisabethæ sororis meæ animum pungat. Atqui ne ipsa quidem ignorat, id non meo, sed Henrici II. Galliæ regis, foceri mei consilio factum esse. Replacanti Thesaurario, cur non post factam pacem ipsa insignibus illis abstinerit, respondit: Nulla conditione obligatam fuisse, ut jure suo tam facile cederet aut renunciaret. Elisabethæ tamquam natu majori, lubenter se cessisse & adhuc cedere; modo illud quoque ipsi faterentur, se proximam esse hæredem, Jacobi V. quippe filiam, & Henrici VII. neptim. Notos sibi esse inimicorum conatus, qui non hoc jus tantum sed & vitam ipsi eripere unice studerent. Sperare se nihilominus, Deum à quo hæcenus clementer servata sit, patientiam ad perseverandum quidquid tandem futurum sit, sibi concessurum: atque eundem rogare, ut de ipsa quod visum fuerit statuatur, ad nominis sui gloriam & Catholicæ fidei, pro qua libenter sanguinem profusura esset, propagationem, Minas omnes & terrores facile se contemnere, omniaque pati decrevisse; utpote certam, quæcumque Dei ac religionis causa relinquerentur, cum fenore rursus adjici, aut multo melioribus bonis compensari eos vero qui Deum hic negarent, in altera illa vita rursus à Deo negari, atque adeo æternis suppliciis addici.

(a) V. Tam Babingtoni inde quam aliorum litteræ ac scripta sæpe lecta ac relecta sunt; ac tandem Balardi cujusdam confessio, unius ex iis qui Elisabethæ mortem machinati dicebantur. Rogata an Balardum nosset, ab amicis ex Gallia monitam se respondit, venturum in Angliam propediem eo nomine hominem, Catholicæ religionis perstudiosum, qui quæcumque posset ei

officia præstare cuperet. Interea verò aliunde ad se delatum, eundem Valsingamo esse valde familiarum: Valsingamum vero infestum sibi admodum esse, ac tam ipsam quam filium sublatos cupere. Hæc de Balardo scire, quem numquam viderit vel audiverit, nec quidquam cum eo communicarit. Ibi Valsingamus consurgens, nihil tale sibi umquam in mentem venisse protestatus est, nec quidquam à se factum aut dictum quam quod à bono & fideli erga reginam subdito requireretur. Amplius deinde rogata, eequid de quatuor illis equitibus sciret, qui ut Elisabethæ occisæ nuntium ad ipsam perferrent, destinati essent: Nihil omnino sibi notum esse respondit, Prolatæ inde literæ characteribus consignatæ: quarum nonnullas ipsa agnovit, nihil tamen quod nocere ipsi possent, continentes. Morganum quidem iis fortasse ad alia usum: eorum tamen quæ vel ipse vel Parrus contra reginæ vitam machinati dicantur ne in minimo quidem consciam esse. Navium Galliarum regis esse subditum: nec se iis Principum Christianorum ad reddendam de eorum qui libertatem ipsius querant aut optent actionibus rationem teneri. Ad pensionarios quod attinet, habere Angliæ reginam tales in ipsa quoque urbe Roma, & quidem diversæ religionis. Sed longum esset omnia, quæ illa non sine Iudicum admiratione ad sui defensionem disputabat, recensere. Tandem ad Thesaurarium & utrumque Fiscalem conversa, Profecto, subridens inquit, satis duriter à vobis hac quidem vice tractata sum; quæ tamen vestras versutias minime intelligo. Sed id Deus vobis condonet. Hic finis fuit hujus actionis: è qua, ut & totius processus forma Mariæ reginæ facile conicere licebat, caput suum peti, sequæ jam ante ab iisdem iudicibus Londini prædamnata: hanc vero actionem eo fine tantum institutam, ut injustæ sententiæ executioni color aliquis justitiæ quereretur. In sermonibus quoque cum Pauleto habitis palam ostendebat, nullam aliam ob causam quam ob Catholicæ religionis professionem tantis odiis se exagitari; idque agi ab adversariis, ut quamvis omni crimine libera, in perduellionis damnatorum numerum referatur. Quare multo ardentius precibus ad Deum fundendis incumberebat: interim vero in omnibus sexu majorem animi constantiam præ se ferebat.

VI. Quam-

(a) Maria ad Balardi depositionem responso.

(a) VI. Quamvis autem delegati illi Iudices nulla confessione aut sufficienti probatione intentati criminis Mariam reginam convincere potuerint: Elisabetha tamen sententiam contra ipsam à Iudicibus latam exsequutioni mandare decrevit. Quare missis die Novembris XIX. ad Mariam Buchorsto & Besleo, quid à Iudicibus decretum esset nunciari jubet. Ii unà cum Paulo & Drurio reginam accedentes, monent ut quandoquidem infidiarum Elisabethæ vitæ structarum rea peracta sit, culpam fateatur ac detestetur, & ad mortem sese præparet. Ibi illa nihil territa, nihil gratius jamdudum nunciari sibi posse respondit, ut cui mors multo minus quam tam diuturna captivitas acerba futura sit. Agnoscere se Angliæ consuetudinem, ubi omnes qui jus aliquod in regnum sibi vindicant, morti traduntur. Gaudium suum omne non jam in terris, sed in cælo esse. In tam justa causa non lubenter tantum, sed & cupide mori se velle. Illud unice sibi dolere, quod Catholicos tam dura ac dira hæcenus perpeffos, nondum in libertatem & majorum religionem restitutos, & vexationibus illis liberos videre possent. Monita deinde, quod paulo ante Arondeliæ, Pembrochæ, Northumbriæ & Westmerlandiæ Comites mille & quingentorum equitum ac decem millium pedum exercitum ad ipsam libertandam confecerunt, sed jam in turri Londinensi & ipsi captivi asservarentur; id omne se inficia factum esse dixit: nec dubitare tamen quin à Galliæ rege & Guisus avunculis suis fuerint instigati, ut pro ipsa in libertatem vindicanda aliquid tentarent Besleo replicante, ipsam Angliæ reginæ æqualem esse voluisse, quum tamen non ignara esset, uno in regno non plus quam unam supremam esse potestatem: indignabunda, Ego, inquit, regina semel consecrata sum, & si vel sordidissimo carceri aut ergastulo includar, regina esse non desino. Addens, vi in Angliæ se detineri, nec ob ea quæ pateretur, quidquam regis suæ dignitati vel juri derogari posse. Ius sibi esse in Anglicani regni successione multo quam ipsi melius, ut quæ sola ex Henrici VII. posteris superesset. Quomodo vero æqualitatem affectare possit, quæ captiva detineretur? Verum quid, inquit, opus est verbis, quum jam damnata sim? Tum Buchorsto, à Parlamento quidem jam latam esse sententiam, ait; verum à regina adhuc suspensam, ut tanto melius ad mortem præparandi se tempus haberet. Ergo, illa inquit, pecuniam meam jam olim funeris sumitibus à me destinatam, sed nuper ablatam; ut & chartas meas ac condendum te-

stamentum, reddi mihi velim. Quod & ex parte factum, Postridie eisdem rursus ad se vocavit; & post longum cum eis habitum sermonem, Gallica lingua epistolam ad Elisabetham scripsit, hoc argumento.

(b) DOMINA. Ad mortem, ex ijs qua renunciari mihi iussisti, jam dudum preparata, apud Deum & te protestor, tam lubenter me ex fallaci hoc mundo discessuram, ut postea nihil aliud mundanum quod quoquo modo oblectationem aliquam afferre possit, sperarim aut desiderarim, præter id quod ad subleuandam meam conscientiam per Buchorsto & Besleum, & per postremas litteras manum mea scriptas à te petii: quod totum tua est benevolentia, nec ad cuiusquam pertinet offensionem. Quantum ad superiores meas petitiones attinet, partim earum mihi concessæ sunt, & imprimis elemosynario meo pars pecunia mea est reddita; sed ex libris & cartis, pauca tantum ad me relata sunt. Quia vero existimo non te velle ut ea qua mea sunt, & imprimis qua ad dotem meam propter nuptias attinent, in alienas deveniant manus, quum ex eisdem nulla tibi quoque sperari possit utilitas, ego vero sine illis supremam meam voluntatem vix, ut volo ordinare possim: rogo ut omnes libri rationum, chartæ, codicilli, ad rem meam privatam spectantes, mihi reddantur, ut & quod pecunia reliquum est, quod de omnibus ut volo disponere, tum debitorum meorum rationes inire, qua exciderunt in memoriam revocare, & hæc omnia testamenti mei exsequutoribus, quibus magno usui post mortem meam futura sunt, tradere possim: præsertim quum sine iis Navii secretarii mei, qui captivus jam detinetur, commentarii, plane mihi sint inutiles, nisi vel coram, vel saltem per litteras cum eo communicandi, & omnia accuratius ex eo intelligendi mihi sit facultas. De quibusdam etiam cum Paulo & Drurio loquuta sum, de quibus illi ad te scripturos se receperunt, à quibus jam responsum expecto, ut & chartas aliquas, & pauca à Navio Secretario meo: nec convenire arbitror, ut litteris meis amplius tibi molesta sim. Vereor enim ne prior mea epistola tibi sit reddita, aut quod eam legere nolueris, persuasa fortasse magnum quid aut singularem aliquam gratiam in ea me petere; aut verita, ne meis commota demonstrationibus ingenii tui humanitas ad perdendum tam miserè proprium tuum sanguinem te faceret cunctantiorum. Atqui, Domina, frustra illi quicumque sunt, tantam sibi pusillanimitatem ab utraque parte imaginantur. Omnem his scrupulum quem illis imata tibi humanitas & comitas injicit, facile

[1] Maria Scotica regina capitis damnatur. [b] Maria Epistola ad Elisabetham.

facilia eximere poteris, si petitionis meae ac simul voluntatis tua summam eis indices, quarum illa hoc tantum spectat, ut pauca mihi in morte mea gratificeris: quae quum constituta semel & certa jam sit, facile concedent, spero, ut mortua corpora sepultura, vel ob cognitionem, vel certe ob charitatem Christianam debita afficiatur. Quapropter per passionem Domini nostri Iesu Christi iterum te rogo & obsecro, ut ne diutius in miserima hac mortis expectatione, omnibus panis acerbior, me relinquant, sed decretum & voluntatem tuam plane significes: promittens, si petitioni meae annueris, me in ipsa morte Deum pro salute tua & omnium temporali, quam aeterna felicitate deprecaturam. Quod si repulsam passa fuero, omnia tamen patienter feram, adeoque eo nomine multum me tibi debere existimabo, quod acerbissima hac expectatione diutius me torquere nolueris, sed ex misero hoc statu liberaris: in quo utinam ministrorum meorum miseria, tam valitudinis quam temporis iacturam sine ullo opere precio facientium, cognita tibi essent! Scire denique exopto, si ante mortem meam secreti aliquid quod vel ad te vel ad alios attinet, communicare tibi velim, cui tuto id possim committere: quum plures sint, qui varias ob causas etiā qua indicata fuerint, minime ad te sint perlaturi. Interim DEVM veneror precorque, ut tantum felicitatis tibi in hoc Mundo largiatur quantum ego inde discedens, in illo altero, misericordia ipsius confisa exspecto, quam non mihi tantum opto atque imploro, sed etiam omnibus iis, qui per mortem meam innocentem me ex vita hac misera protrudere atque exterminare satagunt. Idem Deus Optimus Maximus clementer omnibus condonare velit, qui me a luminati fuerint; uti & meis, si qui forte fuerint apud quos temporalis utilitatis aut spei respectus plus valuit quam conscientia, officium & fides. Sapientia tibi ipsi abunde est, qua & rebus tuis post mortem meam consilire, & particulariter ad tuas utilitates accommodare omnia possis: quod fiet imprimis si virtutem ipsam a falso eius colore, & officium ac fidem a cupiditatibus ac passionibus animi, atque inde profectis consiliis bene discernas. Equidem spero mortem meam, quam tot votis exopti jam video, multas tibi ac aliis magnasque res commonstraturam, quibus spes sit Dei gloriam illustratam iri: optoque ut omnia ad divini nominis honorem, tui aificationem ac conservationem, ut & totius huius insulae prosperitatem ac salutem eveniant: pro qua etiam in meliori fortuna, sanguinem ac vitam meam profunderi nunquam dubitem. Sed, ut dixi, equidem lubenter ex hac vita discedo, in qua me video tam patriae quam tibi, (cuius ament omnia bona, utpote tam propin-

qua cognitione de vineta, semper optavi) parum utilem esse posse: contra vero plures meo nomine ad malitia sua colorem ac praetextum abuti: quarum omnium rerum, uti & meorum consiliorum ac cogitationum iudicium Deo iustissimo Iudici committo. Ex carcere meo Forthinghamensi, Anno MDLXVIII. die XII. Ianuarii.

Aliam huic subjungam, quam paullo ante mortem eadem clarissima regina ad Galliae regem itidem propria manu scripsit: hoc argumento.

(a) DOMINE affinis. Postquam Dei peccata mea punituri permissu, Regina huius meae cognata potestati me tradidit, ac plus quam viginti annos in summis molestis & arumnis hic exegi, tandem tam ipsius quam Senatus sententia ad mortem me damnatam esse intellego. Rogavi quidem ut charta mea ablata ad commodius disponendam supremam meam voluntatem, mihi restituerentur; sed nihil eorum quae mihi usui esse possent, uti nec alterius condendi testamenti facultatem haftenus impetravi. Petii quoque ut post mortem corporis mei in regnum vestrum, cuius regina olim fui, transportandi meis fieret facultas, sed & hoc negatum. Hodie à prandio mortis mihi denunciata est sententia, qua in me tamquam criminis rea peracta, cras hora septima ante meridiana, sine ulla longiori mora, executioni mandabitur. Quia ergo omnia & singula quae hic acciderunt, prolixè narrare jam non vocat; ea tam ex Medico meo, quam aliis meis ministris intelligere poteris. Illud mihi credas velim, me per Dei gratiam mortem nequaquam reformidare, sed contemnere; quam etiam innocentem me ab omni crimine subire protestor. Dux sunt omnino damnationis meae & mortis causa, Catholica religionis professio, & iuris quod Deus mihi in hoc regno dedit, defensio: nec tamen dicere mihi licet, mihi ob Catholicam religionem moriendum esse: sed id unice agitur, ut meam cum illorum religione permutem. Quem in finem Eleemosynarium meum à me abstraxerunt: & quamvis in iisdem adhuc sit adibus, eum tamen ad audiendam confessionem meam & Deminici corporis communionem me reficiendam admittent recusant: sed urgent ut ab ipsorum, quos ideo adduxerunt, Ministris & concionatoribus tam doctrinam quam extrema solatia accipiam. Quomodo vero in hac vita mea catastrophe me gesserim, hi qui literas has ad te perferent, plerique in tuo regno nati, restabuntur. Restat ut rogem te atque orem, quandoquidem in omni sermone te singulari me amore prosequi testatus es, ut jam virtutem illam tuam omnibus in rebus, quibus potes, erga me ostendas atque exerceas, imprimis vero

(a) Maria ad regem Gallia epistola.



in remunerandis ministris meis conscientia mea succur-  
ras, & quod ipsa facere non possum, in te recipias. deinde  
ut preces fieri iubeas pro ea qua olim Christianissime  
Regina titulo fuit insignita, & iam Catholica mortitur,  
omnibus fortunis spolata. Ad filium meum quod  
attinet, velim ita cum vii merebitur, commenda-  
tum habeas (neque enim pro eo respondere possum) uti  
& meos omnes famulos & domesticos: pro quibus iunctis  
apud te manibus intercedo. Mitto ad te duos lapides,  
vare ad tuendam sanitatem virtutis, quam ego tibi per-  
petuam, vitamque diuturnam ac felicem opto. Eos ro-  
go tamquam ultimum animi pignus ab amanti, ma-  
tua glorie iam iam moriente accipias. Famulos meos iterum  
tibi commendo. Ex his que mihi apud vos debentur, rogo  
ut tua liberalitate, pro quo ego qua primum his corporis  
vinculis exerceo, Deum deprecabor, religiosorum  
Conuentus ad Dei honorem fundatur, tum elemosine  
requisite distribuantur. Die Mercurij, secunda  
post mediam noctem hora.

Post Buchorsti & Beslei discessum Pauletus, ex  
regine cubiculo regia insignia asportari iusse-  
rat: tum illa sacram tabulam in eorum locum  
ad pietatem animi excitandam eo ipso loco af-  
fixam Pauleto alio die redeuntis, commonstravit,  
his verbis: En tibi multo regalius ornamentum  
quam id quod mihi auferri iussisti. Porro quo-  
niam aliam quoque epistolam ad magnatem  
quendam in Gallia ipsius quoque manu scriptam  
nactus sum, eam huc apponerere visum est, ut ea que  
paulo ante morte ipsius facta sunt intelligantur.

Consilium de fuga toties mihi propositum, sed infi-  
datorum metu diu omissum tandem amplexus sum.  
Que acciderint, ex Medico & alijs meis ministris in-  
telleges. verum & quatenus condendi testamenti  
facultas mihi futura sit nescio, ac si maxime permit-  
tantur, rationem tamen qua id facere possim, vix vi-  
do, tam nummis qua libris meis & chartis omnibus ab-  
latis. Accepit quod & ad hanc rem idoneum hominem  
non habeo qui operam suam mihi prestat: quamvis ut  
saltem Elemosynarum mei potestas mihi fieret, rogavi  
sed nullum adhuc accepi responsum. Quocirca si horum  
mihi confiet, rogabis Sanctissimum D. N. Pontificem,  
Regem Christianissimum, Regem Hispaniarum, Ducem  
Lotharingie & alios Christianos Principes, amicos  
& cognatos meos, ut eorum ope tam nummi quam libri  
mei itemque suppellectilia que nondum inter ministros  
meos & creditores distributa sunt, restituantur. Scio  
hanc orationem non parum admirationis animo tuo  
allaturam: sed scire debes, a Buchorsto, Pauleto (quem  
equum mihi & benevolam experta sum) Dravio, &

Besleo significatum mihi esse me Parliamenti sive Or-  
dini huius regni sententia ad mortem esse damnatam:  
idque regine iussu se mihi renunciare, simulque horren-  
ti, ut culpam meam & delictum in ipsam agnoscam.  
Vt vero tanto equiori animo mori, & conscientiam  
meam exonerare possem, Episcopum & Decanum a regi-  
na ad me mitti aiebant. Illud quoque addebant, causam  
meae mortis esse instantissimas subditorum preces, qui  
reginam, vivente me ipsius competitorum (ut que iam  
olim titulum & insignia huius coronae usurparim, ne-  
que ipsi abdicare me nisi sub proxime haredis condi-  
tione voluerim) nullam vitam aut Status securitatem  
promittere possint: quum etiam nunc Catholici ma-  
supremam suam dominam agnoscant & appellationem, ip-  
sius vero regine vita tot insidijs appetita sit. De-  
inde, (cuius quidem rei precipuam habeat rationem)  
quam diu ego vixero, statum religionis quam eadem  
regina profiteatur, tutum atque incolumem in hoc  
regno consistere non posse. Ad que sic respondi, Deo  
me gratias agere tanto honore dignanti, ut ad Catho-  
licae religionis in hac insula restitutionem commodum,  
immo necessarium instrumentum esse dicar: cuius  
quamvis indigna, & perpetua sectatrix & tutrix esse  
velim, atque sanguinem meum, ut non semel  
protestata sum, pro Catholice Ecclesiae causa pro-  
fundere parata sim. Quod si populus ad pacem ac  
publicam utilitatem huius insulae mortem meam con-  
ducere existimet, me equidem non recusare, quae  
viginti annorum quibus hic detenta fui, captivita-  
tem vita mea compensem. Gratias etiam Deo me  
agere, quod sine horum Episcoporum ac Doctorum  
opera peccata mea tam in Deum quam in Ecclesiam  
agnoscam, nec unquam istorum errores & doctrinam  
approbauerim. At si Catholici sacerdotis mihi fiat po-  
testas, me libenter eo tam ad exonerandam conscien-  
tiam quam Sacramentorum usum percipiendum usur-  
ram: utque talis mihi permittatur, per omnia sacra  
rogare atque obtestari. Dicentibus, futurum fortasse,  
ut in Sanctorum aut Martyrum referat catalogum,  
quum tamen meritis reginae, cui sceptrum excu-  
tere conata sim, intentati parricidij poenas luam,  
respondi: nequaquam me tam arrogantem esse ut ad  
divinos illos honores adspirem: ac quamvis illi divinis  
permisso, non vero villo pretextu iustitiae, (quum  
regina sim que superiorem non agnoscat) in corpus meum  
potestatem habeant, nullam tamen habere in animam  
meam, nec spem istam mihi auferre posse, Deum per mi-  
sericordiam suam qua pro me mori voluit, sangui-  
nem ac vitam meam, quam pro defensione Ecclesiae

Bb

extra

(a) Mariae ad Gallie quendam magnatem Epistola.

extra quam nullum omnino quantumvis regnum mihi optem) lubenter impensura sum, clementissime in manus suas suscepturum, daturumque ut dolores aliaque quas sustinui arumnae, ad peccatorum meorum ex parte faciant expiationem. At me opera, hortatu, consilio aut quouis alio modo reginae mortem procurare voluisse, id vero me pernegare: quam privati mei emolumentis carissa ne talitro quidem ladi velim. Atque (aiebant illi) non solum permisisisti, sed consuluisisti etiam, ut Angli supremam suam dominam te nominarent, ut ex Alani & aliorum apparet Litteris quibus non contraxisisti. Respondi, me quidem in meis litteris nihil tale mihi vindicasse: modum tamen Doctoribus & Ecclesiasticis personis, quomodo me nominare debeant, praescribere non potuisse; quum meum sit quod Ecclesia decreuerit approbare, non vero corrigere. Nec vero illud mihi obesse debere (quod iidem obiecerant) quod Pontificis iussu sub eiusmodi titulo, nempe Anglorum reginae ac supremae dominae, preces passim apud Catholicos pro me concipiuntur: quum haec omnia ignorante me fiant. Me denique dum Ecclesiae obediam mori malle, quam ad eius meum vindicandum etiam de quocumque e medio tollendo consilia inire. Intirrim videre me Suis contra Dauidem persequutionem, in hoc tamen differente, quod mihi non perinde ac Dauidis, per fenestram euadendi facultas detur. Possitamen fieri ut ex sanguine meo vltior aliquis exoriatur.

Sed ne longior sim, pridie ad me venerunt Paulletus & Drurius, nuntiantes: quandoquidem nec culpam agnoscere, nec vllam poenitentiae signum edere velim, a regina sibi mandatum ut omnia regalia ornamenta a me auferant, ut quae iam insular mortua sum feminae. omni regia dignitate & honorum insignibus destituta. Quibus respondi, Me diuinitus ad hanc dignitatem vocatam, & reginam legitime vndicam esse & consecratam: eoque soli Deo me eam dignitatem vn̄ cum anima mea reddidit: neque reginam ipsorum pro superiore, ut nec ipsius Consilium, aut illum haereticorum consilium pro Ludicibus meis agnoscere, sed velit nolit illa, reginam memoritiam Non plus illi in me potestatis esse, quam latroni in Principem aut Iudicem quemcumque iustissimum, in sylua deprehensum: ac sperare me, Deum post mortem meam iusta sua iudicia in hoc regno ofensurum. Non noua esse exempla eorum Regum qui ab huius regni subditis crudeliter occisi sint Non mitius cum Richardo actum, & quidem eandem causam, ut scilicet iure suo priuaretur His virique ductis, quum nemo meorum deiecientis auleis aliisque ornamentis manum admouere vellet, sed omnes vna voce rem indignam clamarent

illi satellitibus aliquot vocatis, totam conclauem ornamentis denudarunt: deinde Paulletus confidens, caputque operiens, quia, inquit, post hac audiendus tempus non erit, abacum illum lusorium remoueri volo. Ego, Mea, inquam, parum interest, ut quo nunquam ex quo huc illatus est, vlti fuerim: ut cui longe alia negotia per vos fuere exhibitata. Heri pauillam meorum gregem congregavi, ac coram omnibus protestationem tam religionis quam innocentiae meae nomine repetij; simulque mandauit ut quaecumque facta hic sunt fideliter vobis exponerent Lotbaringia & Guisla Ducibus, aliisque meis cognatis omnia commendo quae ad animae meae salutem conscientiae meae subleuationem. & honoris mei reparationem pertinent; nec me tantum, verum ipsorum quoque respectu, quum non ego modo, sed & ipsi ad eadem Regine fidei precio conduxisse dicantur quorum tamen nihil ego nec scio nec credo. Tibi famulos meos, qui me perditum, omnia perdididerunt, iterum atque iterum commendo. Eis qua potes, tu meo nomine beneficia & succurre. Rubio meis verbis vale dicit: & quia ego quod ipsi receperam, me scilicet pro Catholica fide moriturum, praestiti, mone ut & ipse vn̄uersi Ordinis sui precibus & memoriis me commendet. Equidem & ante haec semper optatus, & nunc quoque opto, vitam meam animarum quae in insula hac sunt salutis sacrificare. His extremum te valere subeo, rogans ut eius quae & regina tua & benivolens fuit, honorificam memoriam semper retineas, & quod potes, eius salutis & honoris causa facias. Quod si quid vel in te vel quemcumque meorum inelementer a me dictum aut factum est, ignosce mihi rogo ac simul testor, nulla in re me vnquam fidem tuam aut diligentiam desiderasse: quoniam ita tibi obligatum me fateor, ut officijs ac meritis erga me tuis lubenter, libentius mihi vivere detur, satis factura sum. Nunc vero quoniam videri me prius quam voluntas deficiat, Deum in vltimo vita mea sine precabor, ut mea vice tibi abunde omnia compenset. Vale vna cum omnibus meis: quos tanquam orphanos hic relinquo. Fodringham Anno MDLXXXVI. XXIV. Nouembrii.

Subscriptioni subiuncta erant quaedam verba, quibus rogabatur ut ad confutandum Anglorum mendacium, qui inuitam ipsam, quum aliud euadere non posset, in Angliam venisse dicebant, a Lochimuario, Heresio iuniore, Flaminio, & Archiepiscopi Santandreami haeredibus certissima testimonia pereret, quibus illi ingressum in Angliam dissuadebant, & ut aliud vel in Galliam vel in Belgium se reciperet hortabantur

Sed

Sed ad Tragedia huius Catastrophen veniamus, in qua regalis illus magnanimitas & constantia multo clarius elucebit.

*Ille quidem tanquam celsis radicibus arbor  
Nixa, gerens mulier pectusque animunq; virilem,  
Omnes excepit constanti mentis labores:  
Quaeque viri exhorrent, alacris, nil terra vultus,  
Nil animo, subijct, similis letae, atque renidens.  
At vos Francigenae, Mariae diademate sacro  
Quis caput ornatum, sceptris duplicique decoram  
Vulstis dextram haec oculis tam tristia fassis  
Aspicitis, toto numquam spectacula mundo  
Visa? Quis, ut par est, generosas concipite iras,  
Et tantum prohibete nefas.*

DE SENTENTIAE CONTRA MARIAM  
Reginam latae exequutione; Bellicuri legatione  
acprotestatione; incredibili Mariz  
constantia, morte & sepultura.

CAPUT DECIMUMNONUM.

ARGUMENTVM.

- I. Capitalis sententia contra Scotiae reginam publicatur, & exequutioni demandatur.
- II. Bellicurius Gallorum regis in Angliam Legatus ut exequutionem latae sententiae impediret, quae tres menses ipsius respectu dilata fuit.
- III. Quid Scotiae reginae mortis sententiam indicantibus responderit.
- IV. Tentatur ut à Catholica deficiat religione. Ante mortem Pij V. Papae permissu, Eucharistiam ex suis ipsa manibus sumit.
- V. Quanta constantia supplicium adierit: eiusque extrema verba.
- VI. Magna gloria martyrium pro Catholica religione consummat, animamque Deo reddit.

**Q**uemadmodum venti inconstantes, & modo remissi modo vehementes, nautis ac nauigantibus multo plus negotij ac periculi faciunt quam magna aliqua tempestas, quae continuo flatu atq; impulsu nauim breui ad portum optatum propellit: sic longa illa viginti annorum captiuitas Mariae reginae multo plus molestiarum attulit, quam violenta mors, cuius beneficio portum salutis breui momento assequuta est. O miram rerum mutationem! Id ipsum quod omnium malorum caput existimatur, in summam optimam

reginae felicitate vertit! Videte peruersi homines, quid vestri effecerint conatus. En illam ipsam quam vos ad abyssum vsque deprimere cogitastis, in summo gloriae ac felicitatis fastigio collocatam. Ut merito dies hic quem ex omnibus vos acerbissimum ei fuisse putatis, laetissimum ac faustissimum ei fuisse censendus sit. Tum enim demum viuere illa, tum immortalis esse coepit, quum per mortem hanc temporalem non vita solum ipsius, sed honor etiam atque dignitas omnino extincta credebatur. Quare triumphali hoc curru inuectam contemlemur ac sequamur, & in credibilem eius virtutem ac constantiam admiremur, qua quanto magis deprimebatur, tanto magis exurgebat.

*nam quid formosius umquam  
Gallia vidisti, quam quum tenera illa puella,  
Bina manu gestans regali sceptris decore,  
Permultis blando liquidum aera & aethera vultu  
Me miserum: quoniam tantus decor ille recessit?  
Aspice pullato luctum testantia amictu  
Omnia, post gladio quam pulchra & candida ceruix  
Illa abscissa fuit, sacet & sine nomine corpus.*

Sed ut ad institutum reuertamur, Vix Commissarij, de quibus supra, Londinum reuersi, Elisabethae quae à Maria regina vel ipsi audierant, vel in causa eius compererant, exposuerunt, quum statim in aula fama percrebuit, Mariam reginam capitis esse damnatam: quod factum fuerat etiam antequam illi Fodringhamum fuissent ablegati. Quae quidem sententia IV. Decembris Anno MDLXXXVI. Richemundae promulgata fuit: in qua Elisabetha, fatetur, Mariam se in fidem & patrocinium suscepisse: & sic perfidiam ipsa suam testatur & damnat. Non multo post Elisabetha nonnullis Angliae proceribus mandauit, ut sententiam illam exlequerentur: quod mandatum huc apponendum esse duxi, ut liqueret (quod haecenus praefraete negant haeretici) ad Mariae damnationem nihil magis valuisse quam religionis respectum. Sic ergo habet.

Elisabetha, per Dei gratiam, Angliae, Franciae & Hiberniae regina, Fidei Defensatrix, Fidelibus nostris dilectis & cognatis; Georgio Comiti Sarisburiensi, magno Angliae Marescallo, Henrico Comiti Cantij, Henrico Comiti Derbieniensi, Georgio Cumbriae Comiti, Henrico Comiti Pembrochae, Salutem. Visa sententia à Nobis & Consiliarijs nostris, Nobilibus & Iudicibus contra

Bb 2

Mariam

Mariam quondam Scotiae reginam Iacobi V. Scotiae quondam regis filiam ac haerem, quae communiter Scotiae Regina appellatur, Francorum regis viduam, laza & ab omnibus nostri regni Statibus in nuper habito Parlamento non conclusa solum, sed post maturam etiam deliberationem tamquam iusta & legitima, confirmata: visis etiam assiduis subditorum nostrorum precibus, rogantium Nos ac sollicitantium, ut non modo ad publicationem, sed etiam executionem eiusdem sententiae contra personam praedictae Mariae procedamus, quum in longiori eius detentione certo & evidenter non vita solum nostra, sed & ipsi subditi, eorumque posterit, atque adeo publicus regni status, tam quoad Evangelium & veram Christianam religionem, quam quoad pacem ac tranquillitatem, periclitentur: post multas dilaciones tandem dictam illam sententiam promulgari iussimus, haecenus vero ab eius executione dandis mandatis abstinuimus, licet interea à Parlamenti nostri Statibus quotidie moneremur, omnes nostros subditos tam ex Nobilitate quam alijs Ordinibus, pro ea qua vitam nostram, & qui ex ea dependet, felicem huius regni statum complectuntur cura, nihil magis petere atque desiderare, quam ut praedicta sententia executioni mandetur. Quamvis autem assiduae illae flagitationes, preces & consilia cum naturali nostra inclinatione & benignitate vehementer pugnarent: tamen visiti tandem tam ipsorum precibus, ad vitae nostrae securitatem solummodo spectantibus, quam publici ac privati in regno nostro status respectu, consensimus ut Iustitiae cursus ultra non inhiberetur. Eoque vobis, tamquam nobilissimis & praecipuis regni nostri membris mandamus, ut visis his quam primum Eodringhamum vos conferatis, & praesentibus Amia Pauleto arcis praefecto alijsque regni nostri Officiarijs saepedictam illam sententiam quo vobis videbitur loco tempore ac modo, in persona dictae Mariae executioni mandetis: non obstantibus quibuscumque legibus aut contrarijs iussionibus, &c. Gernouici I. Februarij, regni nostri anno xxix.

II. Mandatum hoc tertio mense post sententiae publicationem editum fuit. (c) Interea vero Henricus III. Galliae rex, ut rebus paene desperatis remedium aliquod afferret, Pomponium Bellieurium, ad Cancellariatum dignitatem merito post euectum, ad Elisaberham misit: qui vixit Lon-

dinum appulsus, summam statim haereticorum iniquitatem & acerbissimum in Mariam odium expertus est. Ut enim ab Elisabetae aditu & colloquio eum excluderent, famam spargi curarunt, Lutetiae vnde Legatus venerat, contagiosam luem vehementer grassari, atque ea Legati ministros esse infectos. Quam difficultatem quum patientia ille vicisset, Elisabetae quae in mandatis à rege habebat, non singulari modo facundia, sed mira etiam libertate exposuit: Regem suum Mariae, tam propinqua cognatione sibi deivinctae, utpote quae fratrem regis natu maiorem in matrimonio habuerit, & Franciae regina consecrata: ac coronata fuerit, causa ac praesenti fortuna vehementer affici; nec quidquam ei molestius posse contingere, quam si sacri illi Gallicorum liliorum flores, quibus Mariae caput paullo ante splenduerat, in aliena terra marcescere ac conculcari videantur. Quod si antiqui inter Galliam & Angliam federis respectus ab hoc tristi & cum omni ratione pugnante proposito auocare eam non possit; illud saltem consideraret, rem fore non novi modo & inter Reges ac Principes haecenus inusitati, verum etiam ad omnem posteritatem detestabilis exempli. Principis manum non decere fulmen (vix quidam pernicioso errore quo metuerentur, pingi voluerint) sed clementiam potius & benignitatem: qua sacro sanctae leges non modo non violentur, verum etiam conferuntur. Rem esse ferè inauditam, à quocumque rege aut reginam supremam aliquam Principem, in quem nullum illi ius sit, capitis supplicio condemnari atque affici: si qui vero id fecerint, eos aeterna apud omnem posteritatem infamia laborare. Regi aut Principi in neminem quam subditos ius esse. Supremos Principes non nisi à supremo iudice posse iudicari. Hanc sententiam non modo in Mariae, sed ipsius etiam Elisabetae caput lazarum, ut pote quae dicitur, Reginam iustitiae manibus tradi posse. Plagam hanc non facile coalituram. Cogitaret secus, quanta mala Conradini supplicium inuexerit, & in primis Siculas illas vespas. Inter Mariae tamen & Conradini causam multum interesse. Hunc enim armata manu Neapolitanum regnum fuisse ingressum, ut tam vitam quam regnum Carolo Andegauensi eriperet: Mariam inermem & solam

fere, in-  
(c) Bellieurius Galliae regis legatus executionem impetire nititur.

fere, in Angliam tamquam ad asylum confugisse, ut contra rebelles subditos cognatæ reginæ opem imploraret. At pro auxilio, viginti annorum captivitatē sustinuisse, ac tandem capitis damnatam. Non hanc idoneam esse avertendi periculi, quod tam ipsi Elisabethæ, quam religioni ac universo regno impendere dicant, rationem, quæ eum inaudita in tantam reginam crudelitate conjuncta sit. Quin potius multo majora inde pericula ac magis cruenta damna oritura. Quod si rebus suis bene consultum velit, non tam perdere quam conservare reginam Scotiæ anniteretur: cuius vita certissimum futurum sit tam publicæ quæ privatæ tranquillitatis ac salutis pignus. Hanc unam esse, quæ tam Gallorum quam Scotorum arma divertere ab Angliæ regno possit. Notum esse quorum instinctu regina ad extrema hæc & præcipitia consilia descenderit, eorum nempe qui nihil magis metuant, quam ne Elisabetha mortua, Maria regnum hæreditario jure sibi debitum assequatur. Prætextum sumi religionem, quam nuper audiente te disputarunt, conservari non posse, vivente ea quæ a teneris annis Papismi erroribus infecta, omnibus modis extinctam eam cupiat. Atque hanc unam causam esse, cur illam è medio, & quidem crudeli supplicio sublatam velint: in quo non reginæ commodum & regni salutem, sed suas ipsorum utilitates & affectiones sequantur. Regem vero suum reginæ omnia frustra cupere, ac rogare, ne subditis illa suis regias coronas tam contumeliose habendi faciat potestatem: non ignarum in rebus ad imperii dignitatem & incolumitatem spectantibus optimum esse tam anticipata ac periculosa remedia procul habere, ac nihil quod necesse non sit, mutare. Vreretur suo ipsa consilio, quod Gallorum regibus per bella ista civilia non semel dedisset: quum certum sit, tam acerbas poenas de summis Principibus in quos nulla nobis potestas est, sumtas, non modo non prodesse, verum etiam summa pericula & gravissima damna afferre. Quod si posthabitis bonis consiliis afflictam reginam, non, prout clementiæ & hospitalitatis lex postulat, consolari, sed ex mera invidia atque odio pessumdare ipsa voluerit, regem suum eam injuriam quam gravissime laturum, e jusque ulciscendæ rationes initurum: ut in re quæ ad communem omnium Regum & supremorum Principum, & in primis ad Galliæ Regum injuriam ac contumeliam pertineat.

Differentem ita, ac multa alia dicentem Belli-

curium, Elisabetha contra quam aliàs solita erat, impatienter audivit, tandem vero ita respondit: Quandoquidem res hæc tam gravis sit æque ardua, se cum suis Consiliariis super ea amplius deliberaturam. Ad id vero tantum Bellicurii orationis tres menses fuerit dilata. Hæretici interim tam Angli quam Galli Elisabetham urgere non desistebant, hi monendo ac varia consilia ac pericula comminiscendo, illi supplicando. Prædicantes in primis nulla re suam illam religionem incolumem conservari ac stabiliri posse clamitabant, quam Mariæ reginæ morte: quæ Angliæ sceptrum olim posita, sine dubio alterius illius Mariæ exemplum imitatura, & extincta vera religione, Papsimum reduktura, & rotam insulam tyrannico Pontificum jugo rursus subjectura sit. Sed & universum Elisabethæ consilium Lotharingicæ & Guisianæ domus odium incitabat. Ad pericula quod attinet, Galliæ regem suis rebus ita impeditum esse aiebant, ut nihil minus quam de Angliâ oppugnanda cogitare possit: idque facile ipsos hugenotas prohibicuros. Scotiæ regem, in cuius regno tantam ipsa habeat factionem partibus suis addictam, non valde metuendum esse: ac facile animum ejus successione in regno spe placari posse. Guisianorum non eas esse opes, ut tanto regno metuendæ sint. Hispaniæ regem jam ante capitali odio Elisabetham persequi: hacque ipsa ratione non minimam nocendi ipsi occasionem sublatum iri. Et ut horum nihil esset, incertum tamen quodcumque bellum tantum periculi non habere, quantum longior Mariæ vita non modo ipsius Elisabethæ vitæ, sed & religionis & totius regni statui atque incolumitati allatura sit; ut quæ factionis suæ viribus Angliæ sceptrum comparare sibi nunquam sic cessatura. Quin jam illam à plerisque Catholicis pro regina ac suprema domina agnosceret, atque ita nominari. Apud regni ordines reginam non semel conquestam esse, adeoque ægerrime tulisse, quum ut proximi sibi hæredis & successoris nomen ederet, rogaretur. At Papsitas non modo Mariæ hoc jus post mortem Elisabethæ, sed ipsa adhuc vivente, tribuere ac vindicare. Quibus aliisque rationibus homines invidi & Catholicæ religionis hostes infestissimi Elisabetham perpulerunt, ut de Maria supplicium sumi jussent.

III. Maria interim mortis nuncium expectans, in carcere cœlestem quasi vitam auspiciata erat, assiduæ divinarum rerum contemplationi, præca-

tionem, [a] jejuniis, aliisque spiritualibus exercitiis dedita, jam viam sibi ad cœleste illud gaudium parans. Quum paullo ante mortem in morbum incidisset, Medicus ægre à custodibus veniam prodeundi impetrare potuit ut herbas quasdam ad remedium necessarias quæreret. Decreta Mariæ morte Elisabetha Besleu ad Comites circa Fodringhamum habitantes misit: qui unâ cum rerum capitalium quæsitore XXV. Februarii Fodringhamum venerunt; statimque à prandio Mariæ reginæ significarunt, habere se quod cum ipsa loqui vellent. Illa quamvis in lectulo ægra decumberet, nihilominus nunciari eis jubet, si res magna sit de qua secum agere vellent, brevi paratam fore. Sic ergo è lecto surgens, ad pedes ejusdem consedit, frontem quantum in illa fortuna poterat, explicans, & gaudio aliquo modo renidens, quum in quotidianis precationibus assiduas lachrymas profunderet. Ingressus ergo ad eum Sarisburienfis unâ cum Cantii Comite. Amia Pauleto, Druvio & Besleo, nudato capite, aduentus sui causam exposuit: nimirum, Reginæ ac Consilio ipsius, uti & uniuersis regni statibus, bonum & ad quietis ac publicæ salutis conservationem necessarium visum esse ut sententia contra ipsam lata executioni demandaretur. Lectis inde à Besleo tam sententia quam Elisabethæ mandato; Maria intrepidus animo sic loqui cœpit: Misericordiæ quædam species est, eos quos perdere semel decreveris, longiori mora non torquere. Quamvis autem captivitas mea, in qua jam viginti annos per summas miseras & ærumnas vixi (si vita dicenda est, & non potius crudele supplicium, in qua viva simul & mortua omnibus visa sum, quum nec vivendi initium nec moriendi finem reperire possem) cita morte me frustrata sit; tamen vel jam quoque quod affertis mihi nuncium gratum mihi est, quum brevi omnibus me miseris defunctorum intelligam: eoque nomine magnas vobis habeo & ago gratias. Mortis quidem hujus ignominiam innocentia mea facile delebit; at ægritudinem, quas in carcere hætenus perpessa sum molestiæ abstergent. Equidem postquam Mundi vanitatem, hominum perfidiam, ac rerum omnium inconstantiam experta sum, dici non potest quantum omnia hujus Mundi regna & opes contempnam, & mortem, quam in propinquo tamquam omnium mearum ærumnarum finem ac salutis portum video, obuiis ulnis excipere cupiam. Optatissimum hoc nuncium tribus jam in-

tegris mensibus summo desiderio expectavi: quavis, ut verum fatear, illud animo meo quodammodo molestum est, quod ex fide illa quam juramento sancitis Reginæ sororis meæ promissis habui, nullum aliud fructum cepi quam justum dolorem, jam, licet sero, tam turpiter deceptam me videns. Sed ut ut sit, me quidem vita citius quam ipsi seruiendi voluntas deficiet; hancque benevolentiam & desiderium mecum in sepulcrum feram. Nunc illa una consolatio me sustentat, quod pro Dei ac Catholicæ religionis causa mortem obeo: cui & pauxillum hoc quod reliquum mihi est vitæ; & quidquid in venis ac corpore meo restat sanguinis, lubens conficere, summo ad alteram illam vitam quamprimum transeundi desiderio accensa. Sed & illud mihi non leui est solatio, quod intelligo regni hujus statum, & coronam optimæ meæ sororis, cujus magnitudini, Deum testem laudo, numquam invidi, per mortem meam omni periculo liberatum iri: etsi vereor ne commoda illa quæ mortem meam nonnulli allaturam putant, in gravissima damna & pericula propediem commutentur. Equidem nunquam sperassem, sororem meam tanta severitate, vel potius crudelitate in me usuram, quum nulla re à me læsa aut offensa sit: nisi quis pro læsione illud interpretari velit, quod misera & captiva femina ex carcere evadendi rationes non negligat. Quæ in re si quid culpæ est, certe tam atroci pœna vindicari non debet. Regina sum libera, neque ullius hominis imperio subiecta, & vel invitis omnibus, talis moriar. Caput meum funestum/Anglis erit spectaculum; & vestrum quod ex morte mea capitis, gaudium, gloriæ mihi erit & triumpho. Multi splendorem magis gladii quàm ipsum ictum formidant: at ego illius in caput meum paratæ funestæ securis tam splendorem quam ictum magno animo contempno. Nullum vobis nec in corpus nec in animam meam est imperium: quorum alterum quum à vestra injuria defendere non possim, Deus saltem alterum conservabit: in cujus manus me totam tradidi, omnique propriam à me voluntatem abdicavi, ut ipsius voluntati in æternum obediam. Inter omnes fortunæ adversitates nihil aliud secundum aut fastum exopto quam Dei gratiam; quam consequuta, non potero non beate mori. Cur non reidentis vultu cœlos aspiciam, quum illi reidenti vultu me ad se vocare videantur? Cur non bono meo

gaudeam,  
[a] Mortis sententia contra Mariam ejusq; responsio.

gaudeam, quæ omnibus malis jam liberam me fore video? Cur non felicitatem hanc mille vitis potiore, cupido animo amplectar?

IV. Hæc quum illa ridenti ac serena fronte, [a] ex qua facile summâ animi tranquillitatē cōjicere licebat, dixisset, imposta SS. Bibliis Anglica lingua, sed à Catholico viro, conscriptis dextera, interposito juramento protestata est, numquam se quidquam contra Elizabethæ sororis suæ vitam machinatum esse, nec de ea evetrendamquam cogitasse; sed potius optima & faustissima quæque optasse. Ibi unus circumstantium, Iuramento huic fidem se habere posse negavit, utpote quod libro Papistico adhibito fieret. Adeo eis quibus mors destinata est, omnia in exitium vertunt. Secundum hæc regina à Commissariis petit, ut quod restaret vitæ quiete transigere, atque interim de rebus suis disponere sibi liceret; utque cum in finem chartæ aliæque jam dudum ablata, quæ nemini tamen utilia esse possent, sibi restituerentur. Besleum consolari volentem illa interpellavit, ipsius consolatione nihil opus se habere dicens. Quum ille ut saltem Decanum Petroburgensem, hominem eruditissimum, audiret, perisset; Regina, Si Catholicus est, inquit, lubenter sane audiam; sin minus, rogo ut Eleemosynario meo ad me aditus permittatur. Quod quum Besleus illa conscientia ac sine gravissima reginæ suæ offensione facere se posse negasset, simulque hæreticorum more quædam diservisset illa ita respondit, ut postea Besleus numquam os nisi in laudes ipsius aperuerit, omnesque reginæ tam ingenium quam constantiam admirati sint. Antequam digrederentur Comites reginæ significarunt, postmodum moriendum ipsi esse: quo nuncio nihil illa turbata statim sequentem epistolam ad Eleemosynarium suum scripsit.

Hodie ab hæreticis tam ut religionem meam desererem, quam ipsorum uterer solatiis, impugnata sum. Ex Burgonio vero & aliis intelliges, me de fide mea, in qua mori certum mihi est, fideliter protestatam esse. Petii ut mei convenienti tibi potestas fieret, quo peccata confiteri & sacramentum è manibus tuis recipere mihi liceret. At id crudeliter mihi negatum; ut & transportandi in Galliam corporis mei, & condendi testamenti, aut quidquam aliud nisi per ipsorum manus scribendi potestas. Quandoquidem ergo te aut alium Catholicum sacerdotem habere non possum, peccata mea universim, quæ speciatim

enarratura eram, confiteor; teque in nomine Dei precor & obsecror, ut ad peccatorum meorum expiationem hac nocte mecum vigilare, Deumque pro me obsecrari, tum absolutionem ab omnibus peccatis mittere mihi velis. Conabor equidem ut presentibus illis convenire me tibi liceat (quod de aulæ meæ Præfecto jam mihi permisum) tumque genibus tuis advoluta, benedictionem à te petam. Interim velim ad me certas preces mittere, quibus tam hac nocte quam sequenti mane commodissime uti possim. Tempus enim breve est; nec scribere mihi amplius vacat. reliqua tibi commendo &c.

Viribus inde exigua buccella paulum refocillatis, omne ad se domesticum ministerium convocavit, & ubertim flentes ac plorantes suavissimis verbis, ipsa, jam animo nihil quam mortis imagine obversante, consolata, quod reliquum habebat auri & argenti, vestium & aliarum rerum distribuit, singulos rogans, ut Deum pro se deprecarentur. Oratorium mox ingressa, litteras quasdam scripsit: deinde nudis innixa genibus totam noctem in oratione, & Passionis Domini Nostri Iesu Christi contemplatione transiegit, bis tantum interim surgens, paucilli vini sumendi gratia quo vires adverte valetudine, præter alia incommoda, valde prostratas, reficeret. Paulo ante diem, quæ longam illam mortis noctem allatura ipsi erat, duas gynæcei virgines, quæ in oratorio remanserant, & ipsas egredi iussit: tumque solitaria multo ardentius in preces effusa, sacratissimum corpus Christi ex suis ipsa manibus accepit (ut quidam affirmant) facta ad id in casu necessitatis, à Pontifice singulari potestate, ne tam salutaris viatico privaretur. Circa horam nonam prætor seu capitalium rerum quæstor advenit, album baculum manu ferens: illam vero nihilominus orationi ferventissime insistentem, duo nobiles, quos Paulerus cubiculo apposuerat, ut surgeret monuerunt, qui deinde facti sunt, se tantam ac tantis tam animi quam corporis doribus ornatam reginam sine summo dolore ac commiseratione aspiciere non potuisse.

V. Antequam cubiculo egrederetur, [a] tam ministros quam virgines lachrymis, singultibus ac dolori nimium indulgentes, sic affata est: An vos quietem meam mihi, ac bonum vestrum vobis ipsi invidetis? Me quidem si amaretis, gratularem mihi, jam mox tot ærumis & calamitatibus

[a] Quanta constantia supplicium adierit, &c.

mittatibus quibus jam diu oppressa fui, liberandæ. Annulla alia arma nobis sunt quibus afflictionem hanc vincamus, [a] quam impotentes lachrymæ? Quid? non vos laborum meorum finem, & gloriæ initium videtis? O quam amœna & jucunda via est quæ ad cœlum ducit! O beatas animas, quibus ex miseriarum hac valle quamprimum emigrare, & ad sui originem revolare datur! Ut totus hic terrarum orbis, & omnia quæ in eo sunt, ad cœlestes illos orbis & ingentem machinam nullam habent comparationem, sic tota etiam longissimæ hominum vitæ periodus ad sempiternum illud ævum minus nihilo est. Me quidem nihil in hac mea morte sollicitam habet, quam quod fidelia vestra officia & diuturna servitia non uti volo remunerari aut compensare possim. Hoc tamen quidquid est, a me accipite, tam animi mei erga vos pignus quam adversi mei casus monumentum. Mei vos, quæso, tamquam dilectæ vestræ reginæ memoriam, quoad vixeritis, illibatam in futurum conservate; jam vero in dulci cœlestis gloriæ, quam à Deo mihi paratam spero, memoria ut moriar permittite.

Hæc quum illa magno animo dixisset, nec quisquam esset qui lachrymas & singultus teneret; Comes Sarisburiensis cubiculum reginæ ingressus, monet ut eò discenderet ubi jam ad funestum illud spectaculum omnia erant præparata. Tum illa exigua panis buccella & vini haustu sumto, velum capiti injicit, quumque iterum toti gynæceo osculo genis impresso valedixisset, ministris vero dextram osculandam præbisset, ad supplicii locum alacri gressu perrexit.

*Hei mihi! quæ video spectacula! Sicine tantam  
Reginam, longa serie tot Regibus ortam;  
Illam quam nuper venerata est Gallia regis  
Exorem; Scotia patribus quæ jurâ vocatis  
Non pridem dederat, duplici diademate fulgens,  
Illam quæ majus nil tota Britannia habebat,  
Infans cæsum, (scelus ah!) perisse securi!*

Eadem majestate qua semper ante solita fuerat gradientem, ex ministris nonnulli, quibus id permissum fuerat, ad feralem supplicii locum sequebantur, qui totus pullata veste inductus, non tam læstum omnium piorum testabatur, quam supplicii & atrocitatem & injustitiam derelictabatur. In medio podium ligneum erat erectum, quadratum duodecim pedes longum & latum, duos altum. Ad id quum venisset regina, Amiam Paulerum roga-

vit ut enitentem adjuvaret, dicens: Ultimum huic fore laborem quem ipsi impostura, ac primum gratum officium quod ab illo postulatura esset. Mediæ inter Sarisburiensem & Cantii Comites stanti Besleus sententiæ & executionis mandatum prælegit: interea vero spectatores plerique attoniti, vix sibi ipsis credebant, se videre tantam tamque perfectam Principem, in tam tristis mortis confinio versantem. Et quemadmodum, ut est in vulgato versiculo,

*Gratior est pulvere veniens è corpore virtus:*

Sic omnibus illud numeris absolutum formæ decus & corporis pulchritudo, animi perfectionem quæ præcipue in constantia ac mortis contemptu elucebat, plurimum commendabat.

VI. Postquam ergo in vere regio hoc throno [b] (è quo plus ipsi gloriæ quam omnibus regibus ex omni regia pompa accessit) constitisset, oculisque intrepidus totum conclave, in quo trecenti circiter homines congregati erant, percurrisset, in genua procidens, paucis verbis iterum de innocentia sua protestata est, sanctissimeque juravit, Dei nomen in testimonium advocans, nihil se contra sororis suæ (sic enim in omni sermone eam appellabat) vel vitam vel regni statum machinatum esse, aut cum quoquam conspirasse. Tum circumstantes his verbis alloquuta est: Vix dubium mihi esse potest, quin inter tam multos, qui tristem hunc meum, Francorum & Scotorum reginæ, & Anglicani regni hæredis, finem spectatum huc convenistis, non omnino nulli sint, qui fortunam hanc meam & tristem vitæ exitum commiseratione, atque adeo lachrymis prosequuturi sint: quos tamen rogatos velim, ut innocentiam potius meam laudent, quam mortem (quæ nihil nisi gaudium & solacium mihi afferre potest) deplorent. Equidem morior expers omnium quorum arguor criminis, & animam meam pro Catholica religione, in qua semper vixi, sacrifico. Quod si post diligentem in omnes meas actiones & consilia inquisitionem, quidquam deprehensum foret quo sororem meam non dico læsissem, sed vel minima injuria aut molestia affecissem; equidem vitæ indignam me ipsa putarem. At licet nullius omnino mihi erga ipsam delicti conscia sim Deus tamen ad aliorum meorum peccatorum expiationem ad extremam hanc me necessitatem deduxit, infirmis quidem periculosa,

[a] quibus verbis suos consolata sit. [b] Ejus exitus verba, & gloriofus exitus.



Iosam, sed gloriosam iis qui per crucem Salvatoris omnia superant & vincunt. Quare mortem hanc tamquam à Deo missam accipio: quem humillime veneror precorque, ut iis qui tristem hunc mihi exitum præpararunt, clementer ignoscat; gratum mihi illum quidem, nisi falsus qui obrenditur prætextus, ingratum mihi cum quodammodo & amarum redderet. Mihi tamen illud solatio est, quod Deus ipse, qui solus occulta hominum, atque adeo ipsa cordis penetralia videt, tandem aliquando innocentiam meam dissipatis iniustitiarum nebulis, in lucem producet. Et ratio contra me instituti processus, & cetera omnia coram Deo & æquis hominibus satis superque non modo à mortis reatu, verum etiam omnis criminis suspitione me excusabunt. Meo exemplo mundani homines sceptrum, coronas, & quidquid in hoc Mundo est, discent contempere postquam me quoque tam luctuosum fortunæ ludibrium debuisse videbunt. O quam periculosa, quam exitiosa est hæresis iis in locis ubi imperium nacta est! Quod si in hoc ætate quisquæ est Catholicus, eum ego atque oro ut Deum pro salute mea deprecari, mihi que innocentia & mortis in Catholica Apostolica Romana religione obita, testimonium perhibere velit: iterumque protestor; libertatem hanc unam ob causam à me quaesitam atque optatam, ut Catholicam religionem in hac insula promovere possem. Atque ita elementissimæ Dei voluntati unice acquiescens, mortor, qui brevem hunc dolorem & ignominiam æterna gloria mihi compensabit.

His dictis, [a] ad aulae suæ præfectum conversa, rogavit ut tam triste nuncium ad regem filium, atque unâ extremam hanc matris benedictionem quam crucis signo expresserat, perferret. Hujus, aiebat, injuriarum ultionem Deo commendo: simulque omnibus ita ignosco, uti peccata mea à Deo mihi condonari volo. Deinde ad Andream Pauletum, Quæso, inquit, mi Paulete Elisabetham sororem meis verbis exora, ut quæ miseris meis familiaris testamento legavi, rata habeat, neque severius eos tractet, quod eorum nonnulli meam tamquam reginæ & dominæ suæ libertatem procurare satagerunt: in quo quum fidelium ministrorum officium fecerint, sane non tam pœnam quam laudem merentur. Illud vero quod reginam sororem rogavi, ut corporis mei in Galliam transportandi meis fieret potestas, nec quidquam ipsi obesse potest, & regali meæ dignitati est debitum. Nec mirum videri debet quod in terra amica & sancta, & quæ Catho-

licam colat religionem, requiescere cupio, ut mirum precationum aliorumque meritorum suam particeps: etsi non ignoro, etiam ei qui in sterquilinum abjicitur, à Natura paratum esse sepulcrum. Ecce tibi admirabilem charitatem, constantiam, & Christiana Principe dignum studium: Ethnicorum est & hæreticorum omnem sepulturæ curam suisque deque habere, & cum illo Philosopho nihil interesse putare, humine an in sublimi corpore putrescat: aut cum Wiclepho dicere, Mundum univèrsam Dei esse templum, nec referre in qua ejus parte quis sepeliatur. Sed ad luctuosam mortis revocor narrationem. Extremis erga homines precibus & mandatis defuncta regina, ad Deum preces Latina lingua fundere cœpit: quas quum Minister quidam interrupisset, illa vero quæ cum hæreticis nihil commune sibi esse vellet, ægerrime hoc ferret, Sarisburiensis Ministrum tacere jussit. Tum illa alias deprecationes, *Libera me Domine, & Misere mei Deus*, recitans, quum gynæcei virgines singultientes audivisset, ad eas conversa, per Deum obtestata est, ut casum hunc patienter ferrent. Post longam precationem à Cantuarii Comite iterum tentata fuit, sumpta occasione ex Crucis quam manibus illa gestabat, effigie, quam nihili aiebat esse; ac satius fore si crucem Christi pectori haberet impressam. Cui illa gravissimis verbis respondit, signum hoc sive objectum valde esse necessarium, ut quo animæ ad cœlum, quod illo referatur sit; eleventur. Vix quisquam sane aderat, qui in tam tristi spectaculo lachrymas terneret. Finitis precibus, ac ter Crucis expresso signo, surrexit, & pedissequarum opera velum ac superiores vestes posuit. Accedentem carnificem holoserico amictum, & torque aureo superbientem, & operam in detrahendis vestibus præbere volentem, illa manum abstinere jussit; ægre tamen impetravit. Quum Crucem quam collo gestarat, pedissequarum uni donare vellet, atque pro ea duplum precium carnifici offerret, repulsam passa est. Ferali ergo linteo pedissequarum opera velatis oculis, & venia carnifici data, in genua rursus provolvitur, & Parii marmore candidiori protensa cervice, gladii ictum expectabat. Sed carnifex caput trunco impositum, ter repetito ictu abscidit. Sanguis argentea pelvi fuit exceptus. His pleraque omnia similia apud Puckeringham Scoticarum rerum scriptorem, descripta exstant,

Cc

Eccc

[a] *Extrema ejus mandata.*

Ecce Caledoniâ commissa piacula regni,  
 Infandumque nefas; quum regina colla securis  
 Et geminum diadema ferit: quo nulla vedustus  
 Funere majus habet seris nec profertur annis  
 Posteritas magnique necem mirabitur instar  
 Prodigii. Regina, tuam Sed gloria major,  
 Quo tibi culpa minor; tantoque celebrius orbe  
 Nomen erit, quanto fidei constantia major,  
 Dum jugulum petit intrrepidum scelerata securis.  
 Quæ tibi mens tum licetor, erat, quum verberare crudo  
 Colla secas, manibus quæ non contingere fas est?  
 Si Mariam post Teutonicos mors ipsa triumphos  
 Fugit, & attonito percussor constitit ore:  
 Tu Mariam vita privas, nec torpuit istus  
 Majestate sacri capitis, ferrumve repressit  
 Dextra nec augustos acies defecit in artus?  
 Hei quantus Regina jacet ter maxima truncus!  
 Quæ matres Regumque nurus supereminet omnes.

Caput abscissum carnifex aliquamdiu specta-  
 toribus ostentavit, cum his verbis: Deus incolumè  
 fervet reginam Elisabetham. Deinde: Sic pereant  
 omnes Evangelii hostes. Quam lugubre, Deus bo-  
 ne, spectaculum! Videre tantæ Reginae caput à  
 corpore resectum, cruore adhuc madens, in car-  
 nificis manibus: illud caput inquam, cui nec con-  
 tinuæ ærummæ & res adversæ, nec viginti anno-  
 rum captivitas, nec mortis terror (qui multis sæpe  
 una nocte canos attulit, totumque corporis ha-  
 bitum immutavit) nec denique ipse cruor nativum  
 decus & incomparabilem olim pulcritudinem ita  
 auferre poterant, quin ejus aperta lineamenta et-  
 iam in funesto illo actu apparent. Perierat à  
 Pauleto Mariæ gynæceum, ut mortuæ corpus sibi  
 exuere, & in loculum componere liceret, utque  
 ab eo carnifex manus abstinere juberetur: sed id  
 impetrare non potuerunt. Asportatum inde in  
 cubiculum, tum primum quum jam corrumpi  
 inciperet, balsamo fuit inunctum, & plumbeo lo-  
 culo inclusum: ac tandem sine ullo honore aut  
 pompa funebri, Petroburgi in templo sepultum,  
 ubi jam olim quoque Catharinæ Hispanæ, ejus  
 quæ Caroli V. soror, & Henrici VIII. Angliæ reg-  
 nis uxor fuit, corpus fuerat humatum. Inter alia  
 Angli scriptores qui historiam hanc mille menda-  
 ciis & fallacibus, quoad crimina Mariæ imposita  
 eam flammæ supplicii, referferunt, ajunt, asseres è  
 quibus pegma constructū fuerat, pannos, pavimè-  
 tum & quidquid cruore respersum fuerat, aut aqua  
 ablutum fuisse aut flammis traditum; quod scilicet

metus esset, ne olim ista inter reliquias asservat-  
 tur & honorarentur. Suro de Maria supplicio, sta-  
 tim Comitis cujusdam filius ad Elisabetham fuit  
 ablegatus, qui de tota re certiore eam faceret. Cu-  
 jus rei fama ubi Londini percubuit, per totam ur-  
 bem statim campanarum sonitu & accensis igni-  
 bus, publicæ lætitiæ signa data sunt; ac parum An-  
 gulus habebatur, qui non magno gaudio exultare  
 videretur. Elisabetha vero accepto nuncio eo die  
 in cubiculum se abdidit, verita scilicet ne probro  
 sibi haberetur, si de cognato sanguine ipsa trium-  
 phum velut ageret, ac tam ignominiosa morte  
 propinquæ suæ lætaretur. Nec tamen vultu ita fin-  
 gere aut ad tristitiâ componere poterat, quin oc-  
 cultæ lætitiæ indicia se proderent. Quamvis au-  
 tem nobilissimæ reginæ morti quamplurimi illa-  
 chrymarint, tum multi etiam summi Reges ac  
 Principes enormiter ea se læsos senserint; nemo  
 tamen justa ultione maculam hanc delere conatus  
 est. Gallia religionum dissidiis & civili bello ita e-  
 rat implicata, ut exterarum rerum curæ superesse  
 aut vacare nõ posset. Reliqui vero Christiani Prin-  
 cipes ociosi tam cruentæ tragœdiæ spectatores,  
 quæ injustæ caedis ultores esse maluerunt. Sed quis  
 non miretur, filium quoque tantis dotibus ornatū  
 sic matris oblitum, ut de ejus morte ulciscenda nõ-  
 quam cogitasse videatur? Atqui erit fortassis,  
 quando tanta, ut mollissime dicam, patientia apud  
 posteritatem probro ipsi erit; quum Naturæ, divi-  
 nis & humanis legibus tam matris quam suum  
 ipsius honorem reparare teneatur.

Sed Deus, ipse Deus tanti se criminis olim  
 Se dabit ultorem, novus aut nascetur in orbe  
 Alcides, qui reginæ miseratus iniquum  
 Hospitis exitium, vindex fecit æquora classe,  
 Pollutumque manu cognato sanguine regnum  
 Expiet armata, ac doceat mansuete servos.  
 At te tantarum moveant spectacula rerum,  
 Hæresis, incutiensque tibi tua monstra pudorem,  
 Si quis adhuc superest, tu nunc si aus omnis, & erra,  
 Et incitis patuere dolis, postis que bidentum  
 Exuvias, patefacta lupi præcordia crudi.  
 Sed tolluntur humi suspiria, nubila fumum  
 Sanguinis excipiunt insensiti, & ipse piorum  
 Exaudis lacrymas genitor, nec deseret umquam  
 Militiam dux ille suam, nec parva rependeb  
 Præmia, sed rutilis victores inferet astris,  
 Perpetuoque gregem electum tutabitur ævo.  
 Non eadem tibi conditio, non sita parantur,

Impietas

*Impietas, dabis aeternas, dabis improba poenae  
Tempore, cumque tuis auctoribus ipsa peribis.*

Atque hic fuit exitus Mariae Iacobi V. Scotorum regis filiae, Francisci Galliarum regis conjugis, Anglicani regni haeredis: cujus tam animi quam corporis dotes, antequam finem capiti huic impono, paucis describere operae precium videtur.

Nata fuit Maria Anno M. DCLII. mense Decēbri, ex regali Stuardorum, Scotiae regum familia, patre Iacobo V. & matre Maria Guisla, Longovillani quondam Ducis vidua, mortua anno M. DLXXXVII. mense Februario. In Galliam abducta fuit Anno M. DCLVIII. mense Augusto, quum vix sextum aetatis annum attingisset: ut Angli, qui sui regis filio eam conjugem expetebant, ea spe frustrarentur: quod ut inter Gallos & Scotos summae necessitudinis, ita inter Anglos & Scotos acerbissimi odii & inimicitiae, quae magnis cladibus utrimque fuit exercita, causa fuit. Mortuo Francisco II, marito, eodem mense, nempe Augusto, Anno M. D. LXXI. in Scotiam rediit: ubi Henrico Stuardo Darlao Laviniae Comitissae filio, & coque suorum fraude ac prodicione occiso, Bothuelio Comiti coacta nupsit. Tandem à suis ipsa quoque prodita, & praelium cum rebellibus commisso victa, in Angliam confugit, ut cognatae reginae armis & ope, liberaliter ab Elisabetha ultro promissa, ad recuperandum patrum regnum uteretur. Veram & legitimam Anglicani regni fuisse haeredem ne ipsi quidem Angli vel quicumque haeretici negare possunt: utpote nata ex Margaritae, quae Henrici VII. Anglorum regis fuit filia, & Iacobi IV. Scotiae regis conjugio; quum jam ex Henrici VIII. posteris praeter Elisabetham nemo esset superites. Catholicae Romanae religioni à teneris annis in-nutrita, eandem non solum semper professsa & constantissime, quantum in regno haeresibus penitus corrupto fieri poterat, tutata est, verum etiam pro ea vitam profundere non dubitavit. Certum enim est; ob duas has potissimum causas Mariam morte affectam. Primo, odio religionis: quod haeretici, ea viva; Catholicis numquam patrocinium & resurgendi spem defuturam inselligerent. Deinde, metu successione: quod in dem facile ruinam suam praevidebant, si Maria aliquando (quod jus utpote proximae & legitimae haeredi, vivae numquam eripi poterat) rerum in Anglia potiretur. Quum ergo male actum secum iri viderent, si Elisabetha ante Mariam moreretur, id operam dederunt, ut ante

Elisabetham mori cogeretur. Ad animi & ingenii dotes quod attinet, non solum tanta femina sed Principe etiam dignis virtutibus ornata fuit: sed constantia ejus praecipue in morte enituit, ob quam vel solam felicium & beatorum numero adscribere eam non veremur. Ingenio fuit vivo & supra sexum capaci. Sex linguarum gnara, quas omnes non utcumque sed eleganter callebat. Latinae scilicet, Gallicae, Italicae, Hispanicae, Angliae & Scotiae: adeo ut eruditio quam in filio ipsius rege miramur, quasi haereditario à matre accepta videatur. Formae venustate ac totius corporis ad elegantiam compositi decore, paucas illius aequales, superiorem certe neminem habebat. Tantam vero in omni vita fortunae inconstantiam experta est, ut inter illustra exempla merito possit numerari. Ac quamvis vita ejus exitum habuerit valde durum & cruentum, nihilo tamen ceteris qui mollissime decedunt infeliciorem, sed fortunatiorem etiam fuisse merito censemus. Et si rationes recte putamus, diversae quidem sunt semitae quibus ab hac vita eximus, unus tamen idemque locus est quo omnibus tandem est veniendum: veluti diversis carceribus emissae quadrigae per stadium ad unum eundemque calcem decurrunt. Recte Philosophus ille mortem unam aliam majorem esse negabat, sed aequali mensura mortem in mortales omnes exercere imperium & vim suam, illam nimirum qua finem vitae imponit. Mortem vero unam beatiorem esse altera ut non nego, ita inter maxime beatas hujus reginae mortem numerandam affirmo: ut qua Catholica religio & Dei gloria plurimum fuerit illustrata. Nos quidem omnibus votis optamus, ut tantae reginae filius aliquando ad Catholicam Ecclesiam gremium revertatur, atque ita ceteris virtutibus hoc uno, sine quo illae nihil, colophonem addat: Ad extremum gloriosissimae reginae martyrium hoc epigrammate, quod in Theatro Crudelitatis haeticorum legitur, concludimus.

*Post varias clades miserorum: & caedis aceruas:  
Insontum, comes exornat spectacula mater  
Supplicio, & regum soror & fidaissima conjunx.  
Illa Caledoniae ad aemate clarus oris,  
Sed micat in coelis fulgentior: inde corona  
Sanguinis, infandaque manet vanda scuris,*

Cc 2

DE

(a) Mariae reginae natales, ingenium &amp; mores.

DE HIBERNIÆ REGNO, AC BELLIS IN  
eo ob religionem gestis: deque statu Ecclesiæ,  
& persecutionibus contra Catho-  
licos excitatis.

## CAPUT VICESIMUM.

## A R G V M E N T V M.

- I. *Elisabetha regina quomodo Hiberniæ imperio potita sit.*
- II. *Vulgus apud Hibernos ad conciones hæreticorum vi cogitur, nobilitati interim Catholicæ religionis exercitium domi conceditur, ad confusionem hæreticorum.*
- III. *De Ultonia provincia, & præcipuis ejus magnatibus.*
- IV. *De Momania, & seditionibus in ea excitatis.*
- V. *De Connacia, & miraculis quorundam martyrum in Hibernia.*
- VI. *Patricii Ocheii Episcopi sanctitate conspicui martyrium, &c.*

**E**quidem nihil magis cuperem, quàm lectoris animum tam frequenti atque injucunda incredibilium crudelitatum mentione hætenus defatigatum & attonitum, in fine hujus Historiæ aliquo modo recreare, ac veluti novo aliquo sole præteritam tempestatem rursus serenare. Quis enim tanta tamque immania facinora & flagitia in miseris Catholicis designata legens, non dico frontem non caperet, sed demisso vultu, quantum potest, fugiat, & horum frontem hæresim detestetur? Sed me miserum! Quocumque me verto, nihil nisi tristissima queq; & nescio an illis supra recitatis peiora occurrunt: adeo ut quo calamum meum intingam, nihil videam nisi sanguinem piorum martyrum: nec ulla verba quibus narratio hæc absolvam, reperiam, quam equuleos, fideulas, ferrum flammam representantia. Ac quamvis non invitus infelici illa terra pedem extulerim, oramque Angliæ soliverim ut merito jam inimicas atque infestas Catholicæ religioni terras exhorreere debeam: facere tamen non possum, quia in proximam insulam Hiberniam vela faciam cursumque dirigam, ut & quæ ibi hæresis paravit, vel saltem centesimam eorum partem lectori ostendam. Hic vero ego nequaquam cum Homero sentire me profiteor, qui in principio suæ Iliados ita canit:

*Non curant humana dii, nec quisquis in alto  
Est positus quæ sunt infra se respicit, expers  
Sed curæ, placidus tranquillum transigit ævum.*

Non ita, inquam, Domine: sed tuam agnoscimus manum, peccata nostra hoc modo punientis, & regna Mundi pro liberrima tua voluntate disponentis. Tu enim infelix illud Anglicanum regnum, velut pro derelicto hætenus habuisti, quod quidem tandem sub gravissimo omnium malorum onere gemit, donec tua expiata indignatione, bellum Ecclesiæ facere cessabit, & à sanctorum cædibus & persecutione abstinebit. Diligenter quidem scriptorem aliquem investigavi, qui omnem regni hujus historiam (quantum quidem ad nostrum institutum attinet) accurate persequutus esset, aut coram ipse singula vidisset atque annotasset: quia vero talem nunciari non potui, pauca modo perstringemus; ac velut olim Magellanus terræ Australis antarcticæ, sic nos regni hujus oras tantum legemus, ac de longinquo inspicimus. Equidem ea tantum hic narrabo quæ ex sacerdotibus nonnullis ob Catholicam religionem ex Hibernia profugis, audivi.

Hibernia dividitur in quatuor partes seu provincias principales, Ultoniam, Connaciam, Momaniam, Lageniam: quibus aliqui quintam addunt, Mediã; quod in medio Insulæ sita est. Hæc quidem etsi omnes tam natura quam artibus & præsidiiis satis munitæ sunt: sola tamen Ultonia Anglorum armis invicta hætenus restitit, immo & ab iisdem præclaras victorias reportavit Elisabetha sane in populis his subjugandis omnia extrema remedia adhibuit: sæpius tamen fraude quàm viribus usa. Sed frustra alia arma ab hæreticis, quibus pugnent, requiras. Illa enim quam primum prælio victam se, suaque res profligatas animadvertit, pacem Catholicis quibus vellent conditionibus indulgere: deinde promissis duces duxit atque illece, ac tandem Londinum perductos, capite truncari iussit. Illud tamen non sine divino miraculo factum videtur, quod quascumque etiam vires in universo hoc regno expugnando & sub jugum mittendo adhibuerit, sæpius tamen exercitus bene ordinati, & quidem ab hominibus sine ullo ordine fere pugnantibus, victi sint.

Sed illud longe mirabilius est, [b] quod etiam armis Anglo-

[a] Quomodo Elisabetha Hiberniæ imperium acquisiverit. [b] Hiberni Catholicæ religionis tenacissimi, & jusque exercituum Nobilibus permissum.

Anglorum victi populi, ab hæresitamen hæctenus  
vinci non potuerunt, sed hodieque in Catholica à  
majoribus accepta religione constantissime per-  
stant. Quis non miretur è tot populis vix unum  
reperit qui non dico operam suam novo Evan-  
gelo annunciando impendat (quod illi in gentili-  
bus suis desertantur) sed qui Protestantium concio-  
nes frequenter, nisi coactus? Nobiles certe Hiber-  
ni, qui in procerum Anglorum aliquod regni mu-  
nus administrantium sunt comitatu; dominos ad  
templi usque portam comitantur, minime tamen  
ingrediuntur, sed inde ad suam quisque domum  
se confert, sacris ibi patrio & Catholico ritu o-  
peraturus. Nec mirum tam altas in Hibernorum  
animis Catholicam religionem egisse radices,  
quum regnum hoc inter pauca unum sit quæ  
Christianam fidem prima susceperunt, nimirum  
Anno CCCXXXV regnante apud Scotos Fin-  
chomarcho rege. Et hoc quidem mulieris Piæ  
cujusdam opera, quæ reginæ insinuat Anno  
CCCXXII. Christi nomen illi mirifice prædica-  
vit reverendumque effecit: Regina Regem docuit,  
Rex autem universum populum ad sacrosanctum  
baptisma suscipiendum disposuit: circiter dictum  
annum CCCXXXV. Ex eo tempore gens hæc  
quantumvis fera, castissime tamen Catholicam  
religionem semper coluit, & magna ex parte ad-  
huc colit, Nobilitas præfertim, quæ non in oppi-  
dis, sed ruri passim in arcibus & castellis habitat.  
Sed hæretici non templis tantum Catholicos,  
verum etiam ipsi Sanctis, sub quorum nomine  
& patrocinio Deo consecrata sunt, spoliarunt.  
Narrat Reginaldus, quum Henricus VIII Angliæ  
rex instituto contra S. Thomæ Cantuariensis ma-  
nes processu, nomen ejus è Sanctorum catalogo  
eradere conaretur, & Edicto illo in Hiberniam  
perlato, loci cujusdam Episcopus regi morem  
gesturus, Ecclesiæ quæ in honorem dicti S.  
Thomæ consecrata fuerat, nomen mutare, ei-  
que aliud indere veller: populum vehementer in-  
dignatum, ut apud quem illè ob multiplicia acce-  
pta beneficia, in magna esset veneratione, Episco-  
pum accessisse, & quemnam Sanctorum S. Tho-  
mæ surrogare veller quæsisse. Quum ille Petrum  
& Paulum respondisset, tum universos clamasse:  
Quid ergo futurum, si hos quoque è Sanctorum  
delere catalogo regi libebit? Tum Episcopum res-  
pondisse: Ergo SS. Trinitatis patrocinio eam com-  
mendabimus, quod nomen sacrosanctum & vene-  
rabile est & semper erit. Sed quid dicturus fuerat

hic Episcopus, si quis eas blasphemias quas Cal-  
vinistarum hæresiarcha & antesignanus passim in  
libris suis, sed imprimis in eo qui inter ipsos,  
tamquam Christianæ doctrinæ Summa, immo  
norma habetur, Institutiones dico, contra illam  
ipsam sacrosanctam Trinitatem effundit; ubi et-  
iam usitaram illam in Catholica Ecclesia præva-  
tionem. *Santa Trinitas, unus Deus miserere nostris*  
impie irridet, ipsi objecisset? Vt acceam in finibus  
alios, quantum ad Trinitatis articulum, atheis-  
mos, quos Sanctius & Fevardentius multis pro-  
bant & declarant. Ecce tibi stultitiam vel insu-  
niam potius eorum qui à diabolo seducti sunt! Ec-  
ce impietatem eorum qui dum Ecclesiam refor-  
mare volunt, omnia deformant, & novam multi-  
plicium errorum & blasphemiarum Babylonem  
condunt! Porro in hoc regno, postquam ab Elisa-  
bertha subjugum veluti missum fuit, etiamnum  
pauci admodum Ministri sive Prædicantes novi  
Evangelii reperiuntur, qui in ipsa insula nati  
sunt Illa enim ad propagandam, cujus Defensatri-  
cem se fert, doctrinam, non Curiones tantum in  
pagis, sed Episcopos etiam per dioceses (quæ toto  
regno quinquaginta sunt) constituit, & insula ac  
pedo donatos, ovisibus præficit. Opulenter & re-  
galè missionem! O superbam & authenticam  
Prælaturam! quæ ad Apostolicam illam (si diis placet)  
conformata, sæcularem Principem habet ac-  
torem; & eum quidem, qui ut cum legitima uxore  
facere possit divortium, cum Christi sponsa  
Ecclesia divortium facere non dubitavit. Illud  
vero Anglicanis illis Ministris incommodis-  
simum accidit; quod etiam si longissimos ad Hi-  
berniam populum habeant sermones à paucis ta-  
men quæ dicunt intelligantur: quum Hibernicæ  
dialectus ab Anglicana non minus differat quam  
Vasconum à Francorum lingua. Sed ab acutis ho-  
minibus excogitata est ratio qua huic incommo-  
do mederentur. Habito enim à Ministro sermone,  
interpres quidam surgit, & quæ ille dixit, plera-  
que auditoribus Hibernicæ lingua repetit atque  
exponit. Sed quam fideliter putas? quam aptè  
quam vere? Quod vel unum testimonio est, in  
quantis angustiis nova illa versetur religio, &  
quam exiguis finibus circumscriptur. Quamvis  
autem Hibernicæ vulgus ad conciones ejusmodi  
non gravate accedat, nemo tamen ex omnibus est  
qui de Beata Virgine Maria, vel de alio quocum-  
que Sanctorum, & imprimis de S. Patricio, quem  
tamquam patronum venerantur, contempsim

loquentem audire sustineat, sed statim obruratis auribus cum multa detestatione aufugiunt:

*Improvise affris veluti qui sensibus anguem  
Pressit humi incautus, trepidusque repente refugit.*

Quin etiam nonnullis in locis pueri Ministrum forte occurrentem tamquam monstrum aut prodigium sturnatim persequuntur, exhibent atque irrident, Antichristum appellantes. Scribit auctor Gallicæ hujus historiæ, suo tempore duos hæreticorum in Hibernia fuisse antesignanos, unum Lutheranum, Milerum nomine, Archiepiscopum Casseliensem; alterum Fernatum, Calvinistam, Archiepiscopum Tovanum. Quinam hodie sint, nobis ignotum est. Tanta vero idem ait Ministros abominationi esse Hibernis, ut huic hominum generi omnia mala & calamitates quæ ipsis accidunt, acceptas ferant. Quinetiam familiam illam è qua Minister aliquis prodit, infamam & Deo invisam existimant, ac cum ea tamquam ignominiosam, nihil rei sibi esse volunt, usque dum longo tempore infamia hæc (sic enim putant) deleatur. Illi qui sub crudeli Anglorum tyrannide velut captivi detinentur, etsi conciones hæreticorum coacti frequentant, tamen non vultu modo, sed verbis quoque summum hæreseos odium præ se ferunt, ac pro Catholicæ Ecclesiæ restitutione assidua vota faciunt. Ecclesiastica beneficia Nobiles obtinent, quorum plerique à Romano Pontifice dispensationem super ea re impetrarunt, tanto facilius, quod metus esset ne illa universa ab hæreticis involarentur: eû conditione tamen, ut quandoquidem toto regno publicum Catholicæ religionis exercitium erat prohibitum, illi partem eorum quum in alia pia opera, tum imprimis in sacerdotum & religiosorum passim delictorum alimenta impenderent.

Ex omnibus vero Hiberniæ provinciis, ut supra quoque dixi, sola Ultonia ab hæreseos contagione hæctenus fuit libera: regio ampla, paludibus referta, & immanibus sylvis umbrosa, in quas Catholici ingruente aliqua persequutione, tamquam in asylum se receperunt. Scotiam freto non admodum magno proxime habet disiunctam. In hac Hugo Oneal Tironi Comes, Anglorum copias magna cum sua gloria non semel fudit, eosque impedivit quo minus quæ vellēt perficere potuerint. Et tam hic quidem quam Odoxneal aliique regni proceres contra Elisabetham & ab ipsa missos vi-

carios arma continuo gesserunt, Catholicamque Ecclesiam non incolumem modo, sed florentem etiam conservarunt, frustra frementibus hæreticis, ac suum ipsorum cor edentibus. In hac provincia nullius quam Catholicæ religionis viger exercitium; omniaque Ecclesiastica beneficia Pontificis auctoritate distribuuntur.

Porro durante hoc bello, quod à supra dictis ducibus pro Catholicæ Ecclesiæ defensione, non sine magna: utrimque sed majori Anglorum cladedu gestum est, in Ultonia tres fuerunt Episcopi singulari pietate ac doctrina præcellentes Primus, Raimundus Archiepiscopus Armacanus, Ultoniæ Primas qui anno M. D. XCV in prælio in Connaciensi commisso provincia, occubuit. Secundus Redmondus, Episcopus Eriensis, totius regni Vice-Primas: qui dum suorum conventum in templo quodam celebrat, unâ cum aliquot aliis Episcopis Anno M. D. CI. pridie festi S. Matthæi, ab irruentibus sicariis trucidatus est. Tertius Richardus, Episcopus Celmorientis, Fræsciani ordinis Religiosus: qui sexaginta annis sacrum illum habitum gestavit, & non ita pridem tam senio quam honore plenus vixit, postquam è carcere, in quo Londini aliquamdiu detentus fuerat, est liberatus. Et hi unâ cum reliquis clericis, omnes tam hæreseos quàm diaboli assultus fortissime semper repulerunt, tanta constantia & felicitate, ut gloriari possint, ex ovibus suæ curæ commissis ne unam quidem sua incuria hæreticis ac lupo illi infernali, prædæ factam esse. Quæ laus cum strenuis illis ducibus communis ipsis est ut quorum temporalia arma spiritualibus horum armis præclaram operam præstiterunt. Quin eorandem res deducta fuit, ut Elisabetha toti huic provinciæ immunitatem à tributis & liberum religionis exercitium obtulerit, ea conditione, ut ne quid in aliis regni partibus Tironus & focii molirentur, neque alius idem tentantibus auxilia præberent: quas tamen conditiones accipere illi recusarunt. Quare exacerbati Angli, vires suas omnes periclitari voluerunt: atque ita in Ultoniam cum exercitu profecti, Anno M. D. XCV. locum quendam natura & opere egregie munitum obsederunt. Ultonienses accepto fociorum periculo, mox castra hostium magnis viribus oppugnant, ac tandem expugnata diripiunt; cæsis duobus circiter hæreticorum millibus, reliquis per fugam ægre elapsis, amissis omnibus impedimentis, machinis, & castrensi apparatu. Tanta tum in Anglorum castris panis copia reperta fuit,

ut loco inde nomen *Animbrisebi*, id est, *Vallis pa-*  
*nam* manserit.

Anno MDXCVII in eadem provincia Ultonia a-  
trox iridem inter Anglos hæreticos & Hibernos  
Catholicos prælium commissum fuit, in quo præ-  
ter magnam gregariorum militum numerum,  
octodecim magni nominis Equites, una cum Hen-  
rico VValop Angliæ Marescallo desiderati sunt.  
Summus militiæ dux Ioannes Noritius globi ic-  
tū facius, & in Momoniam transportatus, paulo  
post ibidem decessit. & insuper duorum & viginti  
Capitaneorum morte prælium illud inter pauca  
infigne fuit. Anglicani exercitus reliquiæ ad tem-  
pla tamquam ad asyla confugerunt: ubi plerisque  
a victoribus vitæ gratia facta est, ea conditione ut  
in Angliam renavigarent, neque contra Hiber-  
niam amplius arma ferrent.

Tantam suorum cladem ægerrime ferens Eli-  
sabetha, & illæsa existimatione à cœpro bello se  
desistere non posse videns, multo validiores co-  
pias contraxit: interim vero Proregi seu Vicario  
mandavit, ut hostem quibuscumque posset modis  
distineret, tum ipsam regionem vaitaret, messesq;  
jam maturescens corrumpere, ut penuria illi &  
fame victi, ad obedientiã redirēt. Hoc accepto mã-  
dato, Brochus (id enim Proregi nomen erat) quan-  
tum potuit militũ suorum numerũ collegit, & in-  
colas etiam non paucos, furcis & sudibus armatos  
secum duxit. Cum his Ultoniam ingressus, ad Ab-  
donhubd, id est, nigrum suvium castra posuit, ac  
per agros ejus loci fertiles, omne frumentum tan-  
ta celeritate asportavit, ut Oneal vix se suosq; ar-  
mandi spaciũ haberet. Is exploratis hostium vi-  
ribus, eductis quas collegerat copiis, cum Anglis  
conflixit, eosque sudit ac fugavit: cæso inter alios  
Kildariensi Comite, Hiberniæ regulo; & ipso Pro-  
rege vulnerato, qui ægre in oppidum Drohera-  
tense perfugit, ubi paucos post dies ex vulnere de-  
cessit. Eadem felicitate Catholici etiam in aliis in-  
sulæ partibus usi sunt, ipsa fortuna, vel Deo po-  
tius, justæ causæ suffragante.

In Momonia provincia Comes Gerardus Ger-  
ardini, Mauricii filius, vir magnæ inter suos aucto-  
ritatis, nec minoris ob adjunctam sibi pleramque  
Nobilitatem potentiæ, strenue itidem Anno M.  
C. LXXIII. contra hæreticos multa gessit, [a] Ca-  
tholicamque religionem omnibus viribus propu-  
gnavit. Quod bellum totum sexennium continuo,  
sine ullis induciis duravit, Comes hic tres habuit  
fratres, Thomam, natu majorem, Ioannem & Ia-

cobum; filium vero unicum. Thomas à paterna  
hæreditate exclusus fuit, quod minus legitimo  
conjugio natus haberetur: sed quamdiu Gerar-  
dinus vixit, nihil contra fratrem tentavit. Iacobus  
Gerardini cognatus Romam eo tempore profe-  
ctus est, ut Pontificis auxilia sollicitaret: qui Phi-  
lippum Hispaniæ regem per litteras monuit, ut  
Hiberniam armata manu invaderet, & suæ faceret  
ditionis. Et à Philippo quidem missus cum fuit  
Italus quidam, militum tribunus: qui quum ali-  
quamdiu bellum in Hibernia gessisset, tandem  
fraudulentis Anglorum promissis deceptus fuit;  
& secretò cum eis pactus, noctu clam intra castra  
eos recepit, qui mox obvios quosque trucidarunt,  
& quidquid in iis repertum, diripuerunt. In per-  
fidia hujus mercedem Angli Italum hunc Comi-  
tem crearunt; sed non multo post in Dingelano  
oppido, unã cum superioris cædis reliquiis jugu-  
larunt. Post hanc cladem Gerardinus Iacobum  
cognatum suum in Connaciam misit, ut auxilia  
inde accerferet. Is cum in itinere in exiguum ho-  
stium, sed pugnacem manipulum incidisset, ma-  
gna alacritate prælium commisit, hostesque  
dilicet ac fugavit: verum dum victoriam perse-  
quitur, ab hæretico milite missili globo traje-  
ctus, occubuit, ac victoriam quamvis cruentam  
hosti reliquit Gerardini non melior, immo peior  
aliquanto fortuna fuit: qui ab Anglis captus,  
quum in Angliam transportari recusaret, capite  
in patria fuit multatus, Simili pane facti fratres e-  
jus sancti sunt, in bello omnes cæsi. Filius vero in  
Angliam abductus fuit, & custodia inclusus. Tho-  
mas, qui Gerardino, Ioãni & Iacobo superstes fuit,  
moriens duos reliquit filios: quorum primus no-  
mine Iacobus, patri ut virtute, ita simili vitæ exitu  
fuit similis. Gerardino è vivis sublato, Hibernia  
quatuor annos sub impotenti Anglorum domina-  
tu mansit, dum interim Iacobus Thomæ filius  
nihil intentatum relinqueret, ut Momoniam pro-  
vinciam sub imperium suum redigeret. Causæ e-  
jus pleraque omnis Nobilitas favebat, & legiti-  
mis nuptiis patrem ipsius natum assererat. In pri-  
mis Oneal, qui Anglorum in Ultonia velut flagel-  
lum erat, Iacobum animabat, & quibuscumque  
rebus poterat, juvabat. Sed & fortuna conatus  
ejus subscribat, victricia arma undique per  
totam provinciam circumferentis: Anglis in-  
terim tanta clade affectis, & eo redactis, ut præ-  
metu se abderent, nec extra spelæa sua apparere  
aude-

[a] De Momonia provincia, & bellis ibi gestis.

auderent. In hoc bello summus militiæ dux Norrius una cum fratre Henrico, mortem appetiit, postquam omnes suas copias & vires vidit dissipatas. Quum ergo in viribus Anglis spes nulla esset, ad solitas artes & fraudes confugerunt: & quia facile videbant Iacobum armis superari non posse, alterum illum Iacobum Gerardini filium qui Londini captivus detinebatur, libertate donatum in Hiberniam remisit, attributo Momoniae principatu, ut ita duos hos inter se committerent, deinde ex occasione utrumque non Principatu tantum, sed vita etiam priuarent.

Iacobus Gerardini filius in Hiberniam a pulsus, magnam omnium de se concitavit expectationem, obuersantibus adhuc patris in republicam meritis: eoque statim cupide ab omnibus exceptus, Iacobus vero Thomæ filius etiam ab intimis desertus est: Quod Populi studium quum animaduertisset Thomæ filius, protestatus est, si quidem de solo Momoniae Principatu esset controuersia, se lubenter omni iuri quod sibi competere, in gratiam cognati sui, renunciaturum: quia vero manifestum sit Catholicæ religionis potissimum in hoc causam agi, cui per cognatum suum Angli exitium moliantur, se quidem in hac causa lubenter fortunas omnes & sanguinem velle profunderi. Nec mora. Gerardini filius copias quantas potest contrahit: isdem contra cognatum eductis, iubet ut ad pedes ipsius se abijciat, & Principatum quem ipsi captivo eriperat atque vsurpabat, reddat. Idem non sua debeat modo, sed flagitabat quoque vniuersa Hibernorum Nobilitas; qui magno numero Anglicanis copiis se coniunxerant, & arma contra eum verterant, cuius auspiciis multas præclaras hactenus victorias contra eosdem quos jam sequebantur, obtinissent. Iacobus religionem nullo modo sic saluam fore distitans, fratrem ad Onealem ablegavit, ut hæc omnia ei renunciaret, & auxilia posceret: verum antequam frater rediisset, Iacobus à cognato ita circumventus atque obsessus fuit, ut sine pugna evadere non posset. Quare cum copiis suis cum hoste congressus, nullo negotio victus ac captus fuit, una cum Comite Clancarniæ Florentino, & uterque Londinum missus. Nec vero ea victoria Iacobo diu felix fuit. Dum enim provinciam totam obit, ac Nobilitatem suam facit, jamque pulere sibi in Principatu confirmatus videtur, Angli voluntati ejus dissimulati, non multo post

veneno dato, hominem è medio sustulerunt. Hiberni tametsi se proditos indignati, contra Anglos rebellauerunt, & cum Iacobi, qui Londini captivus servabatur, fratre conjunctis viribus, Anglos multis magnisque cladibus denuo affecerunt. Vtebatur vero Iacobi frater Onealis potissimum auxiliis: ad quos etiam præterea se adjunxerant Isuluanus Beiti, Baro Mauritius, Ochochourius, Chierri, Redri, & Deglean, Equestris ordinis viri, cum præcipua Nobilitatis parte, qui tantis tamque infamibus injuriis, quas longo tempore sub Anglis pertulerant, atrociter læsi atque irritati, multo quam umquam antea acrius, velut pro aris ac focis dimicauerunt. Et hoc quidem bellum etiamnum durat, ac durabit quamdiu Gerardini posterius sub Ecclesiæ legibus vivent.

Eo tempore quo hæretici in Anglia plenas furori suo contra Catholicos habendas laxaverant, (a) Hibernus quidam Theologus, Ioannes Traversius nomine, accusatus fuerat, quod de primatu Petri ejusque successorum librum scripsisset. A iudicibus interrogatus an ipse ejus libri auctor esset rem falsus est, tres simul monstrans digitos, quibus in illo scribendo esset usus. Quare ad ignem damnatus, supplicium magna constantia pertulit. Mirum vero est, immo certum divinæ Majestatis miraculum, quod tres illi digiti ab omni flammæ injuria immunes, nec tum nec postea comburi potuerunt, ut fide dignus auctor Sanderus testatur.

In Momonia provincia, dum hæresis undique grassatur & mores suo omnia devastat, vir nobilis, magnæ auctoritatis, imaginem quandam Deiparæ Virginis, & nonnullas Sanctorum Reliquias iconoclastarum furori subduxerat, & in speluncam non procul à maris litore asportarat: eumque locum deinde orandi causa sæpius frequentavit. Re tandem patefacta, bonus ille comprehenditur, & ad iudices adductus, imaginem tradere jubetur in contumacem, bonis omnibus confiscatis, captis poena statuta. Sic ergo coactus, imaginem reddit: quam arreptam mox unus ex hæreticis pedibus conculcat & comminuit, fragmentis igni destinatis. Sed divinum numen, ut hanc injuriam ipsi Deiparæ Virgini, cujus imaginem representabat, factam, vindicaret, statim sequenti nocte unum ex ministris suis ad miserum hunc ablegavit, qui eum flagellis atrociter cæderet. Nec supplicium hoc effugere poterat quicumque; faceret, aut ubicumque se absconderet hæreticus.

Aliud

(a) Miracula in Hibernia facta.



Aliud quiddam multo magis admirabile sacerdos quidam fide dignus mihi narravit, afferens multorum etiam hæreticorum testimoniis id fuisse confirmatum. Id sic habet. Quum die quodam presbyter Catholicus in Mediæ provinciæ quadam ecclesia sacrosanctum Missæ officium celebrasset, & calicem, in quo consecrata erat hostia, oblitus, in altari reliquisset, post horam circiter ingreditur idem templum hæreticus Episcopus, Richardus Bradeus nomine, comitante Barone Delvino & aliis: quumque rectâ ad altare accessisset & calicem aperuisset, immissa manu hostiam excipere conatur: quam miraculose è Calice exsilientem quum idem frustra apprehendere niteretur, illa hinc inde saltans, manus eius elusit. Accedunt mox alii, sed nemo ex omnibus eam comprehendere poterat. Quare lassus jam episcopus sacerdotem accersiri iussit: cui mox illa tractandam se præbuit. Hoc Villæcastri, quod supranominati Baronis Delvini est municipium, accidisse idem presbyter memorabat.

Ad Connaciam vero quor artinet, tam altas in hac provincia radices egit hæresis, ut extirpari nequeat. Non desunt tamen hic quoque Nobiles, qui majorum religionem adhuc sequuntur. Inter hos quidam fuit venationi valde deditus: qui quum mane quodam prodiisset, quadraginta aut quinquaginta circiter canes, (qui Molossis illis & Loegrensibus tam magnitudine quam generositate nihil concedunt) secum ducens, ac feram à canibus cubili excitam persequeretur, strepitum audit quasi adventantium equitum, quumque animadvertisset, hostium esse turmam, qui ad capiendum ipsum venerant, revocatis suis, sylvæ beneficio, sese subduxit Henrici detectis insidiis, acriter ipsum persequuntur, ac sylvâ undique perlustrantes, tam se quam equos defatigant. Ille postquam è sylvâ evasit suos in ordinem cogit, canes dispersos colligit & contra hostes sylvâ itidè jâ egressos immitit ac voce incitat. Quorum impetum illi non sustinentes, statim se in fugam dant, in qua molossi illi incredibilem stragem edunt, tam equos quam homines morsu impetentes, & in terram dejectos laniant, sic ut ducenti circiter hoc modo perisse dicantur, præter eos quos Catholici Baronis Comites ac ministri manibus suis, sine ullo suo damno interfecerunt.

Hæreticorum crudelitatem Catholici Episcopi non magis in Hibernia quam in Anglia effugerunt. Inter hos præcipue memorandos est Domitius

Hurleus, qui à Pontifice Gregorio XIV. Cassiliensis Archiepiscopus creatus, & ut gregem dispersum colligeret in patriam reversus, obvium habuit modicum admodum fidelium Christianorum numerum, ex omni naufragio servatum; ac tandem quod Episcopalia munia obiisset, comprehensus est. Et primo conditiones opimæ oblatæ sunt apostatari si vellet, & fidei Catholicæ renunciare, At ille quo promissis hujusmodi flecti nõ poterat persuadere eis nitebatur ut placide secum conferrent: illi vero ira & furore perciti, quæstionibus eum subjiciunt. Ocreas enim oleo plenas pedibus induunt, & Episcopali mitra & habitu ornatum, ante luculentum focum collocant, ut vi flammæ adustis ocreis, tibiæ simul arserint, adeo ut detrahentes ocreas, ad genua usque carnem avulserint, nudis relictis ossibus, nec quidquam tanta eius in tormentis moti constantia, quodam mane eundem vimineo constrictum laqueo suspenderunt, quò langueret diutius.

(a) VI. Sed insignis admodum est crudelitas, qua iidem hæretici in Patricium Ohelium usi sunt: cujus historiam à Rescio in Phalarismis prolixè descriptam, paucis hic recenserebimus. Hic à teneris annis sancto Franciscanorum Ordini, qui de observantia dicuntur, innutritus fruerat: ob singularem vitæ sanctimoniam ac Religioso dignas virtutes, Majonensis Episcopus à Gregorio XIII. designatus. Suscepto Episcopatus munere, nihil prius habuit quam ut irreligiosos Religiosorum mores reformaret. In quo conatu strenue desudantem, Prorex investigari iussit. Habebat hic comitem, Conatium Ornarium, Principis Arbachadeni filium, eiusdem Ordinis monachum: qui unâ cum eo captus, & ad proregem adductus, non minori constantia fidem suam profestus est. Sic ergo uterque obseuro carceri includuntur, ubi totos quindecim dies numquam jucundissimæ hujus lucis aspiciendæ eis fuit potestas. Repente deinde productos Prorex minis ac terrore aggreditur, repræsentans quâ grave supplicium meriti essent qui reginæ legibus non obtemperarent. Affirmarent ergo ac juramento sententiam sancirent, credere se, Reginam esse caput Ecclesiæ. Ohelio idem tres Episcopatus pro uno pollicebatur, si novæ religioni subscribere vellet. Quæ verba ille nullo responso dignatus, risu excepit. Quare iratus Prorex, ocreas oleo sale, butyro, & pulvere impleri; ac pedibus induci, atque ita aquæ bullienti imponi iussit; quibus detractis,

D d

nuda

(a) Martyria Episcoporum quorundam.

nuda ossa relicta sunt. Inter hos cruciatus Prorex iterum instat, ut errorem suum agnoscat: tumque se cruciatibus his facile remedium inventurum. At gloriosus hic martyr, quamvis ad mortem usque esset languidus, hanc tamen Proregis vanitatem iterum risu prosequutus est. Tunc ille multo iritator, inspectante utroque exercitu (duplicem enim tum habebat, Protestantium unum, Catholicorum alterum) per carnificem crura ossibus nudata, tum brachia & digitos intra duo saxa confringi, atque ita ad patibulum duci iussit. Quum ad supplicii locum venisset, laqueum collo gestans, Commissarios rogavit, ut unam horam sibi concederent, qua populum alloqueretur. Sed quum aegre dimidiatae horae spacium impetrasset, multa de se ac fide sua disseruit, circumstantes Catholicos salutaribus praeceptis instruxit: sic denique omnium animos commovit, ut nec haeretici ipsi a lacrymis sibi temperarent. Tandem ad Proregem conversus, sic inquit: Tu quidem, o Prorex corpus hoc iniuste torquisti, multasque mihi fecisti injurias: quarum ultionem in hoc Mundo à nemine posco, sed te ad divinae Majestatis tribunal cito, ut ibi tuarum iniquitatum rationes reddas. His verbis supra modum exasperatus Prorex, ac tacitum animo vulnus sentiens, non minus amaris verbis respondit: Tu quantum est hominum perversissime, in quam citissimo gradu ad infernum. Citationem ego tuam nihili facio, ac verba tua tipula leviora duco. Sic ergo sanctus ille homo, una cum socio strangulatus, ad aeternam gloriam evolavit. Tanta vero infinitarum virtutum hujus hominis in omnium animis infederat memoria, tanta de sanctitate eius erat opinio, ut plerique Catholicos non aliter quam sanctum venerarentur: quod quidem etiam non pauca miracula ad reliquias eius facta testantur. Prorex cum exercitu ad civitatem Limiricensem profectus, (ubi quinque dierum stativa habuit) die quodam cum Catholico Barone obambulans, quum ad locum ubi duo illi beati martyres perdebant, advenisset, Baronem inquit: Ecce perfidum illum hominem qui me ad tribunal Dei citare non dubitavit, quum tamen jam anima eius in inferno infelix degat, corpus vero est funesta hac arbore pendeat, avibus devorandum ac caeli injuria corumpendum Tum Baro, Mihi, inquit, non placet, prorex, nec aequum mihi videtur, ut nobili orti profapia inter fures & latrones patibulis alligati conspiciantur. Prorex iterum, Non ignoro, ait, te Catholicum esse, sed mihi crede, propediem fore

ut contumaciae tuae poenas luas. Non multos post Prorex in morbum incidit, qui in dies augetens, mox vitam ipsi abstulit, decimoquarto post sanctos illos supplicio affectos die. In quo facile omnes, non modo divinam justitiam, sed misericordiam etiam agnoscunt, ut qui Catholicæ religionis veritatem tot tamque miraeulosis testimoniis ab omni aëvo semper corroboravit.

Ad finem libri hujus apponere visum est Catholici Scriptoris Sanderi verba, sic librum suum de Schismate Anglicano claudentis.

Sed de his dulcissimæ patriæ meæ calamitatibus non libet plura hoc tempore dicere, gentis potius olim religiosissimæ, miseram convenit deplorare fortunam; adeoque homines ex hac barbara & bruta hæresi immutatos, ut cum omni religione etiam humanitatis sensum exuisse videantur, quodque cum priscis temporibus patrumque etiam nostrorum memoria sacris episcoporum, presbyterorum ac religiosorum personis tam insignem venerationem semper exhibuerint, ut ubicunque (inquit venerabilis Beda) clericus aut monachus adventaret, gaudenter ab omnibus tamquam Dei famulus exciperetur; & si in itinere peregrinus inveniretur, accurrebant omnes & flexa cervicè, vel manu signari, vel verbis illius se benedici gaudebant; eo (inquam) nunc res nostræ sint prolapsæ, ut iis in perditâ gente nostra, non solum nullus tribuatur honor, sed quod nec ille vivere aut esse liceat; quodque eorum conditio sit furum, latronum, homicidarum, perduellium ac quorumvis sceleratissimorum hominum forte longe intolerabilior; eo miseros Britannos meos perdidit impia hæresis & ecclesiasticæ communionis disrupta societas.

## PROLOGVS AD LECTOREM.

**S**pectatum satis est, nihil inclementius atas protulit ulla patrū, mentem furor impius omnem Exiit humanam: nulli sua profuit atas; Non sexus, non innocui lactentibus anni, Non senibus sua canicies, venerandaque muliū Majestas vita meritis: non forma pudorque Feminæ teneri subduxit corporis artus Supplicio: non insonis reverentia caussa, Vindictæque metus: nec copia tanta nefanda Cadis in expletas satiavit sanguine fauces. Diversumque genus lethi specisque cruentas

Eumerii

*Funeris insoliti, nullisque exercita sacris  
Vidimus in nostro pœnarum inventa teatro.  
Vidimus exanimis se vire in viscera trunci,  
Et rabiem cineri non indulgere sepulto,  
Sanguineisque trucem manibus scœdare cruorem.  
Sancta profanatis mysteria vidimus aris.  
Quid superest? coramne tuos attollere vultus*

*Hæresis audebis? causamque animumque nocendi  
Aut aliquo poteris prætexere nomine culpam?  
Sed hæc fati sunt. Nos jam in Gallias trajiciemus,  
quosnam ibi fructus hæresis pepererit, visuri.*

*Finis libri Sexti.*



**FLORIMVNDI RAEMVNDI**  
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA  
HÆRESEON SVPERIORIS SÆCVLI  
**HISTORIÆ**  
LIBER VII.

ARGVMENTVM SEPTIMI LIBRI.

Sequenti libro Septimo demonstratur, quomodo Lutherana hæresis in Gallias irrepserit, quibusque artibus à Lutheranis sit propagata; sed pietate Francisci I. regis, ne pedem in regno figeret aut latius proferperet prohibita: Margarita interim Navarræ regina schismati favente; & quibus modis. Ioannis Calvinii novæ hæreseos auctoris thema geneethiacum explicatur: quibus ille artibus primæ sectæ suæ fundamenta jecerit ac Genevam tandem profugerit: ubi multa à nemine antea scripta recensentur, ac simul causæ quæ Galliæ populos ad novarum rerum studium impulerunt.

INDEX ET SVMMARIA CAPITVM sequentis Libri Septimi.

CAPUT I.

- I. **L**UTHERANÆ hæreseos contagio in Gallia gliscit.
- II. Ecclesia hostium in concinnanda ecclesia sua historia vafrities & doli.
- III. Scommata eorum & calumnia à Catholicis contemnuntur & ridentur.
- IV. Quanta turba & confusiones è nova religione nata sint.

- V. Status religionis & reipublica eodem tam in bonis quam in malis vinculo est colligatus.
- VI. Gallia post introductam hæresin, nullum non malorum genus experta est.

CAPUT II.

- I. **F**RANCISCI I. Galliarum regis bonarum literarum restaurator, & summus fautor ac patronus.
- II. Homines scientia præstantes undique ad se vocat & accersit.
- III. Eum Lutherus ad partes suas traducere conatur.
- IV. Quibus artibus ad id sit usus.

Dd 2

CAPUT